

DEMOS

NA KAMNIŠKEM

DEMOS na Kamniškem

DEMOS NA KAMNIŠKEM

Uredniški odbor: dr. Marjeta Humar, dr. Damjan Hančič, Anton Hočevar, Branko Novak, mag. Igor Podbrežnik, Tone Stele

Glavni in odgovorni urednik: mag. Igor Podbrežnik

Izdalo in založilo: Društvo Demos na Kamniškem

Za založnika: Jože Berlec

Elektronska izdaja

© Društvo Demos na Kamniškem
Maistrova ulica 18, 1241 Kamnik

2022

<http://www.demos.nakamniskem.si/>

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v
Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 129790467
ISBN 978-961-95167-1-3 (PDF)

Vsebina

Igor Podbrežnik: Pred dvajsetimi leti je bil prelomni čas	7
Marjeta Humar: Zbornik ob 20-letnici Demosa na Kamniškem	9
Dr. Milan Zver: Kamniška zgodba je slovenska in globalna	13
PRELOMNI ČAS – OBLIKOVANJE OPOZICIJE	
Metod Berlec: Zgodovinska koalicija Demos	19
Andrej Kotnik: Oris začetkov demokratičnih procesov na Kamniškem sredi osemdesetih let	26
Dr. Damjan Hančič: Uspelo nam je zaradi srčnosti, poguma in odločnosti	46
Marjeta Humar: Moje politično delovanje	56
Igor Podbrežnik: Prelomni čas, čas za Demos	65
Anton Hočevnar: Razmišljanja o Demosu	77
Igor Podbrežnik: Analiza nastopa kamniškega Demosa na volitvah 1990	81
DEMOSOVE STRANKE NA KAMNIŠKEM – TEMELJ DEMOKRATIZACIJE	
Tone Stele: SDZ – Slovenska demokratična zveza	103
Milan Windschnurer: 1990–1994, prvi mandat krščanskim demokratom tudi na Kamniškem	106
Anton Hočevnar: Podružnica SKZ Tuhinjska dolina – ustanovitev	119
Breda Podbrežnik Vukmir: SDZS – za svobodo duha in človekovo dostojanstvo	122
Branko Novak: Zeleni v obdobju sodelovanja v kamniškem Demosu (1990–1992)	130
ZMAGA DEMOSA – NOVA OBČINSKA POLITIKA	
Mihael Novak: Kako sem prišel v politiko	139
Tone Stele: Odločitev za politično delovanje	147
Anton Hočevnar: Moja politika	155
KAMNIŠKI DEMOSOVİ POSLANCI – SNOVANJE IN OBLIKOVANJE DEMOKRATIČNE SLOVENIJE	
Dr. Angelca Žerovnik: Politični začetki naše države – veliki načrti Demosa	183
Jože Berlec: Moj pogled na dogajanje v obdobju okoli osamosvojitve in moja vloga	186
Branko Novak: Poslanec v Zboru občin Republiške skupščine	190
DEMOS – NOSILEC POMEMBNIH UPRAVNIH IN GOSPODARSKIH SPREMENB	
Tomaž Drolec: DEMOS je spoštljiva vrednota	197
Ivan Hribar: Razvojni program za demografsko ogrožena območja v kamniški občini – program za Tuhinjsko dolino	200

DEMOS – NOSILEC NOVIH POGLEDOV NA ZGODOVINO	
Milan Šuštar: Zbornik žrtev II. svetovne vojne v občini Kamnik	209
 LJUDJE – NOSILCI DEMOKRATIZACIJE	
Nejka Drolec: Demos na Kamniškem, 20 let kasneje	215
Mateja Poljanšek, Mateja Radež Klinar in Tatjana Humar-Jurič: Zelene k Zelenim	219
Ivana Skamen: Ženska na pluralističnem prepihu	221
Vid Kadunc: Uspeli smo lahko samo s pokončno držo	224
Opravš Franc: Ustanovili smo stranke, da bi kljubovali takratni oblasti	225
Peter Pibernik: Čas velikih premikov	226
Peter Stele: Upam, da bodo vsi Slovenci nekoč spoznali vso resnico	227
Janez Trebušak: Demos je deloval povezovalno	228
Albert Žibert: Volitve in Demos predstavljajo zgodovinski preobrat v Sloveniji	229
Mihael Babnik: Moj pogled na delo v prvi demokratično izvoljeni občinski skupščini in na koalicijo Demos	230
Janez Bergant: Spomini na volitve v daljnem letu 1989	233
Ivo Gašperič: Spomini na slovensko pomlad	235
Franc Grkman: Vodja Slovenske kmečke zveze v Komendi	237
Marjan Jerman: Za prihodnost kmečkega stanu	239
Jože Jelen: Zeleni Kamnika od jeseni 1991 do pozne pomladi 1993	241
Marjan Kladnik: Nekaj misli o naši novi demokraciji, ko smo vsi iz tovarišic in tovarišev postali gospo in gospodje	245
Franc Obolnar: Želim, da Slovenci volimo poštene in pametne ljudi	247
Pavle Ocepek: Spomini na slovensko pomlad – dvajset let kasneje	249
Roman Renner: Priprave na ustanovitev SKD in izvedba ustanovnega zbora občinskega odbora v Kamniku	251
Marko Zadrgal: Odločitev za Demos	253
Milan Windschnurer: Zakaj sem se odločil za Demos?	255
 DEMOS – DOGODKI IN DOKUMENTI	257

Igor Podbrežnik

Pred dvajsetimi leti je bil prelomni čas

Pred dvajsetimi leti je bil prelomni čas. Čas, ko je bilo dokončno jasno, da se je veliki komunistični projekt iztekkel, in čas, ko se je začela spreminjati geopolitična ureditev povojne Evrope. Spet je bilo možno, da smo ljudje, ki nas je povojna ureditev povezala z žalostno usodo vzhodne Evrope in ruskim modelom družbenega reda, izražali zahteve po politični svobodi in samostojni Sloveniji. Bil je čas, ko je bila želja po svobodi močnejša od zamolklega hromenja tankov. Vzhodna Evropa je vrela in temu vrenju se je priključila tudi Slovenija.

Zvenelo bi samovšečno, če bi rekel, da sem bil poklican k priključitvi temu gibanju. Bilo pa bi tudi neresno, če zapišem, da sem se v tem gibanju znašel po naključju. Zato je bolj realno, da zapišem, da so nas navdušili slovenski razumniki, ki so v nas vzbudili upanje in pogum za spremembe. Ves čas pa sem bil prepričan, da njihove ideje lahko uresničimo samo ljudje, ki imamo pogum in moč, da se izpostavimo.

In še nekaj zelo posebnega: Kamnik je dal velikega Slovenca – Rudolfa Maistra, ki je odpiral pot samostojni Sloveniji. Žal tisti čas še ni bil zrel za tako veliko dejanje. Toda tudi pred 20 leti je Kamnik dal velikega Slovenca – Franceta Tomšiča. »Predlagam ustanovitev iniciativnega odbora Socialdemokratske stranke Slovenije,« je decembra 1997 ponudil France Tomšič delavcem Litostroja kot rešitev iz globoke socialne in družbene krize, ki je bila posledica neperspektivnega socialističnega modela enopartijske vladavine. Poti nazaj ni bilo več, v komunističnem bloku je bila ustanovljena prva politična stranka, ki je želela tekmovati za oblast s takrat edino dovoljeno stranko. France Tomšič pa je šel s svojimi zahtevami še dlje – izpostavil je končno rešitev slovenskega naroda. »Slovenci hočemo imeti svojo puško, svojo palico in svojo mošnjo,« nas je sredi leta 1988 opogumil na množičnem zborovanju v Ljubljani.

Danes sem ponosen, da sem bil del tega veličastnega gibanja, ki nam je prineslo družbene in politične spremembe. Ponosen sem, da sem bil sodelavec Franceta Tomšiča, velikega Kamničana in velikega Slovenca. Uspelo nam je spremeniti družbeni red. Danes živimo v samostojni državi, ki je postala del združene Evrope in ki letos stopa v OECD, družbo najbolj razvitih držav na svetu. Danes imamo državljani svobodo osebnih odločitev in svobodno gospodarsko izbiro, ni več vsemogočne Partije, ki bi odločala namesto nas. Danes svobodno izbiramo politično vodstvo države in naših lokalnih skupnosti,

ki v našem imenu odločajo o našem prihodnjem razvoju – tudi mi smo razumeli, da so volitve praznik demokracije.

V prelomnem času me je doletela naloga, da sem bil na Kamniškem na čelu gibanja za družbene spremembe in samostojno Slovenijo, vse do danes pa sem čutil, da je ena naloga ostala neizpolnjena. Našim potomcem smo dolžni prenesti izročilo slovenske pomladi!

Tako je nastala knjiga spominov na čas in ljudi, ki so postavili temelje naši prihodnosti. Bolj se je čas odmikal, več je bilo ljudi, ki so odšli, leta in slabo zdravje so naredili svoje, še vedno pa je ostal duh pomladi, ostalo je zavedanje, da smo bili del prelomnih dogodkov. Tako je nastalo sporočilo za naše potomce, pričevanje o dogodkih in ljudeh, ki so te dogodke soustvarjali. Prepričan sem, da smo se v knjigi, ki vam jo prepuščamo v branje in razmislek, ognili pastem samozagledanosti in pretirane subjektivnosti; vključili smo tudi sodelavce, ki so vstopili v arhive in nam s svojim znanjem pomagali ovrednotiti prelomni čas in dejanja ljudi, ki so prevzeli ključne naloge. To smo bili dolžni narediti, saj je bil Demos široka politična skupnost, povezana z najvišjo nacionalno idejo, ki je združevala mavrico političnih prepričanj. V knjigi želimo prikazati moč sodelovanja in čarobno moč vključevanja prav vseh, ki so sledili naši temeljni viziji. To nam je prineslo uspeh, ki smo ga bili deležni vsi državljanke in državljani naše nove države.

Naša lokalna vizija je bila dolgoročna; ni je bilo mogoče uresničiti v času, ko je deloval Demos na Kamniškem. Lahko smo zadovoljni, da je bila naša vizija prihodnjega razvoja sprejeta in da so jo ponotranjili in uresničevali rodovi politikov, ki so prišli za nami. Ne smemo biti preveč kritični, če so naše ideje nadgradili po svojem razmisleku in v duhu novih potreb – to je pravica in dolžnost tistih, ki so poklicani, da skrbijo za blagostanje naše skupnosti.

Ena od naših idej pa je ostala neizpolnjena. Ni bilo naključje, da smo našo koalicijo poimenovali Demos na Kamniškem. Našemu mestu smo želeli vrniti vlogo, ki jo je nekoč imelo v širšem prostoru. Nismo se zadovoljili z ozkimi okviri takratne občine. Šli smo dlje v prostor, ki se danes imenuje Podjettina regija. Naloga, da Kamnik postane središče pokrajine od Save do Kamniških planin in seže do Litije, je ostala izziv za današnjo generacijo politikov, da jo uresničijo. Prepričan sem, da bodo našli dovolj moči in spet nastopili skupaj, da Kamniku zagotovijo dolgoročno vodilno vlogo v tem prostoru in mu tako povrnejo mesto, ki si ga Kamničanke in Kamničani zaslužimo.

Z našo knjigo želimo obuditi in ohraniti spomin na čas in ljudi, ki so se zavzeli za velike nacionalne in družbene cilje ter svojo nalogo izpeljali po najboljših močeh. Obuditi želimo samozavest, da je vedno pravi čas za spremembe obstoječih razmer, če postanejo ovira pri našem družbenem razvoju. Tudi zato lahko postane naša knjiga koristno branje za sedanje in bodoče rodove politikov, saj jim prenašamo sporočilo o moči združevalne energije, ki je potrebna v prelomnih trenutkih, ko se odloča o naših najbolj vitalnih narodnih in družbenih interesih. In to je tudi največ, kar še lahko dodamo vsemu, kar smo v dobri veri in z naklonjenostjo položili na oltar naše domovine. Brez pomislekov smo se odzvali njenemu klicu, ko nas je poklicala.

Marjeta Humar

Zbornik ob 20-letnici Demosa na Kamniškem

Demokratska opozicija Slovenije (Demos) je bila ustanovljena 4. decembra 1989. Ustanovili so jo Slovenska demokratska zveza, Slovenski krščanski demokrati, Socialdemokratska zveza Slovenije in Slovenska kmečka zveza. Konec decembra so se ji priključili še Zeleni Slovenije, v naslednjem letu pa Slovenska obrtniška stranka in Sivi panterji.

Predsednik države dr. Danilo Türk je ob koncu leta 2009 izjavil: »V osamosvojitveni zgodbi in prehodu v demokracijo je imel Demos izjemen pomen. Bil je kot kvas v kruhu. Brez Demosa ne bi bilo takega prehoda v demokracijo, kot smo ga imeli. In njemu gre glavna zasluga« (Delo 28. decembra 2009, str. 2). Nisem prepričana, da je primerjava s kvasom prava ali vsaj mišljena resno. Na to kaže več dejstev.

Ob 20-letnici Demosa ni bilo nobene vseslovenske proslave. Namesto predstavnikov Demosa je predsednik države odlikoval Tomaža Ertla, vodjo nekdanje Službe državne varnosti in sekretarja za notranje zadeve, ki je pred političnimi spremembami in osamosvojitvijo ustrahoval ljudi in vodil diverzivne akcije zunaj Slovenije.

V Ljubljani kot glavnem mestu Demosa ne slavi noben spomenik, celo več: v dvajsetih letih država ni postavila niti enega obeležja osamosvojitvi. V Sloveniji v glavnem vseskozi vladajo stare sile, porazdeljene v več strank. Te so načeloma leve, dejansko pa desne, saj so njeni predstavniki lastniki in upravljavci večine slovenskega kapitala. Te odločajo, kaj bomo proslavljali. Kako mislijo, pa je jasno.

12. januarja je minilo 20 let od ustanovitve Demosa v kamniški občini, ki je takrat obsegala tudi področje sedanje komendske občine. Demos na Kamniškem, kot smo navadno rekli, je sestavljalo pet podružnic vseslovenskih strank: Socialdemokratska stranka, Slovenski krščanski demokrati, Zeleni, Slovenska kmečka zveza in Slovenska demokratska zveza. Tako se je tudi kamniška občina organizirano vključila v gibanje za demokracijo in za odcepitev od Jugoslavije.

Demos je na Kamniškem podprla večina prebivalcev. Ne samo podprla, bili so tudi dejavni v tem gibanju. Zborovanj, ki so jih organizirale stranke in Demos, se je udeleževalo veliko navdušenih ljudi, ki so upali in se veselili, da se bodo razmere le spremenile. Demosu so ljudje zaupali. Želeli so si svobode in normalnega življenja. So se njihova upanja uresničila? Da in ne. Veliko ljudi, ki so v Demosu sodelovali kot organizatorji, člani strank, kot kandidati na volitvah, se je že umaknilo iz politike, veliko voliv-

cev se čuti opeharjene. Vendar v demokraciji ni prav, da se vdamo v usodo, ampak se je treba na novih volitvah odločati drugače.

Dogodki in ljudje, tako pomembni za samostojno Slovenijo, počasi tonejo v pozabo. Zato smo se odločili, da pripravimo zbornik *Demos na Kamniškem – dvajset let pozneje*.

Pobudo za zbornik je dal **Tone Hočevár**, ki je bil več let predsednik podružnice Slovenske ljudske stranke v Kamniku, kasneje pa se je pridružil Slovenski demokratični stranki. K projektu je povabil predsednika Demosa na Kamniškem **Igorja Podbrežnika** in nekatere pomembne člane – **Toneta Steleta**, **Milana Windschnurerja**, **Marjeto Humar**, **Branka Novaka** in druge.

Prvo vprašanje, ki smo si ga zastavili, je bilo, kako oblikovati zbornik. Katera besedila vključiti vanj? Kje jih dobiti?

Ker smo želeli, da zbornik pokaže, da je bil Demos resnično ljudsko gibanje, smo povabili vse, ki so se mu takrat priključili, naj napišejo nekaj besed o svoji odločitvi. To pa ni bila lahka naloga. Večina je bila ves povojni čas odrinjena od politike. S priključitvijo Demosu smo ljudje, to danes pozabljamo, mladi pa glede na pouk zgodovine v šoli tega ne vedo, veliko tvegali, saj se ni vedelo, ali bomo uspeli ali ne.

Nekdanjim članom Demosa smo postavili naslednja vprašanja: Zakaj ste se pred dvajsetimi leti odločili podpreti Demos? Za kaj ste si prizadevali kot član občinske skupščine, odbora občinske skupščine, vodstva stranke ali samo kot član stranke? Kaj štejete za uresničitev svojih prizadevanj, za svoj osebni uspeh ali za uspeh demokratičnega gibanja sploh?

Zbornik smo izdali tudi zato, da bi se vedelo, da reklo »Vsi so enaki« ne velja. V Demos so se vključili ljudje, ki niso želeli vladati namesto večine kot komunisti, ampak da bi pri urejanju javnih zadev, kar politika je, sodelovali vsi, ki hočejo, se čutijo sposobne in so izvoljeni na volitvah.

Povabilu, da spregovorijo o svoji odločitvi in podprejo demokratične spremembe v Sloveniji, se je odzvalo veliko ljudi. Nekaj jih je sodelovanje odklonilo, nekaj jih je že umrlo, nekateri pa zaradi bolezni ne morejo več sodelovati.

V zborniku predstavljamo nastanek Demosa na Kamniškem, začetke strank, odmeve gibanja za demokracijo v sredstvih javnega obveščanja, delovanje občinske uprave po zmagi Demosa, zlasti pa ljudi, ki so sodelovali pri tem zgodovinskem dogajanju. Da bi objektivno, zlasti kot ga kažejo arhivsko gradivo in pričevanja, prikazali čas, iz katerega je zrasel Demos, smo k sodelovanju povabili tudi dva mlada zgodovinarja dr. Damjana Hančiča in Andreja Kotnika.

Zbornik ima več delov. Prvega smo poimenovali *Prelomni čas – oblikovanje opozicije*. V njem je Metod Berlec opisal nastajanje Demosa v Sloveniji. Zelo veliko in pomembno delo je opravil zgodovinar Andrej Kotnik, ki je pregledal arhive, ki se nanašajo na Občino Kamnik zlasti v 80. letih 20. stoletja. Med drugim je ugotovil, da so bili z razmerami, ne da bi javnost vedela, nezadovoljni tudi člani partije, kar se je kazalo v izstopih ali pa v neplačevanju članarine. Zelo pomembna je tudi ugotovitev, da v arhivih marsikaterih dokumentov ni (več). Med najpomembnejše osebe teh prelomnih časov sodi France Tomšič, ki je s svojim nasprotovanjem kamniški občinski oblasti in z vodenjem stavke v Litostroju razvnel že močno tleče nasprotovanje komunizmu in jugoslovanskemu izkoriščanju Slovenije. Predstavljamo ga z intervjujem, ki ga je pripravil Damjan Hančič. O snovanju Demosa na Kamniškem in o uspešnosti njegovih kandidatov na prvih demokratičnih volitvah piše Igor Podbrežnik.

Drugi del smo naslovlili *Demosove stranke na Kamniškem – temelj demokratizacije*. V tem delu so Milan Windschnurer, Anton Hočevár, Breda Podbrežnik, Tone Stele in Branko Novak predstavili nastajanje strank, njihove cilje in ljudi, ki so sodelovali pri njihovem organiziranju.

V tretjem delu *Zmaga Demosa – nova občinska politika* so objavljeni trije članki. Na prvem mestu je prispevek Miha Novaka, Demosovega predsednika Izvršnega sveta Občine Kamnik, ki mu sledita članka Toneta Steleta in Antona Hočevarja, ki sta opravljala pomembne funkcije v novi občinski upravi. V tem razdelku manjka vsaj prispevek Marka Magistra, ki zaradi hude bolezni ni mogel sodelovati, in Pavla Ocepka, ki pa zaradi resignacije zaradi zdajšnjih razmer ni želel objaviti članka, v katerem bi podrobneje opisal svoje delo v Skupščini Občine Kamnik.

V četrtem delu z naslovom *Kamniški Demosovi poslanci – snovanje in oblikovanje demokratične Slovenije* sta se predstavila Jože Berlec in Branko Novak, poslanca v takrat še republiški tridomni skupščini, izvoljena na Demosovi listi ter poslanka dr. Angelca Žerovnik, ki je bila izvoljena v Zbor združenega dela kot predstavnica znanstvenih ustanov. Ti so opravili pomembno delo, saj je bilo treba v celoti spremeniti zakonodajo, izpeljati plebiscit in osamosvojitev Slovenije.

V petem delu *Demos – nosilec pomembnih upravnih in gospodarskih sprememb* objavljamo članek Tomaža Drolca, župana Občine Komenda, o izločitvi te občine iz Občine Kamnik in gospodarstvenika Ivana Hribarja o gospodarskih dosežkih Demosovega Izvršnega sveta.

V šestem delu *Demos – nosilec novih pogledov na zgodovino* objavljamo članek Milana Šuštarja, predsednika komisije za popis žrtev II. svetovne vojne in povojnih žrtev revolucije ter glavnega urednika zbornika.

V sedmem delu *Ljudje – nosilci demokratizacije* objavljamo razmišljanja tistih, ki so se vključili v Demos, ki so bili izvoljeni v občinsko skupščino ali pa ne, zakaj so sodelovali z Demosom in kako na to gledajo danes.

V slovenskem okviru je bil Demos združba preveč različnih ljudi. Vanj so se vključili tudi tisti, ki so imeli privilegiran položaj v prejšnjem sistemu in so bili kot taki izrazito nasprotni veri in vernim ljudem. Na prvih volitvah so dobili veliko glasov Slovenski krščanski demokrati, ki so tako postavili tudi predsednika vlade. To pa nekdanjim komunistom ali vsaj liberalno usmerjenim ni ustrezalo, zato so Demos razpustili z utemeljitvijo, da je svojo nalogo opravil. Vlado je prevzel nekdanji komunist Janez Drnovšek in predsednik predsedstva Jugoslavije. Demos pa svojega poslanstva ni opravil, zlasti ne na gospodarskem področju. Podjetij in denarja so se polastili nekdanji komunisti in njihovi potomci, ki ne skrbijo za razvoj in normalne plače delavcev. Ljudje v taki državi gotovo ne morejo videti tistega, za kar so dali svoj glas na plebiscitu in volitvah.

Ali tisti, ki vodijo državo, še zmorejo kaj modrosti in pravičnosti, bo pokazal čas. Novega Demosa še zlepa ne bo.

Marjeta Humar

Dr. Milan Zver

Kamniška zgodba je slovenska in globalna

1.

Vrstijo se različne obeležitve dogodkov izpred dvajsetih let, ko je dejansko in simbolno padel berlinski zid v socialističnem oziroma komunističnem delu Evrope. Osrednje evropske inštitucije so se primerno odzvale in prav tako tudi države članice. Lahko smo videli na primer veličastno proslavo v Berlinu; tudi v skoraj vseh postkomunističnih državah so pripravili proslave, mednarodne konference, simpozije, kratka srečanja, na katerih so politiki, znanstveniki in drugi udeleženci primerjali svoje izkušnje iz tega prelomnega časa. Slovenska država se ni ustrezno odzvala, če izvzamemo vrsto aktivnosti javnega zavoda Študijskega centra za narodno spravo. Pohvaliti je treba tudi nevladno organizacijo Inštitut dr. Jožeta Pučnika, ki je na obletnico ustanovitve Demosa 27. novembra organiziral odmevno mednarodno konferenco in akademijo.

Svojevrsten spomenik temu je tudi zbornik, pomemben zgodovinski vir. Naj mi bo uvodoma dovoljeno, da postavimo zgodovino, ki jo piše ta zbornik, v nekoliko širši kontekst. Videli bomo, da so zgodbe s tega lepega konca naše domovine v bistvu odraz globalnih razmer in tudi nasprotno; globalno zrcali tisto, kar je bilo sproženo na lokalni ravni. Tako je tudi Kamnik – na svoj način – soustvarjal nacionalna in globalna znamenja časa.

2.

Na eni izmed proslav v evropskem parlamentu je predsednik Busek dejal, da berlinski zid ni padel, da je bil uničen fizično, s kladivi in z drugimi orodji. To dokazuje, kakšen odnos do komunističnega sistema so imele množice.

Nekateri menijo, da so politične spremembe dejansko posledica korenitih sprememb na polju kulture. Norme (pravila, družbene strukture), ki jih je vsilila totalitarna oblast, so bile načete od demokratičnih vrednot, ki so bile v nedemokratičnih razmerah potisnjene v ozadje, v podzavest ljudi. A kljub temu se je bila permanentna napetost in celo boj med njima. Vrednote so kot trajnejše in močnejše duhovne tvorbe zmagale – norme, čeprav je bila za njimi oblast z vso realno silo, so morale popustiti pred to silno močjo vrednot, ki tvorijo demokratično kulturo in neposredno določajo vedenje ljudi.

Tudi če nekoliko podvomimo v moč ter učinkovitost kulturnih in duhovnih razsežnosti v družbenih odnosih, je vendarle potrebno opozoriti, da ima ideja oziroma vrednota svobode, ki je najbolj tlačena vrednota v totalitarnih sistemih, neko posebno magično moč. Zaznali so jo že v svetopisemski priliki o eksodusu izraelskega ljudstva iz egiptovskega suženjstva, kjer so sicer živeli v blagostanju. Nekaj podobnega je ugotovil mladi študent Max Weber, kasneje velik sociolog in ekonomist, ko je moral v drugi polovici 19. stoletja svojim profesorjem odgovoriti, zakaj se dogajajo hude demografske spremembe na nemškem podeželju. Mladi so ga namreč zapuščali (in s tem socialno varno okolje) in se selili v revščino, bedo in pomanjkanje v prepolna industrijska središča. Za selitve niso imeli ne socialnih ne ekonomskih razlogov. Mladi Weber je presenetil svoje učitelje z ugotovitvijo, da je na ta pojav po zemljiški odvezi vplivalo hrepenenje po osebni svobodi.

Tudi slovenski narod se je pred dvema desetletjema podal v neko negotovost. Ni se vedelo, kako bo mednarodno okolje – kljub temu da so se sinhrono tudi tam dogajale spremembe – reagiralo na naše demokratizacijske in osamosvojitvene težnje. Globalno gledano je svobodni zahod zmagoval v hladni vojni proti Sovjetski zvezi in komunizmu nasploh. V Združenih državah je guru Francis Fukuyama razglasil triumf liberalno-demokratske ideologije na svetu. Novi val širjenja demokracije ga je tako navdušil, da je govoril celo o koncu zgodovine. A kaj, ko je glavna sila na svetu, ZDA, tedaj še odločno nasprotovala emancipacijskim težnjam slovenskega naroda. Velike države, mednarodna diplomacija in vplivne prostozidarske lože so bile za status quo, še posebej v Jugoslaviji. Kljub temu volje naroda, če dozori v ustreznih pogojih, ni mogoče zaustaviti. Res je, da so na demokratične in osamosvojitvene procese v Sloveniji vplivali geostrateški dejavniki (politični, vojaški, gospodarski, v katerih je socializem doživljal kolaps), diplomacija in tajne službe, ki so krojile usodo zgodovinskih dogodkov, gospodarske, socialne, politične in varnostne razmere v Sloveniji, kulturna podlaga in tradicija. Tudi samodejno nastajanje politične in civilne družbe ter njuna konkretna in potencialna moč!

3.

Toda vse skupaj ne bi bilo nič, če se v Sloveniji ne bi v tem socialnem, energijsko nabitem družbenem kontekstu uveljavili posamezniki, ki so sprejeli veliko tveganje in odgovornost. Še tako množično gibanje brez požrtvovalnih voditeljev ne bi rodilo sadov. Le posamezniki in organizirane skupine so lahko artikulirali zahteve množičnih gibanj. Slovenci smo imeli veliko takih organiziranih skupin in posameznikov, kot so dr. Jože Pučnik, Janez Janša in vaš občan France Tomšič, Lojze Peterle in drugi.

Že v prvih poskusih soočenja s politiko je dr. Jože Pučnik vnašal vanjo nekatere vrline, ki so negirale komunistični slog »delanja« politike. Zato je padel na plodna tla šele v drugi polovici osemdesetih let in z vso silnostjo zasijal na slovenskem političnem nebu. Bil je pošten, pogumen in odločen. Človek za

največje odločitve, ki so usodno zaznamovale prihodnji razvoj Slovencev. Brez tveganja bi ga lahko poimenovali oče slovenske države in demokracije.

Vprašanje je, ali bi se demokratična senzibilnost civilne družbe v osemdesetih v Sloveniji lahko tako temeljito razvila brez publicističnega in političnega angažmaja Janeza Janše, ki je kmalu postal mobilizacijska sila širitve kulture spoštovanja človekovih pravic in svoboščin. Proces proti četverici je dokončno uveljavil to novo kulturo, ki je imela tudi močno nacionalno dimenzijo, saj se ljudje niso množično uprli le oblasti v Sloveniji, ampak tudi jugoslovanski armadi, ki je na Slovenskem postala popoln tujek. Dr. Jože Pučnik in Janez Janša sta kot politična zapornika oziroma kot žrtve postala simbola boja proti komunizmu ter boja za demokracijo in samostojnost. Seveda sta imela vrsto zvestih sodelavcev, brez katerih tudi njun učinek v zgodovinskih procesih demokratizacije in osamosvajanja ne bi bil tako огromen.

V slovensko demokratično zgodovino bo na vidnem mestu zapisan tudi Kamničan France Tomšič s svojo dejavnostjo, katere rezultati so daleč presegali lokalni in sindikalistični pomen. Še več, vstopal je na teren politike in stresal staro politično nomenklaturo. Še posebej so se ga bali, ker je s svojimi idejami prepričeval delavstvo, ki so si ga ideološko prisvajali tedanji oblastniki. Tomšiču nedvomno pripada prvenstvo pri neposrednem ogrožanju oblasti Zveze komunistov, saj jim je prvi povsem jasno napovedal demokratično tekmo za oblast.

Lojze Peterle je bil eden od podpredsednikov Demosa, predsednik SKD in prvi predsednik slovenske vlade, ki je bila izvoljena demokratično. V prvi demokratični vladi je uspel zbrati dovolj kompetentno ekipo, ki je uresničila glavne cilje Demosa. Omeniti je treba še Ivana Omana, dr. Franceta Zagožna, Marjana in Janeza Podobnika, dr. Huberta Požarnika, dr. Dušana Pluta, Vitomirja Grosa idr., ki so sooblikovali Demosovo politiko. Vsem gre poseben poklon. A tudi brez teh, ki so spisali ta zbornik, in ljudi, ki so delovali na lokalni ravni, si uspeha Demosa ni mogoče predstavljati.

Ključno je bilo, da je opozicija pred dvema desetletjema združila moči. Brez tega ne bi uspela premagati stare nomenklature, ki je bila v Sloveniji veliko bolj pretkana kot v ostalih komunističnih državah. A zato je bila potrebna tudi bolj sposobna opozicija in njeni voditelji. Slovenija jih je tedaj imela.

Demos je bil močan, dokler so stranke članice (v začetku SDZ, SDSZ, SKD, nato še SKZ, Zeleni in drugi) v sodelovanju prepoznale skupne cilje ter ideološke in programske razlike potisnile v ozadje. Uspel je uresničiti dva temeljna cilja, to je osamosvojitev in demokracijo. Ko je izgubljal moč in razpadel, je hitro omogočil revitalizacijo stare mreže politike, ki je za dolgo časa vzpostavila politični monopol. A le do prelomnega leta 2004, ko so naslednice Demosovega projekta ponovno zmagale na volitvah in popeljale Slovenijo na hitro pot razvoja. Ravno v tem času je Slovenija dosegla najboljše razvojne rezultate.

4.

Zbornik, ki je pred vami, je, kot sem že omenil, pomemben znanstvenoraziskovalni vir, ki vsebuje spomine in pričevanja aktivistov ter analize strokovnjakov, ki bodo podlaga za nadaljnje preučevanje naše polpretekle zgodovine. Prav ta del novejšje zgodovine je premalo raziskan. Deloma zaradi zavestnega ignoriranja tistih, ki bi po službenih dolžnostih morali to početi, pa ne, po drugi strani pa tudi tistih, ki imajo pozitivnejši odnos do tega časa, pa mu ne posvečajo ustrezne pozornosti. Zgodovinska distanca pa je vse večja in večja. Ni dobro, da se niti politične stranke ne zanimajo dovolj za lastno politično zgodovino. Morda je SDS tu nekakšna izjema, čeprav manjka zgodovina z lokalne ravni, tista, ki je pisana od »spodaj« in na kateri bi morala temeljiti nacionalna. S tem zbornikom smo dobili enega izmed zelenih stebrov. Seveda pa bi si želeli podobnega napora, to je zbrati bogato arhivsko

gradivo, pričevanja in analize, kot se ga je lotil Igor Podbrežnik s sodelavci v Kamniku, še v drugih okoljih. Prepričan sem namreč, da uspešne stranke ali koalicije lahko upravičujejo svoj obstoj tudi tako, da skrbijo za svoje korenine. Le če so te dovolj močne, lahko pričakujemo košato krošnjo. Demos, ki ste ga pred dvema desetletjema ustanovili tudi v Kamniku, je globoko zakoreninjen v kamniški in slovenski demokratični tradiciji. Vstopil je v demokratično zgodovino in Slovenci skupaj z njim. Zdaj moramo za njegovo krošnjo skrbeti vsi, ki cenimo slovensko osamosvojitev in demokracijo. Sicer bodo kmalu dokazali, da je za slovensko demokracijo in neodvisnost zaslužen nekdo drug.

PRELOMNI ČAS – OBLIKOVANJE OPOZICIJE

Metod Berlec

Zgodovinska koalicija Demos

Demos – to besedo je pred koncem leta 1989 na Slovenskem poznal le malokdo. V Velikem slovarju tujk iz leta 2002 piše: »Demos (grško): 1. v stari Grčiji ljudstvo v nasprotju z aristokracijo oziroma svobodni, polnopravni državljani razen sužnjev; 2. narod, nacija; ljudstvo, svet, ljudje kot narod.«

Danes je v Sloveniji drugače. Besedo Demos pozna skoraj vsak, vendar večinoma v drugačnem pomenu. Demos je danes sinonim za koalicijo strank, ki je sestavljala prvo demokratično vlado v Sloveniji po drugi svetovni vojni in je slovenskemu narodu izbojevala samostojno državo Republiko Slovenijo.

Temelj Majniška deklaracija

Demos (Demokratična opozicija Slovenije) je bila koalicija strank, ki so imele za svoje izhodišče Majniško deklaracijo iz leta 1989, in sicer uvedbo večstrankarskega parlamentarnega sistema in izoblikovanje suverene države slovenskega naroda. Ta dva cilja je koalicija Demos dosegla in se s tem za vedno zapisala v zgodovino.

In kaj je pisalo v Majniški deklaraciji iz leta 1989? »Nesporazumi, provokacije in tudi odkrite sovražnosti, ki jih danes doživljajo Slovenci v Jugoslaviji, nas prepričujejo o prelomnosti sedanjega zgodovinskega trenutka in nas obvezujejo, da v jasni obliki izrečemo svojo voljo, iz katere sledijo dejanja v prihodnosti. Podpisniki te listine izjavljamo in sporočamo:

- da hočemo živeti v suvereni državi slovenskega naroda;
- kot suverena država bomo samostojno odločali o povezavah z južnoslovanskimi in drugimi narodi v okviru prenovljene Evrope;
- glede na zgodovinska prizadevanja slovenskega naroda za politično samostojnost je slovenska država lahko utemeljena le na:
 - spoštovanju človekovih pravic in svoboščin,
 - demokraciji, ki vključuje politični pluralizem,
 - družbeni ureditvi, ki bo zagotavljala duhovno in gmotno blaginjo v skladu z naravnimi danostmi in v skladu s človeškimi zmožnostmi državljanov Slovenije.«

Nastanek Demokratične opozicije Slovenije

Slovenska pomlad se je razživela v drugi polovici osemdesetih let prejšnjega stoletja. Enega svojih vrhuncev je dosegla maja 1988, ko je takratna komunistična Služba državne varnosti oziroma zvezna vojaška Kontraobveščevalna služba aretirala Janeza Janšo, Ivana Borštnerja, Davida Tasiča in Francija Zavrla. Vsesplošni protest proti temu se je odrazil v ustanovitvi Odbora za človekove pravice pod vodstvom Igorja Bavčarja. Zveza komunistov Slovenije pod vodstvom Milana Kučana je bila prisiljena stopiti korak nazaj, vsaj delno zavarovati slovenske interese in priznati, da je Jugoslavija v krizi ter da je enopartijski sistem izpraznjen in preživet. Začela je tako imenovani sestop z oblasti. Že leta 1987, ob stavki v Litostroju, je bila dana pobuda za ustanovitev socialdemokratske stranke; leta 1988 je bila ustanovljena Slovenska kmečka zveza, ki je bila bolj stanovska zveza. Prva prava politična stranka – Slovenska demokratična zveza – je nastala v začetku leta 1989. Sledila je ustanovitev Socialdemokratske zveze Slovenije in nato Slovenskega krščansko-socialnega gibanja, ki se je kasneje preimenovalo v Slovenske krščanske demokrate.

Predstavniki Demokratične opozicije Slovenije (Demosa). Od leve proti desni (sedijo) Andrej Magajna, Jože Pučnik, Silvester Plahutnik, Katja Boh, Ivan Oman; (stojijo) Dušan Plut, Rajko Pirnat, Marjan Podobnik, Dimitrij Rupel, Leo Šešerko in Hubert Požarnik.¹

¹ Več avtorjev. 1996. *Slovenska kronika XX. stoletja – 1. izdaja*. Ljubljana: Nova revija, 428.

Slovenska demokratična zveza, Slovenski krščanski demokrati in Socialdemokratska zveza Slovenije so v začetku decembra 1989 s podpisom sporazuma ustanovili Demokratično opozicijo Slovenije, kratko imenovano Demos. V izjavi za javnost so zapisali, da je Demos združenje političnih organizacij, ki bodo skupaj nastopile na skupščinskih volitvah prihodnje leto, pri tem nastopu pa bo z njim sodelovala tudi Kmečka zveza Slovenije. »Poleg ustanovnih članic se lahko Demosu priključijo tudi druge politične organizacije, ki sprejemajo Majniško deklaracijo 1989 in podpišejo sporazum. Demos ima tudi skupen volilni program, njegovo izhodišče je Majniška deklaracija 1989 in ki temelji na suverenosti države slovenskega naroda, parlamentarni demokraciji ter spoštovanju človekovih pravic in svoboščin. Demos ima predsedstvo, ki ga sestavljajo predstavniki vseh organizacij članic. Predsedstvo izvoli predsednika predsedstva, lahko pa tudi enega ali več podpredsednikov. Demos se organizira tudi na ravni

občinskih in drugih lokalnih organizacij članic. Lokalne organizacije bodo oblikovale svoje organe in svoj podrobni volilni program, ki bo izhajal iz programa Demosa.« Natančen program Demosa je nastal pred prvimi demokratičnimi volitvami spomladi leta 1990. Predsednik Demosa je postal dr. Jože Pučnik.

Demos se je 8. januarja 1990 razširil na pet strank (Slovenski krščanski demokrati, Slovenska demokratična zveza, Socialdemokratska zveza Slovenije, Kmečka zveza Slovenije in Zeleni Slovenije), ki so podpisale sporazum o ustanovitvi, imenovan »DEMOS – ZDRUŽENA

Sestanek vodilnih predstavnikov Demosa: Slovenske demokratične zveze, Socialdemokratske zveze Slovenije, Slovenskih krščanskih demokratov, Kmečke zveze Slovenije in Zelenih Slovenije¹

¹ Več avtorjev. 1996. *Slovenska kronika XX. stoletja – 1. izdaja*. Ljubljana: Nova revija, 435.

OPOZICIJA«. Pred volitvami se je Demosu pridružila Samostojna obrtniška stranka (SOS), ki se je kasneje preimenovala v Liberalno stranko. Pridružila se mu je tudi stranka upokojencev Sivi panterji, ki pa na volitvah ni dobila nobenega poslanca in v Demosu ni imela vpliva. Tako je bil Demos v začetku leta 1990 koalicija petih enakopravnih strank, po volitvah pa šestih.

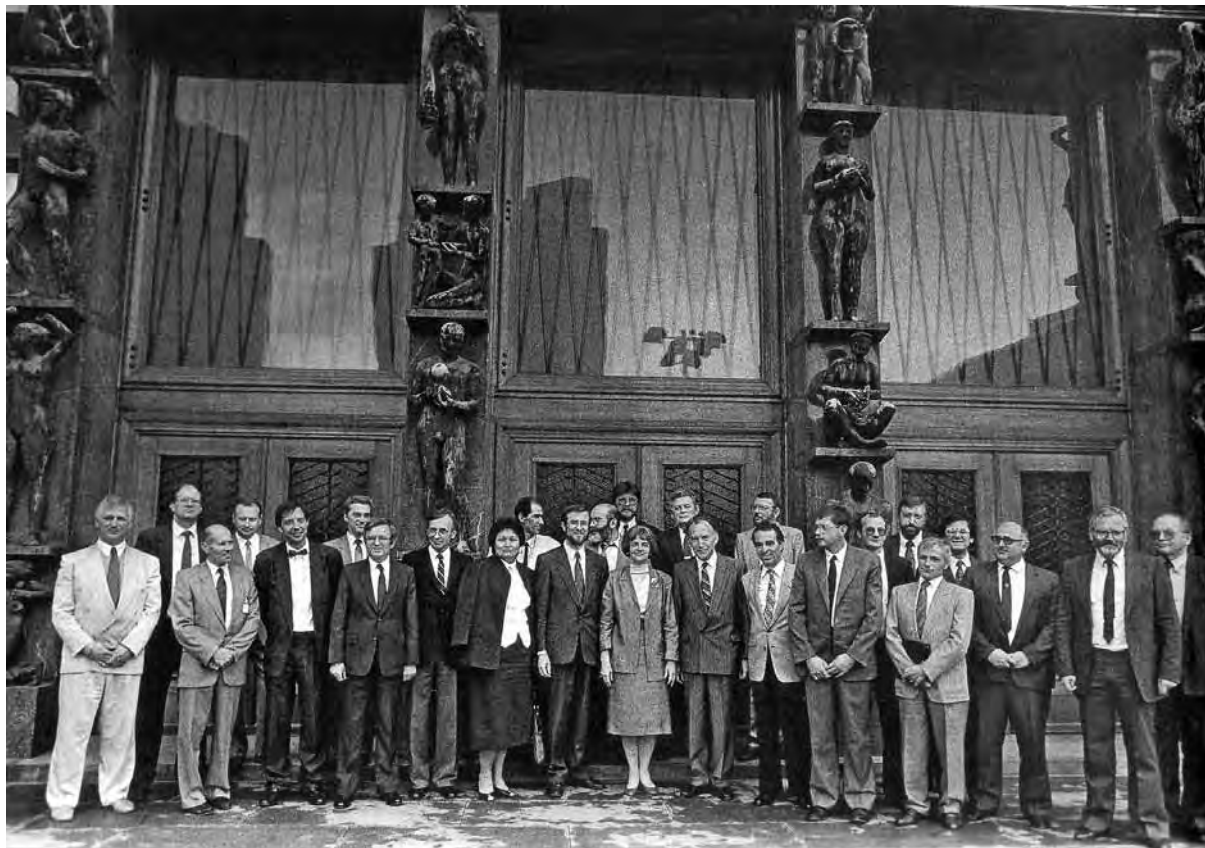
Pomen Demosa za slovenski narod

Kot piše Janez Janša v svoji knjigi *Premiki*, je Demos nastal kot rezultat spoznanja skupnega interesa, ki je bil pred vsemi na novo oblikovanimi strankami. Ta skupni cilj je bil parlamentarni politični sistem, v katerem bi lahko stranke enakopravno tekmovala med seboj za naklonjenost volivcev. Drugi in prav tako pomemben razlog za ustanovitev Demosa je bil podrejeni položaj novih strank v bližajoči se predvolilni kampanji. Niso imele ne denarja ne vpliva na osrednje medije in imele so premalo političnih izkušenj. Komunistični partiji se je, potem ko je bila v volitve že prisiljena, z njimi mudilo. Po eni strani je hotela tako izkoristiti organizacijsko prednost pred opozicijo, saj je imela organizacije povsod, tudi v podjetjih, po drugi strani pa čim bolj unovčiti kapital, ki ga je dobila z odhodom iz jugoslovanske partijske organizacije in nekaterimi drugimi potezami proti Beogradu, ki jih je slovenska javnost sprejemala zelo naklonjeno.

Prvaki opozicijskih strank (SDZS France Tomšič oziroma nato dr. Jože Pučnik, SKD Lojze Peterle, SDZ Dimitrij Rupel oziroma v času nastanka Demosa Hubert Požarnik, SKZ Ivan Oman in ZS Dušan Plut) so čutili, da so povezani močnejši. Mnogi Slovenci, ki se niso hoteli strankarsko opredeljevati, so našli v Demosu ime za alternativo obstoječemu režimu in so ga podpirali tudi zato, ker je bila v njem izražena njihova osebna želja po spremembi in zavračanje vsega, kar so doživeli slabega v preteklih desetletjih.

Eden najpomembnejših razlogov, ki so privedli k oblikovanju koalicije, je seveda bil, da bi se končal partijski monopol, ki je obvladoval slovensko družbo vse od konca druge svetovne vojne. Prav tako pa so le združene »mlade« demokratične sile verjele, da bodo lahko dosegle večje tektonske premike v

Demosovo vlado, takrat še Izvršni svet Socialistične republike Slovenije, so sestavljali predsednik Lojze Peterle, podpredsedniki Jože Mencinger, Matija Malešič in Leo Šešerko ter člani Marko Kranjec, Janez Janša, Igor Bavčar, Rajko Pirnat, Jožica Puhar, Igor Umek, Stane Stanič, Lojze Janko, Dimitrij Rupel, Miha Jazbinšek, Miha Tomšič, Izidor Rejc, Maks Bastl, Ingo Paš, Viktor Brezar, Jože Osterc, Marjan Kranjc, Franc Godeša, Katja Boh, Peter Tancig in Janez Dular.¹

slovenskem prostoru in slovenskemu narodu priborile večjo samostojnost. To se je tudi zgodilo. Koalicija Demos je zmagala na volitvah. Med strankami znotraj Demosa so največ glasov dobili Slovenski krščanski demokrati, zaradi česar je njihov predsednik Lojze Peterle postal tudi predsednik vlade.

Največji uspeh koalicije Demos je bila uspešna izpeljava projekta nastanka samostojne in neodvisne države Slovenije. 25. junija 1991 je slovenska skupščina razglasila samostojnost. Dan kasneje je bila slavnostna proslava in dvignila se je nova zastava komaj rojene slovenske države.²

¹ Več avtorjev. 1996. *Slovenska kronika XX. stoletja – 1. izdaja*. Ljubljana: Nova revija, 436.

² Več avtorjev. 1996. *Slovenska kronika XX. stoletja – 1. izdaja*. Ljubljana: Nova revija, 464.

Demosova vlada pod vodstvom Lojzeta Peterleta, ki je oblast prevzela spomladi 1990, je poskrbela za prehod iz enopartijskega v pluralni demokratični družbeni sistem. Koalicija Demos je odigrala odločilno vlogo pri odločitvi za plebiscit, na katerem smo se Slovenci 23. decembra 1990 z veliko večino odločili za življenje v samostojni državi. Prav tako sta koalicija Demos in njena vlada odigrali odločilno vlogo pri izpeljavi projekta samostojne države: sprejetje potrebne zakonodaje in ukrepov za nastanek samostojne države, razglasitev samostojne države Republike Slovenije 25. junija 1991, ki je svoj vrhunec dosegla z vojno za Slovenijo (ta je bila uspešno izbojevana pod vodstvom obrambnega ministra Janeza Janše in ministra za notranje zadeve Igorja Bavčarja), ter kasneje mednarodno priznanje mlade države konec leta 1991 in v začetku leta 1992.

Konec decembra 1991 se je Demos kljub prepirom nepričakovano na vrat na nos »samorazpustil«. Na sliki v Dolskem: Igor Bavčar, Franc Golja, Dušan Plut, Jože Pučnik, Ivan Oman in Lojze Peterle.¹

¹ Več avtorjev. 1996. *Slovenska kronika XX. stoletja – 1. izdaja*. Ljubljana: Nova revija, 488.

Vzroki za razpad Demosa

Danes lahko rečemo, da je Demos uresničil željo vseh Slovencev, to je ustanovitev samostojne in neodvisne države Slovenije, ni pa izpeljal potrebnih gospodarskih reform za pravo tržno gospodarstvo. Ni mu uspelo povsem pretrgati popkovine nekdanjega komunističnega sistema z novimi »demokracijskimi časi«, ker je prehitro izgubil oblast, saj je kmalu po osamosvojitvi začel razpadati. V ospredju je bil predvsem razkol znotraj Slovenske demokratične zveze, ki je razpadla na Narodne demokrate in Demokrate Slovenije. Uradno se je Demos razpustil konec decembra 1991.

Demosova vlada je padla 22. aprila 1992, ko je bila Peterletovi vladi v tretjem poskusu izglasovana nezaupnica in Demosove koalicije je bilo konec tudi v praksi. Še naprej pa je Demos živel na lokalni oziroma občinski ravni. Vzroki za razpad Demosa so različni. Danilo Slivnik v svoji knjigi *Kučanov klan* pravi, da je za razpad kriv Kučanov klan, ki si je pridobil na svojo stran nekatere pomembne ljudi znotraj Demosa (Spomenka in Tine Hribar, Dimitrij Rupel, France Bučar in Igor Bavčar). Tine Hribar v enem od svojih člankov piše, da so zanj krivi narodni demokrati in Lojze Peterle, ki je postavljaj v ospredje samo svoje strankarske interese. France Bučar v svoji knjigi *Ujetniki preteklosti* piše, da ima levji delež za razpad vodstvo krščanskih demokratov – njihovo prizadevanje, da bi se polastili Demosa in tako uveljavili politične zamisli iz preteklosti, celo na koreninah nekdanjega domobranstva. To je po njegovo zadelo na tolikšen odpor vseh tistih, ki se niso hoteli odpovedati samim sebi in en vzorec totalitarnega podrejanja iz časov rdeče vladavine zamenjati za novega, le drugačne barve, da v njegovih okvirih preprosto niso mogli več vzdržati. Pri tem Bučar pretirava, saj so bile stranke izvoljene na demokratičnih volitvah, tudi krščanski demokrati, in niso imele takih namenov. Logično pa je bilo, vendar ne za vse, da Demosova desnosredinska vlada pomeni prehod iz socializma v demokratični tržni sistem in hkrati tektonski premik v slovenskem političnem prostoru bolj na desno, kjer je slovenski narod, gledano zgodovinsko, vedno bil, česar pa veliko ljudi ni moglo sprejeti. Pomembno so k razpadu te

koalicije pripomogle tudi čisto osebne zamere med nekaterimi vodilnimi predstavniki koalicije, na primer med predsednikom vlade Lojzetom Peterletom in zunanjim ministrom Dimitrijem Ruplom. Ali kot je rekel tudi predsednik Demosa Jože Pučnik: naivnost, da so se nekdani komunisti spremenili na bolje in bo z njimi mogoče sodelovati v novi vladi.

Za konec

Kot piše filozof Tine Hribar v članku *Postdemosovska Slovenija*, brez Demosa ne bi bilo parlamentarnih volitev spomladi 1990; torej tudi do legitimne oblasti, ki je zamenjala totalitarno oblast komunističnega režima, ne bi prišli, če se slovenska opozicija ne bi združila v Demos. Enako velja za osamosvojitve Slovenije: brez Demosa ne bi bilo mogoče uveljaviti zamisli o plebiscitu kot obliki narodove odločbe. In brez vodilnih Demosovih politikov ne bi bilo tiste politične volje, ki je zbrala moč za razglasitev suverene neodvisnosti Republike Slovenije in nato za obrambo slovenske države pred invazijo jugoslovanske armade. A ta volja do moči ni bila samo zadeva Demosa, marveč stvar slovenskega naroda in vseh parlamentarnih strank. Oprta je bila na narodno soglasje, že izpričano na plebiscitu. To narodno soglasje je bilo tisto, ki nam je 15. januarja 1992 prineslo mednarodno priznanje. To mednarodno priznanje ni samo priznanje Slovencev kot naroda, temveč hkrati tudi potrditev slovenske državnosti, naše zmožnosti, da v obstoječem mednarodnem prostoru nastopamo kot subjekt, kot nacija.

Za konec lahko rečemo, da je Demos nastal v pravem času, na pravem mestu in svojo izredno pomembno vlogo odlično odigral.

In Demos na Kamniškem?

Približno primerljivo z dogajanjem na nacionalni ravni je bilo politično življenje na lokalni ravni v Kamniku. V tem mestu so drzni srednješolci že leta 1985 na predvečer jugoslovanskega dneva republike 29. novembra popisali Kamnik, vključno z občinsko zgradbo, z grafiti »Samostojna Slovenija« in podobnimi gesli. Sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja smo bili priče pojavom civilnih iniciativ, ki so nastale spontano zunaj nadzora enopartijske oblasti. Znano je samoorganiziranje civilne družbe v Novem trgu v Kamniku leta 1986, ko so se krajani organizirali zoper namero takratne občinske garniture, ki je želela s pomočjo nacionalizacije stavbnih zemljišč, tudi že pozidanih in kultiviranih, pridobiti zemljišča zase in za svoje zaslužne funkcionarje. Krajanom je takrat uspelo preprečiti nacionalizacijo zemljišč. Čedalje bolj so se organizirali kmetje, naraščalo pa je tudi nezadovoljstvo kristijanov z enopartijsko oblastjo. Hkrati s pojavom novih političnih zvez na nacionalni ravni leta 1989 so nastajali lokalni odbori tudi v kamniški občini. Pri tem so bili med prvimi kamniški socialdemokrati pod vodstvom Franceta Tomšiča in Igorja Podbrežnika. Sledili so ustanovni zbori Zelenih pod vodstvom Branka Novaka, kamniških Slovenskih krščanskih demokratov pod vodstvom Marka Magistra, Milana Windschnurerja, Romana Renerja in Marjete Humar, odbora Kmečke zveze pod vodstvom Toneta Hočvarja ter kamniškega odbora Slovenske demokratične zveze pod vodstvom Toneta Steleta in Matevža Skamna. Predsednik kamniškega Demosa je postal mladi in prodorni Igor Podbrežnik. Spomladi 1990 je na nacionalni in tudi na občinski ravni zmagal Demos. So se pa tudi kamniški demosovci soočali s podobnimi problemi kot demosovci na državni ravni – z nagajanjem starih oblastnikov in s pomanjkanjem primernih kadrov, ki bi prevzeli oblast v kamniški občini. Imeli so večino v novoizvoljeni skupščini, ne pa v dveh zborih. Kljub temu je vodstvo skupščine zasedel predstavnik starih sil Maksimiljan Lavrinc, vodstvo izvršilne oblasti pa Demos oziroma Marija Sitar, kmalu zatem pa Miha Novak, ki je kamniški izvršni svet vodil dve leti. Kamniški Demos je sicer zdržal precej dlje kot Demos na državni ravni, kljub temu pa mu ni uspelo pretrgati starih povezav, ki so se delno ohranile do današnjih dni.

Vodstvo Demosa brez podpore na lokalni ravni in brez vstopa demokratične opozicije tudi v lokalne oblastne strukture ne bi moglo izpolniti ključne naloge – osamosvojitve Slovenije. Pri vsem tem, demokratizaciji in osamosvojitvi, je torej pomembno vlogo odigral tudi kamniški Demos. Ne nazadnje prav iz Kamnika izhaja prvi predsednik Socialdemokratske zveze Slovenije France Tomšič.

Podrobneje o tem govorijo akterji dogodkov v posameznih člankih v zborniku *Demos na Kamniškem*. Kot Kamničan, doma prav iz središča tega lepega in starega mesta, sem jim hvaležen za vse, kar so naredili za Kamnik v tistih prelomnih časih. Kljub temu se mi zdi, da čas za dokončanje takrat začetega dela šele prihaja.

O avtorju

Metod Berlec je rojen Kamničan. Po izobrazbi je profesor zgodovine in geografije. Je glavni in odgovorni urednik revije Demokracija.

Viri

Berlec, Metod; Repe, Božo. 1998. *Koalicija Demos in njena vloga: diplomska naloga*. Ljubljana: [M. Berlec].

Različni avtorji. 1996. *Slovenska kronika XX. stoletja, 1941–1995 – 1. izdaja*. Ljubljana: Nova revija.

Podbrežnik, Igor. 2002. *Od civilnih družbenih gibanj do prihoda no-ih političnih strank v oblastne organe v kamniški občini*. V: Kamniški Zbornik XVI, str. 15-24.

Andrej Kotnik

Oris začetkov demokratskih procesov na Kamniškem sredi osemdesetih let

Demokratizacija slovenskega političnega prostora v drugi polovici 80. in v začetku 90. let je proces, ki ga ne moremo ločevati od sočasnih demokratičnih gibanj drugod v tedanjem komunističnem svetu. Njegova posebnost, ne pa tudi unikatnost, je do neke mere v tem, da je potekal v večnacionalni socialistični državi, v kateri je hkrati s padcem komunizma v ospredje vedno bolj stopal nacionalizem, ki je poglobil velike kulturne razlike med narodi Jugoslavije do te mere, da skupno življenje ob vedno globlji politični in ekonomski krizi preprosto ni bilo več smiselno. To se je odražalo tudi na lokalni ravni. Ta prispevek nima namena opisovati poteka demokratičnih procesov na Kamniškem, ampak osvetliti okoliščine, ki so sredi osemdesetih v Sloveniji in na kamniškem območju botrovale usihanju ugleda in moči Zveze komunistov ter tako kasneje utirale pot politični alternativni, ki je konec 80. let privedla do obnove večstrankarskega političnega sistema.

Demokratizacija slovenskega političnega prostora je bila proces, katerega pomen se vse preveč lahko poriva v ozadje, čeprav je neposredno privedel do sedanje samostojne države. Zdi se, da se v našem prostoru vse bolj in z nenavadno samoumevnostjo sprejema teza, da smo imeli pri nas poseben komunizem, komunizem s človeškim obrazom, v katerem so bile krivice in represalije veliko manj boleče in obsežne kot v drugih komunističnih državah, pri čemer se izpostavljajo vse resnične in domnevne prednosti samoupravnega socializma, odmislijo pa pomembna in nesporna dejstva, ki so botrovala njegovemu padcu, in tudi tista izrazito tragična, ki so mu sploh omogočila prihod na oblast. Izkušnja, kakršno so imeli na Kamniškem sredi osemdesetih let s »komunizmom s človeškim obrazom«, tej tezi oporeka in razkriva drugačen obraz tedanjega sistema. Za razliko od tedanje socialistične politike za občane Kamnika sredi 80. let »demokracija« ni bila zgolj nekaj dialektičnega, ampak nekaj, kar so na zelo konkreten način pogrešali, ko so občinske oblasti mimo njih skušale odločati o njihovi usodi. Vrednost demokracije, torej soudeležbe pri odločanju o lastni usodi in usodi družbe, se najbolj občuti v časih, ko je ni.

Osemdeseta – v svetu čas sprememb

Osemdeseta leta so bila čas, ko se je dokončno sesula evropska blokova razdelitev, kot so si jo zamislili zavezniki ob koncu II. svetovne vojne. Medtem ko so bila za zahodni svet to relativno mirna in

gospodarsko uspešna leta, se je komunistični blok soočal s socialnimi trenji, potlačenimi nacionalnimi vprašanji, z ekonomsko krizo in vse bolj šibko kremeljsko centralo, od koder se je počasi poslavljala generacija starih komunistov, ki so jo nadomeščali novi ljudje z novimi pogledi, ki jih je poosebljal Mihael Gorbačov. Sovjetska zveza, kjer se je v tem času dogajala tragična vojaška epizoda v Afganistanu, nenadoma ni več dajala vtisa vseomogočnega policista vzhodnega bloka. Da je bila mera v socialističnem imperiju polna, se je v poljskih ladjedelnih začelo delavsko gibanje, ki ni želelo blagrov komunističnega delavskega raja, ampak je imelo v mislih človeka vredno življenje, demokracijo, svobodo prepričanja, pravno državo, skratka: spoštovanje človekovega dostojanstva.

Sicer je Evropa v 80. še premogla nekaj »starodobnih« komunističnih monarhov, kot so bili na primer Nicolae Ceaușescu v Romuniji, Enver Hodža v Albaniji, Teodor Živkov v Bolgariji ali Erich Honecker v Vzhodni Nemčiji, a tudi njim se je čas iztekal. Svet je v tem času dokončno stopil na pot, ki naj bi ga spremenila v globalno vas. Z Zahoda niso več prihajali le prepovedani časopisi, knjige in kavbojke. Po televizijskih in radijskih valovih so preko meja vdirale informacije, ki so jih režimi lahko še nekaj let prej uspešno ustavljali. Poglobljena gospodarska in vse bolj nevzdržna socialna kriza, samovolja in odtujenost oblastnikov ter informiranost ljudi so povzročile, da je tudi v teh državah naveličano in izmučeno ljudstvo zahtevalo spremembe, ki so na koncu zrušile nedemokratske režime. Upor proti tiraniji je bil epski in izrazito ljudski. Potem ko je 9. novembra 1989 padel berlinski zid ter dober mesec in pol dni kasneje, na božični dan 1989, pod streli lastnih vojakov še strmoglavljeni Nicolae Ceaușescu in potem ko je na Češkoslovaškem štiri dni kasneje, 29. decembra istega leta, prisegel novi predsednik in eden od voditeljev žametne revolucije Vaclav Havel, poti nazaj ni bilo več.

Jugoslavija po Titu – država v krizi in prebujanje nacionalizma

Čeprav Jugoslavija ni bila tako zelo vpeta v dogajanje v vzhodnem bloku, ki se mu je iztrgala že dobra tri desetletja prej, ob informbirojevskem sporu, in je poleg tega izumila tudi lastno pot v socializem, njen gospodarski sistem ni bil v bistveno boljšem položaju kot oni v preostalem komunističnem svetu. Poleg ekonomske krize, s katero se politični sistem ni mogel učinkovito spopadati, se je soočala tudi z vse bolj očitnimi mednacionalnimi trenji.

Do smrti maršala Tita maja leta 1980 so jugoslovanske oblasti simptome krize uspešno prikrivale z najemanjem tujih kreditov.¹ Kljub temu je bilo krizo mogoče zaznati že poleti istega leta. Junija 1980 je Mednarodni denarni sklad Jugoslavijo prisilil k devalvaciji dinarja za 30 % in istega leta je jugoslovanski dolg v konvertibilni valuti znašal četrtno družbenega bruto produkta. Kriza se je poglobljala, življenjski standard se je znižal na raven iz sredine 60. let, inflacija je dosegla 30 %, kar je bilo največ po vojni. V vseh republikah, razen v Sloveniji, se je povečala brezposelnost.² Prebivalstvo je posebej občutilo krizo zaradi pomanjkanja energentov, ki so jo reševali tudi z uvajanjem voženj z avtomobili samo na parne oziroma neparne dni (odvisno od tega, kako so se končale številke registrskih tablic avtomobilov). Posebej Slovenci so množično začeli nakupovati v tujini, zaradi česar so bile uvedene takse za prestop meje in restrikcije pri uvozu »luksuznega blaga« ipd. Postopoma je postajalo jasno, da je generator gospodarske krize sam jugoslovanski sistem in da krize ne bo mogoče reševati brez korenitih ekonomskih sprememb v smeri tržnega gospodarstva. Vendar o tem ni bilo govora do sredine 80. Leta 1985 je hrvaški ekonomist Branko Horvat v svoji knjigi *Jugoslavenstvo u krizi* zapisal, da je »glavna ovira gospodarskega in družbenega razvoja postal politični sistem.«³

1 Repe, Božo, *Slovenci v osemdesetih letih*, Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2001, str. 11.

2 Pirjevec, Jože: *Jugoslavija 1918–1992 (Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevičeve in Titove Jugoslavije)*, Koper: Založba Lipa, 1995, str. 359–360.

3 Repe, Božo, *Slovenci v osemdesetih letih*, Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2001, prav tam.

Politični sistem je bil – kot v vseh komunističnih državah – v Jugoslaviji zastavljen tako, da je komunistični partiji omogočal nadzor ali vsaj zadnjo besedo, kjer jo je hotela. Svojo družbeno vlogo so komunisti jemali veliko širše, kot smo vajeni pri strankah v demokratičnih družbah. Partija je samo sebe razumela kot »vodilno silo delavskega razreda in delovnih ljudi Jugoslavije«, torej kot avantgardni del zgodovinskega družbenega procesa, v katerem naj bi bila »zgodovinska naloga in končni cilj« ustvaritev brezrazredne družbe po načelih znanstvenega socializma, osnovanega na teoretičnih mislih Marxa, Engelsa in Lenina ter na spoznanjih »mislecev jugoslovanskega revolucionarnega delavskega gibanja, posebej Tita in Kardelja.«⁴ Samoumevno je torej, da je komunistična partija svojo vseprisotnost v družbi imela za nujen pogoj v procesu preobrazbe celotne družbe, pri čemer je očitna nasprotja z demokratičnimi načeli, ki so izhajala že iz evropskega razsvetljenstva, niso motila. Kot takšna ob sebi seveda ni mogla trpeti institucij, ki bi delovale zunaj njenih okvirov. Njen nadzor nad družbo je moral biti popoln.

Čeprav je bilo delovanje Zveze komunistov na zunaj precej monolitno, so znotraj nje potekale kritične debate, o katerih slikovito pričajo zapisniki sestankov različnih organizacij Zveze komunistov. Statut Zveze komunistov Jugoslavije je v svojem 30. členu članom izrecno dajal pravico in dolžnost do kritike in samokritike, do izražanja kritičnega razmisleka o vseh »političnih vprašanjih in problemih, o obnašanju drugih članov Zveze komunistov, o stališčih in delu vsakega organa Zveze komunistov in njegovega člana ...« V istem členu pa je člane opozarjal tudi, da je njihova posebna dolžnost, da se dosledno in energično borijo proti pojavom »oportunizma, subjektivizma, birokratskega dogmatizma, malomeščanskega liberalizma, kritizerstva in karierizma.«⁵ Takšna opredelitev pravice do kritike in pojavov, proti katerim naj bi se bilo treba boriti, ni bila v interesu razvoja demokratičnih odnosov znotraj stranke in še manj v jugoslovanski družbi. Člane je pogosto silila v pretirano politično korektnost, s čimer je ost upravičene notranje kritike postala topa, če ne celo sploh izgubljena. Po drugi strani pa so na sejah različnih organov ZK kot kritizerske in oportunistične označevali demokratične pobude, ki so v 80. letih prihajale iz civilne družbe, ta pa se je vse bolj izvijala nadzoru režima.

Svoje zadnje »zvezdne trenutke« je jugoslovanska partija doživela ob Titovi smrti, ki so jo ljudje kljub pričakovanosti večinoma dojemali kot katastrofo. Na neki način je tudi bila; z njegovo smrtjo maja 1980 je Jugoslavija izgubila pomemben simbol bratstva in enotnosti. Ljudje so ob smrti ostarelega voditelja pokazali iskreno prizadetost in zavzetost za ohranitev tistega, kar so imeli za njegovo dediščino. Tako je v času neposredno po Titovi smrti Zveza komunistov Jugoslavije okrepila svoje vrste in na ravni celotne države dosegla več kot dva milijona članov, kar je bilo največ v zgodovini, v Sloveniji pa je bilo članstvo najštevilnejše leta 1982, ko je imela 126.432 članov.⁶

Po smrti maršala Tita so vse bolj prihajali do izraza nerazrešeni zgodovinski odnosi med jugoslovanskimi narodi, ki jih je posebej bremenilo polpreteklo obdobje, predvsem krvavi čas II. svetovne vojne, pa tudi epizode iz časa Kraljevine Jugoslavije. Povojna Jugoslavija se s temi vprašanji ni resno soočala, ampak jih je reševala s pisanjem nove zgodovine, ki je poudarjala skupni jugoslovanski duh in predvsem načelo »bratstva in enotnosti« med jugoslovanskimi narodi, ki je temeljilo na skupni izkušnji boja proti okupatorju in pridobitvah komunistične revolucije. Etnično obarvani nemiri so marca 1981 najprej izbruhnili na Kosovu, kjer se ne Srbi ne Albanci niso počutili varne in enakopravne. Prvi so se počutili ogrožene, saj je delež slovanskega prebivalstva v pokrajini hitro padal – med leti 1971 in

4 Trinaesti kongres SKJ – Referat, rezolucije, Statut SKJ, završna riječ, sastav organa SKJ, NIŠRO »Oslobođenje«, OOUR Izdavačka djelatnost, Sarajevo, 1986, 250 (Statut ZKJ, čl. 1 in 5).

5 Trinaesti kongres SKJ, 263 (30. člen Statuta ZKJ).

6 Repe, Božo, *Slovenci v osemdesetih letih*, Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2001, str. 5.

1981 z 21 % na 14,9 %, drugi pa so pogrešali svoje narodne pravice, predvsem pa se niso čutili enakovredne srbski manjšini.⁷

Medtem ko je v Jugoslaviji najbolj odmevalo kosovsko vprašanje, je med Slovenci nelagodje vzbujalo naraščanje števila priseljencev iz južnih republik, ki so v Slovenijo posebej v sedemdesetih dalje prihajali v vse večjem številu in v republiki v osemdesetih predstavljali več kot 10 % vsega prebivalstva, pri čemer se je zlasti spreminjala etnična struktura v industrijskih središčih. Slovenski intelektualci so v zvezi s tem stopili v bran slovenskemu jeziku, kar je drugod po Jugoslaviji vzbujalo posmeh in očitke nacionalizma. S tem časom sovpada tudi implementacija reforme srednjega šolstva, za katero so se odločili na X. kongresu ZKJ leta 1974, ki naj bi med drugim ukinila gimnazije in dijake z »usmerjenim izobraževanjem« kar najhitreje pripravila za vstop na trg dela. Reforma je predvidevala tudi vključitev skupnih »programskih jeder«, ki naj bi poenotila pouk književnosti v jugoslovanskih šolah, pri čemer bi imela srbsko-hrvaška književnost privilegiran položaj v primerjavi s književnostjo drugih narodov. Slovenski intelektualci so v njej videli predvsem poskus »jugoslavizacije« narodnostno heterogene države in mu ostro nasprotovali.

Nove dimenzije je narodnostno vprašanje v Jugoslaviji dobilo, ko so 24. in 25. septembra 1986 beograjske Večernje novosti objavile del memoranduma, ki je pod vplivom Dobrice Čosića nastal v Srbski akademiji znanosti in umetnosti (SANU) in v katerem je bil položaj srbskega naroda prikazan kot katastrofalen, položaj Srbije v federaciji pa kot izrazito nepravilen. Odziv jugoslovanskega vrha in vodstev republik je bil do trditev memoranduma izredno kritičen. Od memoranduma v obliki, kot je bil objavljen, se je distanciral celo sam SANU, ki je po seji predsedstva akademije 21. oktobra istega leta javnosti pojasnil, da ne gre za kakor koli sprejet ali potrjen dokument, ampak zgolj za osnutek, ki je na »neprimeren in nelegalen način prispel v javnost in v tisku dobil neželeno pozornost«, pri čemer akademija zagotavlja, da je »ustanova naše samoupravne družbe in da deli njegovo usodo, vendar se bo vedno borila za znanstveno resnico ...«⁸ A duh nacionalizma je s tem dokončno ušel iz steklenice »bratstva in enotnosti«. Objavljeni osnutek memoranduma je bil za številne Srbe znak, da govorjenje o prikrajšanosti Srbov ni le populistično besedičenje, ampak dejstvo, ki ga resno jemljejo tudi ustanove, zavezane »znanstveni resnici«. Misel o zgodovinski prikrajšanosti Srbov se je znašla na ulici in se v populističnih krogih pomešala s starodavnimi miti. Kosovski Srbi so prvič začeli odkrito govoriti o genocidu nad njimi in s tem začeli histerijo, ki je svoj končni epilog doživela v jugoslovanskih vojnah 1991–1995.

V jugoslovanski politiki so neurejena razmerja med narodi do sredine osemdesetih pripeljala do oblikovanja dveh blokov: centralističnega in avtonomističnega. Centralisti, ki so imeli podporo predvsem v Srbiji, so se zavzemali za močne zvezne institucije, za demokracijo po načelu »en človek, en glas« in spremembo ustave iz leta 1974, ki je republikam dajala precejšnjo samostojnost v okviru federacije. Avtonomistični blok sta sestavljali predvsem Slovenija in Hrvaška, ki sta v zahtevah centralistov videli nevarnost za lastno kulturno ter politično in ekonomsko preživetje. Nasprotovanje slovenskih komunistov centralističnim težnjam in zavzemanje za ohranitev ustavnega reda sta pri Slovencih vzbujala zaupanje in simpatije do republiškega vodstva, še posebej do komunistov mlajše generacije z Milanom Kučanom na čelu, ki so v tem času postopoma prevzemali vodenje slovenske partije.

⁷ Pirjevec, Jože: *Jugoslavija 1918–1992 (Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije)*, Koper: Založba Lipa, 1995, str. 361.

⁸ *Zaključki predsedništva SANU*, NIN, 26. 10. 1986, str. 14–15.

Dimenzije nadzora družbe

Podpora, ki jo je sredi in še bolj v drugi polovici osemdesetih na področju odnosa do jugoslovanske politike imelo slovensko partijsko vodstvo, ni bila le plod njegovega dela in dejanskih stališč, ampak tudi skoraj popolnega nadzora nad domačimi elektronskimi in tiskanimi mediji, še posebej v zvezi s poročanjem o aktualnih političnih dogodkih. Nadzor nad mediji je ZKS izvajal s Socialistično zvezo delovnega ljudstva (SZDL), ki je združevala praktično vse družbenopolitične organizacije in nad katero je imela partija popoln nadzor. SZDL je s svojimi številnimi komisijami, konferencami in sveti spremljala ter usmerjala razmere na vseh družbenih področjih. Organizirana je bila teritorialno in hierarhično, pri čemer je, enako kot ZKS, organizacijsko na ravni republike segala od nivoja krajevne skupnosti, občinskih in medobčinskih konferenc do republiške konference SZDL, ki je koordinirala delo. Bil je močan generator pri ustvarjanju javnega mnenja. Svoj nadzor nad mediji je izvajala preko ustanoviteljskih pravic, ki jih je imela nad njimi. Prav zato o neodvisnosti medijev in s tem o medijski svobodi v osemdesetih na Slovenskem ni mogoče govoriti. Zahvala za pomembno vlogo, ki so jo imeli mediji v procesu demokratizacije v osemdesetih, pa gre predvsem pogumni uredniški politiki, ki si je kljub konkretnemu vtikanju partijskih oblasti drznila storiti konkretne korake v smeri lastne neodvisnosti in rušenja režimskih tabujev.

Med tiskanimi mediji so se pri objavljanju družbenokritičnih prispevkov, ki so jasno izražali zahtevo po demokratizaciji političnega sistema, pravni državi, ekonomskih reformah in suverenosti Slovenije, posebej izpostavljale nekatere revije, med njimi na primer Teleks, Tribuna, Katedra, Nova revija in seveda Mladina. Posebej velik vpliv na razvoj sta imeli Nova revija in Mladina.

Mladina in Teleks, reviji s širokim krogom bralcev, sta leta 1986 izstopali z odkritim razkrivanjem zločinske preteklosti in še vedno brutalne sedanjosti tedanjega režima. Med drugim sta s serijo prispevkov o slovenskih in jugoslovanskih političnih oporečnikih, o sporni kazenski zakonodaji, o nedemokratičnosti političnega odločanja, spornih kandidacijskih postopkih, povojnih množičnih umorih, nedemokratičnih odnosih v armadi in drugih zadevah odkrito postavljali pod vprašaj legitimnost komunističnega režima. Posebej v zvezi z medvojnimi in povojnimi dogodki, o katerih je slovenski tisk začel pisati že leta 1984, sta se prvič začela pojavljati beseda »sprava« in odkrito zavzemanje »za resno in znanstveno analizo polpretekle zgodovine, ki bi pod moralnim shematiziranjem in fundamentalizmom (in seveda v njem) odkrila – zakaj pa ne – zgodovino razrednih bojov v srednji Evropi in na Balkanu. Šele s tem bi bilo mogoče pokazati vlogo in pomen NOB v jugoslovanski zgodovini in NOB iztrgati propagandni mašineriji vladajoče birokratske ideologije, ki jo spreminja v ideološki monstrum, ki enostavno ne deluje več, zato pa je seveda toliko bolj nevaren.«⁹ Zdelo se je, da so iz režimskih omar dobesedno začeli padati okostnjaki.

Ena od pomembnih medijskih tem sredine osemdesetih je bilo tudi vprašanje političnih zapornikov. Tema je pod vprašaj postavljala kazensko zakonodajo, še posebej zloglasni 133. člen Kazenskega zakonika SFRJ (KZ SFRJ), ki je opredeljeval tako imenovani »mišljenjski« oziroma »verbalni delikt« – torej predvsem širjenje režimu nasprotnih idej, njihova pomanjkljiva opredeljenost pa je omogočala široko polje zlorab. Obsojenci, obsojeni po 133. členu KZ SFRJ, so tvorili velikansko večino obsojenih – kar 89 %.¹⁰ V zvezi s tem so sredi osemdesetih organizirali več strokovnih srečanj, na katerih so obravnavali vprašanje političnih zapornikov. Jeseni leta 1986 je drugič zapored enega takšnih z naslovom Socializem in represija organizirala Zveza socialistične mladine Slovenije (ZSMS). Na njem je bil posebej izpostavljen popolnoma nečloveški položaj političnih obsojencev; njihovo število se je v Jugo-

9 Kovač, Miha: *Polja smrti (Killing Fields)*, Mladina, št. 19, 1986, str. 22.

10 Čontala, Borut: *Izjeme odpirajo možnosti izjemnih zlorab*, Teleks, 13. 11. 1986, str. 16.

slaviji v prvi polovici 80. (do leta 1986) gibalo med 335 in 511 letno.¹¹ Osebe, osumljene političnih deliktov, so bile deležne posebej ostre obravnave, pri čemer naj bi šlo predvsem za »bivanje v mračnih in vlažnih celicah, za pretepanje s pestmi, nogami in pendreki, za mučenje z elektrošoki ali večdnevno privezovanje na vroče radiatorje, za to, da so jih vodili na inscenirane nočne ustrelitve in jim dajali psihofarmacevtska sredstva.«¹² Inkvizicijska domišljija se tu seveda ni ustavila, saj so politične zapornike po obsodbi običajno zapirali skupaj z navadnimi kriminalci in jim na ta način oteževali zaporniško življenje. Na omenjenem srečanju so udeleženci sestavili peticijo, ki so jo naslovili na Predsedstvo SFRJ, Predsedstvo zvezne konference SZDL, Zvezno javno tožilstvo in Zvezni sekretariat za pravosodje. V njej so »ogorčeni nad nezakonito in brutalno represijo nad političnimi zaporniki, ki se javnosti vse bolj razkriva v poročanjih bivših zapornikov«. V štirih točkah so zahtevali takojšnjo pomilostitev vseh mišljenjskih in drugih političnih zapornikov, uvedbo preiskave v zvezi z ravnanjem s političnimi zaporniki, predložitev ukrepov za preprečitev tovrstnih zlorab in odpravo mišljenjskega delikta po 133. členu KZ SFRJ.¹³

Svoj prostor v nekaterih prodemokratskih slovenskih medijih je dobila tudi Jugoslovanska ljudska armada (JLA). To je bil čas odkritega zavzemanja za možnost civilnega služenja vojaškega roka in s tem v zvezi tudi za predstavljanje usode tistih, ki so služenje v vojski zavrnil. Leta 1986 je tako Mladina objavila članek, v katerem je predstavila usodo Ivana Ččka, ki je bil zaradi zavračanja nošenja orožja oktobra 1986 obsojen na pet let zapor, in to potem, ko je zaradi istega kaznivega dejanja pred sodiščem stal že tretjič in v zaporu sedel od svojega 23. do 30. leta.¹⁴ Omenjeno vprašanje je v resnici predstavljalo velik problem za nabornike, ki so imeli filozofske, humanitarne in še posebej verske zadržke, kot na primer Jehovove priče. Omenjenih oporečnikov sicer ni bilo zelo veliko: aprila 1987 je Center za informiranje, propagando in dokumentacijo pri Centralnem komiteju ZKS Republiški konferenci SZDL na primer podal informacijo, da je trenutno zaradi kaznivih dejanj po 202. in 214. členu KZ SFRJ zaprtih 9 pripadnikov Jehovovih prič (vključno z omenjenim I. Ččkom), ki so prestajali zaporne kazni v odprtih oddelkih zaporov v Ljubljani in Mariboru, dolžine njihovih kazni pa so bile med enim in petimi leti, pri čemer so bili nekateri navedeni kot »specialni povratniki«.¹⁵

Armada je na takšne in podobne debate v medijih gledala z nejevoljo, jih redno spremljala, analizirala in o njih obveščala državno partijsko vodstvo. Marca leta 1988 je tako na primer beograjska Organizacija Zveze komunistov v JLA poslala Predsedstvu CK ZKJ informacijo o družbeno nesprejemljivi obravnavi armade v slovenskih revijah Mladina, Katedra, Tribuna in Nova revija, v katerih so analizirali poročanje o armadi in organiziranosti Splošnega ljudskega odpora (SLO). Za leto 1987 so tako analizirali 188 besedil, objavljenih v naštetih revijah, od tega iz Mladine 147, Tribune 22, Katedre 17 in Teleksa 2, za katera so ugotovili, da »so v vsebino večine vgrajena negativna stališča o konceptiji SLO in še posebej o JLA ter njenem vodstvenem kadru. V 99 od 188 analiziranih zapisov so vgrajene vsebine o civilnem služenju vojaškega roka, ugovoru vesti in ukinjanju ponavljajočih se kazni«. V opombi so v istem dokumentu zapisali tudi, da je bilo »samo od 11. 9. do 30. 10. 1987 v osmih številkah Mladine objavljenih 37 besedil o konceptiji SLO, JLA in njenem vodstvenem kadru«, od tega največ v 36. številki (7) in najmanj v 30. številki (2).¹⁶

11 Prav tam. Članek navaja takšno dinamiko: leta 1980 je bilo zaradi »političnega kriminala« obsojenih 435 oseb, leta 1981: 511, 1982: 422, 1983. leta: 491, 1984: 416 in leta 1985 355 oseb.

12 Čontala, Borut: *Sovražniki države št. 1*, Teleks, 6. 11. 1986, str. 6. Po navedbi avtorja naj bi tovrstne metode agenti zagrebške politične policije v 80. uporabili vsaj proti šestim poimensko naštetim političnim osumljencem.

13 Politična država – tožnik in sodnik v lastni zadevi, Mladina, 1986, št. 36, str. 16–18.

14 Klarič, Branko: *V imenu ljudstva*, Mladina, 1986, št. 32, str. 6.

15 Arhiv Republike Slovenije (ARS), AS 537, Republiška konferenca SZDL, šk. 963 (432), a. e. 824 – Korespondenca Sveta za SLO in LO.

16 ARS, AS 537, šk. 963 (432), a. e. 824.

Medijska svoboda ni bila posebej blizu niti slovenskemu partijskemu vrhu, ki je svoj vpliv na medije izvajal, kot rečeno, predvsem preko SZDL. Nadzor nad informiranjem in oblikovanjem javnega mnenja je bil za režim bistvenega pomena, zato je bilo poskrbljeno, da je bila oblastna garnitura o dogajanju informirana ažurno in iz vseh mogočih organov – po uradni in tudi po neuradni poti.

Leta 1986 so pri Novi reviji razmišljali o objavi prispevka, ki bi ga pripravil dr. Ljubo Sirc, profesor na glasgowski univerzi in strokovnjak za ekonomska vprašanja Vzhodne Evrope, ki je bil leta 1947 na Nagodetovem procesu obsojen na smrt, kasneje pa so mu kazen spremenili v 20-letno zaporno kazen s prisilnim delom, od katerih je v samici odslužil 7 let in po izpustitvi ilegalno zapustil Jugoslavijo. V zvezi z objavo prispevka dr. Sirca je 21. januarja 1987 na razgovor k Jožetu Smoletu, predsedniku Republiške konference SZDL, prišel odgovorni urednik dr. Dimitrij Rupel, ki se je sicer že 7. oktobra 1986 pri predsedniku udeležil razgovora na isto temo skupaj s tedanjim glavnim urednikom Nove revije Bogom Grafenauerjem. Tedaj je Jože Smole objavi nasprotoval, predvsem zato, ker naj bi bil dr. Sirc pripadnik tako imenovane sovražne emigracije, s katero naj sodelovanje ne bi bilo mogoče. V času do drugega razgovora pri Jožetu Smoletu, torej do 21. januarja 1987, je Dimitrij Rupel na Javno tožilstvo SRS naslovil dve zahtevi za pojasnilo pravnega statusa dr. Sirca in če njegov pravni status implicira prepoved objavljanja v jugoslovanskih glasilih.¹⁷ Vsebino obeh Ruplovih zahtev in odgovorov nanju je takratni javni tožilec Pavle Car v dveh ločenih informacijah (informacija o prvi Ruplovi zahtevi nosi datum 12. 1. 1987, informacija o drugi pa 19. 1. 1987) posredoval Jožetu Smoletu. Ob posredovanju prve je tožilec predsedniku SZDL pojasnil, da »po preučitvi vseh veljavnih predpisov s področja tiska in drugih oblik javnega obveščanja ugotavljamo, da status avtorja ne predstavlja ovire za objavo sestavka ...« Javni tožilec nadalje v dopisu predsedniku navaja tudi odgovor na prvo zahtevo, ki ga je tožilstvo poslalo uredniku in v katerem pojasnjuje, da tožilstvo ni pristojno za dajanje odgovora na tovrstna vprašanja, »ki bi posredno lahko pomenil neke vrste cenzurno delo, kar je po ustavnih določbah in pozitivnih predpisih celo prepovedano.« Kljub »takšnim načelnim oviram« pa je tožilec uredniku v nadaljevanju podal pojasnilo, v katerem je zapisal, da obstajajo zakonske prepovedi le pri objavi besedil, ki bi pomenila zlorabo svobode obveščanja »in torej le v tem pogledu lahko pride v poštev preprečitev razširjanja tiskane stvari, vendar šele po njenem natisku oziroma razmnožitvi. Stvar programske zasnove in uredniške politike je torej objavljanje prispevkov glede na vsebino in avtorje, glavni in odgovorni urednik pa sta glede na določila zakona o javnem obveščanju odgovorna ustanovitelju za uresničevanje takšne zasnove.«¹⁸ Jožetu Smoletu, ki je poznal vsebino Ruplovih zahtev, naslovljenih na tožilstvo, in odgovorov nanje, torej ni preostalo drugega, kot da je na januarskem razgovoru objavo skušal preprečiti s pritiski, kar je storil tako, da je morebitno objavo Sirčevega prispevka »označil kot nepotrebno klicanje represije, v nadaljevanju pa opozoril na nov moment, ki govori v prid zahtevi, da se Sirčev prispevek ne objavi, saj je bil dr. Ljubo Sirc med podpisniki Resolucije demokratskega srečanja 1982 (na drugem srečanju demokratskih javnih delavcev iz Jugoslavije v Londonu (30.–31. januar 1982)), ki se kaže kot skupna platforma, ki nasprotuje našemu političnemu sistemu ...«¹⁹ Pri tej zgodbi, ki nazorno kaže pogoje, v katerih so delali mediji sredi 80., pa je zanimivo tudi to, komu je javno tožilstvo poleg predsednika Republiške konference SZDL Smoleta še posredovalo omenjene dokumente. Seznam soprejemnikov obsega 14 imen, med njimi Franceta Popita (predsednik Predsedstva SRS), Milana Kučana (predsednik CK ZKS), Mirana Potrča (predsednik skupščine SRS), Andreja Marinca (predsednik Sveta za varstvo ustavne ureditve) pa tudi zveznega javnega tožilca v Beogradu, predsednico Vrhovnega

¹⁷ Prva zahteva je bila poslana 6. 1. 1987, druga pa 14. 1. 1987.

¹⁸ ARS, AS 537, šk. 1243 (712), a. e. 1559 – Razgovori predsednika Jožeta Smoleta (januar 1987).

¹⁹ ARS, AS 537, šk. 1243 (712), a. e. 1559 – *Zabeležka razgovora* (21. 1. 1987).

sodišča SRS, republiškega sekretarja za notranje zadeve, predsednika Zveze združenj borcev, predstavnika Republiškega sveta Zveze sindikatov Slovenije in druge. Zanimivo je tudi, da obe informaciji tožilstva o Ruplovih zahtevah nosita oznako »Samo za osebno obveščenost!«, kar napeljuje na misel, da ni šlo za obveščanje po uradni dolžnosti.

Podoben odnos do ideološko oporečnih posameznikov, celo tistih, ki so bili povsem nepolitični in povrh vsega še mrtvi, so imele partijske oblasti tudi na področju kulture. V juniju leta 1986 so kamniški kulturniki želeli na Malem gradu pripraviti recital poezije Franceta Balantiča, ki pa je bil nato predstavljen. OK ZKS Kamnik je bil v zvezi s tem informiran, da je bila predstavitev »uradno opravljena zaradi postopka pri prijavi te prireditve.« Moteči naj bi bili, poleg kraja in časa načrtovane prireditve, tudi črno-beli plakati z Balantičevo podobo in s podpisom, »kar je bilo vsekakor oblikovano s premalo taktosti«. Pri tem je v informaciji dodano tudi pojasnilo, da France Balantič »kot pesnik ni sporen, sporen pa je kot človek in predvsem zaradi svoje sovražne naravnosti v času NOB. Zato se recital Balantičeve poezije ne more prepovedati, vendar je nujno potrebno najti primeren čas in ustrenejši prostor.«²⁰

Vloga represivnega aparata

Čeprav velja splošno prepričanje, da je bil komunistični režim v Jugoslaviji in še posebej v Sloveniji bolj sproščen kot drugod, je treba jasno povedati, da se režim uporabi represivnih ukrepov nikoli ni odpovedal in je imel vedno možnost poseči po njih, če je le začutil potrebo. V štirih desetletjih povojne vladavine je vladajočim uspelo državni aparat spremeniti v orodje svoje ideologije, še posebej je to veljalo za represivne organe, kot sta vojska in policija. V teh strukturah je oblast poskrbela, da so večino tvorili komunisti. Več kot 90 % oficirskega kadra JLA je bilo članov ZKJ.²¹ Komunistična partija, ki je na JLA gledala kot na »skupne oborožene sile delavskega razreda«, je v komunistih v armadi videla izvrševalce politike Zveze komunistov kot »avantgarde delavskega razreda«, kar je armadi dajalo zelo političen značaj in ji omogočalo velik vpliv na tekočo politiko.²²

Podoben je bil tudi značaj policije oziroma milice. Ljudska milica je imela poleg običajnih nalog policije tudi dolžnost varovati z ustavo določen socialistični sistem, kar je v praksi pomenilo skrbno bdenje nad pojavi, ki bi režimu kakor koli nasprotovali, mu jemali ugled in podobno. Tako se letna poročila postaj milice običajno začno s poglavjem Varovanje z ustavo določene ureditve SFRJ, ki se nato deli na podpoglavja z naslovi, kot so na primer Kazniva dejanja s političnim obeležjem, Prekrški zoper javni red in mir s političnim obeležjem, Drugi javni sovražni pojavi, Kršitve zakona o delovanju verskih skupnosti in delovanje klera, Tujci, Delavci na začasnem delu v tujini itd.²³

Poročila postaj milice nam kljub zelo pomanjkljivi ohranjenosti (ali dosegljivosti?) do neke mere odpirajo vrata v skriti svet nadzora, ki ga je imela partijska oblast nad ljudmi. Tako na primer v letnem poročilu kamniške postaje milice za leto 1982 beremo, da so v tem letu obravnavali dva prekrška s političnim obeležjem, kar je bilo enako število kot leta 1980 in leta 1981. »V prvem primeru prekrška je kršitelj Š. M. v gostinskem lokalu vinjen žalil našo samoupravno družbenopolitično ureditev s tem, da je govoril 'kurc pa tak sistem, zaradi njega sem sedel štiri leta. Tudi stari ga je sral. Ne maram ne ruskega ne našega sistema.' Kršitelj je občan Kamnika in se vodi že pred kršitvijo na PM Kamnik pod nadzorom DV.«²⁴

20 Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), KAM 127 – Občinski komite Zveze komunistov Slovenije Kamnik, šk. 35, a. e. 206.

21 Repe, Božo, *Slovenci v osemdesetih letih*, Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2001, str. 5.

22 Trinaesti kongres SKJ, 286 (102. člen Statuta ZKJ).

23 Letna poročila postaj milice in uprav za notranje zadeve do leta 1991 hrani Arhiv Republike Slovenije, AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve SRS.

24 ARS, AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve SRS, Letna poročila UNZ Ljubljana – okolica 1982, Poročilo o delu Postaje milice Kamnik za leto 1982, B/1, mikrofilm.

V istem letu je kamniška postaja milice obravnavala tri primere kaznivih dejanj s političnim obeležjem, od katerih je enega storila oseba iz sosednje občine, dve pa sezonski delavci s Kosova. Pri enem od njih je »osumljenec B. Z. iz SAP Kosovo na delovnem mestu v delovni organizaciji v navzočnosti več delavcev storil kaznivo dejanje žalitve SFRJ in njihovih predstavnikov s tem, da je govoril, 'da je Tito kmet za Enverja Hodžo', žalil pokojnega predsednika Sovjetske zveze Brežnjeva z besedami: 'crknila je največja svinja na svetu, citiral pesmi, ki so jih peli demonstranti na Kosovu: 'druže Tito mi ti se kunemo, daj nam pare, da se okrenemo. Druže Tito, mi ti se kunemo, mi čemo, da sa tvoga puta pobegnemo'.«²⁵ Med storilci tovrstnih kaznivih dejanj in prekrškov s političnim ozadjem so bili pogosto pripadniki drugih jugoslovanskih narodov na delu v Sloveniji. V drugi polovici 80. je večino prestopkov s političnim ozadjem predstavljalo predvsem pisanje napisov po zidovih hiš, nošenje priponk s politično vsebino in razširjanje letakov. Letno poročilo Uprave za notranje zadeve (UNZ) Ljubljana – okolica²⁶ za leto 1988 pa omenja tudi trosilno akcijo »Bistriških gamsov«, ki so po centru Kamnika trosili letake, katerih vsebina se je zavzemala za »svobodo govora, pluralizem idej in uveljavljanje teh procesov v šolah.«²⁷ Število kaznivih dejanj in prekrškov s političnim obeležjem je po letu 1985 upadalo.

Posebnega nadzora milice so bile deležne tudi verske skupnosti, v Sloveniji še posebej katoliška Cerkev kot največja in zaradi svoje nadnacionalne narave vselej sumljiva in po mnenju režima nevarna verska skupnost. Sicer je druga polovica osemdesetih v odnosih med režimom in Cerkvijo vendarle minevala v znamenju določenega tajanja ledu, ki ga morda še najbolj anekdotično označujeta voščilo Jožeta Smoleta vernikom za božič leta 1986, ki je predsedniku Republiške konference SZDL prilepil vzdevek »Božiček«, in prvo božično voščilo ljubljanskega nadškofa dr. Alojzija Šuštarja vernikom po ljubljanskem radiu istega leta. Nadškofovo voščilo je bilo dogovorjeno v osebem razgovoru med nadškofo in Jožetom Smoletom decembra 1986. Voščilu oblasti niso želele dati posebne teže, saj je nadškof lahko voščil po radiu, vest o tem pa so objavili na dan voščila, vendar samo pri drugem TV-dnevniku ljubljanske televizije.²⁸

Kljub opazni otoplitvi odnosov pa so postaje milice vse do konca 80. spremljale dejavnost Cerkve in o njej poročale. Na kamniškem koncu se v prvi polovici 80. let v dostopnih letnih poročilih PM Kamnik najpogosteje omenja Franc Gačnik, župnijski upravitelj v Stranjah; njegova moteča dejavnost se je (po poročilu PM Kamnik za leto 1983) kazala predvsem v tem, da »pridobiva mladino z organiziranjem raznih izletov. Ta aktivnost se izraža tudi pri cerkvenih obredih za večje praznike, ko nastopajo razni ansambli in ritmične skupine. Njegovo aktivnost obsojajo nekateri občani, predvsem zaradi organiziranja verouka, ki moti redni šolski pouk v osnovni šoli.«²⁹ Isto poročilo tudi poroča, da ima Cerkev precejšen vpliv na občane v krajevnih skupnostih Kamniška Bistrica, Šmarca in Komenda. Podobna opažanja najdemo tudi v letnih poročilih tedanjega UNZ Ljubljana – okolica, ki med drugim omenjajo predvsem aktivnosti duhovščine na področju pridobivanja mladine, organiziranja duhovnih vaj, krožkov, kulturnih prireditev, nastopov ansamblov, poučevanja glasbenih instrumentov, pevskih vaj in nastopov, recitalov z versko vsebino, še posebej ob verskih praznikih. Poročilo UNZ Ljubljana – okolica za leto 1986 omenja celo obdarovanje otrok in starejših občanov, projekcije filmov, prostovoljno delo pri cerkvenih

25 ARS, AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve SRS, Letna poročila UNZ Ljubljana – okolica 1982, Poročilo o delu Postaje milice Kamnik za leto 1982, B/1, mikrofilm.

26 UNZ Ljubljana – okolica je v 80. letih pokrivala področje tedanjih občin Domžale, Grosuplje, Kamnik, Kočevje, Litija, Logatec, Ribnica in Vrhnika. Tedanje občine, ki danes tvorijo Mestno občino Ljubljana, so spadale pod UNZ Ljubljana – mesto.

27 ARS, AS 1931, šk. 2080, Poročilo UNZ Ljubljana – okolica za 1988.

28 ARS, AS 537, šk. 1243 (712), a. e. 1558.

29 ARS, AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve SRS, Letna poročila UNZ Ljubljana – okolica 1983, Poročilo o delu Postaje milice Kamnik za leto 1983, B/2, mikrofilm.

gradnjah itd.³⁰ V letnih poročilih UNZ Ljubljana – okolica se v tem obdobju na primer pogosto pojavlja tudi cistercijanska opatija v Stični in njena dejavnost v zvezi s srečanji mladine, duhovnimi vajami ipd. Poseben nadzor milice nad delovanjem verskih skupnosti je trajal vse do konca osemdesetih. Še v programu dela za leto 1989 UNZ Ljubljana – okolica med drugim najdemo tudi »spremljati delo RKC, župnijskih svetov, veroučnih skupin in drugih oblik delovanja RKC.«³¹

Posebna pozornost je bila namenjena tudi tujcem in slovenskim delavcem na začasnem delu v tujini, ki so se vračali domov, še posebej tistih, pri katerih so oblasti sumile, da bi lahko kakor koli sodelovali s »sovražno emigracijo«. Tako med drugim v poročilu kamniške Postaje milice za leto 1983 beremo, da je bilo v tekočem letu »opravljenih 15 razgovorov (lani 26)«, vendar na PM ugotavljajo, da z »opravljenimi razgovori z zdomci nismo bili zadovoljni, saj nam zdomci pri razgovorih (kljub pripravi na razgovore) niso dajali zadovoljivih operativnih podatkov, razen posameznikov. Pri večini razgovorov je bilo opaziti nezainteresiranost, bojazen pred posledicami, nekateri pa na vprašanja niso vedeli povedati nič konkretnega. Posamezni zdomci so izrazili željo po nadaljnjem sodelovanju z delavci milice.«³² Tovrstni razgovori z zdomci so bili nekaj običajnega. V letnih poročilih UNZ Ljubljana – okolica tako beremo, da so na primer leta 1985 na celotnem območju uprave z delavci na začasnem delu v tujini opravili »126 preventivnih razgovorov z vidika kontraobveščevalne dejavnosti. Poročila o teh razgovorih smo tekoče posredovali SDV, vendar pa ugotavljamo, da so vsebovala malo operativnih podatkov.«³³ Kljub temu v poročilu UNZ za leto 1986 beremo, da so opravili 151 »preventivnih razgovorov«, pri katerih so se zdomci izgovarjali, da ničesar ne vedo, vendar UNZ meni, da »glede na okolje, v katerem živijo in delajo, poznajo operativno zanimive podatke.«³⁴ Leta 1987 je bilo na področju omenjenega UNZ 117 tovrstnih razgovorov,³⁵ leta 1988 pa samo še 88, od katerih pa so SDV posredovali kar 55 poročil, »ki so vsebovala določene operativno zanimive podatke.«³⁶ Ob tem je treba povedati, da je bil trend števila delavcev na začasnem delu v tujini na območju omenjenega UNZ sredi 80. let v rahlem upadanju – leta 1984 jih je bilo 3151, leta 1988 pa 3082, pri čemer je število v letih 1986 in 1987 celo naraslo z 2758 na 3052, k čemur so nedvomno pripomogle krizne razmere v gospodarstvu. S področja kamniške občine je bilo leta 1984 na delu v tujini 633 občanov, do leta 1988 pa se je število zmanjšalo za dobrih 40 % na 376.³⁷

Postaje milice so se ukvarjale tudi z odkrivanjem »sovražnega delovanja politične emigracije« in nadzorom domačih sumljivih oseb. V poročilu kamniške PM za leto 1982 tako beremo, da je nadzorovala 6 oseb in spremljala njihovo gibanje; poleg tega je v delu poročila v zvezi s tem zapisano, da na »območju SO Kamnik živi več informbirojevcev in sodelavcev okupatorja, katerih aktivnosti ne beležimo.«³⁸ Sicer pa se je večina t. i. dejavnosti nadzora delovanja sovražne emigracije nanašala na pisemske in paketne pošiljke s prepovedano, sumljivo ali za režim žaljivo vsebino in tudi na nadzor gibanja in druženja tujih državljanov ipd.

Milica je prav tako spremljala dogajanje v podjetjih in poročala o prekinitvah dela ter s tem povezano izgubo delovnih ur, sestankih, »izsiljenih« s strani delavcev, in vzrokih za nezadovoljstvo delavcev. Budno se je spremljalo tudi dogajanje v srednjih šolah, še posebej kadar so bili v prekrških s političnim ozadjem udeleženi dijaki.

30 ARS, AS 1931, šk. 1543, Poročilo UNZ Ljubljana – okolica za 1986.

31 ARS, AS 1931, šk. 2080, Delovna usmeritev in program dela UNZ Ljubljana okolica za 1989.

32 Op. 29.

33 ARS, AS 1931, šk. 1541, Poročilo UNZ Ljubljana – okolica za 1985.

34 Op. 29.

35 ARS, AS 1931, šk. 1545, Poročilo UNZ Ljubljana – okolica za 1987.

36 ARS, AS 1931, šk. 1547, Poročilo UNZ Ljubljana – okolica za 1988.

37 Podatki iz letnih poročil UNZ Ljubljana – okolica za leta 1985–1988.

38 Op. 24.

Iz navedenega je razvidno, da je bil za jugoslovansko družbo v osemdesetih značilen nadzor vseh področij javnega in velikega dela zasebnega življenja. Komunistični režim se temu nikoli ni odrekel, saj je bil od njega do določene mere odvisen njegov obstoj. Navedeno se do določene mere razlikuje od danes prevladujočega mnenja, da je bil jugoslovanski režim »komunizem s človeškim obrazom«, v katerem nikomur ni bilo kaj posebej hudega, če le ni »povzročal problemov«. Ob preučevanju arhivskega gradiva in prebiranju tedanjega časopisja pa z lahkoto spoznamo, kako malo je bilo včasih potrebno, da je režim neko dejanje zaznal kot problem in ga sankcioniral. V zvezi s tem bodo gotovo zanimiva tudi gradiva, ki jih ob pripravi tega prispevka iz različnih razlogov (še) ni bilo mogoče pregledati, še posebej gradiva Službe državne varnosti. To je vsekakor potrebno, če hočemo pravilno vrednotiti osebno tveganje ljudi, ki so ob porajanju demokratičnih procesov sredi 80. let izpostavili ne le svoje ime, temveč tudi službo in celo osebno svobodo.

Zveza komunistov na Kamniškem sredi osemdesetih

Zveza komunistov na Kamniškem je v leto 1986 vstopila s 1008 člani, ki so bili včlanjeni v eno od 54 osnovnih organizacij Zveze komunistov (OO ZK), ki so delovale na področju tedanje občine Kamnik; tedaj je obsegala tudi sedanjo občino Komenda. Od tega je bilo 36 OO ZK ustanovljenih v družbenih podjetjih, državni upravi in šolstvu, preostalih 18 osnovnih organizacij pa je bilo teren-skih.³⁹ Med članstvom je bilo približno 30 % žensk in enak odstotek delavcev, povprečna starost članov na Kamniškem pa je bila enaka kot na ravni republike, to je 41 let.⁴⁰ Leto 1986 je bilo zadnje, ko se je število članov še povečevalo, in to kljub temu da v kar 44 OO ZKS na Kamniškem v letih 1982–1986 niso sprejeli nobenega novega člana.⁴¹ Kljub ugodnemu trendu je Komisija za organiziranost in razvoj pri Občinskem komiteju ZK na svoji seji 9. 6. 1986 že ugotavljala težave, ki so vplivale na vse bolj očitno stagnacijo članstva, za katero je bilo realno pričakovati, da se bo kmalu spremenila v upadanje. Opozarjala je na vse večjo neudeležbo na sestankih in zahtevala, da se pogosto manjkajoči posamezniki obravnavajo posebej. Nezainteresiranost mladih za vstop v ZK je pripisovala vplivu religije in ugotavljala: »Duhovniki jim omogočajo že razne zabave in podobno, medtem ko jim mi ne nudimo drugega kot delo, zato jih ne moremo pridobiti za sprejem v članstvo ZK.« Novih članov naj bi bilo manj tudi zaradi neprepoznave vloge članov ZK pri odločanju, zaradi načina volitev, slabega ekonomskega položaja in tudi že zaradi težav pri zaposlovanju mladih po končanem študiju.⁴² Podobno je ugotavljala tudi Komisija za delo komunistov med mladino pri OK ZK, ki je vzroke za upadanje zanimanja med mladimi pripisovala družbeni in gospodarski krizi, pomanjkanju ugleda ZK, oportunističnosti, karierizmu in dvoličnosti med članstvom, dvomom v pravilnost usmeritve ter načinom pridobivanja novih članov.⁴³

Ljudje so se za članstvo v ZK odločali iz različnih razlogov. Nekateri iz povsem pragmatičnih, številni pa gotovo tudi zato, ker so verjeli v smiselnost sistema in nanj gledali z določenim idealizmom. Za vodilna mesta v delovnih organizacijah je bilo članstvo skoraj samoumeven pogoj. To je še posebej veljalo za vodstvena mesta na primer v upravi ali v vzgoji in izobraževanju, pri katerih je morala svoje soglasje dati tudi kadrovska komisija pri OK ZK. Po drugi strani je bil tudi šolski sistem na ravni osnovne in srednje šole zastavljen izrazito ideološko, na način, ki naj bi mlademu človeku članstvo v

39 Slednje so bile: Kamnik center, Mekinje, Zaprice I, Zaprice II, Novi trg, Perovo, Moste - Križ, Komenda, Podgorje, Duplica, Šmarca, Volčji Potok, Šmartno, Tuhinj, Motnik, Nevlje, Kamniška Bistrica in Črna.

40 ZAL, KAM 127, Občinski komitej ZKS, šk. 35, a. e. 211, Komisija za organiziranost in razvoj pri OK ZKS, Zapisnik seje 9. 6. 1986.

41 ZAL, KAM 127, šk. 37, a. e. 215, Ocena delovanja Občinske organizacije Zveze komunistov ter uresničevanje operativnega programa dela OK ZK Kamnik (v obdobju februar 1986–februar 1987).

42 ZAL, KAM 127, šk. 35, a. e. 211.

43 ZAL, KAM 127, šk. 35, a. e. 210.

ZK naredil za nekaj samoumevnega in sprejemljivega, sploh potem, ko je bil kot otrok sprejet v pionirsko organizacijo, ob koncu osnovne šole pa še v mladinsko, čemur je pri moških sledilo še služenje vojašine v JLA. Če mladi kandidati že niso sami izrazili želje po vstopu, so jih osnovne organizacije skušale pridobiti po tem, ko so jih »evidentirale« na sestankih. Primer takšnega načina evidentiranja nam kaže zapisnik sestanka OO ZK na tedanji Srednji ekonomsko naravoslovni šoli Rudolfa Maistra (SENŠRM) iz oktobra leta 1986, v katerem beremo: »Opredelili smo naloge v zvezi z evidentiranjem novih članov. Pri oblikovanju predlogov za sprejem v članstvo ZK nam je pomagal OO ZSMS na šoli. Glede na aktivnost, pripravljenost za delo, kritičnost in človeške kvalitete smo predlagali naslednje učence: [sledi poimenski seznam 13 dijakov iz 2., 3. in 4. letnika]. S predlaganimi učenci se bomo pomenili do naslednjega sestanka (v mesecu novembru) in zanje pripravili tudi razgovor s člani našega OO. Za razgovore z učenci so zadolženi: [sledijo imena štirih uslužbencev šole – članov OO ZK in imena dijakov, s katerimi naj bi se vsak od njih pogovoril].«⁴⁴

Težav pa ni bilo samo s pridobivanjem novih članov, ampak tudi z ohranjanjem števila starih. Izstopov je bilo neprimerno več kot vstopov. Tako v Analizi gibanja in strukture članstva v občinski organizaciji ZK Kamnik (v obdobju 1. 1. 1987–30. 8. 1987) beremo, da je izstopilo 24 članov, 25 se jih je preselilo, 3 so umrli, 21 pa jih je prišlo iz drugih občin in se vključilo v lokalne osnovne organizacije ZK. V tem obdobju so bili na novo sprejeti le trije člani: 1 na SENŠRM in 2 v Utoku.⁴⁵ Med navedenimi razlogi za izstop so bili predvsem previsoka članarina, malodušje in občutek nemoči, da bi lahko kot člani ZK prispevali k izboljšanju razmer v družbi, nekateri so izstopili iz osebnih razlogov, vse več pa je bilo izstopov brez pojasnila z izgovorom, da jim po statutu pojasnila ni potrebno navesti.⁴⁶

3. septembra 1987 je na območju Občine Kamnik prišlo do prvega skupinskega izstopa iz ZK, in sicer v Vzgojno-varstveni organizaciji Anton Medved. Izstopilo je sedem članic, med njimi tudi sekretarka.⁴⁷ 20. 10. 1987 so na OK ZKS Kamnik naslovile utemeljitev svojega izstopa, v kateri so zapisale, da na njihovo odločitev niso vplivali položaj v delovni organizaciji ali kaka tuja ideologija in da je povsem naključno prišlo sočasnega izstopa več članic. Nato pa so v devetih točkah – kot razloge za svoj izstop – navedle »predvsem naslednja dejstva in gibanja v naši družbi:

Menimo, da kot člani OO ZK ne moremo o nobeni stvari odločati samostojno in suvereno. Vse odločitve so nam že vnaprej sugerirane in je zato naše odločanje zgolj formalno.

Ne strinjamo se z vedno večjo militarizacijo naše družbe, ki zahteva tudi vedno večji del narodnega dohodka. Menimo, da bi morali omogočiti civilno služenje vojaškega roka, vendar ZKS do tega predloga še ni zavzel nobenega stališča.

Menimo, da v naši zakonodaji ne bi smelo biti zloglasnega 133. člena, po katerem smo odgovorni za verbalni delikt. Odločno smo proti smrtni kazni, ki tudi ni združljiva z našo demokratično družbo, ki daje na prvo mesto človeka.

Mislamo, da bi morali naši politiki in gospodarstveniki, ki dajejo zeleno luč zgrešenim investicijam, kazensko odgovarjati. Izključitev iz ZKJ je za te neodgovorne ljudi v tem družbenem položaju skoraj smešna kazen.

ZKS se tudi ni opredelil proti uporabi jedrske energije v miroljubne in vojne namene.

ZKS bi se moral zavzemati za večjo svobodo tiska in govora, vendar v nasprotju s tem daje politično podporo zaplembi različnih edicij naših tednikov. Te zaplembe utemeljujejo s tem, da bi sporni članki

44 ZAL, KAM 127, šk. 35, a. e. 212, Zapisnik sestanka OO ZKS SENŠRM, 10. 10. 1986.

45 ZAL, KAM 127, šk. 37, OK ZKS Kamnik – Informacije – ugotovitve – stališča – sklepi, 5. 10. 1987.

46 Prav tam.

47 ZAL, KAM 127, šk. 38, a. e. 227.

v javnost vnašali nemir in dezinformacijo. Kot popolno nesoglasje s to trditvijo pa je dejstvo, da posamezne izjave naših profesionalnih politikov vnašajo veliko več nemira med ljudi, vendar jih prisotni poslušalci nagrade z velikodušnim ploskanjem.

Moti nas počasno in neučinkovito reševanje politično-nacionalnih problemov (problemi na Kosovu), ki niso samo na stopnji statusa quo, ampak so iz dneva v dan globlji.

Pogrešamo konkretno akcijo na vseh področjih in strukturah našega družbenega ter gospodarskega življenja. Prav tako pogrešamo tudi objektivno informacijo o ekonomskem stanju v naši državi.

Velika gospodarska in moralna škoda v naši družbi se oblikuje na podlagi nenadzorovanega prelivanja solidarnostnih sredstev, ki jih odvajamo v namen večjega napredka v nerazvite dele naše države, napredka pa v nerazvitih delih skoraj ni čutiti.

Na podlagi vseh zgoraj naštetih dejstev ne najdemo več svoje identitete v ZKS, ki naj bi bila naša avantgarda in gonilna sila naše družbe, zato izstopamo iz ZKS. [Sledijo podpisi sedmih članic, z letnicami rojstva in letom vstopa v ZK].⁴⁸

Vsekakor jasna in pogumna izjava, ki kaže na visoko osebno zavest o pomenu poštenja v družbi in kritično razmišljanje o odnosu do tedanjega stanja v družbi in ZKS, ki ga sedem mladih žensk v svojem idealizmu preprosto ni moglo molče prenašati. Navedena izjava članov Predsedstva OK ZKS Kamnik ni prepričala, saj je predsedstvo na svoji seji 3. 11. 1987 zahtevalo, da se v VVO Antona Medveda skliče sestanek »vseh članov OO ZK, vključno s tovarišicami, ki so podale izstopno izjavo. Na tem sestanku je potrebno opredeliti dejanske razloge za odločitev o izstopu iz vrst ZK tudi v ta namen, da se demantirajo trditve, navedene v kolektivni izstopni izjavi.«⁴⁹ Očitno so bile članice, ki so izstopile na omenjenem sestanku, dovolj prepričljive, saj je OK ZKS 17. 2. 1988 na izrednem sestanku OO ZK v VVO Antona Medveda ukinil, poleg nje pa tudi OO ZK na OŠ Stranje. Obe zato, ker nista več izpolnjevali statutarne pogoja glede najmanjšega možnega števila članov v osnovni organizaciji, ki je bilo 3.⁵⁰

Izstop iz ZK verjetno ni bil lahek korak. Ko je leta 1986 iz ZK brez navedbe razloga izstopila ena izmed profesorice na tedanji SENŠRM, je OO ZK na seji sklenil, da obsoja »način izstopa tov. I. I., ki izpričuje nezrel in neprimeren odnos do sprejetih obveznosti, ki je za člana ZK nesprejemljiv. Zato menimo, da izstop tov. I. I. za OO ne pomeni nobene izgube, ker malodušnih, nedelovnih in neodločnih ljudi v svojih vrstah ne potrebujemo.«⁵¹ Čeprav arhivsko gradivo molči o razlogih za odhod omenjene profesorice iz ZK, si lahko predstavljamo, da delo v kolektivu, v katerem so človeku pripeli takšne oznake, ni moglo biti enostavno.

Med razlogi za izstope iz stranke se je pogosto omenjala višina članarine, ki se je odmerjala glede na višino dohodka posameznega člana. Posebej v letih 1987 in 1988 je prihajalo do nesorazmerne rasti članarine v primerjavi z osebnim dohodkom. Tako so na Predsedstvu konference OO ZK Svilanit v začetku septembra leta 1988 ugotavljali, da je »članarina v ZK previsoka, saj presega stroške električne energije, RTV-članarine, časopisne naročnine itd.«. V razpravi je bila podana tudi primerjava med rastjo osebnega dohodka in rastjo članarine: »Ob uveljavitvi nove lestvice v decembru 1987 je bil povprečni OD v DO 357.368 din, povprečna članarina v ZK 13.002 din oziroma 3,64 % povprečnega OD v DO. V aprilu 1988 je bil izplačani OD višji za 79 %, članarina pa za 108 %; znašala je 4,22 % povprečnega OD.«⁵² Ker se je to zdelo delavcem preveč, so v Svilanitu ter v Rudniku kalcita in kaolina

48 ZAL, KAM 127, šk. 38, a. e. 227.

49 ZAL, KAM 127, šk. 37, a. e. 216, Zapis 22. seje P OK ZKS Kamnik, 3. 11. 1987.

50 ZAL, KAM 127, šk. 38, a. e. 229.

51 ZAL, KAM 127, šk. 35, a. e. 212.

52 ZAL, KAM 127, šk. 39, a. e. 238.

(RKK) OO ZK določili lastno višino članarine: v Svilanitu 1 % osebnega dohodka, v RKK pa enotno na 5.300 din. Zaradi te samovolje je Nadzorna komisija pri OK ZKS Kamnik od OO ZK v obeh delovnih organizacij zahtevala, naj razveljavita sklepe o višini članarine, ki so bili v nasprotju s statutom ZK.⁵³ V RKK so zahtevo komisije vzeli na znanje, a je niso upoštevali. Na sestanku v začetku novembra 1988 je bilo med drugim rečeno, da je članarina »previsoka glede na rezultate politike ZK. [...] Ugotavljamo, da vrh partije ne upošteva baze, nočemo pa, da se članstvo v ZK zreducira samo na plačevanje članarine. Forumsko delovanje je značilno tudi za OK ZK Kamnik, ki se na primer za RKK ob težavah sploh ni zmenil [...]. OK ZKS Kamnik tudi ne prevzema samostojnih stališč, samo čaka na stališča višjih forumov, partijski aparat pa je ogromen in verjetno tudi zato taka članarina. Odnos do našega OO ZK je razviden tudi iz tega, da se naše seje ni udeležil nihče iz OK ZK.« Glede članarine so sklenili, da »ostane v veljavi sklep prejšnje seje o plačevanju članarine, kdor pa želi, lahko plačuje po lestvici CK ZKS.«⁵⁴ Ta dva primera nista bila osamljena. Sredi septembra 1988 so računovodstvo na OŠ Toma Brejca štiri učiteljice – brez pojasnila – obvestile, da članarine ne bodo več plačevale. Tudi tu se je na sestanku OO ZK izkazalo, da je do te odločitve članic prišlo zaradi previsokega zneska članarine in ne kakega idejnega preskoka.⁵⁵ Očitno so se podobni dogodki vrstili tudi drugod po Sloveniji, kajti CK ZKS je bil 12. 10. 1988 najverjetneje prisiljen sprejeti Sklep o članarini v ZK Slovenije, s katerim je bilo določeno, da je članarina članov, ki so bili po osebnem dohodku uvrščeni v najnižjo dohodkovno skupino, znašala samo 0,1 % in največ 3 % za tiste v najvišji dohodkovni skupini (dohodkovnih skupin je bilo 18).⁵⁶ Ta ukrep je debate o višini članarine v veliki meri umiril, med razlogi za izstop iz ZK pa se članarina skoraj ni več pojavljala. Vseeno pa se je ob razpravah o članarini jasno kazalo, da članstvo ni zadovoljno s svojim položajem v ZK, saj na njegove odločitve skoraj ni imel realnega vpliva. Pri tem pa je treba povedati, da je ZK na Kamniškem v nekaterih primerih v zvezi s članarino vendarle pokazal čut za socialno stisko članstva in v kar nekaj primerih člane, ki so se znašli v težavah, delno ali povsem oprostil članarine, če so se le obrnili na svojo OO ZK in težave pojasnili.

Druga polovica osemdesetih je bila tudi čas, ko se je v ZKS vedno bolj očitno kazal razkorak med smerjo, ki jo je ubiralo republiško partijsko vodstvo, in razpoloženjem v bazi. Medtem ko se je moralo partijsko vodstvo na dogajanje v jugoslovanski politiki in družbi odzivati hitro, so osnovne organizacije ZK le stežka sprejemale spremembe v pogledih, ki so dotlej veljali za del partijske dogme. K temu je botrovalo več okoliščin – poleg izredno dinamičnega političnega dogajanja v tedanji skupni državi tudi dejstvo, da je bil pretok informacij med vodstvom ZKS in osnovnimi organizacijami nezadosten.

ZK je svoje člane skušal obveščati preko različnih gradiv, pri čemer je imelo osrednjo vlogo gotovo glasilo ZKJ Komunist, ki je v marsikateri osnovni organizaciji veljalo za pravo študijsko gradivo. Kljub temu da je bilo glasilo namenjeno najširšemu bralstvu in ni prinašalo le poglobljenih političnih razprav, temveč tudi dokaj poljudne in informativne prispevke, je med članstvom pogosto ostajalo neprebrano ali pa z njim člani niso bili zadovoljni. Tako je januarja leta 1985 sekretar OO ZK Tuhinj na programski konferenci poročal, da bi bilo dobro storiti več za izobraževanje članov, še posebej pa bi morali »prebrati in preučiti razne članke v našem glasilu Komunist, saj smo že ugotovili, da se to naše glasilo zelo slabo obdela.«⁵⁷ Skoraj dve leti kasneje, konec novembra 1986, je omenjeni OO ZK v Tuhinju podal tudi razloge za takšno stanje, saj je med pripombami na prvem mestu navedel, da je »naš časopis Komunist zelo težak za branje.«⁵⁸ Ponekod članom ni bil všeč način poročanja, ker se jim je zdel ideološko

53 ZAL, KAM 127, šk. 38, a. e. 231.

54 ZAL, KAM 127, šk. 39, a. e. 238.

55 ZAL, KAM 127, šk. 39, a. e. 238.

56 Komunist – priloga, 21. 10. 1988, 17.

57 ZAL, KAM 127, šk. 35, a. e. 203, Poročilo sekretarja OO ZKS Tuhinj na programski konferenci 11. 1. 1985.

58 ZAL, KAM 127, šk. 36, a. e. 218.

sporen. V OO ZKS Mekinje so marca 1987 govorili o vdoru religioznega v glasilo Komunist, kjer »beremo religiozne citate, kot je na primer: 'goli, kot nas je Bog ustvaril'. V radijski oddaji Osnove marksizma zadnje čase govore le še o Bogu in svetnikih.«⁵⁹ Podobne polemike so se razvemale tudi, ko je Jože Smole katoličanom leta 1986 voščil za božič. Ob prebiranju zapisnikov sestankov OO ZK se s tem v zvezi poraja občutek, da so bile podeželske osnovne organizacije kritičnejše do tovrstnih pojavov, medtem ko je bilo mnenje v organizacijah iz urbanih predelov nekoliko manj ostro.

Odmev 57. številke Nove revije v kamniškem ZKS

V februarju leta 1987 je izšla znamenita 57. številka Nove revije, v kateri so bili objavljeni prispevki za slovenski nacionalni program, ki so jih med drugimi objavili tudi Tine Hribar, Peter Jambrek, France Bučar, Jože Pučnik in Dimitrij Rupel. Izid 57. številke Nove revije, ki se jo je dalo razumeti tudi kot nekakšno protiutež srbskemu memorandumu iz septembra 1986, je vzbudil veliko pozornost in sprva izredno kritično oceno v slovenskem in jugoslovanskem ZK, čeprav oblasti proti številki niso nastopile posebej ostro (na primer z zaplembo številke ali s preganjanjem avtorjev). O reviji so na veliko razpravljali tudi v OO ZK na Kamniškem. O številki je med drugimi 9. aprila 1987 razpravljala tudi Aktiv komunistov kulturnih delavcev Občine Kamnik, na katerem je sekretarka aktiva »jedrnatu predstavila spornost nekaterih prispevkov te revije s skupnim naslovom Prispevki k slovenskemu nacionalnemu programu in opozorila na odmevnost v kamniškem kulturnem prostoru, zlasti še med mladimi. Ugotavljamo, da je edina pot za reševanje teh problemov odkrit, demokratični dialog, kakor ga je načela že izredna seja predsedstva SZDL Slovenije, hkrati pa se zavedamo svoje odgovornosti v delovnih sredinah in življenjskih okoljih, kjer ne moremo in ne smemo molče mimo dezinformacij in izkrivljenih stališč, temveč jih moramo argumentirano zavračati. Ljudem, ki jih problematika zanima, bi morali omogočiti branje izvirnega besedila [...], saj bodo le tako dejansko spoznali, da ne gre za namige ali celo namerno pretiravanje ob nekaterih spornih izjavah, ampak za resnično nesprejemljiva stališča, ki so odkrito usmerjena proti našemu samoupravnemu sistemu, naši federativni ureditvi in predvsem Zvezi komunistov kot avantgardi delavskega razreda. Natančno in pravočasno informiranje sta edina pot, da ljudje spoznajo resnično podobo samozvanih kulturnikov, ki v imenu slovenskega naroda 'nastopajo' s svojim nacionalnim programom.«⁶⁰ Mesec dni pred aktivom kulturnih delavcev, 9. marca 1987, se je o 57. številki Nove revije informiral tudi OO ZK SENŠRM. Poročevalka se je pri interpretaciji problematike oprla »na razlago in stališča, posredovana na posvetu sekretarjev OO in OK ZK Kamnik, in tudi na lastna spoznanja ob prebiranju besedil, saj kot naročnica revije, ki še zdaleč ni samo literarna, že dalj časa spremlja ekstremna mnenja posameznikov, ki sami sebe označujejo kot slovensko intelektualno elito. Poudarila je, da besedila niso samo dvoumna oziroma dvopomenska, ampak so jasno in izrazito izpovedane protikomunistične, protisamoupravne in protifederativne težnje.« Člani OO ZK SENŠRM so se sicer strinjali s kritiko neuresničenih stabilizacijskih teženj na gospodarskem področju, ki so jo podajali prispevki 57. številke. Glede vsebin, kot so »zanikanje našega narodnoosvobodilnega boja in revolucionarnih pridobitev in tudi odkriti napadi na samoupravni sistem, Zvezo komunistov in federativno ureditev«, pa so bili mnjenja, da so neargumentirane in namenjene temu, da bi v občutljivem gospodarskem in političnem trenutku omajale zaupanje ljudi in razplamtele nacionalna čustva. Člani OO ZK so predlagali, da se »vsem razrednikom posreduje članek zgodovinarja Janka Pleterskega iz Književnih listov (5. marec), ki z znanstvenimi argumenti odgovarja na neutemeljene izjave nekaterih avtorjev v Novi reviji. Predlagamo tudi, da se sporni članki iz omenjene revije fotokopirajo, tako

⁵⁹ ZAL, KAM, 127, šk. 37, a. e. 226.

⁶⁰ ZAL, KAM 127, šk. 37, a. e. 223.

da se bodo vsi člani kolektiva lahko seznanili z njihovo vsebino in sami presodili o primernosti podanih izjav, mnenj in stališč [...].⁶¹ V nekaterih drugih OO ZK niso bili tako demokratičnih prepričanj. V Mekinjah je 10. marca 1987 eden od članov OO ZK na sestanku ocenil: »Ne odobravam stališča CK do pisanja v Novi reviji, ker so preveč strpna. Pisci iz Nove revije so za na Goli otok. S takimi ljudmi se ne more delati v rokavicah.«⁶²

Težave v zvezi z mediji in informiranjem znotraj partije so se pojavile tudi, ko občinski partijski vrh ni pravočasno izrazil svojega stališča do nekaterih odmevnih dogodkov, sploh na primer v času procesa proti četverici leta 1988, ko je bilo dogajanje v zvezi s procesom medijsko dobro pokrito in so ljudje dogajanje spremljali dnevno. Takrat je več osnovnih organizacij na občinsko partijsko vodstvo naslovilo vprašanja v zvezi s tem, med njimi tudi OO ZK v Komunalnem podjetju Kamnik, ki je junija 1988 spraševal, »zakaj Občinski komite ZKS Kamnik v zadevi Janša, Borštner, Tasić osnovnim organizacijam ni poslal pojasnila, zakaj so bili aretirani, oziroma svojega stališča ob njihovi aretaciji.«⁶³ Ohranjeno arhivsko gradivo kamniških OO ZKS v zvezi s procesom proti četverici daje vtis, da se s to odmevno temo niso veliko ukvarjali.

»Razlastitvena afer«

V drugi polovici leta 1986 je na Kamniškem prišlo do nastanka ene prvih (če ne sploh prve) množičnih iniciativ proti brezobzirni politiki partijskih oblasti na Slovenskem. Do odkritega odpora je prišlo zaradi odločitev kamniške občinske partijske oblasti, ki je želela sprejeti odlok o prenehanju lastninske pravice nad zemljišči na območju B3 (Kamnik Novi trg) in B8 (Zgornje Perovo).⁶⁴ Lastnike zemljišč naj bi razlastili, na razlaščenem območju pa naj bi zraslo novo blokovsko naselje in deloma nove individualne gradnje v skladu z novim zazidalnim načrtom, ki ga je za del območja B3 Novi trg, z oznako BS-3 in BC-4, že decembra 1985 izdelal Urbanistični zavod Projektni atelje Ljubljana.⁶⁵ Pobuda proti omenjeni nameri je na Kamniškem burila duhove vse od septembra 1986 do sredine pomladi 1987 in je svoj odmev našla tudi v slovenskem časopisju. Iniciativa proti nameri občinskih oblasti se je rodila sredi septembra 1986 na pobudo Franceta Tomšiča, ki je uspel okrog sebe združiti prizadete občane Novega trga in Perovega, ki so nastopili odkrito in javno. Izoblikovan je bil neformalni odbor proti nasilni nacionalizaciji, ki je imel namen preprečiti sprejem razlastitvenih odlokov na sejah zborov Skupščine občine Kamnik – torej na seji Zbora združenega dela (ZZD SO), ki je bila sklicana za 25. 9. 1986, in Zbora krajevnih skupnosti (ZKS SO), ki naj bi bila 25. novembra 1986. V dneh pred sejo ZZD je med stanovalci krožila peticija, naslovljena na občinsko konferenco SZDL, njen osnutek pa je sestavil Alojz Bratina iz Novega trga. Peticija je bila pisni protest proti razlastitvenim postopkom, ki so ga pisci peticije utemeljevali takole:

»1. Ob sprejetju zazidalnega načrta BS-3 smo bili zavedeni s strani občine, saj nam na naših obravnavah v KS ni bilo pojasnjeno, da po sprejetju zazidalnega načrta sledi razlastitev.

2. Prepričani smo, da se v tem primeru za družbenim interesom skriva predvsem interes zasebnih graditeljev hiš, da bi z razlastitvijo prišli do materialnih prednosti na račun razlaščenih lastnikov zemljišč. To pa ne sme biti razlog za razlastitev. Pripominjamo, da ne oviramo gradnje objektov skupnega pomena, kot so bloki in komunalne naprave.

3. Po zakonu o stavbnih zemljiščih iz leta 1984 meje območja za razlastitev določa občina, zato

61 ZAL, KAM 127, šk. 38, a. e., 227.

62 ZAL, KAM 127, šk. 37, a. e. 226.

63 ZAL, KAM 127, šk. 39, a. e. 238.

64 To sicer nista bili edini področji, na katerih so v tem času v Kamniku nameravali izvesti razlastitev.

65 Skupščina Občine Kamnik – Skupščinsko gradivo št. 3, hrani arhiv UE Kamnik.

zahtevamo spremembo zazidalnega načrta BS-3 in s tem tudi območja, predvidenega za razlastitev, tako da krajan, ki so s trdim delom kupili zemljo in na njej zgradili domove, ne bodo razlašeni. Tako je bilo tudi predlagano na zboru krajanov skupnosti Novi trg.⁶⁶

Dva dni pred glasovanjem v ZZD SO je svojo podporo razlastitvi izrazil tudi OK SZDL, ki je sicer priznaval, da je bilo »v samem začetku priprave načina realizacije zazidalnega načrta, kar zlasti velja za B3, podcenjena teža lastninskega odnosa v naših družbenoekonomskih odnosih in da je zaradi tega tudi prišlo do takšne nervoze med krajan.«⁶⁷ Kljub peticiji, ki so jo podpisali skoraj v vseh hišah v Novem trgu in Zgornjem Perovem, in velikim naporom organizatorjev civilne iniciative je 25. septembra ZZD SO predlog odloka sprejel, ZKS SO pa je konec novembra predlog odloka umaknil z dnevnega reda in enako ponovil tudi na seji 25. 2. 1986. Do končne odločitve naj bi v ZKS SO Kamnik prišli na seji 31. marca 1987. V vmesnem času se je razprava o razlastitvi omenjenega območja prenesla v vse krajevne skupnosti v občini. Tudi v zapisnikih OO ZK je najti odmeve in mnenja o dogajanju v Novem trgu in na Perovem. Pri tem je zanimivo, da v arhivskem gradivu OO ZK Novi trg za leti 1986 in 1987, ki ga hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, ni najti zapisnikov omenjene osnovne organizacije, ki bi odkrivali mnenje članov krajevne ZK o tem početju, ohranjenih pa je nekaj vabil na seje s predlaganim dnevnim redom, kar dokazuje, da so o tem govorili.

Usodnega 31. marca 1987 se je seje ZKS SO Kamnik udeležilo tudi 52 krajanov KS Novi trg, ki so si morali izboriti udeležbo in besedo na »javni seji« ter prenašati številne poskuse kršitve poslovnika s strani občinskega partijskega vodstva. Vendar so kljub vsemu dosegli zmago, saj jih je od 24 delegatov odlok podprlo 8, proti jih je bilo 8, vzdržalo pa se jih je prav tako 8, zaradi česar odlok o razlastitvi ni bil sprejet.⁶⁸ Ta poraz občinske partijske strukture je zelo odmeval, za vodstvo občine pa je pomenil tudi precejšnjo sramoto in oviro pri načrtovanih aktivnostih v občini, zaradi česar je občinski Izvršni svet ponudil odstop (ki pa kasneje ni bil sprejet). Konec oktobra istega leta so kamniški komunisti izgubili še eno bitko v Novem trgu, ko je članom odbora, ki je preprečil razlastitev, na volilni konferenci uspelo dobiti večino v Krajevni organizaciji SZDL, s čimer se je v občini dejansko pojavila prva politična opozicija v okviru tedanjega sistema.⁶⁹

Zmaga občanov Novega trga v boju z oblastmi še zdaleč ni bila samoumevna, saj je imel kamniški partijski vrh na voljo številna sredstva, med drugim tudi tista, s katerimi je lahko vplival na javno mnenje ostalih občanov. Na prvem mestu med omenjenimi sredstvi je bilo gotovo glasilo kamniške SZDL Kamniški občan, ki je s svojim tendencioznim poročanjem globoko prestopilo meje novinarske nepristranskosti in celo dobrega okusa ter se odkrito postavilo na stran oblastnikov. Ta pristranski odnos se morda najbolj vidi v članku z naslovom Krajan, ki je na prvi strani omenjenega glasila izšel novembra 1986. V njem je novinarka krajanom pripisala celo preračunljivost, saj je na primer navedla, da so krajan »množično zatrjevali, da svoje zemlje ne bodo dajali drugim v zasebno last (čeprav tu ne gre za odvzem, ampak za pravično odškodnino!), da občina lahko zemljo pridobi z odkupnimi pogodbami, da pa so NAČELNO tudi za razlastitev, toda samo tistih zemljišč, na katerih bodo bloki in ostali objekti splošnega družbenega pomena (predvsem jim gre seveda za izgradnjo infrastrukturnih objektov – elektrika, vodovod, kanalizacija, telefon, cestna razsvetljava, plinovod ...), NIKAKOR pa ne bodo dovolili razlastitve tistih zemljišč, ki so namenjena za izgradnjo individualnih hiš, pa čeprav gre za združno gradnjo.«⁷⁰ Zelo angažirano pisanje se je nadaljevalo tudi kasneje, ko pa

66 Tomšič, France: *Pričetki procesa demokratizacije na Kamniškem*, Kamniški zbornik 1996, str. 147.

67 ZAL, KAM 49, Občinska konferenca SZDL, šk. 1, a. e. 2. Ugotovitve in stališča OK SZDL Kamnik k predlogom odlokov o prenehanju lastninske pravice, 23. 9. 1986.

68 Tomšič, France: *Pričetki procesa demokratizacije na Kamniškem*, Kamniški zbornik 1996, str. 153.

69 Prav tam.

70 Kamniški občan, 10. 11. 1986, str. 1.

je odlok o razlastitvi padel, tega na prvih straneh Kamniškega občana ni bilo zaslediti. Pač pa je Kamniški občan na drugi strani v začetku aprila 1987 poročal, da so krajani zavrnilo razlastitev kljub zelo visoki ponujeni odškodnini, zaradi česa se »zazidalni načrt še nekaj časa ne bo začel uresničevati, delavci bodo še naprej čakali na prepotrebna stanovanja v Kamniku, denar, ki je že zbran za te namene, pa bo iz dneva v dan manj vreden.«⁷¹

Vsi mediji pa niso ravnali v skladu z željami lokalnega partijskega vodstva. Teleks je konec decembra 1986 objavil reportažo v zvezi z razlastitvami v Kamniku in v njej dal besedo vsem vpletenim stranem, še posebej prizadetim občanom, katerih stališča so pojasnili France Tomšič, Igor Podbrežnik in Iva Šubelj - Kramar, lastnica takrat skoraj dokončane hiše ob Bistrici, ki je ob nakupu zemljišča tri leta prej o načrtih kamniških oblastnikov ni nihče opozoril. Teleks se je v svojem poročanju odkrito postavil na stran občanov Novega trga: »Gre preprosto za to, da je treba ljudi zlepa ali zgrda prisiliti, da se odpovedo svoji zemlji. Če je to mogoče s pogodbo, je to izvedljivo v zadovoljstvo obeh strani. Kadar pa pride do razlastitve, je jasno, da najkrajši konec običajno potegne posameznik.«⁷² Ker si kamniške oblasti podobnih prispevkov niso želele gledati prepogosto, so Janezu Petkovšku, ki je za časnik Delo redno pokrival s Kamnikom povezane tematike, zaradi njegovega poročanja o dogajanju v zvezi s poskusi kamniških razlastitev omejile dostop do informacij, pri čemer pa niti v vrstah ZK niso bile deležne kakega posebnega razumevanja. Komisija za informiranje pri OK ZKS Kamnik je namreč na svoji seji 15. 6. 1986 v zvezi z omenjenim novinarjem menila, da »bi morali oceniti senzacionalistični položaj novinarja Janeza Petkovška v Delu, zlasti v zadevi sprejemanja odloka o razlastitvi zemljišč v Novem trgu in vprašanju zaupnice IS. [...] Nikakor pa se ni mogoče strinjati z dejstvom, da na vse članke, čeprav je bilo nanje veliko pripomb, ni nihče reagiral, pač pa je Izvršni svet uporabil začasno zaporo informacij za dopisništvo Dela. Zato komisija predlaga, da svet za informiranje pri OK SZDL oceni položaj na področju informiranja iz naše občine v Delu in sprejme ustrezne ukrepe za zagotovitev izboljšanja na tem področju in za večjo odprtost virov informiranja v občini.«⁷³

Pri vrednotenju pomena izida »razlastitvene afere« je pomembnih več vidikov. Najprej je bil to dogodek, pri katerem občinske partijske oblasti niso računale z neposrednim organiziranim uporom prizadetih prebivalcev. Samo dejstvo, da je upor proti razlastitvi uspel, je bilo izraz tega, da Zveza komunistov kot odločujoča politična sila v družbi in oblastni sistem, ki ga je vzpostavila, še zdaleč ni bil sistem, ki bi ga ljudje brezpogojno imeli za svojega ali za katerega bi verjeli, da v resnici v svojem delovanju odraža njihove interese. Po tem dogodku je na Kamniškem torej obstajala bolj jasna predstava o tem, da ZK predstavlja predvsem sebe in da obstajajo skupine, ki se z njegovimi pogledi in metodami ne strinjajo in ki so sposobne uspešnega političnega delovanja. Zato ni čudno, da je kar nekaj posameznikov, ki so aktivno sodelovali pri organizaciji odpora proti razlastitvi, kasneje sodelovalo tudi pri vzpostavljanju demokratične politične alternative takratnemu režimu, ki je pripeljala do uvedbe večstrankarskega sistema in končno tudi do osamosvojitve Slovenije. Pri vsem tem so pomembno vlogo igrali tudi mediji, ki so se ravno v tem času začeli resno ukvarjati s trganjem popkovine od sistema. Neposredni učinki razpleta afere so se kazali tudi v kasnejšem ravnanju občinskega vodstva z občani, saj občinsko vodstvo ni več poskušalo sreče s podobno prisilo, ampak se je, da bi se izognilo podobno zoprnim posledicam, raje odločalo za dogovarjanje s prizadetimi občani.

71 Delegati niso sprejeli odloka o razlastitvi, Kamniški občan, 6. 4. 1986, str. 2.

72 Mirkovič, Peter: *Trojanski konj v Kamniku*, Teleks 25. 12. 1986, str. 22–23.

73 ZAL, KAM 127, šk. 37, a. e. 221.

ZK na Kamniškem do pojava politične alternative

Čeprav je ugled kamniških partijskih oblasti med razlastitveno afero nedvomno utrpel precej hud udarec, se to ni posebej odražalo v položaju znotraj ZK. V obdobju do pojava prvih političnih strank leta 1989 so posamezni partijski organi opazili celo določene znake okrevanja, še posebej na področju različnih oblik izobraževanja članstva. Kljub temu se je nadaljevalo vse večje izstopanje iz stranke, ki se je oktobra 1988 dotaknilo tudi samega OK ZKS, ki je zaradi izstopa članice zapadel celo v krajšo statutarno krizo in bil prisiljen v zvezi s tem spreminjati lastni statut.⁷⁴ Vseeno pa so na seji komisije za organiziranost 15. 11. 1988 razmišljali o možnosti ustanavljanja petih novih terenskih OO ZK, in sicer v Godiču, na Selih, v Srednji vasi, Pšajnovici in Tunjicah.⁷⁵ Do politične alternative, ki se je pojavila v letu 1989, kamniški ZK ni čutil posebnih simpatij niti ji ni pripisoval posebnih možnosti. Glede vabila na ustanovni zbor kamniških socialdemokratov je Predsedstvo OK ZKS sklenilo, da se mu ne odzovejo, saj se »naše programske osnove skoraj v ničemer ne skladajo z njihovimi.«⁷⁶ Na posvetu sekretarjev 11. 10. 1989 je bilo v zvezi z aktivnostmi novih političnih opcij rečeno, da »niso kdove kakšne, zadev pa ne smemo podcenjevati.«⁷⁷

Takšen hladen odnos ZK do novih političnih strank je razumljiv, kot sta razumljiva tudi samozavest in celo določen optimizem v vrstah ZK konec 80., saj je pozornost ljudi v tem obdobju veljala predvsem nacionalističnim izpadom v Srbiji; poleg tega je bilo v slovenski družbi veliko nelagodje v zvezi s srbskim mitingaštvom in centralističnimi težnjami v Jugoslaviji, zaradi česar je slovensko partijsko vodstvo v očeh ljudi dobilo status braniteljev slovenskih interesov v federaciji in pred federacijo. V zvezi s tem so se za leti 1988 in 1989 v arhivskem gradivu občinske ZK ohranila številna pisma in drugi izrazi podpore slovenskemu vodstvu, še posebej Milanu Kučanu, ki je užival zelo veliko priljubljenost tudi med nekomunisti. Nedvomno je prav nastop slovenskega partijskega vrha proti unitarističnim in nacionalističnim težnjam, ki so konec 80. dokončno začele svoj pohod po Jugoslaviji, partijskim elitam v marsičem omogočil preživetje tudi v času po vzpostavitvi večstrankarskega sistema in osamosvojitvi – tako na državnem kot na lokalnem nivoju. V Sloveniji se partijske elite niso sesule skupaj s sistemom, ki jih je vzpostavil, ampak so si ob obnovi večstrankarskega sistema nadele nova oblačila, brez vsakih težav nadaljevale svojo politično pot in se zelo kmalu po osamosvojitvi, ob dragoceni pomoči prej vzpostavljene politične infrastrukture, vrnile za krmilo nove države.

Zaključek

Komunizem je imel povsod, tudi pri nas, več obrazov. Različne skupine ljudi so imele z njim različne izkušnje in imajo zato nanj različne spomine. Razslojenost in premoženjske razlike so bile v tistem času manjše, ljudje se niso bali za službe, delavci so bili manj izkoriščani in bolj spoštovani, v primerjavi z ostalimi komunističnimi državami so imeli Jugoslovani kar spodoben življenjski standard, pri čemer je Slovenija znotraj skupne države celo prednjačila. Izobrazba je bila dostopna, prav tako solidno zdravstvo. Meje niso bile nepredušno zaprte. Vse te stvari so pri ocenjevanju tedanjega režima gotovo upoštevanja vredne in bi imele gotovo še večjo težo, če bi lahko rekli, da so bili teh blagrov deležni vsi državljani.

Po drugi strani je bila povojna Jugoslavija država, v kateri so bili interesi posameznika in države podrejeni interesom komunistične partije, in to kljub temu da njeno članstvo med prebivalstvom nikoli

⁷⁴ ZAL, KAM 127, šk. 38, a. e. 230, Seje P OK ZKS Kamnik.

⁷⁵ ZAL, KAM 127, šk. 38, a. e. 234.

⁷⁶ ZAL, KAM 127, šk. 39, a. e. 241.

⁷⁷ ZAL, KAM 127, šk. 39, a. e. 245.

ni doseglo 10 %, ⁷⁸ v Sloveniji celo nikoli niti 7 %, na Kamniškem pa je bil odstotek še manjši. In vendar se je iz teh – za edino dovoljeno stranko precej bornih – odstotkov rekrutiral celoten državni in republiški politični vrh, vodilni ljudje v gospodarstvu, državni upravi, vojski, policiji, šolstvu, v medijih in sploh na vseh ključnih mestih političnega in javnega življenja. Jugoslavija je bila še sredi 80. let, kot smo pokazali, država, ki je nad svojimi državljani izvajala zelo konkreten nadzor in onemogočala ljudi, ki so si upali javno povedati ali zapisati misli, ki so nasprotovale partijskemu katekizmu. Soočeni z njeno vsemogočnostjo so v njene vrste vstopali številni oportunisti, idealisti ali pa samo ljudje, ki so hoteli v miru opravljati svoj poklic na delovnih mestih, za katere je bilo članstvo v partiji samoumevno; v stranko so vstopili v zavedanju, da njihove osebne kompetence niso dovolj za doseg želenega cilja. V svojem onemogočanju drugače mislečih je številne člane in nečlane prisilila, da so živeli dvojno življenje, v službah so bili zgledni člani socialistične samoupravne družbe, ob nedeljah pa so na skrivaj obiskovali zgodnje jutranje maše v oddaljenih cerkvah, s strahom krščevali svoje otroke ter doma brali prepovedane knjige in časopise. Številni načelni ljudje so zbrali pogum in izstopili. Sredi 80. let sta nezadovoljstvo in želja po demokratičnih spremembah dosegla zadostno kritično maso, da ju ni bilo več mogoče ustaviti. Padec komunistične diktature leta 1990 je pomenil začetek zdravljenja globokih ran, ki sta jih slovenski družbi pol stoletja prej zadali II. svetovna vojna in nato komunistična revolucija. Ob konstituiranju prve slovenske demokratično izvoljene skupščine maja 1990 je dr. France Bučar to jasno opredelil z besedami: »S konstituiranjem te skupščine lahko menimo, da se je končala državljanska vojna, ki nas je lomila in hromila skoraj pol stoletja.« ⁷⁹

Na Kamniškem se je jeseni leta 1986 občinski komunistični oblasti zgodilo ljudstvo, ki ni hotelo več razumeti postopkov »socialistične demokracije« in se je odkrito postavilo po robu načrtom občinskega vodstva, ki nekako ni pravi čas razumelo, da se piše leto 1986 in ne 1946 in da ni demokracije brez demosa – ljudstva, predvsem pa se ni zavedalo, da komunistična partija ne predstavlja ljudstva, ampak samo oblastno strukturo, ki sredi 80. let očitno ni več zmogla moči, da bi utišala tisto pravo ljudstvo, ki se je zbiralo v preddverju občinske skupščine. Posebej močno so morali to pomembno razliko občutiti delegati Zbora krajevnih skupnosti tistega 31. marca 1987, ko – v nasprotju z željami občinskega vodstva – niso zmogli podpreti razlastitve občanov Novega trga in Perovega, ki so seji prisostvovali. Občinska oblast je spoznala, da pred njo ne stoji več od vojne izčrpano in od revolucije prestrašeno ljudstvo kot ob prejšnjih razlastitvah, ampak ljudje, ki hočejo, da se jih spoštuje v njihovem človeškem dostojanstvu.

⁷⁸ Repe, Božo, Slovenci v osemdesetih letih, Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije 2001, str. 5.

⁷⁹ Govor dr. Fanceta Bučarja ob konstituiranju prve demokratično izvoljene slovenske skupščine, 9. 5. 1990.

Dr. Damjan Hančič

Uspelo nam je zaradi srčnosti, poguma in odločnosti

Letos mineva 20 let od padca berlinskega zidu, s čimer je bil zadan smrtni udarec vsem komunističnim režimom v Vzhodni Evropi, ki so se 45 let po drugi svetovni vojni držali na oblasti s pomočjo sovjetskih tankov in tajnih političnih policij. Ob 23. avgustu, ki ga je v začetku lanskega aprila evropski parlament razglasil za vseevropski dan spomina na žrtve vseh totalitarnih in avto-

ritarnih režimov 20. stoletja, smo se za www.kamnican.si odločili objaviti intervju s Kamničanom, ki je konec 80. let odigral eno ključnih vlog pri demokratizaciji Slovenije – s Francetom Tomšičem.

Rodil se je v Šmarci leta 1937 kot četrti otrok v družini s šestimi otroki. Živel so na manjši kmetiji; po OŠ na Homcu je šel na nižjo gimnazijo v Kamnik, nato pa na industrijsko šolo v Kranj in kasneje na srednjo tehnično v Ljubljano. Študiral je na strojni

France Tomšič
(Foto: arhiv
Damjana
Hančiča)

fakulteti v Ljubljani, kjer je leta 1963 diplomiral. Po diplomi je delal na Inštitutu Jurija Vege. Leta 1964 je služil vojsko, potem pa se je zaposlil na prej omenjenem inštitutu. Nato je odšel za 10 let v Nemčijo, leta 1976 se je vrnil in čez 10 let postal gonilna sila demokratizacije na Kamniškem in na Slovenskem. Ko je bil na vrhuncu politične moči, se je umaknil iz aktivne politike, saj je dosegel to, kar si je zastavil.

Kako to, da ste se odločili za delo v Nemčiji in kako ste doživljali politične in gospodarske razmere v tedanji zahodni Nemčiji?

V meni je čedalje bolj tlela želja, da bi delal na področju letalstva, zato sem marca leta 1966 odšel v Nemčijo. Takrat so iz Slovenije mnogi kot gastarbajterji zaradi boljšega zaslužka hodili v Nemčijo. Tja sem šel s turistično vizo in le nekaj prijateljem sem povedal, da me morda dalj časa ne bo nazaj. To je bilo v času, ko se je šele nekaj let pred tem sprostil mejni režim in smo lahko svobodneje hodili v tujino; pred tem jih je bilo pri prehodu meje veliko ustreljenih. V Nemčiji sem takoj dobil dobro službo. Delal sem v zahodnem Berlinu. Tam sem tudi spoznal ženo in kmalu so prišli na svet trije otroci. Sprva sem nameraval ostati v Nemčiji le nekaj let, a se je to zavleklo za 10 let. Delal sem v razvojnem biroju za geofiziko Askanija v zahodnem Berlinu. Tu sem imel priložnost spoznati kapitalistični sistem s človeškim obrazom, saj je bilo za šolstvo, zdravstvo in ostala področja zelo dobro poskrbljeno. Simpatiziral sem s SPD, to je socialdemokratsko stranko Nemčije, vanjo pa se nisem nikoli včlanil, saj nisem hotel sprejeti nemškega državljanstva, čeprav bi ga lahko. Imel sem le vizo za bivanje za nedoločen čas. Spoznal sem se tudi z nekaterimi nemškimi socialdemokratskimi politiki, na primer z Willijem Brandtom, poznal pa sem tudi nekatere levičarske radikalce, ki so bili med drugim zelo navdušeni nad jugoslovanskim modelom samoupravljanja (na primer Rudi Dutschke); seveda so oni živeli dobro, jugoslovanski sistem pa so opazovali od zunaj.

Kako je potekala vrnitev v domovino in nato vživetje v novo družbeno-politično stvarnost?

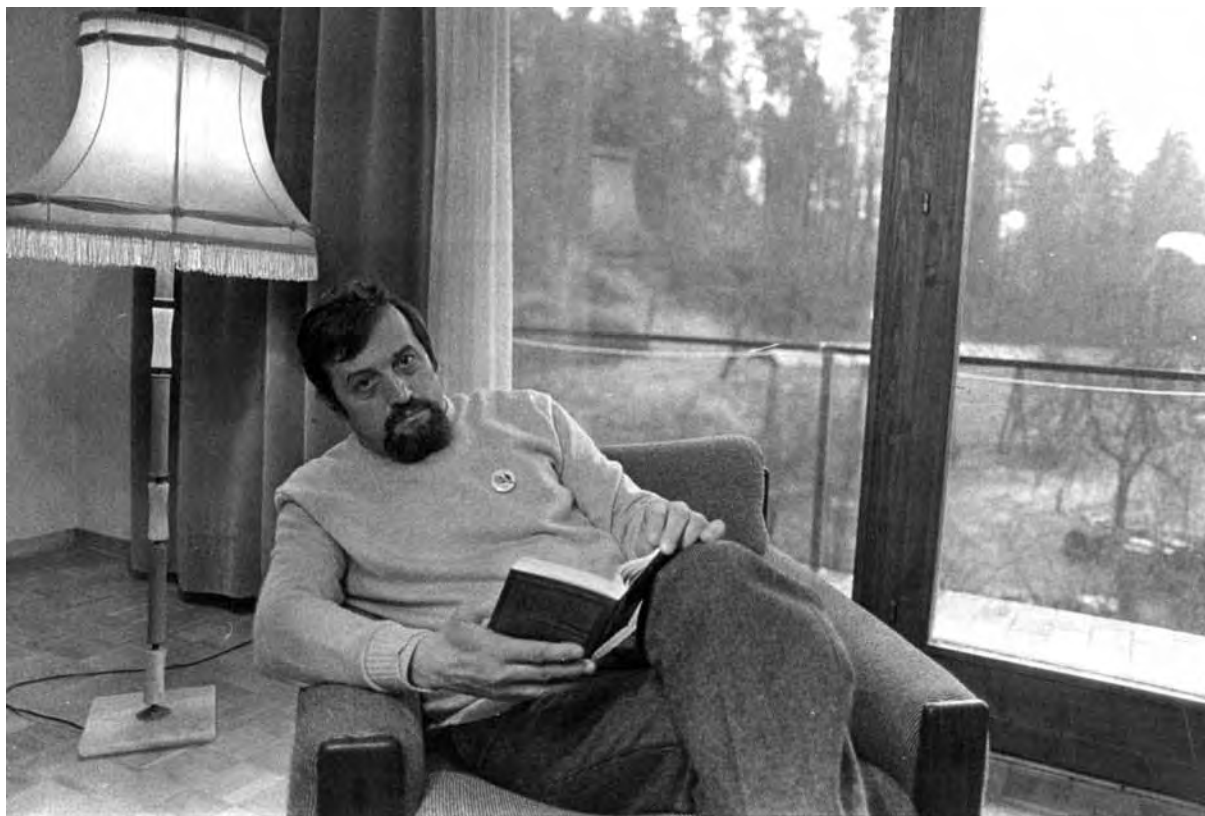
Leta 1976 smo se skupaj z družino vrnili v Slovenijo in zaposlil sem se kot strokovnjak za hidravliko in regulacije v Razvojnem inštitutu IRRP v Litostroju. Moja žena se je zaposlila kot prevajalka v usnjarsko-izvozni firmi Koteks-tobus, kjer je bila zelo zadovoljna z odnosi v kolektivu.

Naj še povem primerjavo svoje plače, s čimer se vidi primerjava standarda pri nas in v Nemčiji. Preden sem leta 1966 odšel v Nemčijo, sem pri nas zaslužil okoli 350 DEM, v Nemčiji sem zaslužil najprej 1.600 DEM in na koncu že 2.500 DEM. Ko sem prišel nazaj v Slovenijo, pa je plača najprej znašala 900 DEM, proti koncu 80. let pa je padla na 700 DEM. To pomeni, da je imela Slovenija leta 1966 šestkrat slabši standard kot zahodna Nemčija, leta 1976 samo trikrat nižjega, konec 80. let pa se je standard v Jugoslaviji spet začel zniževati. To pomeni, da je komunistični režim propadel zaradi slabega ekonomskega položaja, v nasprotnem primeru bi se obdržal. Spremembe sistema so možne le, če ljudje živijo slabše, kot so prej.

France Tomšič v času svojega sindikalno-političnega delovanja konec 80. let 20. stoletja (Foto: arhiv Franceta Tomšiča)

France Tomšič,
predsednik prve
politične stranke
v Vzhodni Evropi
(Foto: arhiv
Franceta
Tomšiča)

Ko sem bil v Sloveniji, sem seveda začel spoznavati jugoslovanski sistem komunizma oziroma samoupravni socializem na lastni koži. Ugotovil sem, da je to nekaj zelo zlaganega. Delavec je sicer na delavskem svetu in zborih delavcev lahko povedal vse, kar se mu je zdelo narobe, in s tem dobil nekakšen občutek demokratičnosti in svoje pomembnosti, ko pa se je odločalo, je to potekalo v ozkih političnih organih, ki so delali po navodilih Partije oziroma Zveze komunistov; stroka ni bila upoštevana. Litostroj je bil sploh politična tovarna, v kateri so vodstvene službe večinoma dobivali tisti, ki so imeli zveze in rdečo knjižico. Ker sem počasi spoznaval, v kakšnem sistemu živim, sem sklenil, da bi ga morda skušal spremeniti, če se nekoliko bolj politično angažiram. Tako sem bil kot predsednik sindikata Inštituta za razvoj, raziskovanje in projektiranje Litostroj vabljen na razne politične koordinacije. To pa je bilo ravno okoli leta 1985, ko je Partija začela voditi boj proti tehnični inteligenci, češ da z denarjem, ki ga dobivamo na račun posebnih raziskovalnih projektov, postajamo svoja kasta. Naj povem, da smo za svoje vrhunske tehnične raziskave in inovacije prejeli le dodatek v višini 10 % k plači. Ta boj pa se je najbolj odrazil v primeru dr. Marka Kosa, takratnega direktorja IRRP-ja. Z raznimi obtožbami o domnevnih nepravilnostih se je proti njemu začela prava gonja. Partija je mislila, da se bomo njeni volji podredili tudi v sindikatu. Sindikat, ki sem mu predsedoval, pa je direktorja vzel v bran in s tem po partijskem mnenju »zavzel napačno stališče«. To je sprožilo pravi vihar na partijski strani, začele so se intervencije RK ZKS (Republiškega komiteja Zveze komunistov) in SZDL (Socialistične zveze delovnega ljudstva). Rezultat tega je bil, da so nekatere potem tudi obsodili in kaznovali, vendar so bile kazni relativno mile. Največja kazen je bila v bistvu »črna pika« za poklicno in službeno napredovanje za tiste, ki so se uprli diktatu partije. Tako so me imeli od takrat naprej na piki, prav tako je bilo verjetno dr. Marku Kosu zaradi tega onemogočeno napredovanje na mesto profesorja na strojni fakulteti.

France Tomšič in dr. Jože Pučnik sta bila leta 1990 tesna sodelavca v času priprav na prve demokratične volitve. (Foto: arhiv Franceta Tomšiča)

Aktivno ste bili vključeni v »zadevo Novi trg«, ki jo lahko štejemo za začetek ne samo kamniškega, temveč tudi slovenskega »demokratičnega prebujanja«. Zakaj je prišlo do tega in kako se spominjate dogodkov?

Kmalu zatem se je začelo dogajanje v zvezi z Novim trgom oziroma poskusi tedanje kamniške občinske oblasti leta 1986, da bi razlastili levi breg reke Kamniške Bistrice – vse od Nevelj do Duplice. Tako bi več kot 1000 lastnikom odvzeli njihove parcele. Tako je takratna občinska garnitura hotela na poceni način priti do zemljišč. To je bila »učna ura demokracije« zame in za nekatere mlajše sodelavce (med njimi bi zlasti izpostavil Igorja Podbreznika) za delovanje v naslednjih letih. Položaj je bil tak, da sta v takratni tridomni občinski skupščini (danes bi temu rekli občinski svet) dva zbora, to je Zbor združenega dela in Družbenopolitični zbor (v katerem so bili predstavniki Partije (ZKS), SZDL, ZSMS in ZZB), že potrdila odlok o razlastitvi zemljišč, po zaslugi naših peticij, podpisov in tudi nekajkratnega vdora na seje občinske skupščine pa tega ni sprejel samo Zbor krajevnih skupnosti. Organizirali smo veliko akcijo zbiranja podpisov, našo peticijo so podpisovali vsi, od nekomunistov do komunistov, celo nekateri stari borci. V Nevljah je ni podpisal samo en človek. Do resnega konflikta med predstavniki civilne iniciative in občinskim vrhom je prišlo, ko smo nepovabljeni hoteli prisostvovati seji Zbora krajevnih skupnosti (zbralo se nas je okrog 50). Čeprav smo se zavedali, da imajo občinski funkcionarji na svoji strani policijo in ves represivni aparat, smo se ravno mi uradno zatekali na pomoč k policiji, da bi nas varovala pri izvrševanju ustavne pravice, da ljudstvo prisostvuje javnim sejam občinske skupščine. Bilo je res zelo pestro. Večkrat sem šel tudi na pogovore z republiškimi organi, zlasti na Sekretariat za urejanje prostora, na katerem so vodili postopke za razlastninjenje. Čez eno leto, poleti 1987, je občinska oblast odstopila od realizacije tega predloga in zadeve so se umirile. Tako lahko štejemo ta upor v Kamniku za enega prvih, če že ne kar prvo zmago ljudstva in demokratičnih sil v Sloveniji proti staremu partijskemu establišmentu. To nam je uspelo zaradi množičnega gibanja proti kraji zasebne lastnine in zaradi poguma, srčnosti in odločnosti. Pri tem sem dolžan posebej izpostaviti Igorja

France Tomšič
kot gost – opazo-
valec v švicarskem
parlamentu
(Foto: arhiv
Franceta
Tomšiča)

Podbrežnika, Nandeta Škarjo, Alojza Bratino in že pokojnega Marjana Dolinška.

(Več o začetkih demokratizacije na Kamniškem in » aferi Novi trg« si lahko preberete v: France Tomšič: Pričetki procesa demokratizacije na Kamniškem, Kamniški zbornik 1996, št. XIII, str. 145–154).

Kako je prišlo do naslednjega koraka v demokratizaciji Slovenije – litostrojske stavke, v kateri ste bili spet eden ključnih akterjev?

Takrat, bilo je leto 1987, so se začele razmere slabšati tudi na nivoju države: čedalje slabši gospodarski položaj, čedalje večja inflacija in padec proizvodnje. Moja pozornost se je obrnila na državni nivo oziroma k Litostroju. V Litostroju je obstajala močna tehnična inteligenca, kar je bil nujni predpogoj za poznejše dogajanje, kajti prav ta inteligenca je že po naravi manj odvisna od oblasti kot družboslovna, saj je slednja precej bolj vezana na sredstva državnega proračuna, tehnična inteligenca pa si lahko finančno neodvisnost pribori na širšem trgu dela. Po mojem mnenju je bila zato tehnična inteligenca za prvi začetek demokratizacije v Sloveniji mnogo pomembnejša od družboslovne; pisatelji, akademiki in ostali so začeli capljati za nami šele nekoliko kasneje in potem seveda tudi prevzeli pobudo. S tem seveda nočem reči, da niso bili pomembni, saj brez njih v nadaljnjem razvoju ne bi bilo mogoče doseči takšnega razmaha in jasno artikulirati določenih zahtev, hočem samo reči, da je bila prva pri tem tehnična inteligenca.

Bilo je takole: že oktobra in novembra 1987 smo v Litostroju pričakovali nemire. Tako je 9. decembra 1987 prišlo do prve politične stavke v tedanji Jugoslaviji. Delavski nemiri so se preselili tudi pred slovensko skupščino in v Cankarjev dom. Do takrat beseda stavka v uradnem političnem besednjaku ni obstajala, govorili so le o »prekinitvah dela«; tedaj pa smo jasno povedali, da je to stavka. Spomnim se, da si predsednik takratne slovenske vlade Dušan Šinigoj ni upal stopiti pred delavce, ampak so delavci SDV (Službe državne varnosti) skušali mene in še dva predstavnika stavkovnega odbora zvabiti v

Na ustanovnem
zasedanju SDZS
(Foto: arhiv
Franceta
Tomšiča)

Volitve v organe
novoustanovljene
Socialdemokrat-
ske zveze
Slovenije
(Foto: arhiv
Franceta
Tomšiča)

stavbo skupščine. Zraven so bili seveda tudi policisti v uniformah in v civilu. Ker so stavkajoči delavci to vedeli in so se bali, da bi se z nami kaj zgodilo, je prišlo do vdora stavkajočih delavcev v Cankarjev dom. Tam je v nadaljevanju dogajanja prišlo do prelomnih zgodovinskih dogodkov v zvezi s pluralizacijo in demokratizacijo Slovenije ter z uvajanjem večstrankarstva. Ustanovili smo namreč prvi povojni nerežimski sindikat in nastavke za osnovanje prve nepartijske opozicijske stranke, ki bi konkurirala oziroma bila alternativa tedaj edini dovoljeni in vladajoči stranki – Zvezi komunistov. To se je sicer zgodilo sedem let za gdansko »Solidarnośćjo« na Poljskem, vendar ni imelo za demokratizacijo nič manjšega pomena. Ustanovili smo stavkovni odbor in začeli pripravljati načrt za generalno stavko, ki bi trajala od 9. do 15. decembra. Stavka je bila ne samo socialna, pač pa tudi politična, saj smo zahtevali, da zbor delavcev vodimo prav predstavniki stavkovnega odbora in ne uradni člani delavskega sveta, ki jih je postavila Partija. Bili so hudi pritiski, češ da mi tega ne smemo zahtevati, ampak da lahko to vodijo le oni. Na pomoč pri pritiskih na nas so hodili predstavniki RK ZKS in RK SZDL, vendar smo vztrajali.

Naj še kot zanimivost povem, da je bilo v našem 17-članskem stavkovnem odboru več kot polovica članov ZKS, torej niti oni niso več poslušali uradnih stališč partije. Odločilen dan je bil 15. december, ko je bilo uslišanih vseh pet naših zahtev: razrešitev direktorja, povečanje plač za 30 %, razrešitev starega sindikata in sprejet sklep o ustanovitvi neodvisnega sindikata. Sam sem izkoristil revolucionarno vzdušje v dvorani in predlagal še nadaljnji korak: ustanovitev prve opozicijske politične stranke, ki bi – kot sem dejal – »imela ravno toliko pravic, kot jih ima Partija«. Povedal sem, da je posledica tega, da imamo v Sloveniji in Jugoslaviji na oblasti samo eno stranko brez konkurence, tudi to, da imamo v Sloveniji 4-krat nižji standard kot na sosednjem avstrijskem Koroškem in v italijanski Furlaniji, s katerima smo bili pred drugo svetovno vojno približno na enakem nivoju. To stanje lahko popravimo samo s povečanjem politične konkurence – tako da ustanovimo svojo neodvisno politično stranko, ki bi se imenovala socialdemokratska stranka; za prvega predsednika stranke sem predlagal dr. Franceta Bučarja, ki je nato to funkcijo odklonil. Tako je bil 15. 12. 1987 ustanovljen iniciativni odbor kasnejše Socialdemokratske zveze Slovenije – SDZS. Ta sklep smo izglasovali, preden se je razvila razprava, v kateri se je izkazalo, da ta ideja očitno še ni zrela za realizacijo, saj je večina (10 od 17) članov stavkovnega odbora temu predlogu nasprotovala. Kljub temu pa je »duh ušel iz steklenice« in zadeve ni bilo mogoče več zaustaviti. V naslednjih dneh in tednih smo potem iskali podporo za to opozicijsko stranko pri nekaterih akademikih in Društvu slovenskih pisateljev, ki pa so vse to zaenkrat še zavračali. Tudi ko smo se poleti 1988 obrnili na Igorja Bavčarja in njegov Odbor za zaščito človekovih pravic, je bil mnjenja, da je odbor izključno humanitarne narave in da ne bo prerasel v politično stranko. Edini od izobražencev, ki je podpiral naše ideje, je bil dr. Jože Pučnik, ki je po več neuspešnih poskusih (ko me je klical po telefonu v službo, ga niso hoteli povezati z menoj) le prišel v stik z menoj in po tem sva začela s sodelovanjem.

Na naša stavkovna zborovanja smo vedno vabili veliko novinarjev, zlasti avstrijskih in nemških, ker smo bili mnjenja, da je možno komunizem in vsak totalitarni režim uničiti le s pomočjo pravilne in čim popolnejše informiranosti javnosti. Komunistični sistem in tudi vsak drugi totalitarizem je mogoče premagati le z javnostjo. Zanimivo pa je, da so o naši stavki veliko več pisali srbski in hrvaški mediji kot pa naši slovenski novinarji. Edini izjemi sta bila tednik Mladina in pa zlasti Radio Študent.

Kako je nato vendarle prišlo do ustanovitve političnih strank, tudi Socialdemokratske zveze Slovenije (SDZS)?

Največji premik pri demokratizaciji Slovenije in povečanju možnosti za nastanek večstrankarstva je

nedvomno pomenil proces proti četrterici poleti 1988. V začetku leta 1989 so si začeli dogodki slediti kar sami od sebe. Potem ko je bila v januarju ustanovljena Slovenska demokratska zveza (SDZ), ki se je deklarirala kot gibanje, smo v februarju ustanovili tudi SDZS; nato so začele nastajati tudi druge stranke, ne samo v slovenskem, ampak tudi v jugoslovanskem prostoru.

Naj povem resnično anekdoto, ki sem jo doživel junija 1989 pri ustanovnem zboru HDZ v Zagrebu, ki sem se ga v vlogi predsednika SDZS udeležil na povabilo Franja Tuđmana. Prišel sem v Zagreb k hotelu Panorama, v katerem je bil prvotno načrtovan ustanovitveni zbor. Prišel sem do hotela, nato pa me je prišel iskat sin generala Bobetka in mi rekel, da so oblasti prepovedale zbor ter naj sledim modremu jugu, ki me je potem po raznih ulicah in ovinkih pripeljal do sedeža NK Borac, kjer je bila v majhni klubski dvorani postavljena miza in tam je bila ob navzočnosti

okoli 40 delegatov ustanovljena stranka HDZ. Ker je bilo število delegatov pod pričakovanji majhno, so nekateri predlagali, da bi ustanovitev preložili, saj so menili, da bi bila ustanovitev nelegitimna. Takrat pa sem se oglasil jaz in kar v slovenščini rekel, da če se sedaj ne bodo ustanovili, se ne bodo nikoli. Šele ustanovitev jim bo namreč dala legitimnost. »Brez korajže ne gre,« sem jim rekel v slovenščini. Franjo Tuđman, ki je stal ob meni, se je z mojim predlogom takoj strinjal in izpeljali so ustanovitveni zbor. Nato pa so nas povabili na kosilo v neki hotel ob avtocesti.

Sicer pa smo se predstavniki vseh novoustanovljenih jugoslovanskih demokratičnih političnih strank prvič in verjetno zadnjič sestali 17. 10. 1989 na Otočcu. Sestanek je sklical SDZS. Že takoj na začetku se je postavilo vprašanje, kdo bo zbor vodil. Tam so bili zbrani predstavniki iz Srbije, Hrvaške, Slovenije in BiH. Sam sem predlagal Franja Tuđmana, a ga niso hoteli sprejeti Srbi, nato pa je bil sprejet predlog, naj zbor vodim jaz. V sklepih, ki smo jih sprejeli, smo zapisali, da se mora Jugoslavija preoblikovati v konfederacijo in se pluralizirati ter demokratizirati. Vendar sem že takrat videl, da je veliko lažje izpeljati demokratizacijo in pluralizacijo v enonacionalni državi kot v večnacionalni, saj tam takoj pridejo na dan še mednacionalni konflikti in zamere. V tem pogledu so imeli Poljaki dosti lažjo pot. Bolj uspešno kot v okviru Jugoslavije smo se povezovali znotraj slovenskega prostora.

France Tomšič oddaja volilni listič v Novem trgu 8. 4. 1990 – na prvih svobodnih večstrankarskih volitvah v Sloveniji po drugi svetovni vojni. Te volitve so bile tudi sad njegovih prizadevanj. (Foto: arhiv Franceta Tomšiča)

Kako je prišlo do ustanovitve koalicije novonastalih demokratičnih strank – Demos?

Demokratična opozicija Demos je začela nastajati že poleti 1989, še bolj pa se je utrdila jeseni, ko smo bili predstavniki opozicije s strani tedanje vladajoče politike, v kateri so prevladali reformno usmerjeni komunisti, povabljeni na koordinacijo (nekakšno okroglo mizo) v zvezi s slovenskimi ustavnimi amandmaji, sprejetimi konec septembra. Kar nekaj naših predlogov je bilo tudi upoštevanih. Po drugi strani pa smo sodelovali, po zgledu Poljske, tudi na tako imenovani okrogli mizi s predstavniki tedaj etabliranih strank oziroma družbenopolitičnih organizacij, kot so bile ZKS, ZSMS, SZDL in ZZB. Ni nam bilo všeč, da je hotel okroglo mizo voditi le predsednik SZDL Jože Smole, mi smo se namreč zavzemali za rotacijo pri predsedovanju. Dogovarjali naj bi se, kako bi si stare in nove stranke delile oblast in kako bi sodelovali. Skratka, šlo je za neki vmesni vakuum, dokler ni 9. novembra padel berlinski zid in se je v slabem mesecu dni po vsej Vzhodni Evropi, razen v SZ, zrušil tedanji komunistični sistem. To je še pospešilo normalizacijo nameravanih večstrankarskih volitev in tako je SZDL, namesto da bi postala krovna organizacija cele palete strank, postala preimenovana v Socialistično stranko le ena izmed njih.

Nekajkrat ste se pogovarjali tudi z znanimi političnimi oporečniki in voditelji opozicije v vzhodnoevropskih državah, na primer z Lechom Walenso. Kakšne razlike vidite med bojem za demokratizacijo v državah realnega socializma, ki so bile neposredno pod sovjetsko okupacijo, in razmerami v Sloveniji oziroma Jugoslaviji?

Treba je priznati, da se je razlika med Jugoslavijo in vzhodnim blokom kljub istim temeljnim režimskim potezam začela zarisovati že nekaj let po Titovem sporu s Stalinom oziroma z Informbirojem. Sredi 50. let, takoj po koncu tržaške krize, so meje z zahodom postajale čedalje bolj odprte. Vseskozi pa se je bil boj med liberalnejšo in konzervativnejšo partijsko strujo. Če leta 1972 Tito ne bi več živel, bi hrvaški Maspok ter liberalizacijo v Sloveniji in Srbiji namesto njega najverjetneje zadušila kar prosrbsko usmerjena JLA z vojaškim udarom. Zunanje okoliščine še niso bile dovolj zrele za mirno preobrazbo Jugoslavije. Seveda pa je bilo konec 80. let za vse to že prepozno. V Sloveniji je prevladala reformistična komunistična struja z Milanom Kučanom na čelu in tako jaz kot predstavnik opozicijskega sindikata ali kasneje opozicijske stranke nisem bil zaprt tako kot v istem času Lech Walensa na Poljskem. Občasno pa me je bilo strah, da bi se mi kaj zgodilo ali da bi me prišli aretirat. Spomnim se, da so me prav 9. decembra 1987 obhajale najbolj hude slutnje, da me lahko pridejo aretirat – in res, ko sem se okoli polnoči ulegel, da bi zaspal, je zazvonil zvonec na vhodnih vratih. Misleč, da je na vratih policija, sem potihoma odprl balkonska vrata, vendar sem namesto policije na vratih zagledal dva kolega iz stavkovnega odbora, ki sta prišla preverjat, če je z menoj vse v redu. Skratka, lahko bi se vse končalo drugače, kot se je. Ob nekem predvolilnem soočenju leta 1992 sem se nekaj časa pogovarjal tudi s takratnim predsednikom Milanom Kučanom, ki mi je rekel, da je bil ob litostrojski stavki in ko smo mi ustanavljali prvo opozicijsko stranko, sam v dosti večji nevarnosti kot jaz, saj so naj prežali »jastrebi« iz Beograda. S to njegovo mislijo se popolnoma strinjam. Tako za partijske reformiste kot za nove politične alternativce je bilo zelo nevarno. A z modrostjo in strpnostjo smo Slovenijo obvarovali večjih pretresov. Kljub temu pa se spominjam, da me je v službi in verjetno doma vseskozi nadzoroval SDV. S kolegi iz stavkovnega odbora se v službi sploh nismo upali kaj dosti pogovarjati, le na WC, ki se nam je zdel še najbolj varen kraj, za katerega smo upali, da ni nadzorovan, smo se hodili na hitro kaj pogovoriti. Danes se te stvari slišijo smešno, ampak tako je pač bilo.

France Tomšič
v družbi velepo-
slanika Nemčije
Matthiasa
Ludwiga Bogisla-
va von Kummra
in Igorja Podbre-
žnika
(Foto: arhiv
Damjana
Hančiča)

Kakšna je bila vaša politična pot po letu 1990?

V politiki sem aktivno sodeloval do 1. 3. 1990, ko sem bil na ustanovnem kongresu izvoljen za predsednika konfederacije neodvisnih sindikatov – Neodvisnost. Takrat sem odstopil s položaja podpredsednika SDZS, eno leto pa sem še ostal v predsedstvu stranke. Nato sem bil dve leti poslanec v prvi demokratično izvoljeni skupščini, jeseni leta 1992 sem kandidiral za predsednika Slovenije. Do leta 1997 sem bil predsednik v sindikatu KNSS – Neodvisnost, potem pa sem se umaknil tudi iz sindikalnega življenja.

Kakšno mnenje imate o današnjih sindikatih?

Današnji sindikati se popravljajo, še naprej so sicer oprti zlasti na levo politično opcijo in en klan, vendar so boljši, kot so bili, se pa večkrat ukvarjajo z nepomembnimi stvarmi. Po mojem mnenju ni noben problem organizirati protestnega shoda delavcev pred parlamentom ali vlado, dosti težje je organizirati in v redu izpeljati običajno delavsko stavko.

Zveza svobodnih sindikatov kot naslednica bivših režimskih sindikatov je v devetdesetih letih veliko naših predlogov, s katerimi smo hoteli omejiti moč menedžerjev in tajkunizacijo Slovenije, zavračala, ker so lastniki kapitala prihajali iz iste politične opcije kot oni sami. To je bilo zelo slabo za delavce in to se čuti še danes. Se pa v zadnjem času položaj kar precej popravlja in upam, da bodo tudi naši sindikati postali to, kar so na zahodu: borci za pravice delavcev in ne kapitala, ter da bodo ostri tako do desne kot leve vlade.

Moje politično delovanje

O svojem političnem delovanju pravzaprav težko pišem, saj nimam navade gledati nazaj. Zame je pomembno, kaj bo danes, jutri in letos. Za pisanje spominov tak način mišljenja ni dober. Sicer se zmeraj čudim in ne verjamem ljudem, ki za nazaj vse natančno vedo, na primer tudi to, kakšno vreme je bilo na določen datum. Ne vedo pa, kaj bi morali storiti zdajle. Zapomnim si samo pomembne težke in lepe stvari ter zanimive anekdote, zlasti v zvezi s svojimi otroki in z vnuki.

Nekateri ljudje o sebi mislijo, da so (bili) heroji. Osebnost pač mislim, da človek mora narediti, kar določen čas od njega zahteva. Če to uresniči, je prav. Tako ne gojim spominov. Tudi dokumentov o Demosu nimam. Pred leti sem zavrгла gradivo za seje občinskega sveta, ker nisem nikoli imela toliko časa, da bi papirje uredila. Mislim tudi, da obstajajo uradni arhivi, v katerih je vse lepo urejeno in si to človek lahko ogleda. No, za Demos, sploh pa za kamniški Demos, to ne velja. Gradivo še zmeraj hranijo vzorni posamezniki. Tako se lahko oprem samo na svoj spomin.

Kdo sem? Izhajam iz družine dvoživke: na eni strani smo imeli majhen kos hribovite zemlje, na drugi je bil moj oče profesor. Bili smo kmetje in intelektualci. Biti kmet je bilo v komunizmu nekaj nečastnega. Imeti rad zemljo – to je bilo pa sploh nekaj čudashkega. Če si imel nekaj zemlje, po vojni nisi dobil kart, doklad, ne štipendije in še marsičesa drugega ne. Mama je večkrat pripovedovala, kako je bilo prvo leto po vojni. Očeta ni bilo doma, ker je nekje izobraževal jugoslovanske oficirje. Kar je mama sama pridelala – nekaj krompirja, je vzela obvezna oddaja. Za starega očeta, ki je bil na smrt bolan, je imela samo kamilice brez sladkorja. Kako humana oblast! Potem je stari oče v Ljubljani v bolnišnici leta 1947 umrl. Ker ni bilo denarja za prevoz v Kamnik, so Janeza Slugo, navezanega na njegovo zemljo na Žalah, pokopali v Ljubljani v množici neznanih grobov.

Po vojni še ni bilo tako kot danes, da je zemlja vredna toliko, za kolikor jo lahko prodaš kot gradbeno parcelo. Po zemlji, ki je bila na ravnini, so z razlastitvami segali komunistični oblastniki. Naše strmine te časti niso doživele. Drugače pa je bilo pri Mlinarjevih na Perovem, kjer se je rodila moja mama. Iz leta v leto so podržavljali zemljo. Stari oče, ki je bil pameten in razgledan kmet in mlinar, je zaradi tega, ko so mu brez vnaprejšnje napovedi zaradi gradnje Svilanita zaprli Mlinščico in mu tako ukinili mlin, hitro umrl. Še v 80. letih, ko je umirala stara mama, so prišli delavci pred hišo in začeli razlagati orodje s tovarnjaka, da bodo zakoličili tisti kos zemlje, ki so ga potrebovali za svoje gradbene načrte. Takrat so

se Mlinarjevi odločno uprli. Delavci so odšli in se niso nikoli več vrnili. Stara mama ni videla, kaj se dogaja, po hrupu pa je slutila; vedela je, da spet hočejo zemljo. Meni se je ta zemlja zmeraj zdela lepa: ravnina, skrbno obdelana. Oblast pa tega ni marala. Danes njiv ni več, travniki pa so postali pasja sprehajališča in stranišča, če že niso pozidani.

Za ta prispevek moram razmisliti o sebi in svojem 18-letnem političnem delovanju. Le tako si lahko odgovorim, zakaj sem bila in sem še danes prepričana, da je bilo prav, da sem se priključila Slovenskim krščanskim demokratom in Demosu. Čeprav bi bilo takrat s stališča moje poklicne poti veliko pame-tnije, da bi bila opravila doktorski študij. Vendar: to še zmeraj lahko storim, k padcu komunizma pa ne morem več prispevati. Ali pa bo še spet treba?

Vendar sta tudi ti dve stvari povezani. Brez demokratizacije kot nepartijka in katoličanka nisem mogla doktorirati. Pa ne samo jaz, več mojih kolegov je bilo tako kaznovanih. Prvih pet let sem učila na Osnovni šoli Frana Albrehta v Kamniku. Rada sem bila v razredu, cenila sem ravnatelja Vekoslava Frbežarja, zbornica pa mi je bila neprijetna. V času študija sem si vseskozi želela delati na Inštitutu za slovenski jezik. Ko je bilo leta 1974 razpisano mesto asistenta, sem se z veseljem prijavila in bila sprejeta. Sodelovala sem pri izdelavi Slovarja slovenskega knjižnega jezika – do sedaj največjem slovenskem leksikografskem projektu. Od njegovega zaključka dalje pa se ukvarjam s terminologijo. Kot asistentka sem vedela, da moram doktorirati. Na magistrski študij sem se vpisala skupaj s kolegico. Najina mento-rica je bila dr. Breda Pogorelec. Študij pa ni šel nikamor. V enem letu nisva napravili niti enega izpita. Vsakih štirinajst dni sva hodili na pogovore. Snov, ki naj bi jo obvladali, se je s sestanka na sestanek spreminjala. Za profesorico ni bilo nikoli pomembno tisto, kar nama je naročila, naj preštudirava, ampak zmeraj nekaj drugega. Vse skupaj pa ni imelo nobene zveze s tematiko magistrske naloge. Po enem letu se mi je posvetilo, da to ne pelje nikamor. Zakaj? Popolnoma jasno mi je postalo takrat, ko je bila moja kolegica, tudi nepartijka in katoličanka, izvoljena za tajnico Slavističnega društva. Njeno delo je bilo pravzaprav samo opremljanje pošte z znamkami in pisanje zapisnikov. Znamke smo ji po-magali lepiti kolegi v sobi. Po treh ali štirih tednih, ko je profesorica Pogorelčeva, ki je bila predsednica, izvedela, kaj je njena tajnica, jo je brez občnega zbora odstavila, mi pa nismo smeli več lepiti znamk. Čez leta, ko so bile v Ljubljani demonstracije v podporo t. i. četverici, sva se s profesorico tam srečali. V času demonstracij na Roški cesti sem namreč vsak dan šla tja. Rekla mi je: »Boris Paternu bi bil hud, če bi me videl tu.« Med zobmi je imela še polno solate od kosila. Zagabila se mi je, saj sem jo poznala. Vse življenje je vedrila in oblačila na slavistiki v Ljubljani. Bila je profesorica, ki jo je vzdrževala partija, saj ni nikoli izdala kakšne pomembne stvari, neredno predavala, o čem predava, pa vse leto nisi mogel uganiti. Vendarle: bila je prava. Prav tisti tip profesorja, ki jim je predavatelj Vinko Cuderman na sim-poziju o dr. Antonu Slodnjaku na Filozofski fakulteti – najbrž malo pred političnimi spremembami – dejal: »Ščurki!« Slodnjaka so leta 1959 vrgli z univerze, čeprav je bil med vojno sodelavec Osvobo-dilne fronte in zato trikrat zaprt. Na simpoziju pa so ljudje, ki so pred tem na fakulteti vedrili in oblačili, govorili o njem samo pozitivno. Bili so pač drugi časi.

V času pred osamosvojitvijo sem bila članica Jezikovnega razsodišča, ki je imelo svoj sedež na Soci-alistični zvezi delovnega ljudstva na Komenskega ulici v Ljubljani. Člani smo prihajali tja enkrat na teden in pripravljali izjave za objavo v časopisju. Tam so uradniki lepo živeli. Bilo je zmeraj živahno – dokler se ni začelo kazati, da bo Jugoslavija propadla. Takrat so sobe postale tihe. Tudi uslužbenci so se odplazili v druge službe kot podgane s potaplajoče se ladje. Naša povezava s SZDL je bil Borut Šuklje, kasnejši veleposlanik v Srbiji. V nekem pogovoru, najbrž leta 1988, je rekel, da so jugoslovanski visoki oficirji JLA na obisku v Sovjetski zvezi vprašali svoje sovjetske kolege, kaj mislijo o političnem stanju, ali bodo vzdržali, pa so jim ti menda odgovorili, da bodo oni vzdržali vse pritiske. 31. maja 1988. sem

nesla članek za objavo na RTVS. Na steni pri vhodu v radijsko poslopje je bil majhen plakat, na katerem je pisalo, da so aretirali Janšo, Tasića, Zavrla in Borštnerja. Postopek proti njim je potekal v Ljubljani v srbohrvaščini. Proti temu je z izjavo protestiralo tudi Jezikovno razsodišče. Ko je ob političnih spremembah razpadla Socialistična zveza, je bilo ukinjeno tudi Jezikovno razsodišče.

Že pred dogodki na Roški cesti je bilo zanimivo gledati komuniste v službi. Ti so v 80. letih sredi delovnega dopoldneva pogosto sestankovali ure dolgo. Takrat se je zaključevala četrta knjiga Slovarja slovenskega knjižnega jezika. Kot pregledovalka sem morala popravljati slabo izdelana gesla kolegov, ki se z osnovnim delom niso imeli časa ukvarjati. Zato sem se tiho in glasno jezila na komunistične sestanke sredi delovnega časa. Starejša kolegica Marta Silvester me je kar naprej mirila: »Bodi tiho in delaj!« To se mi je zdelo neumno. Partijski sekretarki sem rekla, naj sestankujejo popoldne. Ker je bilo že vidno, da se jim majejo tla pod nogami, so »reševanje sveta«, kot smo to imenovali, prestavili na popoldne. Takrat pa je navdušenje za sestanke minilo. Bolj se je čas nagibal v 2. polovico 80. let, manj jih je bilo. Nekateri so izstopili iz partije, ker je bila članarina kar naenkrat previsoka, drugi so se potuhnili. Spomin na njihovo oholo obnašanje, ko so bili nekaj več, pa je ostal. Ena od posebnosti Slovenske akademije znanosti in umetnosti, kamor je sodil naš inštitut, je bila tudi ta, da so partijci dajali mnenja o nepartijskih pri reelekcijah. Temu smo se upirali. Stvar so v 80. reševali tako, da so dali besedilo kolegu, ki so ga ocenjevali, v pregled, vendar ne vsem. Kasneje je to funkcijo dajalca mnenj za nepartijce opravljal sindikat, dokler ni tudi to postalo skrajno neumno. Zanimivo pa je, da teh mnenj v personalni mapi, ko sem se upokojila, ni bilo. Kdo je počistil arhiv, ne vem. Vem pa to, da so ostala v personalni mapi mojega očeta, ki je služboval na kamniški gimnaziji, vsa mnenja njegovih partijskih kolegov. So pač imeli hrbtenico ali pa so bili še bolj trdno v sedlu.

Krščanskim demokratom sem se pridružila kot ustanovna članica. Že prej sem mislila vstopiti v Slovensko demokratsko zvezo, vendar nisem znala najti zveze. Tako mi je kolegica, ki ji je Lojze Peterle nosil v lekturo revijo 2000, rekla: »Ti, Lojz bi rad ustanovil stranko. Potrebuje 200 ustanovnih članov. Ali ga boš podprla?« Seveda sem to takoj storila in še danes sem prepričana, da sem se odločila prav. Kljub vsemu in prav zaradi tega. Stranka slovenskih krščanskih demokratov je bila ustanovljena 2. novembra 1989. H kamniški SKD me je povabil Milan Windschnurer. Tako sem sodelovala na ustanovnem zboru in kandidirala na prvih demokratičnih volitvah.

Z Lojzetom Peterletom sem se po vključitvi v stranko pogosto srečevala. Zelo zanimivo je bilo takrat, ko se je odločal o priključitvi Slovenski ljudski stranki. Takrat smo Lojze, moj mož in jaz potovali na Poljsko. Lojze je šel v Gdansk na obisk k Lechu Walensi, jaz pa sem šla na terminološki sestanek v Varšavo in potem naprej v Gdansk. Z Lojzetom smo na vseh letališčih (Ljubljana, Dunaj in Varšava) premišljevali, kaj storiti. Peterle bratom Podobnikom nekako ni zaupal. In res se je zgodila prevara. Ljudski stranki se nisem priključila. Ob nastajanju Nove Slovenije pa me je Andrej Bajuk povabil v izvršilni odbor stranke, v katerem sem delovala dva mandata. Tej stranki pripadam še danes.

Priznam, da sem občutila prav eksistenčni strah, ko sem ob prvih volitvah zagledala svojo sliko v propagandni omarici na Steletovi hiši sredi Kamnika. Kandidirala sem v Zbor krajevnih skupnosti. Premišljevala sem, kam sežejo roke kamniške Udbe. Rekla sem si: »Na Slovensko akademijo znanosti in umetnosti že ne!« Potem je bil volilni zbor na občini. Ne spominjam se datuma. Bilo me je strah, kaj bo. Sestanek je vodil Rafko Zagoričnik. Ta je sredi debate, ali bi o meni glasovali kot kandidatki, na svoj mirni način dejal: »Gospa ima že podporo stranke.« Tako je bila stvar zaključena. Med ljudmi, ki sem jih v tem političnem svetu, ki je bil pogosto tudi cirkus, vseh šestnajst let resnično cenila, je gotovo Rafko Zagoričnik. Vsa leta, kar sem sodelovala v občinski skupščini, občinskem svetu in različnih odborih, je bil miren, strokoven, pošten in nikoli pristranski.

Na volitvah sem bila izvoljena. V občinski skupščini smo se znašli ljudje, ki so politiko dobro poznali, saj so v njej sodelovali že prej, in ljudje, ki smo bili naivni zanesenjaki, kakšni so vzvodi politike, pa nismo imeli pojma. Mislili smo, da je jasno, da bo stvar sprejeta, če je po zdravi pameti dobra. Pa ni bilo tako. Ker Demos ni imel junaka, ki bi kandidiral, je predsednik skupščine spet postal Maks Lavrinc – kot v prejšnjih časih.

Lavrinc je večkrat poudarjal, da sva soseda. To sva res. Tako sva le nekajkrat prišla v spor »na nož«, vendar vedno v mejah normale. Po mojih spominih je bilo to tudi takrat, ko je LDS hotel vriniti za direktorico Matične knjižnice Kamnik svojo članico iz Domžal. Nasprotovala sem ji, ker je malo prej kot direktorica dvema delavkama med porodniškim dopustom znižala plačo. Takrat so mi njeni pristaši in sorodniki grozili po telefonu, me sramotili na različne načine, mi pisali anonimke ipd. Kandidatka, ki je nismo podpirali, mi je javno grozila, da me bo ovadila ustavnemu sodišču, da bo objavila neke slike ipd. Nikoli ne bom pozabila, ko so me na seji ob govornici obstopili najmočnejši poslanci LDS-a, takrat še mladci, da bi me zastrašili. Potem so sejo zapustili. Njihova kandidatka ni bila izvoljena. Naša kandidatka je kasneje kamniško knjižnico razvila v pomembno izobraževalno ustanovo.

Če danes pomislim nazaj, se mi v zvezi z Lavrincem zdi še zmeraj zelo sporno tisto razvpito oddajanje orožja. Ne vem, kako se je to dogajalo. Gotovo pa tega ni storil Anton Fišer, kot se mu je skušalo podtakniti. Mislim, da bi bilo to treba pojasniti. Ko je bil pred leti v Kamniškem zborniku objavljen članek Igorja Podbrežnika o Demosu na Kamniškem, se je Maks Lavrinc jezil. Rekla sem, naj za naslednjo številko napiše svoje videnje, vendar tega ni storil.

Demosovi poslanci so bili zelo različni po izobrazbi in poklicih; skupno jim je bilo to, da niso imeli političnih izkušenj. Nekaj pa je bilo ljudi, ki sicer niso bili izvoljeni kot Demosovi, vendar so tja sodili in so glasovali za naše predloge, če so ocenili, da so dobri. Za vsako stvar, ki smo jo želeli spraviti v življenje, si je bilo treba zelo prizadevati tudi zaradi tridomne skupščine. Iskati je bilo treba podpornike in prepričevati ljudi. Dokler je Demos obstajal kot koalicija, je bilo usklajevanje lažje. Ko pa je razpadel, smo v Kamniku sklenili, da še delujemo skupaj, saj drugače ne bi nič dosegli. Ustanovljena je bila Nova parlamentarna koordinacija, ki sem jo vodila jaz. Težave so bile veliko večje kot prej, saj so tudi nekdanje Demosove stranke precejkrat vlekale vsaka v svojo stran. Glede na današnjo usodo Slovenije je bil razpad Demosa, vsaj po mojem prepričanju, razglašen prekmalu, saj nikakor še ni opravičil tistega, kar bi bil moral. Zaradi ljudi iz prejšnjega političnega sistema, ki so se vključili v Demos, pa ta ni mogel narediti ostre meje s prejšnjo politiko. Zato imajo danes slovenski delavci balkanske plače in slovenski menedžerji ameriške jahte in hiše, zato se ne ugotavlja izvora bogastva, zato ...

Kako je potekalo naše politično delo? To politiko, s katero smo se ukvarjali, imenujem »nočna politika«. Podnevi je bilo treba redno delati v službi in doma. Ponoči pa so potekali sestanki, na katerih smo določali našo politiko, ki smo jo potem zagovarjali na skupščini. Ker smo to hoteli, smo zmogli.

Kateri od teh ljudi so mi najbolj ostali v spominu? Od SKD-jevcev je med zelo delovne gotovo sodil Milan Windschnurer. Ta je pripravljaval dnevne rede nočnih sej z neskončno točkami, pisal zapisnike ..., fotografiral, objavljaval v omarici na Steletovi hiši (mimoidoči so se pred to omarico kar pogosto ustavljali). Oster nasprotnik komunizma je bil Marko Magister, saj so njegovi družini po vojni vzeli hišo in avtobusno podjetje v Šentvidu nad Ljubljano, starši so se kot podjetniki izselili, otroci so se razselili po Ameriki in Evropi, nekateri pa ostali doma v eni sobi sicer podržavljene družinske hiše. Bili so brez staršev in brez imetja. Na ustavo in pravo je vseskozi prisegal Pavle Očepek. Tudi jaz mislim, da bi pravo moralo urejati vse, vendar je to v svetu, v katerem ni vrednot, nemogoče. Osebno mi je bil po mišljenju in poklicu bližji Milan Šuštar, slavist in gospod, ki se ni nikoli tako jezil kot jaz. Stvari je znal izpeljati bolj taktično. Od predstavnikov drugih strank je bil eden najbolj bistrih mož Igor Podbrežnik,

predsednik Demosa na Kamniškem, med zviteže so sodili Tone Hočevar in še drugi kmetje iz Tuhinjske doline, med trdne poštenjake, na katere si se lahko zanesel, pa Marjan Jerman, Janez Stele in geometer Stane Cerar. Med ljudi, ki so svojo idejo na vsak način hoteli uresničiti in za katere ni bilo odstopanja, je sodil Matevž Skamen. Nemogoče se je spomniti vseh, zlasti pa o njih pisati, saj je premalo prostora. V spominu mi je ostal tudi Jože Pogačar, član Združene liste, ki je sedel za menoj. Želel si je, da bi bile seje kratke. Kadar sem bolj na koncu dvignila roko, da bi spregovorila, mi je rekel: »Pa daj no že mir! Pa kaj še hočeš?« Na vse člane skupščine in kasnejšega občinskega sveta pa imam lepe spomine, saj je imel vsak pravico do ravnanja, ki je bilo po njegovi presoji dobro.

Ideološka in druga nasprotja so bila najmočnejša, ko smo bili izvoljeni prvič. Kasneje so se razmerja zmeraj bolj kultivirala in nasprotja osredinila na problem, ki se je obravnaval.

Katere stvari štejem k uspehom Demosovih ljudi in katere k neuspehom?

Najmanj izkušenj smo imeli z urejanjem gospodarstva, kolikor smo nanj sploh mogli vplivati. To je bilo zlasti mogoče z zazidalnimi načrti ipd. Kamniško gospodarstvo se je v glavnem sesulo kot zgradba iz kock – zame, za nekatere zunaj Demosa pa tako, da je denar pritekel na njihove račune. Miha Babnik mi je nekoč dejal: »Okoristila se nisva, ampak spiva pa lahko.« Res je, ampak ukradli so to, kar so delavci, gospodarstveniki, raziskovalci vsa leta pred vojno in po njej ustvarili. Gospodarstvo je zaradi komunizma dvakrat doživelo hud udarec: po vojni s podržavljenjem in po osamosvojitvi z lastninjenjem, zato so naše plače in pokojnine neprimerljive na primer z avstrijskimi. Slovensko gospodarstvo in kultura sta med vojno in po njej zaradi pobojev ter eksodusa nekomunistično mislečih izgubila veliko izjemno uspešnih in delovnih ljudi. To je huda rana v slovenskem narodnem telesu, ki jo lahko zaceli samo čas. Posledic pa tudi ta ne more popraviti. Lani sva bila z možem v Ameriki in Kanadi. Srečala sva se z veliko Slovenci. Generacija, ki je bila nasilno izgnana v tujino, z bolečino prav zdaj umira. Tam rojeni slovenski Američani pa so sprejeli Ameriko kot svojo domovino. Slovenska govorica se izgublja. Od slovenstva so ostali veselice na slovenski pristavi zunaj Clevelanda, klobase z zeljem (samo kako ameriško plastične), potice, slovenske maše, čeprav cerkvam že grozi zaprtje, in grobovi.

Glede na poklic sem se ukvarjala zlasti z družbenimi dejavnostmi. V nadaljevanju bom skušala oceniti, pri katerih projektih smo bili uspešni in pri katerih ne. Gotovo pa je, da je uresničitev večine večjih projektov od zamisli v našem času segla še v županovanje Antona Toneta Smolnikarja.

Telefonija

V 80. letih v kamniški občini še marsikdo ni imel telefona, mislim klasičnega, mobilnih tako ali tako še ni bilo. Zelo pomembna naloga zlasti Sklada stavbnih zemljišč je bila gradnja telefonskega omrežja. Že takrat se je vedelo, da bo vse to omrežje, ki ga gradimo, last podjetja, ki se bo ukvarjalo s telefonijo. Nekateri so menili, da bi morale biti pogodbe sklenjene tako, da bi to podjetje vrnilo denar. Na to takratni direktor podjetja PTT ni pristal. Drugi smo menili, da je treba graditi takoj, ker ljudje, zlasti na podeželju, telefon potrebujejo. Tako se je telefonija v tistem času močno razširila. Nekaj denarja je zdajšnji Telekom pred časom vrnil. Prehitevanje v zahtevah pa bi upočasnilo gradnjo omrežja. Takrat sem tudi sama dobila telefonski priključek.

Lekarna

Zaradi zaprtja Šutne je bil dostop do lekarne (in je še zdaj) zapleten. Igor Podbrežnik je predlagal, da se odpre lekarna v zdravstvenem domu, kar je olajšalo dostop do zdravil. Lekarna še zmeraj posluje.

Katoliški vrtec

Kar zadeva vrtce in šole, smo bili na eni strani uspešni, na drugi pa popolnoma neuspešni. Sezidan je bil nov vrtec v Kamniku. Šmartno v Tuhinju je dobilo novo šolo in vrtec. Ker je bil po denacionalizaciji cerkvi vrnjen stari vrtec, bi bilo mogoče v njem z manjšimi popravili, zlasti zaradi slabega vzdrževanja prejšnjih državnih lastnikov, urediti katoliški vrtec. Tudi iz občinskega proračuna bi se takrat pod županom Smolnikarjem dalo dobiti nekaj denarja, vendarle cerkev teh prostorov ni dala. Potrebovali so jih za verouk. Res je, vendar bi se to dalo urediti drugače v nekdanjem župnišču. Ponujali so nam prizidek k Maistrovi hiši. Samo ponujali. Kaj bi bilo, če bi se za ta projekt odločili, pa ne vem. Sploh pa bi to zahtevalo veliko več denarja. V nekdanjem vrtcu so še zmeraj majhna stranišča in primerni prostori za otroke, katoliškega vrtca pa Kamnik nima. Kako kratkovidno!

Kulturni dom

Tone Ftičar je v Kamniškem občanu pogosto pisal, da kamniška kultura nima posode, v kateri bi se razvijala. Kulturni dom je bil last Podjetja Kamnik, zastarel in nevzdrževan. Demosov predsednik izvršnega sveta Mihael Novak se je odločil in Kulturni dom odkupil. Vem, da smo potem veliko govorili o tem, kaj storiti s to zapuščeno posodo za kulturo. Izdelani so bili imenitni načrti. Tako bi dom postal pravi kulturni center. Pametno ali neumno: sama sem zagovarjala to različico obnove, denarja zanjo pa ni bilo. Danes je dom obnovljen v precej bolj skromnem obsegu, vendar dobro služi svojemu namenu.

Maistrova hiša

Če bi hoteli gojiti Maistrov spomin na višji ravni, bi bilo treba urediti vsaj spominsko sobo v Maistrovi hiši na Šutni. Ta je cerkvena last. Kaj se zatika, da se ne da nič urediti, ne vem. Vem pa, da bi morali tu odigrati svojo vlogo Maistrovo društvo, kamniški muzej, ministrstvo za obrambo, občina in tudi cerkvene oblasti.

Obnova frančiškanskega samostana

K pomembnim uspehom kamniškega izvršnega sveta pod vodstvom Marije Sitar in Mihaela Novaka sodi obnova stanovanjskega dela med vojno in po njej opustošenega frančiškanskega samostana. Tu je, mislim, odigral pomembno vlogo tudi Maks Lavrinc. Ne vem natančno, kako so se dela financirala. Vem pa, da smo dobili prostor za imenitno zbirko starih knjig, galerijo slik, dvorano za različne prireditve, skratka kulturne prostore, na katere smo lahko ponosni in so vključeni v kamniško kulturno ponudbo.

Občinski praznik, posvečen Rudolfu Maistru

Zdajšnji občinski praznik je posvečen Rudolfu Maistru, rojenemu v Kamniku. Ko smo razmišljali o spremembi datuma občinskega praznika, je Milan Šuštar predlagal poimenovanje po Maistru, jaz pa sem ga predlagala občinskemu svetu. Župan Anton Tone Smolnikar je bil navdušen. Svetniki so predlog enoglasno podprli. Odlok o poimenovanju občinskega praznika je bil sprejet 20. decembra 1995, podpisal pa ga je nekdanji predsednik Demosa Igor Podbrežnik.

Preimenovanje ulic

Z današnjega stališča, ko je vse vseeno, se morda zdi preimenovanje ulic nepomembno. Za nas, ki smo želeli postaviti temelje novega sveta, pa so bila imena ulic pomembna. V tistih časih sem velikokrat

potovala v Varšavo na Poljsko. Zelo zanimivo se mi je zdelo, da imajo Poljaki v cerkvah veliko spomenikov in spominskih plošč vojaškim poveljnikom iz različnih vojn, tudi iz zadnje. Premišljevala sem, zakaj pri nas to ni mogoče. Mislim, da zato, ker nismo imeli svoje vojske, v drugi svetovni vojni pa so prišli na površje poveljniki, ki so sodelovali v bratomorni vojni in niso delovali skladno z mednarodnimi kodeksi. Na seji februarja 1992 smo svetniki SKD predlagali, da se kamniške ulice, imenovane po spornih herojih druge svetovne vojne, preimenujejo. Namesto Titovega smo dobili Glavni trg, namesto Kidričeve – Šutno in namesto Šlandrove ulice Samostansko, tudi Frančiškanski trg in Rasprov prehod. Vrsta drugih preimenovanj pa še čaka na boljšo sestavo občinskega sveta in komisije, ki se s tem ukvarja. Danes je tako, da komisiji lahko pišeš, vendar ti nihče ne odgovori, ker kot občan nisi vreden odgovora. Razmisliti bi bilo treba tudi o poimenovanjih šol, knjižnice ipd. Zgodovinsko pomembnih ljudi, ki ponujajo svoja imena, je kar nekaj.

Musica aeterna, Bienale akvarela

Kamnik ima bogato kulturno zgodovino in bogato zgodovino šolstva. Danes pa nima niti ene slovensko prepoznavne prireditve višje ravni. Zanimivo je, da imamo ljudi, ki to znajo organizirati, in imamo tudi prostore. Vse pa se ustavi pri denarju. Musica aeterna je živela več let. Počasi jo je spodjedalo zniževanje občinskih sredstev. Bienale akvarela je bil po mojem spominu dvakrat. Doživel je malo pohval in več kritik. Visoka kultura ne privablja veliko ljudi. Vsaj na začetku ne. Kasneje, ko se prireditve uveljavi, pa tudi. Visoka kultura je zelo pomembna za duhovno bogatitev ljudi. Tega nam v Kamniku manjka.

Miklavževanje

Ob demokratizaciji smo želeli obnoviti lepe stvari iz prejšnjih časov. V lepem spominu zlasti starejših so bila mestna miklavževanja. Na pobudo Milana Windschnurerja smo organizirali javna miklavževanja v mestu in po vaseh. Ta naj bi bila zunaj cerkve. Prvo miklavževanje je bilo, tako mislim, organizirano v telovadnici pri sedanjki knjižnici. Sodelovali smo Milan Windschnurer, Metka Mali in njen mož Marjan in jaz. Miklavž je bil Miro Bider. Kasneje je miklavževanja prevzela skupina iz Tunjic pod vodstvom Ane Stele, ki se je šele pred časom organizirala v Kulturno društvo dr. Franceta Steleta. Od takrat naprej so miklavževanja potekala na Glavnem trgu v Kamniku, v zadnjih letih pa na pobočju Malega gradu. Miklavževanja so bila zmeraj bolj kvalitetna. Tudi nagajanj ni manjkalo. Spominjam se, da nam je nekoč nekdo sredi Miklavževega nagovora vklopil sireno na bližnjem poštnem poslopju, drugič so odklopili elektriko na Glavnem trgu ipd. Prireditve je bila iz leta v leto kvalitetnejša in zmerom več je bilo mladega občinstva. Prevzeti jo je hotel Mladinski center – ali zato ker so mislili, da prinaša bogat zaslužek, ali zato ker bi jo radi ukinili. Malo so poskusili z dedkom Mrazom, potem pa tudi to opustili. Če bi takrat dovolili prevzem miklavževanj, jih danes ne bi bilo več. Morda bi bilo to komu všeč, otrokom pa zagotovo ne.

Paglovčev simpozij

Ko smo v občinskem svetu obravnavali statut nove šole v Šmartnem, sem predlagala, da bi jo poimenovali po Francu Mihaelu Paglovcu (1679–1759). Temu so nasprotovali zlasti tuhinjski svetniki, ker Paglovca niso poznali; zlasti mi je ugovarjal Tone Rajsar. Iz kamniške knjižnice so kar na sámo sejo prinesli Kamniški zbornik, v katerem je Ivan Zika objavil Paglovčev dnevnik. Šola je ostala Osnovna šola Šmartno. Spomin na Paglovca so kasneje oživili krajevna skupnost s predsednikom Tonetom Rajsarjem na čelu, šola, župnik France Baloh in kamniška občina. Leta 1999 so na mestu, kjer je nekdaj

stala cerkev sv. Martina, uredili Paglovčev spominski park s Paglovčevim doprskim kipom, ki ga je izdelal Karel Zelič. Občina je leta 2000 pripravila simpozij o tem pomembnem tuhinjskem rojaku. Pripravil ga je odbor pod mojim vodstvom, njegovi člani pa so bili: Franc Baloh, župnik v Šmartnem, Anton Bočko, profesor na Gimnaziji Kamnik, Andreja Eržen iz Kulturnega centra Kamnik, Anton Hočevar, podžupan občine Kamnik, Tone Rajsar, predsednik KS Šmartno, Anton Tone Smolnikar, župan občine Kamnik, Janez Sušnik, Milan Šuštar, Mirina Zupančič in Muzej Kamnik. Na simpoziju je bilo predstavljenih 21 referatov, 20 pa jih je bilo objavljenih v zborniku, ki ga je v uredništvu Marjete Humar izdala Občina Kamnik. Ob simpoziju so bile izdane tudi Paglovčeve pesmi, ki jih je izbral in priredil Janez Močnik. To je bila prva izdaja Paglovčevih pesmi, saj *Cantilenae variae* kljub avtorjevi želji prej niso izšle. 16. marca so bile pesmi predstavljene na koncertu v frančiškanski cerkvi v Kamniku.

Kamniški zbornik

Med svoje najpomembnejše prispevke k demokratizaciji in višji kulturi v Kamniku štejem Kamniški zbornik. Ta je izhajal že po vojni, vendar je kasneje prenehal. Z novim županom Antonom Tonetom Smolnikarjem sva bila oba dijaka kamniške gimnazije. Obema je bil Kamniški zbornik, ki sta ga urejala profesorja Avgustin Lah in Zvone Verstovšek, v lepem spominu kot pomembna publikacija za Kamnik. Predlagala sem mu, da ga obnovimo, kar je z veseljem sprejel. Tako je leta 1996 izšla 13. številka Kamniškega zbornika z bibliografijo vseh povojnih zbornikov, ki so jo pripravile sodelavke Matične knjižnice Kamnik. V uredniški odbor je župan imenoval Božidarja Drovenika, Toneta Ftičarja, Dušana Lipovca, Tino Romšak in Milana Šuštarja. Tudi župan je bil med uredniki in je med njimi še sedaj. Glavna urednica sem postala jaz. Zbornik izhaja na dve leti, in sicer izide za občinski praznik (običajno na začetku aprila). Prav zdaj pripravljamo 20. številko. V tem času je umrl slikar Dušan Lipovec, ki je bil ves čas odličen in skrben urednik za likovni del. Po njegovi smrti njegovo delo nadaljuje Barbara Savenc, ki je hkrati tudi predstavnik kamniškega muzeja. Imenovani pa sta bili še dve novi članici uredniškega odbora: Jasna Paladin in Breda Podbrežnik Vukmir. Zelo pomembno je sodelovanje z anglisti s Srednješolskega centra Rudolfa Maistra, ki že nekaj let prevajajo povzetke v angleščino. Pomemben delež imajo Milan Šuštar, ki vse zbornike lektorira, Dušan Sterle, ki jih opremlja, in Sašo Matičič iz Studia Dataprint, ki jih pripravi za tisk.

Pomembno je poudariti, da je Kamniški zbornik odprt za vse ne glede na politično ali drugo pripadnost. Uredništvo ne posega v vsebino in ne izbira člankov, razen glede na kvaliteto.

Ker se zdaj spominjamo Demosa, je treba povedati, da je bil o Demosu in političnih spremembah objavljen odličen članek Igorja Podbrežnika. Nanj se je nekoliko jezil Maks Lavrinc, ki pa svoje pravice, da objavi svoj pogled na prelomni čas kljub povabilu ni izkoristil. Škoda.

Spravni spomenik in križi za žrtve povojnega nasilja

Takoj po prvih demokratičnih volitvah je bilo Demosu jasno, da se je treba opredeliti do polpretekle zgodovine. Takrat je bil postavljen skromen spomenik sprave na zelenici ob kamniških Žalah. Na njem sta zapisana dva verza: Balantičev in Kajuhov. Spomenik je v močnem neurju odkril takratni predsednik občinske skupščine Maks Lavrinc, Demos pa je predstavljal Igor Podbrežnik, podpredsednik skupščine. Spomenik menda še ni zaključen, vendarle je. Danes ga zaradi nasprotovanj verjetno ne bi več mogli postaviti.

Prve križe na grobiščih po vojni nasilno pobitih je sam postavil Franc Obolnar. Na največjem grobišču v Kamniški Bistrici je kasneje občina postavila skromen železen križ. Tudi to je bilo veliko dejanje,

čeprav se danes ne zdi tako. Pred osamosvojitvijo je bilo po pričevanju občinskih varnostnikov pri njih mesto, kjer so se zlasti prvega novembra zbirale informacije, če kje na grobiščih gori svečka. Policija je takoj odhitela tja in svečko pogasila.

Kamniški SKD zadnji dan v oktobru že vsa leta organizira mašo za vse nasilno pobite v Kamniški Bistrici.

Zbornik žrtev druge svetovne vojne

Kamnik je med redkimi slovenskimi občinami, ki so izdale zbornik o žrtvah druge svetovne vojne – vojnih in povojnih. O nastajanju zbornika je objavljen prispevek Milana Šuštarja. Kljub temu bi rada dodala dve svoji zgodbi. Ena kaže na to, kako težko delo je imela komisija in kakšen strah so ljudem vcepili nekdanji oblastniki, druga pa na to, da so se nekateri vendarle izognili rabljem.

Milan Šuštar mi je naročil, naj popišem žrtve na Žalah, kjer sem doma. Ker nisem vedela za nikogar, sem po telefonu poklicala človeka, ki sem ga poznala vsa leta svojega življenja. Zmeraj sva malo poklepotala. Ko sem mu povedala, kaj želim, me je takoj – prvič v življenju – začel vikati. Tako je postavil med naju mejo. Potem pa je rekel: »Veste, tega pa jaz ne vem, saj sem bil med vojno pek. Podnevi sem spal, ponoči pa delal.«

Ko sem Milanu povedala, da pri nas ni bilo žrtev, je zmagoslavno rekel: »Nisi se dovolj potrudila. Udba je ubila Toneta Pirca. Tako piše v arhivih.« Lahko da, vendar sem tega Toneta poznala. Umrli je naravne smrti, najbrž v 60. letih. Mož je pač imel srečo.

Zaključek

Kaj sem pridobila s sodelovanjem v politiki? Veliko. Zagotovo nič materialnega. Naša politika je bila usmerjena v dobro ljudi, ne v zasebne koristi. V šestnajstih letih, ko sem bila poslanka ali svetnica, kakor se je že ta funkcija imenovala, sem veliko delala, pridobila mnogo izkušenj in spoznala veliko ljudi. Za cilj, to je za demokratizacijo države, sem se s kandidaturami na volitvah večkrat zelo izpostavila. Nisem si pridobila višjega mesta v politiki, ne denarja – tudi z rezultati politike sem samo deloma zadovoljna. Politika, ki smo ji zdaj priča, gotovo ni tisto, za kar smo se trudili pripadniki Demokratske opozicije Slovenije.

Prelomni čas, čas za Demos

Začetki demokratizacije na Kamniškem

Prišel je čas, da s kritično in časovno distanco opišemo najpomembnejše dogodke naše zgodovine in spregovorimo o času, ki je bil prelomen za nastanek naše države, ter o dogodkih na Kamniškem, ki so ga zaznamovali. Prvi je to naredil France Tomšič, ko je podrobno predstavil ozadje dogodkov, ki so se leta 1986 odvijali v Novem trgu.¹ Takrat še ni bilo sledov demokratizacije slovenske družbe, kaj šele da bi se javno pogovarjali o osamosvojitvi Slovenije. France Tomšič je podrobno popisal nastanek civilne družbe v Novem trgu leta 1986, ko so se krajani organizirali zoper namero takratne občinske garniture, ki je želela s pomočjo nacionalizacije stavbnih zemljišč, tudi že pozidanih in kultiviranih, pridobiti zemljišča zase in svoje zaslužne funkcionarje.

Kaj se je takrat zgodilo tako pomembnega, da Tomšič te dogodke postavlja med temelje slovenskega demokratičnega preboja? Če odmislimo, da so krajani preprečili nacionalizacijo, je pomembno predvsem to, da so se organizirali z zelo jasno izraženimi cilji mimo takrat uveljavljenih pravil organiziranja. Vsebina zahtev krajanov je postala nepomembna, ta občinske oblasti ni več zanimala, zanimalo jih je le vprašanje, kako krajanov vrniti nazaj v naročje Socialistične zveze delovnega ljudstva, kar je bilo ključno politično vprašanje tistega trenutka, saj so se občani organizirali v nasprotju s takrat veljavnim pravnim redom. Krajani so bili potisnjeni v takšen način reševanja svojega premoženja, ki so ga želeli zaščititi pred izgubo in razvrednotenjem, pa tudi sami so imeli potrebo in interes, da gradijo na svojih zemljiščih in sami razpolagajo s svojim premoženjem. Niso se mogli nasloniti na nobeno politično silo, ki je takrat imela dostop do odločanja v organih oblasti. Seveda se danes sprašujemo, če je bil proces demokratizacije naključen ali pa je bil posledica takratnih družbenih razmer. Najbrž so bile takratne razmere res take, da je popuščal strah pred posledicami, potrebno pa je bilo imeti neskončno državljanskega poguma in znanja, da je sploh prišlo do odkritega, predvsem pa do uspešnega spopada z oblastjo. Tomšič svojo razpravo zaključuje s pozivom zgodovinarjem, »da kasneje, ko se bodo politične strasti pomirile, raziščejo, v kolikšni meri je kamniška nacionalizacijska afera vplivala na premike v miselnosti slovenske partije in v kolikšni meri je pospešila proces demokratizacije v Sloveniji.«²

¹ Tomšič, France. 1996. *Pričetki demokratizacije na Kamniškem*. V: Kamniški zbornik XIII, str. 145–154.

² Prav tam.

Prvi se je v takratni čas na Kamniškem in z njim povezane dogodke poglobil Robert Tonin v svoji diplomski nalogi, v kateri je zapisal, da »formiranje strank na občinskem nivoju sega skoraj v čas, ko se stranke pojavijo na državni ravni.«³ Navedeno je natančneje pojasnil, ko je zapisal, da so se takrat »že izoblikovale politične opcije, ki imajo še danes največjo politično moč«, in tudi: »Za nekakšno prelomnico občinskih odborov strank pa šteje leto 1994 – čas lokalnih volitev.«⁴ Citat potrjuje pomanjkanje virov, ki bodo bodočim raziskovalcem nudili podroben opis dogodkov v času osamosvajanja in prehoda v novi družbeni red, saj Tonin radovednega bralca s svojim zapisom ne more potešiti.

Bogomir Kovač visoko ocenjuje obdobje pred osamosvojitvijo: »Na temelju petih kriterijev je namreč Kamnik med 530 jugoslovanskimi občinami dve leti zapored, 1985 in 1986, zasedel prvo mesto v državi. Med petimi kriteriji sta bila najpomembnejša povprečni osebni dohodek, ki je dokazoval življenjski standard prebivalstva, in stopnja akumulativnosti, ki je dokazovala razvojno moč podjetij.«⁵

Izkazano uspešnost občine je Kovač pojasnil z navedbami tedanjih vodilnih gospodarskih in političnih občinskih menedžerjev, ki so občinski uspeh pojasnjevali »z relativno dinamičnimi srednje velikimi podjetji, menjavo vodilnih menedžerskih struktur, veliko infrastrukturno dejavnostjo občine in politično odprtostjo ter strateško usmerjenostjo občinskih oblasti.«⁶ Navedeno nas napeljuje na misel, da bi morala biti gospodarska in politična elita v občini pripravljena na velike spremembe, ki so se v letih 1990–1991 zgodile na političnem in gospodarskem področju, ko so se dodobra spremenile predpostavke starih razvojnih strategij – deindustrializacija, ki je bila usmerjena v infrastrukturni razvoj zasebnega sektorja (obrtne ali podjetniške cone), razvoj kmetijstva na obrobju in turizma v mestnem jedru in na Veliki planini. Kar pa se ni zgodilo, saj je »kamniška industrija izgubo jugoslovanskega trga in hitro dezinfacijsko politiko Banke Slovenije doživela kot rušilni potres, od koder ni bilo videti odrešujočih rešitev. Vse razvojne priložnosti osemdesetih let so se nenadoma izkazale kot temeljne razvojne ovire devetdesetih.«⁷ Politična osamosvojitve Slovenije je povzročila izgubo tradicionalnih trgov za kamniška podjetja, poudariti pa je potrebno, da so kamniška podjetja zamudila tudi čas za tehnološko in ekološko prestrukturiranje obstoječe proizvodnje. Tako smo doživeli gospodarsko krizo deindustrializacije, namesto da bi bila deindustrializacija ključna razvojna strategija občine

Gospodarski menedžment je v obdobju osamosvojitve in vzpostavitve politične demokracije ostal nedotaknjen in se je celo okrepil, saj so ga dopolnili tudi najvidnejši predstavniki zadnjega občinskega vodstva, v občinski oblasti pa tudi ni prišlo do radikalnih sprememb, saj se je ohranil dobršen del pretekle vodstvene strukture, zato bi upravičeno pričakovali, da jih gospodarske in politične spremembe ne bi smele presenetiti. Pa so jih, kar ugotavlja tudi Kovač, ko zapiše, da se razvojne dileme niso gospodarsko in politično najbolje reševale, in oceni, da »se je Kamnik po skoraj desetih letih uspešnega gospodarjenja znašel na drugem bregu reke«, novo-staro občinsko oblast pa oceni, da se je »povsem izgubila v labirintih slabe reforme lokalne samouprave in lastnih menedžerskih nesposobnosti.«⁸

Vsekakor ni namen, da bi polemizirali s Kovačem, ki je natančno ocenil gospodarske in politične razmere v prelomnem obdobju; težko bi tudi ocenjevali, kako se je zgodovine političnega življenja na Kamniškem Tonin lotil, vsekakor pa je očitno, da je potreben dodaten napor, da se omenjeno obdobje natančneje osvetli, da bomo kasneje lahko prišli do novih ocen tega časa in morda tudi ovrednotili prispevek novih političnih sil k sliki tega obdobja.

3 Tonin, Robert. 2008. *Strankarska struktura občine Kamnik*. Diplomski naloga. Ljubljana: [R. Tonin].

4 Prav tam.

5 Kovač, Bogomir. 1998. *Revitalizacija mesta Kamnik – priložnost ali še ena zapravljenost?* V: Kamniški zbornik XIV, str. 7–12..

6 Prav tam.

7 Prav tam.

8 Prav tam.

Za demokratizacijo in osamosvojitve je bila potrebna široka fronta za to idejo zagretili ljudi. Na način, kako se je organizirala civilna družba v Novem trgu, so idejno vplivali pisci iz takratnega kroga revije Mladina. Pisci so o teh vprašanjih razmišljali teoretsko, v Novem trgu pa so to njihovo pisanje razumeli zelo zares in se civilno organizirali. Takšnih dogodkov je bilo v tem času v Sloveniji veliko, saj je socialna kriza povzročila vrsto nenadzorovanih stavk in protestov. Pri vseh teh dogodkih je bilo potrebno samoorganiziranje udeležencev, v kar jih je pahnila nujna takratnega trenutka. Takratne družbenopolitične organizacije morda niso bile sposobne ali niso hotele razumeti pomembnosti teh dogodkov in vsrkati pozitivnih signalov za družbene spremembe, zato je bila nujna organiziranost mimo dovoljenih družbenih struktur. V vseh teh primerih se je potem največ govorilo o neprimernosti takega organiziranja, ne pa o vzrokih, ki so privedli do nastanka organiziranega odpora proti trenutnim družbenim razmeram in socialnemu položaju. Vsa ta jedra civilnega organiziranja so se v začetku leta 1989 zbirala na ustanovnih zborih prvih političnih strank, kar je novim strankam dalo potrebno množičnost, da niso ostale znotraj ozkega kroga idejnih pobudnikov in ustanoviteljev. Za ustanovitev podružnic novih strank v vseh takratnih občinah je bilo potrebnih več tisoč ljudi. Trditve, ki so se širijo z javnim mnenjem, da se je režim mehčal, da se je Zveza komunistov razpustila in da so šli njeni ljudje povsod, tudi v novonastale stranke, ne držijo v celoti, v Kamniku pa sploh ne, saj smo se preveč poznali. Pobudniki nove politike so bili s programom samostojne Slovenije preveč radikalni, hkrati pa organizacijsko še prešibki, da bi se stari kadri sploh lahko ali želeli priključiti. Nove stranke so se na lokalnem nivoju kadrovske krepile predvsem z ljudmi, ki so bili v preteklosti iz različnih razlogov politično pasivni ali oportuni. Spomnimo se leta 1992, ko se je Socialdemokratska stranka – SDSS združevala s Socialistično stranko Slovenije, z naslednico Socialistične zveze – SZDL. V tej stranki takrat ni bilo nikogar več, ki je v še začetku leta 1990 kar koli pomenil v občinski politiki, samo še nekaj naivnih članov; tudi njihovih delegatov Maksimiljana Lavrinca, Vande Rebolj in Dušana Jesenika, ki so bili iz te stranke izvoljeni v občinsko skupščino, ni bilo več med njimi. Njihovi voditelji so že v času priprav na prve volitve našli nove zaposlitve v gospodarstvu, postali podjetniki, nekateri so postali člani strank, ki so nasledile bivše družbenopolitične organizacije, veliko pa se jih umaknilo iz javnega življenja. Nikogar od njih, razen redkih izjem, pa ne najdemo znotraj novih strank.

Ustanovitev Socialdemokratske stranke Slovenije

Leta 1988 se je v Sloveniji zvrstila vrsta dogodkov; najpomembnejši med njimi je bil vsekakor proces proti četverici. France Tomšič je bil pri vseh teh dogodkih zraven in nam je o tem veliko pripovedoval. Iz njegovih pripovedi je na nas prehajalo navdušenje, da je vedno več ljudi, ki čutijo, da je potrebno nekaj spremeniti. Konec leta so že potekale priprave na ustanovitev Socialdemokratske stranke, naslednje leto februarja pa je bil v Cankarjevem domu ustanovni kongres. Na kongresu smo se srečali Kamničani Dušan Sitar, Matevž Bergant, pokojni Adolf Čebulj, Branko Jagodic, Dušan Rutar, Franc Opravš, Alojz Mlinar, Andrej Vrabec in Dušan Končnik. Odločili smo se, da v Kamniku nemudoma organiziramo iniciativni odbor za ustanovitev podružnice stranke. V resnici smo se imenu stranka morali odpovedati, imenovati smo jo morali zveza, kar je še bilo nekje na robu takratne zakonitosti, čeprav je bila vsebinsko in tudi organizacijsko to stranka. Še isti mesec je Matevž Bergant pridobil soglasje občinskega vodstva ZSMS za uporabo njihove pisarne na Gregorčičevi ulici. Sledili so zelo pogosti sestanki, število udeležencev pa se ni bistveno povečalo. Zelo kmalu po prvem sestanku smo se srečali z Davorinom Gregoričem, predsednikom občinskega vodstva SZDL; želeli smo opozoriti na našo prisotnost v političnem življenju občine. Gregorič je o našem obisku poročal tudi na seji občinskega vodstva. To je bil čas, ko tudi oni niso vedeli, kako bodo potekali prihodnji dogodki in kaj bo

prinesla bližnja prihodnost. Nikoli ni bilo izrečeno neposredno nasprotovanje ali celo grožnja; med vrsticami so nam dali vedeti, da obstaja pravni okvir, ki ga ni mogoče zakonito prestopiti. Srečali smo se tudi s Tonetom Isteničem, sekretarjem občinskega sindikalnega sveta. Želeli smo se predstaviti na prvomajskem srečanju v Kamniški Bistrici. V odgovor smo dobili dopis Rudolfa Pfajfarja, sekretarja SZDL, ki nas je obvestil, da je naš nastop na delavskem srečanju nepotreben, saj Socialistična zveza predstavlja najširšo organizirano fronto delovnega ljudstva, torej tudi SDZS.

V dveh mesecih po ustanovitvi iniciativnega odbora smo sklicali ustanovni zbor občinskega odbora, ki je bil 20. maja 1989 v dvorani Veronika. Vse smo organizirali po takratnih predpisih. Na ustanovnem zboru so nastopili tudi gostje: Rudolf Pfajfar, sekretar občinskega vodstva SZDL, Janez Jeretina, predsednik Slovenske kmečke zveze Kamnik, in Tone Hočevvar, predsednik tuhinjske podružnice Slovenske kmečke zveze – SKZ. Dušan Sitar, Matevž Bergant, Breda in Igor Podbrežnik in Andreja Vukmir so imeli daljše prispevke, s katerimi so utemeljili potrebo po uveljavitvi parlamentarne demokracije. Danes lahko z veliko verjetnostjo potrdimo, da je bilo to svetlo obdobje kamniške opozicije, ki je imela čas in energijo, da je predstavila prelomne zgodovinske odločitve Kamničanom na visoki intelektualni ravni.

Kmalu po ustanovitvi smo na Glavnem trgu zbirali podpise k Majniški deklaraciji, kar pa ni bilo zelo uspešno. Sicer ni znano, zakaj so se v SZDL odločili, da ob istem času in na istem kraju tudi oni zbirajo podpise k svoji deklaraciji – Temeljni listini, vse skupaj pa je delovalo tako, da so se nam podpisali samo najbolj neustrašni. Naši obiskovalci na stojnici in tudi mi, ki smo podpise zbirali, smo razumeli, da nas pač nadzirajo. V naslednjih mesecih smo spoznali, da na občinskem nivoju pravzaprav nimamo kaj početi, zato smo predvsem širili krog somišljenikov. Jeseni je umrl Adolf Čebulj, ki smo ga z vrtnicami, našim simbolom, pospremili na zadnjo pot na podgorsko pokopališče, kjer se je od njega poslovil France Tomšič, kar je bil naš prvi javni nastop pred začetkom volilnega obdobja. Zadnji meseci leta 1989 so potekali v znamenju političnih razprav pod »Smoletovim dežnikom«; vsi smo čakali na končno odločitev iz Ljubljane.

Novembra je Tomšič predal vodenje stranke dr. Jožetu Pučniku, ki je povezal opozicijo v predvolilno koalicijo Demos; ta je imela dva ključna cilja: uvedbo parlamentarne demokracije in osamosvojitve Slovenije. Leto se je zaključilo s sprejemom volilne zakonodaje in zakona o političnih strankah, kar je bila osnova za prve demokratične volitve. Zakonske spremembe so nastale zaradi odločilnega pritiska nastajajoče opozicije. V leto 1990 smo stopili polni nalog, ki smo jih morali izpolniti do prvih demokratičnih volitev po drugi svetovni vojni.

Začetki Demosa na Kamniškem

Konec decembra 1989 sem se prvič po ustanovitvi občinskega odbora srečal s Tonetom Hočevvarjem, predsednikom tuhinjske podružnice Slovenske kmečke zveze – SKZ. Dogovorila sva se za srečanje vodstev obeh občinskih odborov. Sklenila sva, da pomagamo ustanoviti občinske odbore še ostalih strank, ki so vključene v demokratično opozicijo, čeprav sicer ni bilo nobene ovire, da bi že takoj oblikovala Demos na Kamniškem. Zdelo se nama je primerneje, da razširimo krog podpornikov demokratičnim spremembam.

Prve dni 1990 se je sestalo vodstvo občinskega odbora Socialdemokratske zveze. Na sestanek je poleg Franceta prišel tudi Tone Tomažič z Vira, član državnega vodstva Slovenske demokratične zveze – SDZ, sicer zadolžen za vodenje Demosa v občini Domžale. Sestanka so se udeležili tudi novi člani stranke: Franc Osolnik, Anton Vidmar, Janez Prešern, pokojni Ivan Kotnik in Jože Petek, sodelovanje pa je odpovedal Dušan Sitar. Prisotni so podprli odločitev, da v naslednjih dneh pomagamo ustanoviti

občinske odbore preostalih strank Demosa, kar bo osnova za ustanovitev Demosa na Kamniškem. Izdelali smo tudi načrt, kako pritegniti Zelene Slovenije – ZS, saj je bil znan tudi datum ustanovnega zbora Zelenih Kamnika, njihovi aktivisti pa še niso bili odločeni o vključitvi v Demos. Seznanjeni smo bili, da potekajo pogovori o ustanovitvi kamniške podružnice Slovenskih krščanskih demokratov – SKD. Pred nami je bilo veliko dela; odločili smo se, da storimo prav vse, da se pod zastavo kamniškega Demosa zbere vseh pet strank.

S Tonetom Vidmarjem sva v naslednjih dneh obiskala Maksimiljana Lavrinca, predsednika skupščine občine Kamnik, in Janka Gedriha, predsednika izvršnega sveta. Pogovori niso bili posebej uspešni, zato smo se obrnili tudi na medije, ki smo jim smo predstavili naše nestrinjanje glede imenovanja volilne komisije in zahteve za pokrivanje stroškov volilnih opravil. Časopisa Dnevnik in Delo sta bila v tistih dneh presenetljivo odprta za nastajajočo opozicijo. Uspelo nam je zagotoviti del javnega denarja za delo Demosovih občinskih odborov, uspelo pa nam je tudi razširiti sestavo volilne komisije z dvema novima članoma iz naših vrst, z Ivano Skamen in s Cirilom Jakličem.

V naslednjih dneh so potekali ustanovni zbori ZS in SKD, udeležili pa smo se tudi občnega zbora SKZ Tuhinjska dolina. Povsod je bilo čutiti izjemno visoko naklonjenost ideji za ustanovitev Demosa na Kamniškem. Nekaj razhajanj je bilo čutiti samo pri ZS, vendar je izvolitev Branka Novaka za predsednika občinskega odbora Zelene prinesla v sredino Demosa na Kamniškem. Na srečanju, ki ga je organiziral Roman Rener, smo zbrane vzpodbudili, da premagajo strah, stopijo na pot politike in ustanovijo občinski odbor SKD, kar se je potem v naslednjih dneh tudi zgodilo. Na istem srečanju je Tone Stele napovedal tudi ustanovitev občinskega odbora SDZ, za delo v Demosu pa je delegiral sebe in Matevža Skamna.

Čez nekaj dni, 12. 1. 1990, smo se zbrali predstavniki vseh petih strank. To je bilo prvo uradno srečanje Demosa na Kamniškem. Zbrali smo se na Gregorčičevi v pisarni ZSMS, saj so v ZS še smeli uporabljati te prostore. Večer je minil zanosno, prebili smo nezaupanje, saj smo se večina med nami le bežno poznala; drug drugemu smo bili popolna neznanka. Ustanovili smo stalno delovno telo, predsedstvo Demosa na Kamniškem, ki smo ga sestavljali predstavniki vseh petih strank, nekaj dni kasneje pa smo imenovali tudi predsednika. O tem sploh ni bilo nobene razprave. Rekli so mi: »Ti si mlad, poln energije, ti boš predsednik in pika!« To so bile v resnici besede Toneta Steleta. Vedel sem, kaj si želimo, in sem prevzel odgovorno nalogo.

Tone Ftičar nam je na podstrehi Maleševe galerije odstopil prostor za pisarno, v souporabo smo dobili tudi malo dvorano. Še danes sem mu hvaležen, da nam je omogočil prijetno delovno okolje. Za to dejanje je moral zbrati veliko državljskega poguma. Povabil sem Nejko Drolec, naj prevzame vodenje tajništva, kar je sprejela. Najprej je delala honorarno, kasneje pa smo jo redno zaposlili. To delo za Nejko sploh ni bila lahka služba, saj ni imela delovnih izkušenj, imela pa je neskončno voljo, da je skoraj dve leti vztrajala v tej tako nenavadni službi. Sedaj je novinarka na Radiu Ljubljana in pokriva področje kmetijske politike.

Odločili smo se za javne seje, ki so bile dobro obiskane, prihajali so novi in novi ljudje. Sestanki so bili dvakrat na teden in nikoli nismo končali pred polnočjo. Nejka je na koncu ponavadi že na pol spala, sam pa drugo jutro nisem bil za nobeno rabo. Bilo me je strah, da tega ritma preprosto ne bom zmogel, čas volitev je bil še neskončno daleč, hkrati pa smo imeli še toliko dela, da sem bil pogosto obupan. Še dobro, da je bilo dovolj napetih dogodkov, ki so sproščali adrenalin in mi dajali voljo za vztrajanje. Sedaj vem, zakaj so me izbrali za voditelja – ocenili so mojo energijo in predanost ciljem.

Demos na Kamniškem gre na volitve

V začetku februarja smo začeli zbirati kandidate za nastop na občinskih volitvah. Takoj smo ocenili, da v podjetjih nimamo možnosti vplivati na kandidacijske postopke, saj tam nismo našli dostopa. Na koncu volitev smo imeli srečo, da so v Titanu izvolili Marjeto Majcenovič, v Kemijski industriji pa Marjana Kladnika, ki sta od vsega začetka sodelovala z nami, kot kandidat Demosa pa je nastopil Peter Burger iz Most. Pri njem je bilo enostavno, saj so imeli kmetje zadružniki svoje delegatsko mesto v občinski skupščini in tako smo imeli odprt dostop do kandidiranja preko SKZ. Takoj po volitvah sta se nam priključila tudi delegata Stane Zore in sedaj že pokojni Vinko Petek, obrtnik in inovator s Križa. To je bila naša celotna ekipa v Zboru združenega dela, ostali delegati so bili tako ali drugače privrženci nasprotnega tabora ali pa so delovali oportuno in se poskušali izogniti kakršni koli opredelitvi političnega prepričanja. Kar seveda ne pomeni, da je bila med delegati kakšna pomembna ideološka pregrada, saj so se zelo dobro ujeli pri vprašanjih, ki so bila povezana z gospodarskimi in s splošnimi razvojnimi vprašanji naše občine. Potrebno je omeniti pokončnost Marjana Kladnika, ki je uspel na volitvah v Kemijski industriji Kamnik. Njegova težava je bila, če upoštevamo, da je bil delovodja vzdrževanja v nevarni proizvodnji, da je uspel v tekmi z najbolj pomembnimi vodstvenimi delavci. Šele kasneje, še dolgo po mojem prihodu v to podjetje, so ga nehali ovirati pri izpolnjevanju delegatskih obveznosti – med drugim so od njega zahtevali pisna opravičila. Skupaj z Marjanom Poljanškom, delegatom iz krajevne skupnosti Tuhinj, je naredil mnogo koristnega za podjetje v času, ko je potekala razprava o zazidalnem načrtu za KIK, in tudi kasneje, ko so potekala pogajanja o odkupu kulturnega doma. Odkup kulturnega doma od Kemijske industrije je bil sploh posebno poglavje v zgodovini tega podjetja, saj je bil na tak način preprečen prehod podjetja v »Koržetov sklad«. Tako usodo je med drugimi doživelo podjetje Ideja z direktorjem Maksimiljanom Lavrincem, ki so mu ob funkciji predsednika Skupščine občine prepustili še vodenje nekdanj inovativnega tekstilnega podjetja.

Veliko pozornost smo posvetili volitvam v Zbor krajevnih skupnosti. Naša odločitev je bila prava, saj so bili postopki izjemno zapleteni. S predlogi za naše kandidate smo se morali najprej udeležiti zborov krajanov in na njih pridobiti soglasja, da so kandidati sploh prišli na volilne liste. To pomeni, da je bilo treba obiskati vseh petindvajset krajevnih skupnosti in povsod nastopiti z našimi predlogi za kandidate. V večini primerov smo bili uspešni, zapletlo se nam je le v KS Kamniška Bistrica, kjer je bil zbor najprej odpovedan, kasneje pa so ugotovili, da jih je za sklepanje o kandidaturah dovolj, tako da smo z veliko srečo in pomočjo znancev uspeli pridobiti podporo za našega kandidata. V Novem trgu je za nas kandidiral Ferdinand Škarja, na Duplici Milan Šuštar, na Perovem Janez Bergant, v Volčjem Potoku Stane Cerar, v Mekinjah že pokojna Marija Reba, v centru mesta pa Marjeta Humar in vsi so uspeli na volitvah. Ostali naši poslanci, ki so bili tudi izvoljeni v zbor krajevnih skupnosti, se niso pogosto javno izpostavljali, bili pa so zvesti osnovnim idejam Demosa, sodelovali so na naših internih posvetih in bili aktivni v skupščinskih odborih. To so bili Ivo Orehovec, Pavle Korošec, Franc Vidmar, Miha Babnik, pokojni Tone Kladnik, Janez Čimžar, Peter Pibernik, Ivan Jagodic, Zdravko Šarec, Mihael Berlec in Pavle Ocepek, ki je bil izvoljen za predsednika tega zbora. Navedeni so samo izvoljeni delegati, sicer pa smo nastopili v enaindvajsetih krajevnih skupnostih. Naših kandidatov ni bilo v krajevnih skupnostih: Špitalič, Pšajnovica, Sela in Srednja vas. V krajevnih skupnostih Kamniška Bistrica, Križ, Zaprice in Tuhinj pa z našimi kandidati, za katere smo sicer pridobili potrebna soglasja, nismo bili uspešni. Kot zanimivost naj navedem, da smo v krajevni skupnosti Šmartno nastopili kar s tremi kandidati – Albetom Žibertom, Francem Virjantom in Pavlom Korošcem. Volivci so imeli torej možnost izbire med našimi kandidati.

Pri kandidatih v Družbenopolitični zbor občinske skupščine je bilo veliko težav, saj smo sledili odločitvi republiškega vodstva koalicije, da v občinah nastopamo s skupno Demosovo listo. To je bila sicer dobra odločitev, ker kandidatov ni bilo v izobilju. Vsi smo seveda želeli biti prvi na kandidatnih listah, kar je bilo edino zagotovilo za uspeh na volitvah, volilni komisiji pa smo predložili tudi zbirno listo, ki so jo po končanih volitvah uporabili pri dodeljevanju mandatov iz preostanka glasov po volilnih enotah. Po predhodnem dogovoru z vodstvi vseh petih odborov strank Demosa smo sestavili zelo uspešno listo kandidatov. V Tuhinjski dolini sta bila izvoljena Vid Kadunc in Janez Trebušak, na Komendskem Marko Magister in Marko Zadrgal, v severnem delu občine sta bila izvoljena Peter Stele in Ivo Gašperič, na Duplici Breda Podbrežnik, v Kamniku pa Branko Novak in Milena Hvala. Milan Windschnurer, Matevž Skamen in Igor Podbrežnik so se uvrstili v občinsko skupščino na osnovi preostanka glasov iz volilnih enot.

Ugotovimo lahko, da je bil interes občanov za volitve izjemen, uspeh Demosove liste pa vsekakor povezan z željo po spremembi obstoječih družbenih razmer. Ne smemo tudi pozabiti, da smo delovali s skromnimi kadrovskimi in materialnimi potenciali – za razliko od obstoječe politične elite, ki je doobra izkoristila celoten upravni in medijski aparat. In ne samo to, umazano delo so opravili tudi posamezniki, ki so uspeli razširjati dezinformacije in strah pred spremembami.

Ena pomembnejših odločitev, ki smo jih morali sprejeti takoj na začetku našega skupnega dela, je bila izbira kandidatov za zbor občin in zbor združenega dela v republiški skupščini. Pri zadnjem nismo imeli težkega dela, saj je Jože Berlec takoj pristal na to kandidaturo. S pomočjo Franceta Tomšiča smo uspeli urediti, da je postal Demosov kandidat v volilni enoti, ki je segala v občine Domžale, Litija in Ljubljana Moste. Volitve, ki so potekale po vseh takratnih podjetjih, je uspešno prestal in bil izvoljen v slovensko skupščino.

Pri Zboru občin se je nekoliko zatikalo. Na republiški koordinaciji Demosa je bilo odločeno, da v Kamniku kandidira član SDZS, vodstvo stranke v Ljubljani pa je pričakovalo, da bom jaz ta kandidat. Odločil sem se, da kandidature ne sprejemem in sem jo ponudil Branku Novaku, čeprav me je dr. Jože Pučnik spodbujal, da bi svojo odločitev spremenil. Svojo osebno odločitev tudi danes ocenjujem kot pravilno. Kdo ve, kako bi se vse izteklo po končanem mandatu, če bi seveda moja kandidatura sploh bila tako uspešna kot Novakova? V prvem krogu je izločil favorita Maksimiljana Lavrinca, v drugem krogu pa porazil Bogomirja Kovača, ki ga je, potem ko je izpadel glavni kandidat, podpirala vsa bivša oblast in vsa gospodarska elita. V spominu ostaja njuno predvolilno srečanje v kavarni Veronika, ki so ga organizirali kamniški direktorji. Na vsak način so Novaka želeli prikazati kot povsem neprimerne za tako pomembno funkcijo. Še dobro, da je bil dovolj samozavesten in prepričan v svoje sposobnosti, da je vse to pokončno prenesel.

Pomembne predvolilne aktivnosti so bili tudi javni nastopi. Bili smo povsem neizkušeni v javnem nastopanju. Nekateri nastopajoči so imeli tudi težave s posredovanjem vsebine, pravzaprav sploh niso znali na kratko povedati, čemu vse skupaj počnejo in za kaj si prizadevajo, vsi pa smo imeli težave s samim nastopanjem v javnosti, ki ga nismo bili vajeni. Smo pa zelo hitro dojeli, kaj od nas pričakujejo ljudje, ki so hodili v mrzle dvorane. Sploh jih ni zanimal naš program, to je bilo preveč dolgočasno, želeli so slišati kritiko aktualnih družbenih razmer, želeli so začutiti, da zaupamo v spremembe, da bodo spremembe uspešne. V kamniški gimnaziji smo nastopili kar dvakrat, gostovali pa smo tudi v Motniku, Šmartnem, Stranjah, Komendi, Mostah in Mekinjah. Dvorane so bile vedno povsem polne, kar se naši politični opciji kasneje v takem obsegu ni nikoli več ponovilo.

Končno je prišel prvi volilni dan, ko smo volili državno vodstvo in slovenski parlament. Uspeh ni bil popoln, vendar nad našimi pričakovanji. Medijska blokada je bila namreč, predvsem v lokalnem

okolju, precej močna. Nekdo je iz steklenice izpustil duh revanšizma, lahko smo brali in potem poslušali po ulici, da brez Kučana ne bo pokojnin in plač, da bo državljanska vojna, da brez Jugoslavije ne bomo preživel, da bo spet verouk v šolah in še druge stvari naj bi se zelo spremenile, seveda na slabše, z zmago Demosa. Drugi krog volitev je bil še bolj napet, povsod se je čutilo nasprotovanje našim aktivnostim – to se je najbolj odražalo v velikih kamniških kolektivih. Kljub vsemu so se volitve uspešno zaključile, pred nami pa so bile nove naloge, kako zmago na volitvah izkoristiti za družbene spremembe, ki smo jih napovedovali. Takrat si niti nismo znali predstavljati vseh ovir, ki so bile zapisane v takratni zakonodaji, niti vseh ovir na poti do zelenih sprememb.

Ves čas do dneva volitev smo se bolj ali manj ukvarjali z volilno proceduro, zato je bil šok po našem volilnem uspehu tako hud. Prve dni sploh nismo vedeli, kaj početi s tako velikim uspehom in tako odgovornostjo, ki so nam jo naložili volivci. Še sreča, da smo na eni prvih javnih sej Demosa na Kamniškem sprejeli programske temelje našega delovanja, tako da vsebina začetka našega dela po volitvah ni bila obremenjena z vprašanjem, kaj početi z volilnim izkupičkom.

Povolilni čas

Pred nami je bila najtežja naloga. Iz kritikov družbenih razmer smo se morali čez noč preleviti v nosilce oblasti. Nenadoma smo ugotovili, da nas čakajo dobro plačane občinske službe, ki pa nas pravzaprav niso zanimale. Imeli smo izredno skromen izbor kadrov, ki bi želeli nadaljevati svojo poklicno pot v politiki, saj se je večina od nas podala v politične vode zaradi želje po spremembi naše družbene ureditve; sploh nismo razmišljali o pomembnih položajih v politiki. Pred volitvami ni bilo o tem nobene razprave niti na eni od premnogih sej Demosa. Ob pomanjkanju ambicioznih sodelavcev smo se odločili, da je za Demos najbolj pomembno, da prevzame vodenje izvršne oblasti. Tudi tu nismo imeli dovolj ljudi, ki bi bili strokovno usposobljeni za delo v občinski upravi in ki bi bili pripravljeni zamenjati svoje službe ter stopiti na negotovo pot političnih funkcionarjev. Za to pot se je na koncu odločil samo Marko Magister, ki je postal sekretar za okolje in prostor, Tone Stele in Tone Hočevar pa sta postala neprofesionalna člana Izvršnega sveta. Stele je prevzel področje turizma in podjetništva, Hočevar pa skrb za razvoj podeželja in kmetijstva.

S predstavniki komunistov, socialistov in mladine smo se večkrat sestali in se z njimi pogajali o postavitvi občinskih oblastnih organov. Komuniste sta zastopala Horst Hafner, sicer direktor Utoka, in Boris Zakrajšek, direktor Stola, v imenu socialistov je bil vedno prisoten Maksimiljan Lavrinc, med predstavniki ZSMS pa je bil najbolj aktiven Demitrij Perčič, med vsemi nami pa predvsem najbolj glasen.

Razmerja v novoizvoljeni skupščini so bila zelo zapletena. Demos ni imel večine članov skupščine in tudi ni imel večine v dveh zborih, bili smo brez pravih kadrovskega rešitev. Na koncu smo se dogovorili, da predsednica izvršnega sveta postane Marija Sitar, njen podpredsednik pa Miha Novak.

Končno je bilo vzpostavljeno občinsko vodstvo – vodstvo občinske skupščine so prevzele stare sile, vodstvo izvršne oblasti pa Demos. Pred nami je bilo naporno obdobje uvajanja v oblastno delo, občinski upravni organi so izvajali priprave na osamosvojitve, velike gospodarske organizacije v občini so se rušile, nenadoma smo bili soočeni z veliko brezposelnostjo, v Sloveniji so potekale polemike o spravi in tekkel je proces preoblikovanja stare politične in gospodarske elite v novo družbeno elito, stari običaji so bili pozabljeni in hitro se je tudi začelo posnemati evropske življenjske vzorce.

Razpad Demosa in ustanovitev Demokratične opozicije

V Kamniku smo razpad Demosa na državnem nivoju doživeli kot šok. Preprosto nismo mogli razumeti, da so se naši voditelji, ki so nam bili za vzor, odločili, da se razidejo, čeprav smo vedeli, da med našimi voditelji obstajajo nesoglasja. Ni nam bilo razumljivo »ustavljanje desnice«, kot je zapisala Spomenka Hribar. Sploh je bil problem razumeti, kaj sploh je »desnica« in kaj »levica«. Ker so mediji v Demosu prepoznali »desnico«, stare sile pa so avtomatsko prevzele predstavo, da predstavljajo »levico«, je bilo še težje razumeti, da to ugotavlja in predlaga vidna članica Demosa. Torej je bil temeljni nesporazum že v samem Demosu in sta bili tudi v Demosu »levica« in »desnica«. Mi v Kamniku te delitve nismo zaznali, je pa res, da so nas takrat kamniški Zeleni že zapustili. Še bolj nam je bilo nerazumljivo, da naši voditelji niso razdrli samo vladajoče koalicije, pač pa so brez novih volitev omogočili vrnitev starim političnim strukturam, ki smo jih na volitvah premagali, da ponovno prevzamejo oblast. Lahko bi vztrajali do novih volitev in do tedaj izvedli še vrsto nujno potrebnih zakonskih sprememb, s katerimi bi vzpostavili normalno družbeno okolje za razvoj mlade države. Tudi na Kamniškem smo bili v dvomih, kako naprej na lokalnem nivoju. Naj posnemamo naše voditelje, naj se odločimo po svoje? In smo se odločili: ustanovili smo Demokratično opozicijo in nadaljevali delo do konca mandata občinske skupščine, to je do volitev v Občinski svet, ki so bile jeseni 1994. Da smo se tako odločili, sta nas vodila tudi medsebojno zaupanje in prijateljstvo, ki sta nastala ob našem skupnem delu. Odločilna je bila zamenjava na čelu Izvršnega sveta, ki ga je prevzel Miha Novak. Ni se spremenilo samo vodstvo izvršne oblasti, Miha Novak je vključil tudi nove obraze, predvsem pa so se v tem obdobju oblikovale ključne razvojne strategije za bodoči razvoj občine.

Socialdemokratska stranka po letu 1992

Sam sem vztrajal v teh političnih procesih, bil sem priča razkroju Demosa in ponovnemu prihodu starih sil na položaje. Leta 1992 sem imel posebej težko nalogo. V vodstvu stranke so se odločili, da France Tomšič kandidira za predsednika države, kar je hkrati pomenilo, da sem postal kandidat stranke za Državni zbor. To je bil poseben čas, čas po razpadu Demosa, čas ponovnega vzpona starih sil in odhod Zmaga Jelinčiča s somišljeniki iz SDSS ter ustanovitve Slovenske nacionalne stranke – SNS. Večina članov občinskega odbora se je umaknila v zasebnost, nekateri so se priključili SNS. Bil sem se prisiljen nasloniti na znanke, ki sem jih spoznal v času vodenja Demosa, največ pa mi je pomagal Janez Verovšek, s katerim sva se spoznala v tovarni. Plakati s podobo dr. Jožeta Pučnika in Janeza Janše so bili premazani in popisani z žaljivkami. To so počeli posamezniki, ki jih je usoda Demosa razočarala, ki so jih premamila predvolilna gesla SNS. Ta so bila postavljena na najbolj nemogočih mestih, celo v javnih straniščih. Tistih dni pred volitvami se spominjam z grenkobo, rezultat je bil tudi temu primeren – strankin, Tomšičev in moj. Dan po volitvah mi je Maksimiljan Lavrinc, izvoljen je bil na listi LDS, posmehljivo svetoval, naj hodim po stranskih ulicah. Ni me uspel prepričati, še sem imel neuresničene politične cilje, nadaljeval sem s svojim delom in čez dve leti prevzel vodenje občinskega sveta ter uspel oblikovati zdrave temelje za bodoče delo občinskega odbora stranke. Še posebej cenim pomoč Vide Romšak, Angelce Kutnar, Leona Pirmana, Toneta Rajsarja in sedaj že pokojnih Marije Škapin, Srečka Repanška in Mira Petka, ki so prišli v stranko v tistem težkem času.

Še bolj težki so bili časi po volitvah leta 1992, ko se je stranka komaj prebila v parlament. Takratno vodstvo stranke je poskušalo vrsto možnosti, kako okrepiti razrahljano strukturo organizacije – med drugim smo se zapletli v neuspešen poskus združitve z ostanki Socialistične zveze. V Kamniku smo sicer speljali predhodne postopke na poti k združitvi, na koncu pa do združitve ni prišlo. Na srečo je

tudi združevanje s komunisti ostalo zgolj kot ena od idej in nič več. Zato pa je kasneje prišlo do združitve z Narodnimi demokrati, vendar nam v Kamniku tudi to združevanje ni prineslo nič pozitivnega. V občinski odbor so prišli predvsem ljudje brez pomladnih izkušenj, vendar željni oblasti. To je bil čas po Depali vasi, ko so v stranko prihajali tudi ljudje, ki jim je bil Janez Janša vzor, v njem so videli zgled radikalnosti in politično enosmernost, ker se niso poglobili v njegov dolgoročni načrt razvoja politične stranke. Ob teh ljudeh se je tudi zožil prostor dialoga z drugače mislečimi. Sploh ni bilo več problem s številom članov in s simpatizerji, težko pa je bilo pritegniti ljudi, ki bi pomagali k strokovni rasti občinskega odbora. Zaradi vsega tega in predvsem zaradi neizmerne nesramnosti nekaterih posameznikov bi leta 1994 skoraj zamudili oddajo liste kandidatov za prve volitve po novi zakonodaji o lokalnih skupnostih. Na koncu, po volitvah, ki so bile za nas zelo uspešne, sem bil celo predlagan za izključitev iz stranke; zelo malo nam je manjkalo, da bi v občinskem svetu SDSS ostal brez vseh šestih izvoljenih svetnikov. Zaplet je razrešil Janez Janša, ki je sklical izredno konferenco, na kateri se je zbralo več kot sto članov stranke – ti so me z veliko večino ponovno izvolili za predsednika občinskega odbora, naslednji dan pa me je občinski svet izvolil za svojega predsednika. Pred menoj je bilo naporno obdobje. Poleg rednega dela v podjetju sem bil zaposlen z vodenjem občinskega sveta, največ časa pa mi je vzelo vodenje občinskega odbora, kjer je bilo potrebno usklajevati množico različnih interesov naših članov. Očitno pa smo bili uspešni, saj smo na naslednjih lokalnih volitvah 1998 v občinskem svetu dosegli sedem mandatov, kar je rezultat, ki potem ni bil več dosežen.

Po letu 1998 je prišlo v stranki do pomembnega političnega premika – vstop v družino evropskih ljudskih strank. Takrat nisem mogel razumeti, da tako enostavno prepuščamo politični prostor komunistom v preobleki Združene liste, ki smo ga zasedli ob našem prihodu v politiko – takrat smo preprečili enostavno preimenovanje komunistov v socialdemokratsko stranko, kar so uspešno izvedli povsod v bivših komunističnih državah. Prav tako nisem razumel, da nas Evropska socialistična stranka ne podpira, da nas je toliko let pustila čakati pred svojimi vrati, zato pa sem po vstopu Slovenije v Evropsko skupnost šele v polni meri razumel odločitev našega vodstva, da smo se vključili v Evropsko ljudsko stranko.

Prišel je čas, ko sem se počasi začel poslavljal od političnega dela. Takrat sem bil prepričan, da je to enostavno. Pa ni! Ob mojem odhodu z vodstvenih položajev v politiki, pri katerem sem imel v občinskem odboru tudi »potrebno pomoč«, sem predstavil svojo vizijo, svoj osebni pogled na prihodnost. Izrazil sem prepričanje, da Slovenija potrebuje socialdemokratsko stranko, ki bo, ne samo s svojim političnim programom, pač pa tudi čisto zares zastopala interese delojemalcev. Moti me umetna delitev na »leve« in »desne«, ki se pri nas določa po odnosu do polpretekle dobe. Ta delitev je vsiljena in je v luči novih generacij povsem neustrezna, saj gre v resnici za »levico«, ki ji je uspelo nagrajati praktično ves prej družbeni kapital in je s svojim ravnanjem povzročila vedno večje socialne razlike ter ustvarila pomembno število ljudi, ki so na robu revščine – kar pa je največji absurd, to so počeli že takrat, ko smo se mi učili politične abecede, ko se je Demos ukvarjal s pripravami na osamosvojitve, ko smo bili v vojnem stanju in ko smo se borili za priznanje naše nove države. Prepričan sem, da sem svojo zgodovinsko vlogo opravil, novih političnih izzivov pa se bodo lotili tisti, ki danes še sedijo v šolskih klopih in se šele pripravljajo za življenje. Osebno ostajam pričevalec največje zgodovinske epizode, ostajam zvest pomladnemu izročilu in z najboljšimi močmi pomagam mestu in občini v lepšo prihodnost, saj pridobljenih izkušenj nisem pozabil – so last vseh mojih sodelavcev in vseh tistih, za katere smo odprli pot demokracije.

Zaključek

Iz leta v leto je bilo manj izzivov, za katere se mi je zdelo, da je zanje vredno žrtvovati čas in življenjsko energijo. Nosilci demokratičnega preobrata smo svojo nalogo opravili, naši ključni cilji so se uresničili. Prvi pogled na politično prizorišče, gospodarstvo, stanje v sodstvu in na medije je lahko vzrok za dvom o smiselnosti naših, morda naivnih, pa vendar predvsem dobronamernih prizadevanj za pravo demokracijo in uveljavljanje človeškega dostojanstva. Globlji razmislek o našem početu razkrije drugo sliko! Prav zaradi naših prizadevanj so vzpostavljeni mehanizmi, s pomočjo katerih lahko državljani in državljanke dostojanstveno zahtevamo odgovornost naše politične elite, vzpostavljeni so mehanizmi, ki nam omogočajo svobodno izražanje političnega in verskega prepričanja. In samo od nas, državljanek in državljanov, je odvisno, če uporabljamo tako močno orodje, kot so lahko volitve. Dolga desetletja po vojni teh možnosti nismo imeli, kar je bilo v popolnem nasprotju s človekovimi pravicami, na katere je prisegala tudi tedanja oblast. Da ne omenimo še drugih pravic, za katere se je bivša oblast zavezala s podpisi mednarodnih konvencij, nam državljanom pa je te pravice oporekala. Ni minilo niti leto po volitvah v državni zbor 2008, ko je Janez Janša izrazil nezadovoljstvo nad delom aktualne vlade in pri tem omenil, da so predčasne volitve najboljši protikrizni ukrep. Mi smo leta 1990 ugotavljali, da so za Slovenijo rešitev svobodne volitve. Leto 1990 je bilo prelomno; odzvali smo se tako, da smo se organizirali in državljanom sploh omogočili, da so lahko izbirali med starim in novim. Takrat nismo imeli kadrov, ponudili smo predvsem nas same, izbor ozkega kroga ljudi z visoko stopnjo državljskega poguma. Od takrat do danes se je veliko spremenilo. Na naših temeljih je nastala obsežna kadrovska piramida, katere vrh predstavlja vladna ekipa, ki se je preizkusila tudi z vodenjem Evropske skupnosti, vendar žal s prevaro izgubila volitve v letu 2008.

Zdaj lahko prepoznamo tudi politične napake Demosa in spoznavamo, kako nas je povojno petdesetletno enoumje preželo do zadnje možganske celice, saj smo v novonastalih strankah srečali veliko nedemokratičnega razmišljanja in tudi delovanja. Mnogim sposobnim ljudem prav zaradi desetletja trajajočega pranja možganov ni uspelo povezati svojih karier z eno od novih političnih strank, čeprav so intimno čutili z nami in nas podpirali. Z grenkobo se spominjam tudi tistih, ki so bili enako goreči, torej preveč, v prejšnjem in potem v novem političnem sistemu, le kot kameleoni so zamenjali barve. Najslabše spomine pa imam na tiste, ki zaradi svojih osebnostnih lastnosti niso bili sposobni uspeti v nobenem sistemu – ti so našemu gibanju naredili največ škode. Potrebno je opozoriti na še eno napako – to je naša naivnost, moja osebna in tudi najvišjega vodstva. Gibanju sem se priključil brez temeljnega razmisleka, kaj je moj osebni cilj. Pred mano je bil velik skupni nacionalni cilj, želel sem evropsko in predvsem samostojno Slovenijo, temu cilju sem posvetil vse svoje sposobnosti in ves prosti čas. Po končanih volitvah tako sploh nisem vedel, kaj početi z doseženim, saj nisem imel osebnih ciljev. Tako je ravnala velika večina mojih sodelavcev, dosežene pozicije smo tako prepustili tistim, ki smo jih na volitvah porazili. In kaj je naredilo naše državno vodstvo? Vzpostavili so nov družbeni red, utemeljen na vladavini parlamenta, postavili so temelje samostojne Slovenije in zmagali v vojni za komaj rojeno državo. Potem pa za dvanajst dolgih let prepustili oblast silam, ki predstavljajo kontinuiteto desetletij diktature. Še več, vseh teh dvanajst let so pomagali ustvarjati vtis demokratičnega sodelovanja, rezultat pa je predvsem ta, da je danes večina Demosovih strank, razen SDS, na političnem obrobju ali so celo izginile s političnega prizorišča.

Kakor koli: na svojo tedanjo vlogo in njen pomen gledam s ponosom, saj sem bil kljub neizkušeno-

sti, vendar za razliko od mnogih, ki so bili že tako rekoč rojeni in vzgajani za politične funkcije, prepričan, da to počnem v dobro širše skupnosti. In to sem tudi počel ves čas svoje politične poti. Ostali so mi lepi spomini na sodelavce in dovoljeno mi je razmišljati in govoriti in voliti tiste in tisto, kar vem in čutim, da je prav.

Anton Hočevar

Razmišljanja o Demosu

Demos – beseda, ki ima v Sloveniji en pomen več kot v ostalem svetu. Vemo, da ta beseda v stari grščini pomeni ljudstvo, narod. Tudi to je verjetno pripomoglo k dejstvu, da so svoje gibanje v času slovenske pomladi tako poimenovali snovalci demokratičnih sprememb. Razlaga tega imena za takratno rabo je Demokratična opozicija Slovenije. Kratica DEMOS. Kako se ujema!

Takratno demokratično vrenje lahko mirno označimo kot vrenje naroda. Neko obdobje strahovlade je prišlo do svojega konca. Komunizem s svojimi utečenimi načini vladanja ni znal več naprej. Laž in teror, temeljna instrumenta komunističnega vladanja, kjer koli se je komunizem pojavil, sta izgubila svojo moč. Laž, policijsko zastraševanje in ostali triki komunističnega vladanja niso več mogli prikrivati nekonkurenčnosti sistema v ekonomskem in moralnem smislu. Sistema, ki je temeljil na prostovoljnem ali pa prisilnem poneumljanju ljudi s fantazijskimi blodnjami ideologov, ki so na ta način postali napol bogovi, narod pa slepili z navidezno blaginjo, ki je temeljila na ogromni pomoči Zahoda in na neracionalnih kreditih. Jasno je, da je bilo treba za takšno ravnanje na koncu položiti račune.

Po drugi strani pa so v istem času bruhnila na dan nasprotja med narodi tedanje Jugoslavije. Očetje tedanje države Jugoslavije, ki so nasprotja in napetosti med narodi zatirali v kali z vsemi sredstvi, tudi s pobijanjem doma in v tujini, so pomrli. Nastopilo je preurejanje oblasti in moči. Zaradi samozagledanosti »očetov jugoslovanske poti v samoupravni socializem«¹ državni sistem ni bil pripravljen na življenje brez »trde roke«. Nastopila je bitka, čigava »trda roka«² bo obveljala. V tem kaosu se je v Sloveniji na opozicijski desni strani zelo hitro izoblikovalo mnenje, da je nujno treba oditi iz tega balkanskega kotla, obenem pa v Sloveniji uvesti demokratični način vladanja.

Slovenci smo v dvajsetem stoletju doživeli več pomembnih korakov, ki so usodno zaznamovali našo narodno pot; prvi je vsekakor vstop v skupno državo z Južnimi Slovani, SHS, pozneje imenovano Jugoslavija. Vstop v to skupnost je bil dejansko neizogiben. Razpad Avstro-Ogrske je Slovence pahnil v položaj, iz katerega ni bilo dobrega izhoda. Treba je bilo izbrati najboljšega med slabimi, in to je bila Jugoslavija. Žal je sedemdesetletno bivanje Slovencev v skupnosti, v kateri je prevladoval orientalski način razmišljanja in ravnanja, zapustilo usodne posledice v moralnem pogledu. Slovenci smo tisočletje spadali v srednjeevropski kulturni prostor; orientalske moralne vrednote so nam bile tuje. Žal smo se v

času tega sobivanja močno navzeli drugačnih navad. Sprememba narodovega značaja je pač cena, ki jo je naš narod plačal za poraz v prvi svetovni vojni – poleg Koroške in Primorske, seveda.

Drugi korak, še usodnejši, še bolj katastrofalen, pa je bil popolnoma nepotreben. Zakuhali so ga domači brezobzirni, zločinski fantasti. Govorim o komunizmu v Sloveniji. Ta korak je za obstoj slovenskega naroda veliko bolj usoden v negativnem smislu kot prvi. Komunizem je brutalno likvidiral cvet naroda, med vojno in po vojni so se napolnila brezna v Kočevskem rogu, hrastniških rudniških rovih ... Huda jama pri Laškem pa tudi polja smrti v Kamniški Bistrici so postala skriti grob ljudi, ki so bili napoti komunistom. Danes, ko to pišem, je znanih že več kot 600 morišč, na katerih so umirali nedolžni ljudje, ki so imeli eno samo napako – niso bili vsi komunistom. Število grobišč bo verjetno še naraslo. Ob vsej tej tragediji pa veliko Slovencev še danes vrhovnega poveljnika morilcev slavi kot boga, gibanje in vojska, ki sta to morijo povzročila, pa ostajata nedotakljiva. NOB ostaja v zgodovino Slovencev zapisan z zlatimi črkami!?

Če smo s prvim usodnim korakom spremenili narodni značaj, smo z drugim postali morilci.

Narodu se usodno pozna izpad ljudi, ki so bili pobiti, drugi del najboljših ljudi pa je prebegnil v tujino in danes tujini daje svoje znanje in sposobnosti. Tretji del demokratično naravnanih Slovencev je bil temeljito ustrahovan doma. Strah je bil na splošno velik pomočnik pri vzdrževanju komunizma. Ta strah je bil upravičen!

Kot ima vsaka stvar v naravi svoj začetek in konec, se je tudi obdobje »bratstva in enotnosti« in »samoupravnega socializma« izteklo. Glavni nosilci so pomrli, sledil je gospodarski bankrot, izbruhnili so nacionalizmi, zgodilo pa se je tudi, da je prišlo do propada komunizma v Sovjetski zvezi. To je pomenilo, da to, kar je včeraj veljalo za sveto, danes ne velja več. Slovenska desnica je to pravočasno začutila in takrat je izbruhnil Demos.

Projekt, imenovan Demos, je tretji usodni korak, ki ga je narod storil v dvajsetem stoletju. Tik pred zaključkom drugega tisočletja smo po dolгих stoletjih bivanja v večnacionalnih državah vendarle uspeli vzpostaviti popolnoma samostojno, nacionalno državo. Ta korak nima enakovrednega dejanja v celotni slovenski zgodovini, mogoče se mu še najbolj približa dogodek v davni preteklosti, to je odločitev slovenskih knezov za krščanstvo, s čimer so zagotovili obstoj naroda v družbi ostalih narodov Evrope. Mnogo je dogodkov v zgodovini, ki so za naš narod pomembni ali pa se vsaj prikazujejo kot takšni, a s sprejetjem krščanstva in z vzpostavitvijo suverene države se ne more kosati niti eden. Pa naj za to pri nekaterih ljudeh obstaja še tako velika želja!

Demos ni bil načrtovan, nobena študija ni predvidela, da bi bil takrat potreben, ustvarjal. Kar zgodil se je, spontano, kot so se spontano začele ustanavljati demokratične stranke, ki so za seboj potegnile neverjetno energijo naroda. Zgodil se je Demos, ki je uspel združiti novonastale stranke, poleg tega pa je uspel prečitati hotenja naroda, demokratizacijo in zagotoviti samostojno državo Slovenijo. To dvoje mu je uspelo! Danes si za to dvoje pripenjajo medalje raznorazni, tisti, ki imajo nekaj zaslug, in tudi taki, ki jih nimajo. Pa je le neizpodbitno dejstvo, da je osamosvojitve in demokratizacijo izpeljal Demos.

Prav zaradi tega še enkrat poudarjam, da projekt Demos v naši zgodovini nima primerjave. V naši zgodovini je in ostaja največji mejnik!

Žal pa Demos ni izpeljal naloge, ki bi bila po osamosvojitvi nujna, in to je popeljati narod iz amoralnega in mišljenjskega močvirja. Naj vas spomnim: pri nas laž ni več laž, pač pa je napaka, kraja ni več kraja, pač pa malverzacija, uboj ni več uboj, pač pa likvidacija, in tako naprej. Narod je načrtovano pozabil, kaj govori štiri tisoč let stari DEKALOG, ki ga ima zahodna civilizacija za svoj temelj in ga poznamo kot deset božjih zapovedi. To je drugo katastrofalno dejanje in uspeh komunizma. Prav temu

bi se moral posvetiti Demos, a je prej razpadel. Zgodilo se je približno enako, kot da bi kirurg odnehal sredi operacije. Rakavo tkivo je izrezano, rana pa ni zašita in oskrbovana. Zato bo celjenje mnogo, mnogo daljše. Da Demos te naloge ni izpeljal, je razumljivo; sestavljen je bil namreč večinoma iz zanesenjakov, jurišnikov, ki ne filozofirajo, pač pa ukrepajo. Po drugi strani pa so k prezgodnjemu razpadu Demosa pripomogli tudi tisti, ki so jih vanj poslali komunisti. Žal je ena naloga neopravljena, toda zaradi uspešno opravljenih prvih dveh lahko rečemo, da je Demos v slovenski zgodovini enkrat in nedosegljiv!

Tretja naloga nas še čaka – radi ali neradi jo bomo morali opraviti ali pa bo naš narod postal zgodovinski pojem, ki je nekoč obstajal tudi fizično!

Nekaj misli o Demosu na Kamniškem

V času, ko je v Ljubljani vzniknila ideja o skupnem nastopu slovenske desnice, sta v Kamniku obstajala SDZS – Socialdemokrati in SKZ – Slovenska kmečka zveza.

Spominjam se prvih stikov med SKZ in SDSS; pobuda je prišla s strani SDSS in mi v SKZ smo jo z veseljem sprejeli. V istem času so v Kamniku vznikali novi odbori ostalih novonastalih strank, tako da smo bili do časa, ko so bile pričakovane nove volitve v Skupščino Republike Slovenije in v organe občin, kar se tiče strank, popolni. Kamniška desnica – SKZ, SDZS, SDZ, Zeleni in SKD – je takoj po dogovoru v Ljubljani o nastanku Demosa ustanovila Demos na Kamniškem. Takoj smo se pričeli pripravljati na volitve. Delo ni bilo lahko. Bili smo sami nepoznavalci, popolni začetniki. Na nasprotni strani pa je stal ves dotedanji občinski aparat, napolnjen z znanjem, s podatki, z ukanami in podobnim. Bili smo v izrazito podrejenem položaju. Sam zase vem, da nisem imel pojma o stvareh, v katere me je pehal vsak nov dan. Treba je bilo pripraviti vse osebje in ga primerno podučiti, vendar še sami nismo vedeli, kako to storiti. V naši stranki so med prvimi organizirali izobraževanje in seminarje za potrebe volitev. Sam in še nekateri naši smo se tega redno udeleževali, zato je SKZ tokrat veljal za dobro podkovano. To je veljalo prvič in tudi zadnjič! Način volitev je bil drugačen od prejšnjih, saj je bilo veliko list. Predsednik predsedstva republike, predsedstvo republike, poslanci v zbor občin, delegati v občinske zbore, delegati v svete krajevnih skupnosti. Vse to so bile liste, na katerih je Demos na Kamniškem nastopal enotno. Poleg tega so vse stranke samostojno nastopale na volitvah v Družbenopolitični zbor Skupščine Republike Slovenije. Poleg tega je bilo treba zagotoviti množico zaupnikov, članov volilnih odborov in volilnih komisij, odpiranje volilnih računov, plakatiranje in še druge aktivnosti.

Uspeh ni izostal. Demos je v Kamniku slavil zmago. Dobili smo poslanca v Zboru občin Branka Novaka, dobili smo večino v občinski skupščini in tako mandat za sestavo Izvršnega sveta. Tu pa se je pokazala naša šibkost: nismo namreč imeli na razpolago ljudi, ki bi hoteli ali želeli zasesti vodilne položaje v občini. Stvar je razumljiva, saj v prejšnjem sistemu ljudje naše strani niso imeli dostopa do vodilnih položajev in o čem takem ni nihče niti razmišljal. Kdor pa si je želel politične kariere, je moral postati član ZK. Takšni pa za nas upravičeno niso bili sprejemljivi. No, kljub temu smo sestavili Izvršni svet. Za zagotovitev dobrega delovanja občine smo morali drugi strani prepustiti mesto župana. Delovanje tega sklica skupščine in IS sam ocenjujem zelo pozitivno. Razmere so bile težke, čas osamosvajanja, vojne, gospodarskega zastoja zaradi zaprtih meja in podobno, pa vendar smo z zagnanostjo in predanostjo reševali probleme, ki so prihajali pred nas, obenem pa snovali tudi načrte za naprej. Iz tega časa izhaja Program razvoja Tuhinjske doline, ki ga je izdelalo podjetje Novna s Koroške. Prav iz tega programa so se pozneje »zgodile« Terme Snovik, Osnovna šola Šmartno v Tuhinju, telefonija, podjetništvo in še kaj. Tu je bil začetek! Bili so težki časi, bili smo neizkušeni, vendar smo dostojno odigrali svojo vlogo.

Nekje proti polovici mandata se je Demos na ravni države razšel, razpadel. Sledila je nova vlada pod vodstvom Janeza Drnovška in razpis novih volitev v Državni zbor. Občinske strukture so ostale do konca mandata. V Kamniku smo člani desnih strank nadaljevali s sodelovanjem: ustanovili smo koordinacijo desnih strank, ki je zagotavljala nadaljevanje dobrega sodelovanja do konca mandata.

Zaključek

Demos na državni ravni bi bil brez moči, če ne bi dobil odločne podpore za svoj projekt na občinskih ravneh. Občinski odbori Demosa so dajali osrednjemu moč in oporo, da je lahko izvedel tisto, kar si je zadal. In tu smo Kamničani dostojno odigrali svojo vlogo. Stranke, ki izhajajo iz Demosovih vrst, imajo v Kamniku še danes močno vlogo. Če trenutno niso stranke večine, to ne pomeni, da ne bodo v prihodnje. In prepričan sem, da bodo, kadar bodo na oblasti stranke, ki nosijo izročilo Demosa, svojo vlogo opravile dostojno – na občinski in tudi na državni ravni. To smo že dokazali in še bomo.

Analiza nastopa kamniškega Demosa na volitvah 1990

Uvod

Namen prispevka je osvetliti prve parlamentarne volilne rezultate leta 1990 na območju bivše občine Kamnik in ugotoviti uspešnost novih strank, ki so se zbrale pod dežnikom Demosa na Kamniškem.

Leta 1990 smo prvič po dolгих desetletjih imeli demokratične volitve v Skupščino RS in tudi v Skupščino občine Kamnik. Takratno občino Kamnik sta sestavljali sedanji občini Kamnik in Komen-da. Čeprav so »volitve leta 1990 potekale v drugačnih okoliščinah,«¹ vseeno lahko zagovarjamo hipotezo, da je bil že s temi prvimi volitvami v grobem izrisan politični zemljevid naše občine. Peter Repolusk poudarja, da je bila 1990 drugačna predvolilna klima zaradi mladosti večstrankarskega sistema in zao-strenih političnih razmer v nekdanji Jugoslaviji, zato volitev iz leta 1990 v svojo razpravo ni vključil. K navedenemu moramo dodati, da je pomembno razumeti tudi takratno volilno zakonodajo, ki je ohrani-la tridomnost parlamentov, ohranila med drugim zbor združenega dela, za vse tri zборе predvidela različne načine glasovanja in ugotavljanja izidov glasovanja. Upoštevati je potrebno tudi dejstvo, da so parlamentarne volitve potekale skupaj z volitvami predsednika in članov predsedstva Republike Slove-nije, na katerih so bila spet povsem drugačna volilna pravila, predvsem pa so s svojo simboliko preloma v novo družbeno ureditev zasenčile volitve v lokalne parlamente.

Zakonske osnove

Konec decembra leta 1989 je Janez Stanovnik, takratni predsednik Predsedstva Socialistične repu-blike Slovenije, podpisal Ukaz o razglasitvi Zakona o volitvah v skupščine,² ki ga je po dolгих razpravah sprejela Skupščina socialistične republike Slovenije. Volilni zakon³ skupaj z zakonom, ki je omogočil legalno delovanje novih političnih organizacij,⁴ lahko razumemo kot začetek priprav za prehod v par-lamentarno demokracijo, ki je zamenjala desetletja trajajočo diktaturo. Za razumevanje obdobja je

1 Repolusk, Peter. 1998. *Državnozborske strankarske volitve na območju občine Kamnik v letih 1992 in 1996*. V: Kamniški zbornik XIV, str. 29–36.

2 Ukaz o razglasitvi zakona o skupščinah. 1989. Ljubljana: Uradni list SRS, 42, 2232.

3 Zakon o volitvah v skupščine. 1989. Ljubljana: Uradni list SRS, 42, 2232–2243..

4 Zakon o političnem združevanju. 1989. Ljubljana: Uradni list SRS, 42, 2253–2255.

potrebno prikazati vsaj osnovne določbe obeh zakonov, saj so določila, vezana na izvedbo obeh zakonov, vplivala na način organiziranja novih strank in njihov nastop na volitvah, najbrž pa tudi vplivala na volilne rezultate.

Z volilnim zakonom so določili, da so volitve v republiško skupščino in tudi v občinske skupščine neposredne in tajne, pri čemer so ohranili vse tri domove skupščine: družbenopolitični zbor (v nadaljevanju Dpz), zbor občin (v nadaljevanju Zo) oziroma zbor krajevnih skupnosti (v nadaljevanju Zks) in zbor združenega dela (v nadaljevanju Zzd) v republiški in tudi v občinskih skupščinah. Določeno je bilo, da se delegati za skupščine volijo po volilnih enotah, volilna pravica, pasivna in aktivna, je bila dana vsem polnoletnim občanom, pri čemer so ohranili posebnosti, ki so povezane s posameznimi zbori skupščine in tudi s pravicami obeh narodnih manjšin.

Tako je za Zzd ostala posebnost, da so lahko volili tudi zaposleni, starejši od petnajst let, in celo tujci, če so bili zaposleni pri nas. Posebnost je bila aktivna volilna pravica v organizacijah s področja izobraževanja, ki so jo imeli tudi polnoletni študenti in učenci. V vseh primerih je bila volilna pravica omejena na volilno enoto, ki je bila vezana na mesto zaposlitve.

Pasivno volilno pravico za volitve v Zks oziroma Zo so imeli vsi polnoletni občani, ki so imeli stalno bivališče na območju volilne enote. Pravica biti voljen v Zks je bila dana vsem občanom s stalnim bivališčem na območju občine, za volitve v Zo pa je veljalo, da mora imeti občan stalno prebivališče na območju Slovenije.

Pasivna volilna pravica za Dpz je bila določena enako kot za Zks oziroma Zo, pravica biti voljen pa je bila dana občanom s stalnim bivališčem v volilni enoti.

Določeni so bili roki za izvedbo volilnih opravil, pravila volilnega molka in pravila o glasovanju ter zagotavljanju svobode in tajnosti glasovanja. V poglavju o volilnih organih, volilnih komisijah in volilnih odborih po voliščih je bila dana možnost, da so bili predstavniki kandidatov ali list kandidatov lahko navzoči pri delu volilnih organov in so imeli možnost opozarjanja na nepravilnosti.

Predpisan je bil način oblikovanja volilnih enot, določanje števila delegatskih mest v posamezni volilni enoti in tudi število kandidatov v posamezni volilni enoti. Za Zzd in Zks je bilo tako določeno, da se v volilni enoti lahko voli enega ali več kandidatov, kar je bilo pri Zzd povezano s številom zaposlenih in pomenom dejavnosti, pri Zks pa z velikostjo krajevne skupnosti, saj naj bi bilo območje krajevne skupnosti praviloma ena volilna enota. Bilo je tudi določeno, da se en delegat voli na približno enako število prebivalcev oziroma zaposlenih v določeni dejavnosti. Pri volitvah v Zo so bile volilne enote, ki so praviloma pokrivalo območje ene občine; določeno je bilo tudi, da ima vsaka občina najmanj enega delegata, posebej pa je bila tudi določena volilna enota za mesto Ljubljana in skupnost obalnih občin. Volilne enote za volitve v Dpz republiške skupščine so bile določene skladno z načelom, da se voli en delegat na približno enako število prebivalcev. Ko je šlo za volitve v občinske skupščine, je bila dana možnost ene volilne enote; lahko so se odločali tudi za več volilnih enot, kjer pa je bila podana omejitev glede najmanjšega števila delegatov v posamezni volilni enoti. Takratne občinske skupščine so imele dolžnost, da v času pred razpisom volitev določijo volilne enote za vse tri zборе občinske skupščine.

Možni so bili trije načini določanja kandidatov: zbori volivcev ter podpisovanje in določanje kandidatov v političnih organizacijah. Postopek določanja kandidatov na zbori volivcev in tudi postopek s podpisovanjem sta bila določena za vse tri zборе republiške in tudi občinskih skupščin. Zbori volivcev so potekali po krajevnih skupnostih, za določanje kandidatov v Zzd pa po podjetjih in ustanovah. Določena je bila minimalna udeležba, ki je še zagotavljala sklepčnost zbora volivcev, določen je bil način odločanja (ta je bil načeloma tajen), določena sta bila način kandidiranja pa tudi minimalna

podpora kandidatom, ki so jo morali doseči v volilni enoti.

Zakon je tudi podrobneje opredelil način določanja kandidatov in list kandidatov s podpisi volivcev. Volivec, ki je želel podpreti kandidata ali listo kandidatov, je moral obiskati pristojni organ in tam podpisati predpisan obrazec, predlagatelj kandidature pa je imel nalogo, da je v predpisanem roku volilni komisiji predal predlog kandidature skupaj z zbranimi podporami. Tudi pri tem načinu določanja kandidatov je bilo predpisano najmanjše število podpor, da se je kandidat (ali lista kandidatov) uvrstil na volitve.

Določila kandidiranja v Dpz so bila povezana tudi z zakonom o političnem združevanju, s katerim je bila uzakonjena pravica do političnega združevanja in ustanavljanja političnih organizacij; zakon v prehodnih končnih določbah med drugim našteva politične organizacije, med njimi tudi pet Demosovih, ki so se s predložitvijo statuta in programa brez dodatnih postopkov in preverjanj vpisale v register političnih organizacij. Politične organizacije, ki so se uspele pravočasno registrirati, so imele možnost določiti kandidate in kandidatne liste za Dpz republiške in občinskih skupščin po postopkih, ki so bili zapisani v internih volilnih pravilih. Obstajale so omejitve glede števila članov politične organizacije. Za Dpz republiške skupščine se je zahtevalo, da so imele politične organizacije najmanj 500 članov s stalnim bivališčem v Sloveniji, za Dpz v občinskih skupščinah pa omejitve glede števila članstva ni bilo, imeti pa so morale sedež na območju občine. Zadnje določilo je seveda pomenilo, da so se morali občinski odbori političnih organizacij registrirati v svoji občini.

Določeni so bili tudi postopki glasovanja na voliščih, podrobneje sta bila določena organizacija in delo na volišču. Določili so tudi območje volišča in opremo volišča, da se je zagotovilo tajnost glasovanja. Prepovedana je bila politična agitacija na območju volišča. Volilne komisije so bile dolžne obvestiti volivce o dnevu glasovanja in o volišču, za katerega so bili vpisani v volilni imenik, urejeno je bilo tudi predčasno glasovanje in glasovanje po pošti. Način izpolnjevanja glasovnic je bil natančno določen, pri čemer smo imeli volivci pri glasovnicah za Zzd, Zks in Zo možnost obkrožiti zaporedno številko kandidata oziroma kandidatov, za katere smo želeli glasovati, pri glasovanju za Dpz pa smo lahko glasovali za listo kandidatov kot celoto. Dopuščeno nam je bilo, da smo glasovali za posamezne kandidate z ene ali več list. Pri tem načinu glasovanja smo bili omejeni le s številom delegatov, ki se jih je volilo v volilni enoti. Glede ugotavljanja veljavnosti glasovnic je bilo dopuščeno vsako izpolnjevanje glasovnice, pomembno je bilo le, da je bila z glasovnice razvidna volja volivca. Seveda je bilo naše glasovanje neveljavno, če naše volje z glasovnice niso mogli razbrati ali smo glasovali za več kandidatov, kot je bil določeno.

Po posameznih voliščih so delovali volilni odbori, njihovo delo pa so lahko spremljali tudi predstavniki kandidatov in list. Po zaprtju volišč je bila naloga volilnega odbora, da po volilnem imeniku in potrdilih ugotovi skupno število vseh, ki so glasovali, in prešteje neuporabljene glasovnice. V nadaljevanju so odprli glasovalne skrinjice in pregledali vse glasovnice. Za vsakega kandidata oziroma listo kandidatov so morali ugotoviti število prejetih glasov, ugotovili pa so tudi število neveljavnih glasovnic. Pred zaključkom dela volilnega odbora so napisali zapisnik, ki so ga skupaj z volilnim materialom predali pristojni volilni komisiji.

Pristojna volilna komisija je po prejetih zapisnikih volilnih odborov ugotavljala, kateri kandidati oziroma liste kandidatov so bili izvoljeni. V zbor združenega dela občinske ali republiške skupščine ter zbor krajevnih skupnosti občinskih skupščin je bil izvoljen kandidat, ki je prejel največje število glasov v volilni enoti. Če bi se slučajno dogodilo, da bi dva kandidata prejela enako število glasov, je bilo predvideno žrebanje. Za izvolitev v Zo je bila določeno, da mora kandidat prejeti večino veljavnih glasov v volilni enoti, če pa te večine ni dosegel nihče od kandidatov, je bilo potrebno opraviti drugi

krog glasovanja med kandidatoma, ki sta v prvem krogu dobila največ glasov. V drugem krogu glasovanja je bil izvoljen kandidat, ki je dobil največ glasov

Ugotavljanje izidov glasovanja v Dpz republiške skupščine in občinskih skupščin je bilo bolj zapleteno. Najprej so se ugotavljali izidi po volilnih enotah, zato se je za posamezno listo ugotovilo skupno število glasov. To število se je pomnožilo s številom kandidatov na listi, temu zmožku pa so se dodali glasovi, ki so jih prejeli posamezni kandidati na listi. Tako dobljeni seštevek se je delil s številom kandidatov na listi. Tako so dobili število glasov, ki ga je prejela posamezna lista v volilni enoti. Sledilo je ugotavljanje mandatov, ki jih je prejela posamezna lista v volilni enoti. Izračunati so morali količnik, in sicer tako, da se je skupno število veljavnih glasovnic za vse liste kandidatov, oddanih v volilni enoti, delilo s številom delegatov, ki smo jih volili v volilni enoti. Posamezna lista je v volilni enoti prejela toliko mandatov, kolikokrat je bil količnik vsebovan v številu glasov za listo. Preostanek glasov v volilnih enotah, ki je ostal po razdelitvi mandatov, se je prenesel v zbirnik za razdelitev mandatov na republiški ravni. Do mandatov so bili upravičeni kandidati po vrstnem redu na listi. Možna je bila tudi izjema, vendar samo v primerih, ko so posamezni kandidati prejeli več glasov, kot jih je prejela lista kot celota. Takrat so bili najprej izvoljeni kandidati po vrstnem redu dobljenih glasov, šele potem pa kandidati po vrstnem redu na listi.

Ostanki glasov posameznih list so se po razdelitvi mandatov v volilnih enotah prenesli na republiško raven, kjer so delili preostale mandate. V ta namen so se vsem listam kandidatov sešteli ostanki glasov iz volilnih enot. Ti seštevki ostankov glasov posameznih list so se delili z vsemi števili – začeli so s številom ena do števila nerazdeljenih mandatov. Nerazdeljeni mandati so se dodelili listam z najvišjimi količniki. Do mandatov, ki so jih na ta način prejele posamezne liste, so bili upravičeni kandidati, ki so v kateri koli volilni enoti dobili največ glasov. Če so politične organizacije predložile spiske svojih kandidatov z vrstnim redom, se je pri dodelitvi mandatov upoštevala volja politične organizacije. Pri dodeljevanju mandatov na ravni republike je bila določena omejitev, saj so se mandati podeljevali le listam, ki so v celotni republiki zbrale več kot 2,5 % veljavnih glasovnic.

Navedena pravila ugotavljanja volilnega izida in dodeljevanja mandatov so bila uporabljena tudi pri volitvah v Dpz občinskih skupščin. V kamniškem primeru je bil celoten postopek povsem enak kot pri volitvah v republiško skupščino, saj smo imeli pet volilnih enot. Bile so tudi občine, kjer so volitve potekale v eni sami volilni enoti, tam pa so se mandati podelili listam kandidatov z največjim preostankom glasov.

Volilni zakon je prinesel tudi pravila za ponovne in nadomestne volitve v primeru odpoklica izvoljenega delegata. Z zakonom so tudi zavarovali volilne pravice. Določena so bila še pravila o financiranju stroškov volilnih opravil, pri čemer so imeli tudi kandidati in kandidatne liste pravico do delne povrnitve stroškov – sorazmerno z volilnim rezultatom.

Za nove politične organizacije pod dežnikom Demosa je bila največja težava, da so si zagotovile sredstva za svoje delovanje in izvedbo predvolilne kampanje, torej za čas pred samimi volitvami. Volilni zakon je omogočil, da so bili v medijih objavljeni sezname kandidatov in kandidatnih list, poleg tega pa je bilo dovoljeno zbirati sredstva za kritje stroškov volitev. Zakon o političnem združevanju je novim političnim organizacijam za čas pred volitvami določil začasno financiranje v obliki pavšalnega zneska, za financiranje teh organizacij na občinskem nivoju pa je bilo začasno financiranje samo dopuščeno, ni pa bila natančno določena višina teh sredstev. Tako je kamniški Izvršni svet SO Kamnik odločil, da je »vsaki stranki iz tega tabora kot začetni kapital za začetek političnega delovanja dodelil po 5000 din, in sicer kot enkratni znesek, ki bo moral zadostovati do volitev.«⁵ Ohlapna določba o začasnem finan-

⁵ Petkovšek, Janez. 1990. *Iz proračuna občine Kamnik denar tudi za stranke Demos*. Ljubljana: Delo, 31. januarja.

ciranju na občinskem nivoju je omogočila tudi ZSMS, ZKS in Socialistični zvezi, da so prejeli enako višino sredstev kot Demos, imeli pa so tudi redno zaposlene funkcionarje in strokovne delavce, ki so prejeli plačo iz občinskega proračuna. Janez Petkovšek je s seje Izvršnega sveta SO Kamnik poročal, da »imajo v občini velike težave že z zagotavljanjem denarja za osebne dohodke zaposlenih v ZSMS in Socialistični zvezi, prav tako pa te stranke občini dolgujejo denar za najemnino prostorov še za lansko leto.«⁶ Zakonodaja o volitvah v skupščine in o političnem združevanju je omogočila pohod novih političnih organizacij v oblastne organe republike in občin, vendar je bila pot, ki so jo morali prehoditi, polna ovir, ki sta jih lahko premagali izjemna motiviranost in osebna zavzetost posameznikov, ki so se vključili v politično delo.

Uveljavitev Zakona o volitvah v skupščine v kamniški občini

Skupščina Občine Kamnik je leta 1989 na svoji decembrski seji sprejela dva odloka, ki sta bila utemeljena na amandmajih k Ustavi SR Slovenije in novi volilni zakonodaji.⁷ Delegati takratnega sestava občinske skupščine so se odločili, da bodo seje skupščine, ki se bo konstituirala po volitvah, potekale na skupnih zasedanjih vseh treh zborov skupščine, določili pa so tudi, da bo vsak zbor štel 25 delegatov. Za Zzd so določili, da se bo za področje gospodarstva volilo 17 delegatov v 15 volilnih enotah, za področje družbenih dejavnosti so določili, da se bodo volili 4 delegati v 4 volilnih enotah, družbenim organizacijam in skupnostim so določili eno volilno enoto z enim delegatom, obrtnikom, kmetom in pri njih zaposlenim pa so določili dve volilni enoti s skupaj tremi delegati. Za Zks so odločili, da bo vsaka krajevna skupnost samostojna volilna enota, kjer se bo volil en delegat, pri Dpz pa so se odločili, da se bodo liste kandidatov oblikovale v petih volilnih enotah. Imenovana je bila tudi občinska volilna komisija. Takratna občinska skupščina je tako, še preden so bile razpisane prve demokratične volitve, sprejela vse potrebne dokumente za nemoten potek vseh volilnih opravil. Pomembno je opozoriti, da predstavniki Demosa na Kamniškem niso sodelovali pri pripravi občinskih predpisov, uspelo pa jim je s predlogom, da so z Ivano Skamen in s Cirilom Jakličem razširili sestavo občinske volilne komisije. Omeniti je potrebno, da so predstavniki Demosa na Kamniškem izkoristili zakonske možnosti in s svojimi zastopniki spremljali delo volilnih odborov in občinske volilne komisije.

Volitve v Skupščino Republike Slovenije

Takratna občina Kamnik je bila za volitve v Zzd republiške skupščine vključena (skupaj z občinama Domžale in Litija) v volilno enoto za področje industrije in rudarstva. Kandidacijski postopki so potekali po podjetjih in tam so bila organizirana tudi volišča. Kamničani smo nastopili s kandidatom, ki ga je predlagal Demos. Delegat v Zzd republiške skupščine je tako postal Jože Berlec.⁸ Na volitvah je kot kandidatka Demosa uspešno nastopila tudi dr. Angelca Žerovnik, ki je kandidirala v okviru volilne enote visokošolskih in znanstvenih ustanov. Tako so imeli tudi Komendčani svojo delegatko v Skupščini Republike Slovenije.

Kot pokaže slika 1, se za Demos volitve v Zzd republiške skupščine niso ugodno razpletle, k čemur sta gotovo pripomogla postopek kandidiranja in samo oblikovanje volilnih enot.

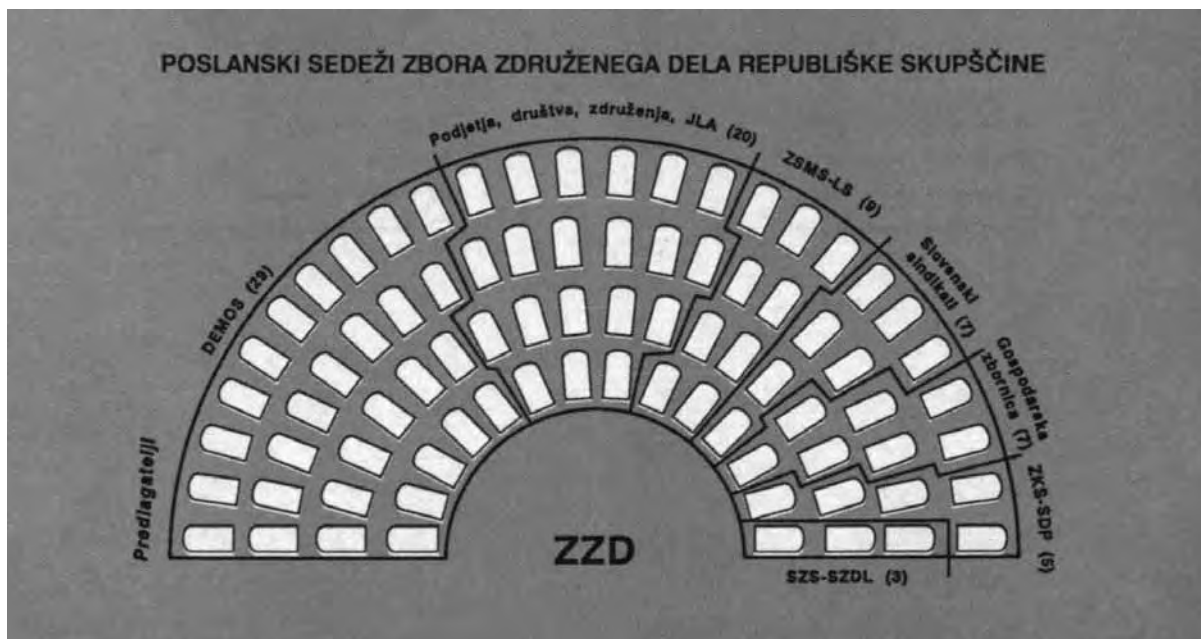
Volitve v Dpz Skupščine Republike Slovenije so potekale po proporcionalnem volilnem sistemu. Kamniška občina je bila kot samostojni volilni okraj skupaj z občinami Domžale, Litija in Ljubljana Moste vključena v volilno enoto Ljubljana Moste, volili pa smo sedem kandidatov. Liste kandidatov

⁶ Prav tam.

⁷ Grčar, Romana. 1990. *Racionalneje oblikovana skupščina*. Kamniški občan, 17. januar.

⁸ Kamniški občan. 1990. *Volitve 1990*. 23. april, 7.

Slika 1:
Razporeditev
poslanskih
sedežev v Zzd
republiške
skupščine¹

¹ Zavod republike Slovenije za statistiko. 1990. *Družbena, politična in teritorialna ureditev*. Statistični letopis Republike Slovenije 1990.

so izbrale in potrdile stranke, pri čemer so upoštevali interna volilna pravila. Volivci smo imeli možnost, da na glasovnici obkrožimo številko nad imenom stranke, dana pa je bila tudi možnost, da smo obkrožili sedem kandidatov z različnih list, kar je izjemno otežilo delo volilnih odborov in povzročilo velik delež neveljavnih glasovnic.⁹ Za neveljavne so namreč šteli tiste glasovnice, kjer so volivci izrabili obe ponujeni možnosti in obkrožili več kot sedem kandidatov. Milan Windschnurer poudarja,¹⁰ da je zaradi razmeroma zapletenega načina glasovanja prihajalo do napak pri izpolnjevanju volilnih glasovnic, zato je bilo skoraj deset odstotkov glasovnic neveljavnih, pet pa spornih. Delegata v Dpz republiške skupščine smo dobili tudi Kamničani – to je postal France Tomšič, ki se je v skupščino prebil na listi, ki jo je vložila Socialdemokratska zveza Slovenije.

Na volitvah v Dpz Skupščine Republike Slovenije so nastopile vse stranke, ki so bile vključene v koalicijo Demos. Tako je v našem volilnem okraju nastopila tudi Slovenska obrtniška stranka, ki jo je vodil Vitomir Gros. Zanimivo je, da Kamniški občan kot glasilo z dostopom v vsa gospodinjstva v občini Kamnik ni objavil kandidatnih list za DPZ Skupščine RS in prav tako ni prikazal ustrezne razlage za izpolnjevanje volilnih glasovnic. Tako sta bila strankam prepuščena obveščanje in razlaga volilnih pravil.

Tabela 1: Rezultati volitev v Dpz republiške skupščine

	Slovenija (%)	Kamnik (%)
Stranka demokratične prenove (ZKS – SDP)	17,3	13,13
ZSMS Liberalna stranka (ZSMS – LS)	14,5	15,84
Socialdemokratska zveza Slovenije (SDZS)	7,4	11,19
Slovenski krščanski demokrati (SKD)	13,0	13,44

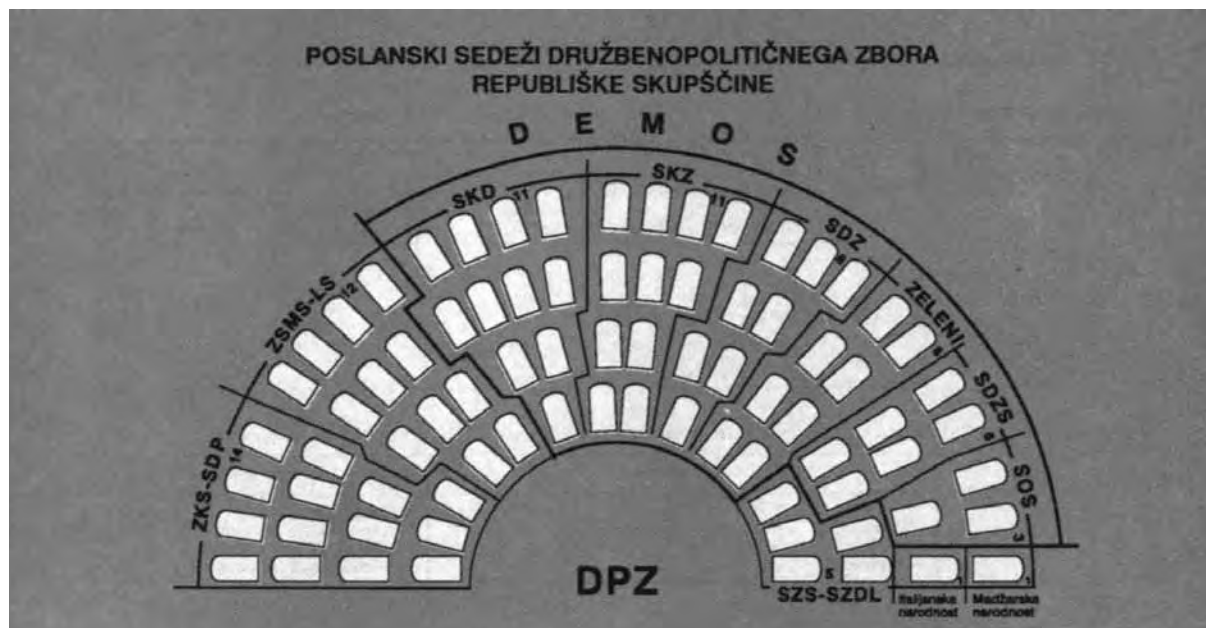
⁹ Windschnurer, Milan. 1990. *Volilni rezultati za DPZ*. Kamniški sel, 18. april.

¹⁰ Prav tam.

Slovenska obrtniška stranka (SOS)	3,5	4,63
Socialistična zveza Slovenije (SZS – SZDL)	5,4	4,39
Zeleni Slovenije (Zeleni)	8,8	13,17
Slovenska demokratična zveza (SDZ)	9,5	8,27
Slovenska kmečka zveza (SKZ)	12,6	9,93
SKUPAJ DEMOS	54,8	60,63

Volitve so potekale 8. aprila skupaj z volitvami predsednika in članov predsedstva Republike Slovenije. Miran Jereb, tajnik občinske volilne komisije, je po zaključku volitev povedal, da so bile volitve zahtevne in da so terjale zbranost. Opozoril je na volišča na Duplici, Komendi in v gasilskem domu ter v Kulturnem domu v Kamniku, kjer je delo volilnih odborov potekalo do jutranjih ur. Tako je volitve ocenil za ne najbolj posrečene. Opomnil je tudi na pomanjkljivosti pri izračunavanju in delitvi mandatov. Omenja še, da so stranke kar ugodno ocenile delo volilnih odborov in občinske volilne komisije.¹¹

Rezultati volitev so prikazani v tabeli 1, v kateri ločeno prikazujemo rezultate, dosežene v občini Kamnik,¹² in rezultate, ki so jih stranke dosegle na državni ravni.¹³ Na sliki 2 je tudi grafični prikaz razporeditve sedežev v Dpz republiške skupščine, iz katerega je razvidno, da so si Demosove stranke v tem zboru zagotovile večino sedežev. Pogled na tabelo 1 pokaže dve značilnosti: rezultati določenih strank v občini Kamnik odstopajo od rezultatov na državni ravni – beležimo visok delež glasov za stranke Demosa. Pomembno odstopanje beležimo pri ZKS – Stranki demokratične prenove, kjer je občinski rezultat slabši kot na državni ravni; podobno velja še za Slovensko kmečko zvezo (SKZ), ki sta jo zastopala tudi Anton Hočevar in Marjan Jerman. Nadpovprečen uspeh so dosegli Zeleni Slovenije (ZS), boljši od državnega rezultata pa so bili tudi v Socialdemokratski zvezi Slovenije (SDZS). Prese- neča dober rezultat Slovenske obrtniške stranke (SOS), sploh glede na dejstvo, da ta stranka ni bila organizirana v občini Kamnik. Vse omenjeno kaže, da smo se volivci praviloma odločali na osnovi

Slika 2:
Razporeditev
poslanskih
sedežev v Dpz
republiške
skupščine¹

¹ Zavod republike Slovenije za statistiko. 1990. *Družbena, politična in teritorialna ureditev*. Statistični letopis Republike Slovenije 1990.

¹¹ Grčar, Romana. 1990. *V pričakovanju neznanega*. Kamniški občan, 23. april.

¹² Windschnurer, Milan. 1990. *Volilni rezultati za DPZ*. Kamniški sel, 18. april 1990.

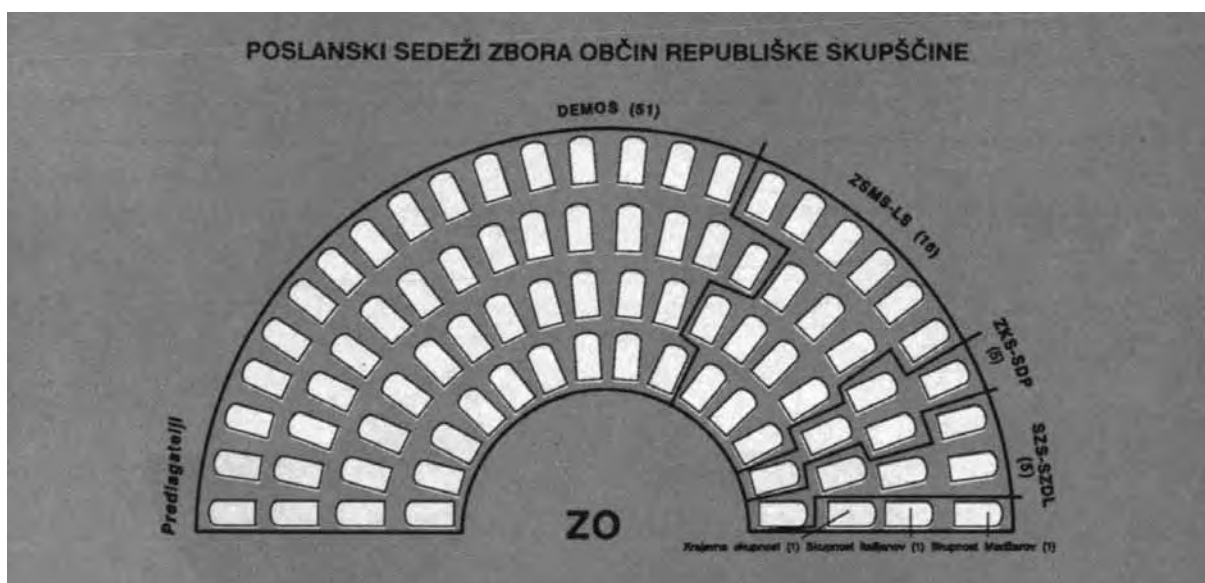
¹³ Zavod republike Slovenije za statistiko. 1990. *Družbena, politična in teritorialna ureditev*. Statistični letopis Republike Slovenije 1990.

predstavitev v medijih, vsaj pri socialdemokrati pa se kaže tudi pomen kandidatov iz domačega okolja, saj sta bila na prvih dveh mestih kandidatne liste kar dva Kamničana: France Tomšič in Igor Podbrežnik. Podobno lahko trdimo za Slovenske kršćanske demokrate, kjer je listo vodil Komendčan Marko Magister, na listi pa je bil tudi dr. Janez Sušnik. Uspeh Zelenih Slovenije – te sta zastopali tudi Kamničanki Marija Reba in Mateja Poljanšek – lahko razlagamo v povezavi s takratnimi nakopičenimi okoljskimi problemi v občini Kamnik, ki jih je ta stranka izpostavila; morda je pomembno tudi to, da se je občinski odbor priključil koaliciji Demos, kar se v nekaterih drugih občinah ni zgodilo. Tak primer je bil v občini Domžale, kjer so Zeleni sodelovali z ZSMS – Liberalno stranko. Tudi na ostalih listah so nastopili Kamničani: Matevž Skamen (SDZ), Demitrij Perčič (ZSMS – Liberalna stranka), Vanda Rebolj (Socialistična zveza Slovenije – SZDL) in Milan Marinič (Stranka demokratične prenove – ZKS).

Izstopa tudi visok delež glasov za stranke Demosa v kamniškem volilnem okraju glede na doseženo v celotni državi, saj je kamniški rezultat 60,6 % bistveno boljši od rezultata za celotno Slovenijo – 54,8 %, kar najbrž lahko pripišemo demografskim in socialnim značilnostim v občini, ne smemo pa pozabiti na zgodnje organiziranje vseh strank koalicije in dobro skupno delovanje. Kamničane je v Dpz republiške skupščine zastopal France Tomšič.

Državna vodstva političnih strank, ki so bile vključene v Demos, so vodila celoten potek priprav na volitve v vse tri zборе republiške skupščine. Nekoliko drugače je bilo le pri volitvah v Zo, saj je šlo vendar za volitve, ki so se v celoti odvijale v kamniški občini, in tudi kandidat Demosa je bil Kamničan. 8. aprila 1990 smo se o odločali o podpori trem kandidatom: Branku Novaku (Demos), Bogomirju Kovaču (ZSMS) in Maksimiljanu Lavrincu (SZDL). Nihče od treh kandidatov ni uspel zbrati večine od veljavnih glasov. Tako je Branko Novak zbral 47,3 %, Bogomir Kovač 26,8 %, Maksimiljan Lavrinc pa se s 25,9 % glasov ni uspel uvrstiti v drugi krog.¹⁴ V drugem krogu volitev, te so bile 22. aprila 1990, je Branko Novak zbral 54,7 % veljavnih glasov volivcev in tako postal kamniški poslanec v Zboru občin Skupščine Republike Slovenije.¹⁵

Slika 3:
Razporeditev
poslanskih
sedežev v Zo
republiške
skupščine¹

¹ Zavod republike Slovenije za statistiko. 1990. *Družbena, politična in teritorialna ureditev*. Statistični letopis Republike Slovenije 1990.

Rezultati volitev v Zo so na sliki 3 prikazani tudi v razporeditvi poslanskih sedežev. Ugotovimo

¹⁴ Kamniški občan. 1990. *Volitve 1990*. 9. april.

¹⁵ Kamniški občan. 1990. *Volitve 1990*. 23. april.

lahko, da so se za Demos volitve razpletle ugodno, saj so dosegli več kot polovico vseh sedežev v zboru, kar jim je v nadaljevanju omogočilo izvolitev vodstva tega zbora.

Temeljna značilnost rezultatov volitev je bila, da je Demosu uspelo zagotoviti večino v dveh zborih in imeti večino v celotni skupščini. Druga pomembna ugotovitev pa je, da je bil Demos v skupščini sam proti vsem – bil je razumljen kot alternativa vsem ostalim članom skupščine, pri tem pa je takoj naletel na težavo, ki je bila vgrajena v pravila organizacije delovanja skupščine. Zbori republiške skupščine so namreč zasedali na ločenih sejah, kar je ključno za razumevanje dolgotrajnosti postopkov pri sprejemanju temeljnih osamosvojitvenih aktov in tudi pomembnejših zakonov, ki so bili pogoj za spremembo družbene ureditve. Demos v Zzd ni imel večine, kar je zahtevalo medzborovska usklajevanja, šele nato je bilo mogoče sklicati skupno zasedanje vseh treh zborov skupščine, kjer pa je imel Demos večino za sprejemanje odločitev. Vendar je bilo možno to večino glasov izrabiti za sprejemanje odločitev, ki so bile predhodno pomembno korigirane v medzborovskih usklajevanjih. Demosovi nasprotniki so Zzd tako uporabili za upočasnjevanje zakonodajnih postopkov in tudi mehčanje prvotno predlaganih ukrepov.

Volitve v Skupščino Občine Kamnik

Volitve v Zzd občinske skupščine so bile 12. aprila 1990 skupaj v volitvah v Zzd skupščine Republike Slovenije, le volitve delegatov samostojnih kmetov in združenih kmetov so bile skupaj z volitvami 8. aprila 1990.¹⁶ Volitve so bile razpisane – skladno z odločbo občinske volilne komisije – v dvaindvajsetih volilnih enotah,¹⁷ potekale pa so po večinskem enokrožnem volilnem sistemu. Kandidati so bili večinoma predlagani znotraj podjetij. Demos je v dveh volilnih enotah predlagal kandidata Petra Burgerja in Matijo Zadrgala.¹⁸ Na volitvah je izmed obeh kandidatov uspel Peter Burger, Matija Zadrgal pa ni bil izvoljen.¹⁹ Po volitvah so se delegatom Demosa priključili: Marjeta Majcenovič, Marjan Kladnik, Stane Zore in sedaj že pokojni Vinko Petek.

Podpora na zborih volivcev v krajevnih skupnostih je bila pogoj, da so se kandidati uvrstili na volilno listo v volilni enoti. Demos na Kamniškem je bil na zborih kandidatov uspešen, saj jim je uspelo pridobiti kandidaturo za svoje kandidate celo v dvajsetih krajevnih skupnostih,²⁰ kot zanimivost pa lahko navedemo, da so v krajevni skupnosti Šmartno kar trije kandidati Demosa dobili podporo za kandidaturo. Volitve v Zks občinske skupščine so potekale 22. aprila. Demosovi kandidati so bili zelo uspešni, kar je prikazano v tabeli 2.²¹ Zanimivo je, da so imeli težave pri kandidiranju v Tuhinjski dolini, kjer kar v štirih krajevnih skupnostih niso bili uspešni v postopkih za pridobitev soglasij h kandidaturi, na samih volitvah pa so v Tuhinju doživeli neuspeh s kandidatom Antonom Kaduncem. S svojimi kandidati tudi niso bili uspešni na volitvah v še treh krajevnih skupnostih. V krajevni skupnosti Godič izstopa odločitev kandidata Mihe Babnika, ki si je z dolgoletnim uspešnim delom sam zagotovil podporo zbora volivcev, vodstvo Demosa pa je volivcem predlagalo, naj izberejo najboljšega.²² Miha Babnik je uspel na volitvah in se je priključil delu v poslanskem klubu Demosa. Skupaj z njim je imel Demos sedemnajst delegatov in s tem večino v Zks, ki jo je izkoristil pri volitvah predsednika Zks. Predsednik Zks je postal Pavle Ocepek.²³

16 Kamniški občan. 1990. *Kdaj in kaj bomo volili*. 26. marec.

17 Kamniški občan. 1990. *Kje bomo volili*. 26. marec.

18 Kamniški občan. 1990. *Kandidati za zbor združenega dela Skupščine občine Kamnik*. 26. marec.

19 Kamniški občan. 1990. *Volitve 1990*. 23. april.

20 Kamniški občan. 1990. *Kandidati za zbor krajevnih skupnosti Skupščine občine Kamnik*. 26. marec.

21 Kamniški občan. 1990. *Volitve 1990*. 23. april.

22 Kamniški sel. 1990. *Kako voliti Demos*. 18. april.

23 Grčar, Romana. 1990. *Parlament naj bo mesto za odločanje*. Kamniški občan, 21. maj.

Tabela 2: Uspešnost kandidatov Demosa pri volitvah v Zks kamniške skupščine

Krajevna skupnost	Kandidati Demosa	Izvoljeni kandidati Demosa
Motnik	Ivo Orehovec	
Špitalič		
Tuhinj	Anton Kadunc	
Šmartno	Pavle Korošec	
Pšajnovica		
Srednja vas		
Sela		
Nevlje	Franc Vidmar	
Godič	Miha Babnik	
Črna	Anton Kladnik	
Kamniška Bistrica	Dominik Krt	
Tunjice	Janez Čimžar	
Komenda	Pavel Ocepek	
Moste	Peter Pibernik	
Križ	Peter Jerič	
Podgorje	Ivan Jagodic	
Šmarca	Zdravko Šarec	
Volčji Potok	Stanko Cerar	
Vranja Peč	Mihael Berlec	
Duplica	Milan Šuštar	
Mekinje	Marija Reba	
Kamnik center	Marjeta Humar	
Kamnik Novi trg	Nande Škarja	
Kamnik Perovo	Janez Bergant	
Kamnik Zaprice	Mateja Poljanšek	

Volitve v Dpz kamniške občinske skupščine so potekale 22. aprila 1990. Izvedene so bile po enakih pravilih kot volitve v Dpz republiške skupščine. Štiri politične organizacije: Demos – združena opozicija, ZKS – stranka demokratične prenove, ZSMS – LS in Socialistična zveza so s svojimi listami kandidatov nastopile v vseh petih volilnih enotah. Pogoje za nastop na volitvah samo v tretji volilni enoti je izpolnila tudi lista samostojnega kandidata Kermavnerja, v prvi volilni enoti pa lista kandidatov Zveze za enakopravnost in zaščito državljanov. Navedeni listi nista bila uspešni in sta ostali brez mandatov v občinski skupščini, razdelitev mandatov pa je prikazana v tabeli 3.²⁴

²⁴ Kamniški občan. 1990. Ugotovitev izida volitev v Družbenopolitični zbor Skupščine Občine Kamnik. 21. maj.

Tabela 3: Pregled rezultatov volitev v Dpz občinske skupščine 1990

	Število mandatov	Delež mandatov
Demos – demokratična opozicija	12	48
Stranka demokratične prenove	5	20
ZSMS Liberalna stranka	5	20
Socialistična zveza Slovenije	3	12

Pregled rezultatov po posameznih volilnih enotah omogoča natančnejšo analizo dogajanj v posameznih delih takratne občine. V tabeli 4 prikazujemo razdelitev posameznih delov občine po volilnih enotah. Volilne enote za volitve Dpz SO Kamnik so bile določene 1989 na decembrski skupni seji vseh treh zborov občinske skupščine.²⁵ Določili so pet volilnih enot in število delegatov, ki so se volili v posamezni volilni enoti.

Tabela 4: Volilne enote za volitve v Dpz SO Kamnik leta 1990

	Območje volilne enote	Število delegatov
1. VE	KS v območju Tuhinjske doline in KS Nevlje	5
2. VE	KS Črna, Kamniška Bistrica, Godič, Mekinje in Tunjice	5
3. VE	KS Komenda, Križ, Moste in Podgorje	4
4. VE	KS Volčji Potok, Šmarca, Vranja Peč in Duplica	5
5. VE	KS v mestu Kamnik	6

V tabeli 5 prikazujemo volilne izide po posameznih volilnih enotah, pri čemer smo kot vir uporabili zapisnik občinske volilne komisije.²⁶ V vseh volilnih enotah je opazen velik delež neveljavnih in spornih glasovnic, ki skupaj dosega skoraj 7,5 odstotka oddanih glasovnic. Poleg visoke volilne udeležbe, ki v vseh volilnih enotah presega sedemdeset odstotkov, se kot težava izkazuje visok delež glasovnic, ki so sporne, kar pomeni, da je volilna namera posameznega volivca nejasno izražena, še večji pa je delež glasovnic, ki so povsem neveljavne. V tem primeru gre najbrž za težavo v nerazumevanju možnosti, da se namesto številke liste obkroži največje dovoljeno število kandidatov, pri čemer ni nujno, da so vsi z iste liste. Glede na izjavo tajnika občinske volilne komisije po zaključku volitev lahko sklepamo, da so bili volilni odbori in občinska volilna komisija pozorni pri reševanju tega problema, saj se je Miran Jereb pohvalil, da so bili z delom komisije zadovoljni tudi predstavniki strank.²⁷

²⁵ Kamniški občan. 1990. *Sestava skupščine in kako bomo volili*. 17. januar.

²⁶ Občinska volilna komisija. Zapisnik o delu občinske volilne komisije pri ugotavljanju izidov glasovanja na volitvah v DPZ SO Kamnik 22. 4. 1990. Arhiv upravne enote Kamnik, spis št. 008–1/90.

²⁷ Grčar, Romana. 1990. *V pričakovanju neznanega*. Kamniški občan, 23. april.

Tabela 5: Glavne značilnosti volitev v Dpz SO Kamnik

	Št. volivcev na volišču	Število oddanih glasovnic	Št. glasov za liste – računsko	Glasovi za liste	Skupaj glasovi za kandidate	Glasovi za kandidate – nepopolno glasovanje	Neveljavne glasovnice	Sporne glasovnice
1. VE	2.851	2.851	2.522	1.997	524	127	135	67
2. VE	3.115	3.105	2.719	2.164	555	146	139	101
3. VE	2.786	2.786	2.455	1.812	642	74	176	82
4. VE	3.400	3.375	3.069	2.395	673	80	161	65
5. VE	4.514	4.506	3.952	2.982	979	228	234	92
Skupaj	16.666	16.623	14.716	11.350	3.366	655	845	407
				68,3 %	20,3 %	3,9 %	5,1 %	2,4 %

Tabela 5 nam pokaže, da je očitno imelo kar 7,5 odstotka volivcev tako močne težave pri razumevanju pravil glasovanja ali pri izpolnjevanju volilnih glasovnic, da so bile ugotovljene kot neveljavne ali sporne, saj ni bilo mogoče ugotoviti nedvoumne volje volivcev. Teh volivcev je bilo več kot tisoč, kar jasno potrjuje težave, ki so jih imeli člani volilnih odborov na voliščih, ko so poskušali ugotavljati voljo volivcev, kasneje pa seveda sama volilna komisija, ki je morala presoditi pravilnost odločitev na posameznih voliščih.

Podatki iz tabele 5 nam tudi kažejo, kako smo volivci razumeli pravila za glasovanje. Najbrž ne gre samo za volilna pravila, gre tudi za vpliv medijev, ki so ustvarili določeno klimo v času pred samimi volitvami. Vseeno lahko ugotovimo, da sta dobri dve tretjini volivcev izkoristili možnost, dano z volilnim zakonom, in podelili svoj glas listam kandidatov, ena petina pa se je odločila, da izbira med posamezniki znotraj list v volilni enoti. Skoraj štiri odstotke je bilo volivcev, ki so se odločili, da izbirajo med posamezniki, vendar svoje volje niso v celoti izkoristili, saj preračun pokaže, da niso obkrožili največjega dovoljenega števila kandidatov. Način izražanja volje volivcev je bil torej takšen, da je rezultate teh volitev težko primerjati z rezultati volitev, ki so sledile v naslednjih letih, saj ima podeljevanje podpore posameznikom z različnih list prevelik vpliv na rezultate posameznih list, kar bo tudi prikazano v nadaljevanju.

V tabeli 6 prikazujemo podatke o volilnih rezultatih posameznih list kandidatov. Rezultati, prikazani po volilnih enotah, omogočajo oceno dogajanja po posameznih delih naše bivše občine. Predvsem lahko ugotovimo, da je bila koalicija Demos, vsem posebnostim volilnega sistema navkljub, uspešna v Tuhinjski dolini in na Komendskem, nekoliko slabša pa v Mekinjah in v krajevnih skupnostih severno od mesta Kamnik.

Tabela 6: Rezultati volitev v Dpz SO Kamnik

	Demos		ZSMS – LS		ZKS – SDP		SZS – SZDL		Ostale liste	
1. VE	1.329	53 %	487	19 %	362	14 %	239	9 %	104	4 %
2. VE	1.289	47 %	600	22 %	549	20 %	280	10 %	0	0 %
3. VE	1.332	54 %	508	21 %	314	13 %	254	10 %	46	2 %
4. VE	1.200	39 %	653	21 %	842	27 %	373	12 %	0	0 %
5. VE	1.517	38 %	952	24 %	944	24 %	539	14 %	0	0 %
Skupaj	6.668	45 %	3.201	22 %	3.011	20 %	1.686	11 %	150	1 %

V samem mestu Kamnik in na dveh voliščih na Duplici so se volivci pogosteje odločali za predstavnike bivših družbenopolitičnih organizacij. Vzroki so najverjetneje v preteklem političnem razvoju. Pogled na tabelo 6 pokaže, da so bile v mestnem okolju uspešnejše liste kandidatov, ki so bili povezane s kontinuiranim političnim delovanjem politične in gospodarske elite iz časov pred temi volitvami.²⁸ Trditev lahko preverimo s podrobnim vpogledom v porazdelitev glasov volivcev, ki so svojo voljo podelili posameznikom znotraj vseh list.

Tabela 7: Vplivi izbire načina glasovanja

	Demos			ZSMS – LS		
	Skupaj glasov	Glasovi za listo	Glasovi za kandidate	Skupaj glasov	Glasovi za listo	Glasovi za kandidate
1VE	1.329	1.183	146	487	377	110
2VE	1.289	1.148	141	600	459	141
3VE	1.332	1.131	201	508	368	140
4VE	1.201	1.054	147	653	504	149
5VE	1.517	1.304	213	952	677	275
Skupaj	6.668	5.820	848	3.201	2.385	816
			13 %			25 %

²⁸ Repolusk, Peter. 1998. *Državnozbornske strankarske volitve na območju občine Kamnik v letih 1992 in 1996*. V: Kamniški zbornik XIV, str. 29–36.

	ZKS – SDP			SZS – SZDL		
	Glasovi za listo	Glasovi za kandidate	Glasovi za listo	Glasovi za kandidate	Glasovi za listo	Glasovi za kandidate
1VE	362	252	110	239	120	119
2VE	550	407	143	280	150	130
3VE	314	198	116	254	115	139
4VE	842	651	191	373	186	187
5VE	944	706	238	539	295	244
Skupaj	3.011	2.214	797	1.686	866	820
			26 %			49 %

Zanimiv je pogled na skupno število oseb v občini, ki so se odločile, da bodo volile posameznike. Pri razumevanju, kaj dejansko pomenijo glasovi za posamezne kandidate, moramo imeti pred očmi prvi odstavek 90. člena Zakona o volitvah v skupščine, ki določa način izračuna glasov za posamezno listo v volilni enoti. Na primeru Demosove liste v prvi volilni enoti (tabela 7) 1183 glasov za listo kot celoto pomeni, da je listo obkrožilo 1183 volivcev, število 146 pa moramo pomnožiti s številom delegatskih mest v tej volilni enoti – teh je bilo pet –, da izračunamo, koliko glasov so dobili posamezniki na listi. Na osnovi povedanega so posamezniki na listi Demos v prvi volilni enoti skupaj prejeli 730 glasov. Ko primerjamo skupno število prejetih glasov za posameznike na listah kandidatov, so te razlike majhne; razlike so bolj očitne znotraj posameznih volilnih enot. Tako na Komendskem po podporah izstopa Demos, na Duplici ZKS in Socialistična zveza, v Kamniku pa ZSMS – LS. Bolj kot absolutno število volivcev, ki so se odločali za takšen način izražanja volilne volje, pa so pomembni vplivi tega načina odločanja na končni rezultat posamezne liste kandidatov. Tako lahko ugotovimo, da skoraj polovica izračunanih glasov Socialistične zveze prihaja od glasov, ki so jih volivci oddali za posameznike, pri ZSMS – LS in ZKS – SDP je teh glasov četrtina, pri Demosu pa približno ena osmina.

Prikazano v tabeli 7 potrjuje dobro terensko delo velikega števila aktivistov Demosa, ki jim je očitno uspelo prepričati veliko volivcev, da so se odločili voliti Demos kot listo in na ta način preprečili nepotrebnost izgubljanje glasov.

Ker smo ugotovili, da se je približno četrtina volivcev odločila, da so izbirali med vsemi ponujenimi kandidati z list v volilni enoti, hkrati pa smo razbrali, da je bila ta izbira izredno enakomerno porazdeljena med posameznimi listami, ni smiselno ugibati, kakšni bi bili rezultati v primeru, da bi volivci lahko izbirali zgolj med strankami. Zato je povsem dovolj, da se prikaže samo celoten postopek ugotavljanja mandatov.

Tabela 8: Razdelitev mandatov na ravni volilnih enot

	DEMOS				ZSMS – LS			
	Skupaj glasov	Količnik	Mandati v volilni enoti	Ostanki glasov	Skupaj glasov	Količnik	Mandati v volilni enoti	Ostanki glasov
1. VE	1.329	504,32	2	320,56	487	504,32	0	487,00
2. VE	1.289	543,80	2	201,40	600	543,80	1	56,20
3. VE	1.332	613,63	2	105,00	508	613,63	0	508,25
4. VE	1.201	613,72	1	587,28	653	613,72	1	39,48
5. VE	1.517	658,75	2	199,50	952	658,75	1	293,58
Skupaj	6.668		9	1413,74	3.201		3	1.384,51

	ZKS – SDP				SZS – SZDL			
	Skupaj glasov	Količnik	Mandati v volilni enoti	Ostanki glasov	Skupaj glasov	Količnik	Mandati v volilni enoti	Ostanki glasov
1. VE	362	504,32	0	362,00	239	504,32	0	239,40
2. VE	550	543,80	1	5,80	280	543,80	0	280,40
3. VE	314	613,63	0	314,00	254	613,63	0	254,25
4. VE	842	613,72	1	228,08	373	613,72	0	373,00
5. VE	944	658,75	1	285,08	539	658,75	0	539,33
Skupaj	3.011		3	1.194,96	1.686		0	1.686,38

Z uporabo določil 90. člena Zakona o volitvah v skupščine in s podatki iz arhiva občinske volilne komisije, v katerem so zbrani izračunani glasovi za posamezne liste kandidatov, smo izračunali količnike za posamezne volilne enote. Mandati liste kandidatov po posameznih volilnih enotah, prikazani v tabeli 8, se izračunajo tako, da se število glasov posamezne liste deli s količnikom liste. Posamezni listi kandidatov je dodeljenih toliko mandatov, kolikokrat je količnik vsebovan v številu glasov za listo.

Ugotovimo lahko, da je bilo Demosovi listi dodeljenih devet mandatov v volilnih enotah. Na Duplici je zmanjkalo malo manj kot trideset glasov, pa bi osvojili še dodatni, to je deseti mandat. Nekaj podobnega se je primerilo Socialistični zvezi v mestu Kamnik, kjer so tudi za las zgrešili mandat v sami volilni enoti.

Izračunani ostanki glasov so se prenesli v občinski zbirnik za razdelitev nepodeljenih mandatov – teh je ostalo nerazdeljenih kar deset. V nadaljevanju so z uporabo D'Hondtovega sistema izračunali količnike in nato dodelili nerazdeljene mandate listam z najvišjimi količniki, kar je prikazano v tabeli 9.

Tabela 9: Razdelitev mandatov na ravni občine

	Demos	ZSMS – LS	ZKS – SDP	SZS – SZDL
1	1.413,74	1.384,51	1.194,96	1.686,38
2	706,87	692,26	597,48	843,19
3	471,25	461,50	398,32	562,13
4	353,44	346,13	298,74	421,60
5	282,75	276,90	238,99	337,28
6	235,62	230,75	199,16	281,06
7	201,96	197,79	170,71	240,91
8	176,72	173,06	149,37	210,80
9	157,08	153,83	132,77	187,38
10	141,37	138,45	119,50	168,64
Število mandatov na ravni občine	3	2	2	3
Število mandatov po volilnih enotah	9	3	3	0
Skupaj	12	5	5	3

Izračun pokaže, da je bila pri podelitvi mandatov v prednosti lista, ki je prenesla največji ostanek glasov v postopek dodeljevanja nepodeljenih mandatov na ravni občine. To je bila skupna lista Socialistične zveze, ki so ji podelili tri mandate, trije mandati so bili podeljeni tudi Demosovi listi, ostalima dvema listama pa sta bila dodeljena po dva mandata. Iz pregleda dokumentov občinske volilne komisije je razvidno, da so vse štiri liste volilni komisiji posredovale spisek kandidatov z vrstnim redom, kar je bila v nadaljevanju osnova za dodelitev teh mandatov posameznim kandidatom list. V tabeli 10 predstavljamo kandidate Demosa, ki so bili izvoljeni v Dpz občinske skupščine.

Tabela 10: Izvoljeni kandidati Demosa v Dpz

	Volilna enota
Vid Kadunc	1
Janez Trebušak	1
Peter Stele	2
Ivo Gašperič	2
Marko Zadrgal	3
Marko Magister	3
Breda Podbrežnik Vukmir	4
Branko Novak	5
Milena Hvala	5
Igor Podbrežnik	ostanek glasov
Milan Windschnurer	ostanek glasov
Matevž Skamen	ostanek glasov

Zaključek

Če primerjamo rezultate volitev v Dpz republiške skupščine in občinske skupščine, opazimo pomembno razliko. Rezultati na občinskih volitvah so bili za Demos slabši, predstavniki prejšnjih družbenopolitičnih organizacij so nastopili z že uveljavljenimi imeni, kar v okolju, kjer se vsi tako ali drugače poznamo, tudi nekaj pomeni. Tudi zato, ker volivci očitno niso samo zaradi najavljenih družbenih sprememb želeli prepustiti odločanja o vitalnih vsebinah našega sobivanja ljudem, ki se do volitev niso vključevali v družbeno življenje kraja ali niso imeli ustreznega ugleda ali referenc. Postavlja se tudi vprašanje, kako bi se izšle volitve, če bi stranke Demosa tudi na lokalnem nivoju nastopile samostojno. Ko gre za interpretacijo obeh volitev v pogojih prilagojenega proporcionalnega sistema, ni mogoče soditi takratne odločitve posameznih Demosovih strank, ko so se morale odločiti, kako bodo nastopile na lokalnih volitvah. Na osnovi analize lokalnih volitev, s katero smo ugotovili visok delež volivcev, ki so se odločili glasovati za posamezne kandidate, lahko ugotovimo, da je bila odločitev pravilna. Delež volivcev, ki se je odločal za podporo preverjenim in poznanim kandidatom, je bil prevelik; v času priprave na volitve so bili občinski odbori novih strank šele v nastajanju. Težko si predstavljamo, da bi vseh pet strank uspelo angažirati tako veliko število občanov, ki bi bili dovolj poznani in imeli ustrezen ugled v svojem okolju, da bi z njimi uspeli prepričati volivce, ki so se odločili voliti posamezne kandidate. Vseeno pa je potrebno poudariti, da je Demos izbral dobre kandidate, ki so imeli ustrezne reference, kar pokaže tudi tabela 11. Predvsem se lahko Demos pohvali, da je imel kvalitetno listo kandidatov kot celoto, kar so ocenili volivci, ki so se odločali za podporo posameznikom. Manjkali so posamezniki, ki bi bili že preizkušeni in splošno poznani na področju urejanja družbenopolitičnih zadev v kamniški občini.

Tabela 11: Oddani glasovi volivcev za posamezne kandidate na listah kandidatov

	Povprečno število glasov za kandidata	Povprečno število glasov na izvoljenega kandidata
Demos	170	207
ZSMS – LS	169	179
Socialistična zveza	168	278
ZKS – SDP	164	227
Skupaj vse liste	168	218

Potrebno je poudariti še nekaj: odločitev o skupnem nastopu na prvih volitvah je bila pravilna, saj so izvoljeni kandidati vztrajali pri skupnem delu tudi po razpadu Demosa. Odločitev je torej pomenila močno zavezo vsem, ki so nastopili in uspeli na volitvah v občinsko skupščino, da so ostali zvesti skupnemu cilju Demosa prav do konca mandata te skupščine.

Leta 1990 se je tako na podlagi volitev v Dpz obeh skupščin že zarisala groba politična slika političnega prostora v kamniški občini. Ta se je še pred samimi volitvami povsem umetno, predvsem pa neustrezno, razdelil na »levico« in »desnico«, na kar je gotovo precej vplivala medijska praksa tistega časa.

»Medijska praksa pogosto deli stranke na leve, desne in sredinske. Uporaba teh definicij je v Sloveniji sporna, saj prihaja z območij neprekinjene tradicije strankarsko-parlamentarne demokracije. Kot leve se v Sloveniji razumejo stranke, ki v veliki meri izvirajo iz političnih elit nekdanjega režima, v svoji

politiki pa imajo številne liberalistične, to je desne značilnosti. Pod pojmom desne so opredeljevale stranke, ki v največji meri ohranjajo tradicijo nekdanje koalicije Demos in so nastale kot opozicija nekdanjemu enopartijskemu sistemu ...²⁹

Če za bivšo politično elito lahko trdimo, da je dobro izkoristila volitve v Zzd in si je v njem – v državi in tudi v naši občini – pridobila večino mest v zboru, so bile volitve v Zks in Zo izkoriščena priložnost za Demos, saj so kandidacijski postopki potekali izven delovnih organizacij in ustanov, v katerih so se občani počutili osvobodjene skrbi za eksistenco. Razlika je nastala pri volitvah v Dpz občinske skupščine, kjer za razliko od državne ravni Demosu ni uspelo zagotoviti večine v zboru.

Tabela 12: Razporeditev sedežev v kamniški občinski skupščini 1990–1994

													D	D
								D	D	D	D	D	D	D
			D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D
		D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D
Zzd					Dpz					Zks				

Tako je nastala podoba zasedbe mest v občinski skupščini, ki je prikazana na tabeli 12. Obarvana polja predstavljajo mandate, ki so jih osvojili Demosovi kandidati in lista kandidatov. Neobarvana polja so mandati drugih treh strank, ki so pri vsebinah, ki so bile vsaj malo ideološko obarvane, vedno znale združiti glasove proti predlogom Demosa. Obstajala pa je tudi manjša skupina izvoljenih delegatov, večinoma so prihajali iz podjetij, ki jih ni bilo mogoče uvrstiti v oba prevladujoča bloka. Ta skupina delegatov se je odzivala povsem v skladu s trenutnimi interesi. Pomembno je zaključiti, da Demosu ni uspelo zagotoviti večine v občinski skupščini, zato je bilo obdobje konstituiranja skupščine, izvolitev njenega vodstva in oblikovanje izvršnega sveta zaznamovano z dolgotrajnimi pogajanja, ki so Demosu prinesla vodenje izvršnega sveta, strankam kontinuitete pa vodstvo skupščine. Demos je tako vstopil v občinske oblastne strukture, ni pa imel večine za prevzem popolne odgovornosti. Dokončni dogovor o delovanju občinske oblasti je olajšala odločitev, ki je bila sprejeta že decembra 1989, da občinska

²⁹ Prav tam.

skupščina zaseda na skupnih sejah vseh treh zborov, ki pa so morale biti sklepčne. Tako nam je bilo prihranjeno mučno medzborovsko usklajevanje, ki je bilo značilno za republiško skupščino. Zelo kmalu po konstituiranju skupščine se je pojavila nezainteresiranost dela delegatov – gre za delegate iz Zzd, ki so v transformaciji družbenoekonomskega sistema začeli izgubljati svojo osnovno bazo. Demos ni imel težav z motivacijo delegatov, saj so zanj ves čas skrbela vodstva občinskih odborov Demosovih strank in tudi vodstvo poslanske skupine Demos. Demosovi delegati so hitro usvojili tudi tehnologijo vodenja dela skupščine in se naučili so se uporabljati vse poslovniške možnosti, s katerimi so lahko uveljavili zastavljene cilje. Zzd je v drugem letu mandata pogosto povzročal, da skupščina ni bila sklepčna, zato je prišlo do spremembe poslovnika. Sprejeta je bila določba, da sklepčnost posameznih zborov ni več nujen pogoj za sklepčnost skupščine. Tako Demosov primanjkljaj večine glasov v kar dveh zboreh in v skupščini ob visoki udeležbi delegatov Demosa ni bil več odločilen. Še posebej se je to odrazilo v drugem delu mandata, ko je bil imenovan nov izvršni svet s predsednikom Miho Novakom na čelu.³⁰ Velik del vsebine dela občinske skupščine je bil vedno bolj povezan s povsem življenjskimi lokalnimi vsebinami, kjer pa je bilo politično opredeljevanje povsem nepotrebno in neproduktivno, saj so prav vsi delegati želeli poskrbeti za napredek v občini, predvsem pa v sredinah, od koder so prihajali. V tem vzdušju je Demosu uspelo zagotavljati potrebno podporo večini odločitev, ki jih je pripravil izvršni svet po vodstvom Mihaela Novaka. Leta 1990 se je oblikovalo tudi močno intelektualno jedro novih strank. Aktivna udeležba pri volilnih opravilih na prvih volitvah in aktivni vstop v organe skupščine občine Kamnik sta prinesla izkušnje, ki so odločilno prispevale k pomembnim odločitvam v kasnejšem obdobju.

³⁰ Svetelj, Franc. 1992. *Končno nova vlada*. Kamniški občan, 16. decembra.

**DEMOSOVE STRANKE NA
KAMNIŠKEM – TEMELJ
DEMOKRATIZACIJE**

Tone Stele

SDZ – Slovenska demokratična zveza

VKamniku se je SDZ – Slovenska demokratična zveza organizirala kot zadnja med slovenskimi strankami, ki so sestavljale koalicijo Demos. Z ustanovitvijo njenega občinskega odbora smo tudi v Kamniku dobili celoten politični spekter novih demokratičnih strank in s tem osnovo za prve demokratične volitve.

18. januarja 1990 je Janez Stibrič iz Domžal v imenu Slovenske demokratične zveze poslal vabilo na nekaj naslovov na sestanek iniciativnega odbora SDZ za pripravo ustanovnega odbora Slovenske demokratične zveze za Občino Kamnik.

23. januarja 1990 je bil sestanek iniciativnega odbora SDZ za pripravo ustanovitve občinskega odbora v dvorani tedanje Skupščine Občine Kamnik. Člani iniciativnega odbora so bili: Franc Obolnar, starejši, Tone Stele, Matevž Skamen in Anton Klemen.

2. februarja 1990: Ustanovni občni zbor Področnega odbora SDZ za Kamnik v Mali dvorani nad kavarno Veronika. Občnega zbora se je udeležilo 54 občanov iz občine Kamnika in 7 občanov iz občine Domžale. Gostje zbora so bili: dr. Rajko Pirnat, podpredsednik SDZ, Anton Tomažič, predsednik področnega odbora Domžale, in Igor Podbrežnik, predstavnik Demosa na Kamniškem. Za delovnega predsednika zbora je bil izvoljen Anton Tomažič, za zapisnikarja pa Ivana Skamen. Dr. Rajko Pirnat je prisotnim predstavil program SDZ Slovenije. Na zboru je 14 občanov pristopilo v Področni odbor SDZ za Kamnik – stranka je imela tedaj že 31 članov.

V Izvršni odbor Področnega odbora SDZ za Kamnik so bili soglasno izvoljeni naslednji člani:

- Tone Stele, predsednik,
- Grega Avbelj, podpredsednik,
- Leon Pirman, član in blagajnik,
- Matevž Skamen, član in tajnik,
- Janez Klemen, član,
- Silvo Škapin, član,
- Marija Škapin, članica.

Dr. Rajko Pirnat, podpredsednik SDZ, je bil gost na ustanovnem zboru Področnega odbora SDZ Kamnik. Udeležil se je tudi predvolilnega zborovanja v SENŠRM. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

V svet stranke SDZ je bil izvoljen Zdravko Šarec. Na kandidatno listo SDZ Slovenije za volitve v Družbenopolitični zbor Republike Slovenije v volilnem okraju: Kamnik – Domžale – Litija – Ljubljana Moste je bil uvrščen tudi kamniški član Matevž Skamen.

Sama stranka je bila zaradi časovne stiske do aprilskih volitev prešibka, da bi nastopila samostojno, zato je takoj pristopila v koalicijo Demos. Njen vstop v Demos je bil povsem razumljiv, saj si programske smernice vseh strank koalicije niso nasprotovale. Njihov glavni cilj je bil, da se prekine enopartijska vladavina in čim prej doseže slovenska samostojnost.

Z ustanovitvijo SDZ je bil storjen šele prvi korak. Do volitev, ki so bile pred vrati, je bilo potrebno še ogromno narediti. Prednostna naloga je bila dobiti kandidate za republiško in občinsko skupščino. To so morali biti kandidati, ki so jim ljudje zaupali, kajti le tako se je lahko računalo na volilni uspeh.

SDZ je bil odločen, da se ukine enopartijski socialistični družbeni red in se uvede parlamentarna družbena ureditev – skupaj s strankami, ki so se združile v DEMOSU, so to tudi uresničili.

Skoraj vse ostale predvolilne aktivnosti so se izvajale skupaj z ostalimi strankami v koaliciji. Organizirani so bili predvolilni shodi v Kamniku, Komendi, Stranjah, Motniku, Šmartnem in v Šmarci; shodi so zelo uspeli. Najodmevnejši je bil »Veliki shod Demosa« 29. marca 1990 v Srednješolskem centru v Kamniku, na katerem so se po nastopu pevskega zbora Cantemus predstavili kandidati Demosa za občinsko in republiško skupščino, nastopili pa so tudi visoki gostje iz republiškega vodstva strank: dr. Dušan Plut, Mihaela Logar, Pavle Bratina, Anton Tomažič in France Tomšič.

Rezultat aprilskih volitev je prinesel le delni uspeh koalicije Demos. Dobila je 48 % volilnih glasov za kamniško skupščino, vendar je bil glavni cilj dosežen – dobili smo večstrankarski parlament. SDZ je v političnem zboru Skupščine Občine Kamnik dobil skoraj 9 % glasov in tri sedeže. Izvoljeni so bili Matevž Skamen, Milena Hvala in Ivo Gašperič, v Zbor krajevnih skupnosti pa Zdravko Šarec v Šmarci in Miha Babnik v Godiču. SDZ je dobil tudi mesto v osemčlanskem Izvršnem svetu Občine Kamnik.

Zasedel ga je Tone Stele, ki je zastopal področje obrti in turizma. Za vodjo poslanskega kluba SDZ je bil imenovan Miha Babnik.

Na tretjem kongresu stranke SDZ v Ljubljani 12. 10. 1991 je prišlo v stranki do razkola. Del članstva je ustanovil novo stranko DS – Demokratsko stranko, večina članov pa je ostala v SDZ, ki je tedaj dopolnila ime stranke: Slovenska demokratična zveza – Narodno demokratska stranka. Na 4. seji Sveta stranke, 20. 6. 1992, je bil sprejet sklep, da se stranka odslej v javnosti predstavlja z imenom Narodno demokratska stranka ali krajše ND – Narodni demokrati.

Ker Narodni demokrati na decembrskih volitvah leta 1992 niso uspeli priti v Državni zbor, so se delegati na kongresu 6. maja 1995 večinsko odločili, da se stranka ukine in da se člani vključijo k Socialdemokratski stranki Slovenije.

Občinski odbor SDZ v Kamniku je sledil spremembam na republiški ravni. 7. 10. 1992 je bilo imenovano novo vodstvo v Občinskem odboru Narodno demokratske stranke. Sestavljali so ga: predsednik Tone Stele, tajnik Franc Sitar in člani Franc Obolnar, Jurij Pivk in Drago Vrhovnik. Odbor je deloval do ukinitve stranke; večina članov je kasneje pristopila k SDS ali pa k SKD.

Naša prihodnost je samo v samostojni Sloveniji – SDZ je skupaj s strankami, združenimi v Demos, uresničil stoletne sanje Slovencev.

Milan Windschnurer

1990–1994, prvi mandat krščanskim demokratom tudi na Kamniškem

Ko je 9. novembra 1989 padel zloglasni berlinski zid, se je v vzhodni Evropi sprožil proces razpadanja komunističnih režimov. V vsem evropskem zaslužnjem delu je z vso močjo vzniknila zahteva po svobodi, po demokraciji. Samo vprašanje časa je bilo, da se bo to preneslo tudi k nam v Jugoslavijo, v Slovenijo.

Slovenski škofje so ob novem letu 1990 v pastirskem pismu zapisali, da je končno prišel čas, da tudi slovenski kristjani zapustijo zakristije in se prično dejavno vključevati v delo pri demokratičnem urejanju skupnih, javnih zadev.

Leta 1989 so v Ljubljani, med drugimi, ustanovili tudi stranko Slovenskega krščansko-socialnega gibanja, ki se je 1990 preimenovala v Slovenske krščanske demokrate (SKD). Stranka SKD se je na osnovi krščanskih vrednot zavzemala predvsem za pravičnost, poštenje, solidarnost, delavnost in seveda tudi za našo narodno neodvisnost. V teh načelih so takrat mnogi kristjani v SKD videli svojo stranko. Vse novoustanovljene stranke so se želele čim prej razširiti po vsej Sloveniji.

1990 – ustanovili smo SKD tudi v Kamniku

Pri katoliški reviji 2000 v Ljubljani so se s Kamničanom Romanom Renerjem dogovorili, da bi izpeljal akcijo ustanovitve SKD na Kamniškem. Z letaki je bil v dvorani nad kavarno v Kamniku za 10. januar 1990 zvečer sklican ustanovni sestanek. Voditelja tega srečanja sta bila Matevž Puc in dr. Franc

Miklavčič (povojni sodnik v Kamniku), oba iz vodstva SKD iz Ljubljane. Prišlo je 15 ljudi: še iz predvojne Vseslovenske ljudske stranke (VSLS) trije starejši Kamničani: Karel Benkovič, Štefan Repanšek in Pepe Rozman, iz Komende Marko Magister z ženo Alenko, iz Vira pri Nevljah Jože Jeras, iz Tunjic Peter Stele z ženo Marijo in sinom Štefanom, iz Stranj Marjan Mazovec, iz Mekinj Jože Ftičar, Milan in Janez Windschnurer in iz Kamnika mladi, še ne dvajsetletni Metod Berlec (sedanji glavni urednik ilustriranega tednika Demokracija).

Navzoče je pozdravil Igor Podbrežnik, že takrat vodja kamniške Socialdemokratske zveze Slovenije (SDZS). Povabil jih je, naj tudi člani kamniškega SKD pristopijo k ustanovitvi tamkajšnjega Demosa (Demokratične opozicije Slovenije). Prvi iniciativni

sestanelek predstavnikov novoustanovljenih strank Demosa je bil napovedan za 12. januar zvečer v tedanji Roševi (Bergantovi) hiši za kamniško občino. Iz kamniškega SKD so bili tam Roman Rener, Marko Magister in Milan Windschnurer.

Že 14. januarja so v prostorih Zveze telesnokulturnih organizacij (ZTKO) Kamnik (poleg nekdanjega zdravstvenega doma) ustanovili občinsko organizacijo SKD. Izmed 14 navzočih (od takrat vsega 16 članov SKD) so izvolili prvi občinski odbor SKD Kamnik. Za predsednika so izvolili Marka Magistra, za podpredsednika Romana Renerja, za tajnika Milana Windschnurerja, za blagajničarko Marijo Verbič in za ostale člane odbora Marjeto Humar, Jožeta Jerasa, Jožeta Ftičarja, Petra Steleta in Marjana Mazovca. Na tem zboru so navzoči sprejeli tudi program dela: v svoje vrste privabiti čim več novih članov in tako za bližajoče se volitve dobiti dovolj kvalitetnih kandidatov.

Povezava v Demos – zavzeto v predvolilno kampanjo

18. januarja 1990 so se iz OO SKD Kamnik udeležili formalne ustanovitve Demosa M. Magister, R. Rener in M. Windschnurer. Tam je bilo sklenjeno, da bo Demos na Kamniškem na aprilskih občinskih volitvah nastopil združeno, v koaliciji, na volitvah v slovensko skupščino 8. aprila pa bo vsaka stranka nastopila samostojno.

Takoj so se pričele intenzivne priprave na prve demokratične povojne volitve pri nas. Že 23. januarja so iz OO SKD Kamnik od župana (predsednika skupščine občine) zahtevali, naj spremeni odlok o imenovanju občinske volilne komisije. Ta je bil na hitro, v škodo novoustanovljenih demokratičnih strank, sprejet 27. decembra 1989. Na Občino so vložili vlogo za dodelitev potrebnega prostora za delovanje stranke in tudi za finančna sredstva, potrebna za delovanje stranke, in to iz proračunske postavke za financiranje družbenopolitičnih organizacij. V SKD so tudi dosegli, da v Kamniškem občanu zaenkrat niso ukinili politične propagande; dosegli so še dogovor o plakatiranju.

Seveda so člani SKD zelo aktivno sodelovali na zborih volivcev po krajevnih skupnostih (v drugi polovici februarja), kjer so se potrjevale kandidature. Sodelovali so tudi na vseh sedmih predvolilnih shodih Demosa, od največjih dveh, 15. februarja in 29. marca, oba v avli Srednješolskega centra v Kamniku, pa 17. in 18. februarja v Motniku in Stranjah, do 1., 4. in 23. marca v Šmarci, Šmartnem in Komendi.

Vse življenje v občini so želeli zastaviti povsem na novo in delo se je kar kopičilo. Mnogi od takrat

Na 1. shodu Demosa v ŠCRM: Roman Rener (drugi z leve) – 10. 1. 1990 je ustanovil SKD v Kamniku (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Na 1. predvolilnem shodu Demosa se je v avli v SŠCRM zbralo mnogo njegovih simpatizerjev (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Voditelja Demosovega shoda 15. 2. 90: z leve Marjeta Humar (SKD), Igor Podbrežnik (SDZS) in govornik Marko Magister (SKD) (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Na drugem shodu Demosa v Kamniku 29. 3. 1990 v ŠCRM so bili v predsedstvu (z leve): Igor Podbrežnik (SDZS), Tone Hočevar (SKZ), Mirko Zorenč (ZS), Marko Magister, Branko Novak (ZS) in Tone Stele (SDZ). (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Visoki gostje na Demosovem shodu 29. 3. 90. Z leve: Anton Tomažič (SDZ), Pavel Bratina (SKD), Mihaela Logar (SKZ), Lojze Peterle (predsednik SKD Slovenije), France Tomšič (SDZS) (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

najbolj aktivnih sodelavcev v SKD, seveda tudi iz drugih Demosovih strank, so zaradi vsakodnevnih dolgotrajnih in napornih sestankov v tem delu skorajda pregoreli. Razumljivo, vsi so bili politični amaterji in to delo je bilo ena sama velika dodatna obremenitev k njihovim vsakodnevnim obveznostim v službi, v domačem gospodinjstvu, v šoli in tako naprej. Večino omenjenih sestankov so člani SKD – in tudi ostali demosovci – takrat imeli v mansardnih prostorih nad Maleševo galerijo.

Ker niso mogli izčrpno predvolilno obvestiti javnosti v Kamniškem občanu, so člani SKD skupaj z ostalimi strankami v Demosu samostojno izdali dve številki svojega predvolilnega glasila Kamniški sel. Prva je izšla na osmih A4-straneh in druga na štirih 18. aprila 1990. Glasilo so v več tisoč izvodih razmnožili kar na fotokopirnih strojih.

Na volitvah velik uspeh SKD

Na volitvah v Družbenopolitični zbor Skupščine RS 8. aprila 1990 so volivci na Kamniškem in na Komendskem dali za stranko SKD oziroma SKD-kandidatu Marku Magistru 13,44 % glasov (3009), kar je bilo drugo mesto za Zvezo socialistične mladine Slovenije (ZSMS), ki je dobila 15,84 %. Sledili so ZS (Zeleni Slovenije) s 13,17 %, SDZS z 11,19 %, SKZ 9,93 %, SDZ 8,27 % in SOS s 4,63 %. Stranke Demosa so tako v kamniški občini dosegle 60,63 %.

Tudi v vsej Sloveniji so dobile stranke Demosa v tridomni skupščini večino, 126 od skupno 240 mest. Demos je imel v Zboru združenega dela 29 od 80 poslancev; v Zboru občin 51 in v Družbenopolitičnem zboru 47 od prav tako 80 mest. V Demosu je bila najmočnejša stranka SKD s 13 % in tako je dobila mandat za sestavo slovenske vlade.

12. aprila so bile volitve v Zbor združenega dela tridomne republiške skupščine. V ta zbor je bil iz kamniške občine izvoljen tudi Jože Berlec, kasnejši član SKD.

Na volitvah 22. aprila 1990 je bilo v tridomno 75-člansko občinsko skupščino izvoljenih 6 članov iz vrst SKD. Od teh so bili v 25-članski Zbor krajevnih skupnosti (KS) izvoljeni Marjeta Humar, Pavel Ocepek in Franc Vidmar. V prav tako 25-članski

Družbenopolitični zbor (DPZ) so bili od SKD-jevih članov izvoljeni Marko Magister, Peter Stele in Milan Windschnurer. Demos je takrat v kamniški občini dobil v DPZ 48 % in v Zboru KS 60 % glasov.

V 25-članski Zbor združenega dela (ZZD) kamniške občinske skupščine so bili v podjetjih, zavodih in ustanovah izvoljeni v veliki večini prokomunistično usmerjeni odborniki. Razumljivo, saj so ta podjetja in ustanove takrat še vedno vodili v glavnem ljudje iz vrst ZKS. Tako Demosovo orientiranih kandidatov v podjetjih zaradi strahu za delovno mesto skorajda ni bilo. V primerjavi s pravo demokracijo na zahodu je Zbor ZD pomenil pravi anahronizem, neobičajni del občinske in tudi državne skupščine. S tem zborom je bila v veliki meri razvrednotena volja naših ljudi na aprilskih volitvah 1990.

Po volitvah prizadevanja za realizacijo volilnih rezultatov

V povolilnih pogajanjih s svojimi političnimi tekmeci so si demosovci izbrili mesto predsednika Zbora KS, mesto mandatarja, to je predsednika Izvršnega sveta (IS) občine, in tudi mesto predsednika celotne skupščine. ZSMS oziroma »leva« opcija naj bi dobila mesto podpredsednika skupščine in člana IS, odgovornega za otroke, mladino in družino.

V SKD in tudi v vsem Demosu je sledila zaključna faza. Pričelo se je, kot se je izkazalo, izredno težavno iskanje ljudi za ta vodilna mesta. Kljub vsemu so v SKD in v Demosu uspeli pridobiti dobre kandidate.

Po dogovoru znotraj Demosa naj bi SKD izbral iz svojih vrst predsednika IS, podpredsednika IS in še enega člana IS, predsednika Zbora KS ter predsednika Sklada stavbnih zemljišč (SSZ).

Razmeroma hitro so v SKD pridobili Pavla Ocepka za predsednika Zbora KS, Marka Magistra pa za sekretarja IS za okolje in prostor.

Milana Windschnurerja so na »klavzuri« pri njem doma odborniki OO SKD hoteli za predsednika IS, da je kot ekonomist, nekdanji občinski uslužbenec in kot eden najbolj aktivnih v Demosu za to mesto najbolj primeren. Ko je ta (zaradi let /60/ in ne najboljšega zdravja) to kandidaturo odklonil, so ga kasneje kar v njegovi odsotnosti »postavili« za predsednika Sklada stavbnih zemljišč. Ko za zasedbo predsednika IS v svojih vrstah niso našli nikogar, je Milan Windschnurer omenil svojo sodelavko v Svilanitu Marijo Sitar. Ta naj bi mu svoj čas omenila, da bi jo zanimalo tudi delo v politiki; v OO SKD so se tako odločili, da ji kot verni kristjanki ponudijo mesto predsednice IS. Milan Windschnurer in Tone Stele (takrat predsednik SDZ v Kamniku) sta jo nato uspela prepričati. Sitarjeva si je potem za podpredsednika IS izbrala Miho Novaka, nekdanjega sodelavca v Stolu. Ta je bil takrat že tudi član gospodarskega odbora na sedežu SKD v Ljubljani.

V Demosu so bile še velike težave – natančneje pri SDZS, in sicer kako dobiti kandidata za predsednika občinske skupščine. Ko so se končno le uspeli o tem dogovoriti in bi morali na prvi seji 16. 5. 1990 na to mesto izvoliti Igorja Podbrežnika, se je ta tik pred sejo, žal sicer neformalno, premislil. Po odmoru SKD-ju in Demosu ni preostalo drugega, kot da se na to mesto izvoli preostalega od dveh kandidatov. Za novega starega predsednika Skupščine Občine Kamnik Maksa Lavrinca je bilo to seveda veliko –

Po aprilskih volitvah 1990 je postal sekretar IS za okolje in prostor Marko Magister (predsednik OO SKD Kamnik). (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

tudi za »njegovo« Socialistično zvezo – in prijetno presenečenje. To potrjuje tudi izjava, ki jo je po končani seji ob odhodu iz dvorane izrekel Milan Windschnurerju: »Da bom zopet izvoljen za predsednika, si nisem mislil!« Takrat se je večina nekdanjih komunističnih oblastnikov še močno bala. Po svoje so sklepali, da bo nova demokratična oblast z njimi obračunala in njih nekdanje nelepoto početje primerno »nagradila«. Vendar pri nas v Sloveniji do lustracije, podobno kot na primer na Češkoslovaškem, ni prišlo. Na takratnem sestanku predstavnikov SKD občinskih odborov iz vse Slovenije so nekateri delegati predsedniku Lojzetu Peterletu postavili tudi to vprašanje. Njegov odgovor: »A sedaj naj bi bili mi taki, kot so bili oni?!«

Težavno udejanjanje demokracije

Po izvolitvi ljudi na vse ključne funkcije v občinske organe so se člani SKD z vsemi močmi podali v prenovitveno delo. Kljub politični neizkušenosti so se pogumno vključili v parlamentarno konfrontacijo mnenj in medsebojna prepričevanja. Povsod so se trudili za pravičnost in pošteno javno delovanje, vendar vse v skladu s takrat še veljavno zakonodajo. A prav zaradi neustrezne zakonodaje (1990 smo bili še del Jugoslavije) pa se vsega, kar bi bilo potrebno, ni dalo urediti. Tako krščanski demokrati niso mogli uveljaviti moratorija na področju družbenega imetja, predvsem še tistega, ki je bilo po letu 1945 nacionalizirano. Moratorija niso mogli uveljavljati tudi zato, ker predloga ni podprla večina poslancev Zbora združenega dela. Člani SKD so se zavzemali tudi, da bi bila vsa skupščinska telesa, vsi odbori in organi ter organizacije, ki urejajo javne zadeve, sestavljeni pluralno.

Avgusta 1990 je vodstvo Sklada stavbnih zemljišč prevzel član SKD Milan Windschnurer. Člana upravnega odbora Sklada sta iz SKD postala tudi Marko Magister in Pavel Ocepek. Kmalu se je delo sklada zelo poživilo, še posebej na področju izgradnje telefonskega omrežja v Kamniku in okolici. Do srede novembra je bila aktivirana novozgrajena telefonska centrala na Bakovniku z zmogljivostjo 5500 priključkov; za 1000 priključkov pa je bila postavljena kontejnerska telefonska centrala v Stranjah. Prenovljena centrala za področje centra Kamnika je zmogla 2900 priključkov. Pospešeno se je nadaljevala gradnja telefonskega omrežja od Šmarce in po Bakovniku.

25. septembra 1990 so člani SKD v klubu delegatov Demosa na Kamniškem podprli pobudo Skupščine Občine Kamnik, da dobijo na vpogled poročilo komandanta občinskega štaba TO o odvzemu orožja v Kamniku s strani JLA, in to z vsemi kronološkimi podatki, pomembnimi za razumevanje problematike in ocene korektnosti takratnih postopkov.

V SKD so zelo aktivno sodelovali tudi v skupni akciji z Demosom pri agitaciji in organizaciji plebiscita za samostojno Slovenijo. 23. decembra 1990 je tudi na Kamniškem in na Komendskem prišlo na volišča 93,4 % volilnih upravičencev. Za samostojno Slovenijo se jih je izreklo 18.610 (89,9 %)!

Lepi volilni uspehi so v SKD zelo spodbudili članstvo in politično dejavnost. Med ljudmi so rasle simpatije do SKD. Včlanjevalo se jih je vse več. V začetku junija 1990 je bilo v OO SKD Kamnik že 71 članov. Na zboru članstva 15. 6. 90 so tudi dopolnili občinski odbor. Za blagajničarko so izvolili Cilko Ajdovec, člani odbora pa so postali še dr. Janez Sušnik, Metka Mali in Ivan Rifel; za nadzornika so izvolili Alenko Magister in Ludvika Gomirška.

Vsestranska razširitev delovanja

Poleg aktivnosti na občini so bili kamniški krščanski demokrati zelo dejavni tudi drugod. Tako so 17. junija 1990 v Tunjicah organizirali srečanje kamniškega Demosa. To se je začelo z zahvalno mašo v tunjiški cerkvi; maševala sta dekan Nikolaj Pavlič in tunjiški župnik Ivan Trnovec. Sledilo je nadaljevanje s kulturno-političnim programom in veselim srečanjem na turistični kmetiji pri Janezu Kosirniku.

Zbrane je nagovoril Pavel Bratina iz Ljubljane, sicer vodja gospodarske komisije pri IO SKD Slovenije.

16. avgusta 1990 sta v Kamniku OO SKD Kamnik skupaj z OO SKZ Kamnik organizirala ustanovni zbor kamniškega pododbora Združenja lastnikov razlaščenega premoženja. Ta se je tudi izrekel za moratorij na vsakršno prodajo po II. svetovni vojni odvzetega in nacionaliziranega premoženja.

15. septembra 1990 so se člani in simpatizerji SKD s Kamniškega peljali na I. tabor SKD na Ptuj.

Pred praznikom vseh svetih so člani SKD skupaj s člani Slovenskih demokratov na vsa znana množična grobišča žrtev med- in povojnih pobojev v občini postavili lesene križe.

2. novembra 1990 so na sestanku OO SKD Kamnik na pobudo Milana Windschnurerja sklenili, da bodo po mnogih letih v Kamniku še isto leto zopet organizirali javno miklavževanje. Že 16. novembra so nato pri OO SKD Kamnik ustanovili Odbor za oživljanje starih običajev. Vodstvo tega odbora so zaupali Marjeti Humar. Miklavževanje so nato pripravili 4. decembra v veliki dvorani nekdanjega kina Dom, prej pa še organizirali sprevod po Kamniku. Tistikrat so člani tamkajšnjega SKD pripravili javno miklavževanje tudi v Komendi.

Od 29. 11. do 2. 12. 1990 so v OO SKD Kamnik za svoje člane in simpatizerje organizirali odmeven avtobusni izlet v Prago. Vodstvo tega izleta je prevzel Milan Windschnurer, ki je prej že večkrat obiskal to lepo mesto.

28. 12. 1990 je OO SKD Kamnik uspelo ustanoviti tudi svojo prvo krajevno organizacijo, in sicer v Komendi, kjer so na volitvah istega leta SKD dali največ glasov v občini.

Po skoraj 50 letih zopet oživljeno miklavževanje v Kamniku v veliki dvorani nekdanjega kina Dom (4. 12. 1990) (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

1991 – leto končne osvoboditve in utrjevanja demokracije

V letu 1991 smo pri nas živeli v veliki negotovosti in napetosti. Večje spremembe je še vedno preprečevala stara zakonodaja, ki jo je uspelo le počasi spreminjati. Zbori združenega dela so povsod delovali zaviralno. Razglasitev samostojnosti Slovenije 25. junija je pripeljala tudi do 10-dnevne vojne za Slovenijo. Zmagovita Slovenija je nato šele po trimesečnem moratoriju 8. oktobra 1991 postala dejansko suverena država z novo nacionalno valuto tolar. Zakon o denacionalizaciji je bil sprejet šele 20. novembra.

Jeseni leta 1991 so se v Demosu začela kazati prva nesoglasja. SDZ je razpadel na liberalno Ruplovo Demokrasko stranko in na Pirnatov SDZ – Narodno demokrasko stranko. Takoj, ko so 21. decembra 1991 v tridomni skupščini sprejeli novo ustavo, je dan pred božičem Demos že razpadel.

Vmes je začelo močno šepati že prej slabo stoječe slovensko gospodarstvo. Jugoslovanski trgi so se zaprli in naraščala je nezaposlenost. Vse to je prizadelo tudi kamniško občino. V stečaj sta šli podjetji Usluga in Utok.

V takšnem položaju pa so leta 1991 krščanski demokrati na Kamniškem brez zastoja nadaljevali s svojim začetim delom. Zelo so bili aktivni v Skladu stavbnih zemljišč. Od vseh načrtovanih 4200 telefonskih priključkov so jih v letu 91 priključili že 2500. Pri tem je Skladu odločilno priskočil na pomoč IS občine oziroma še posebej njegova predsednica Marija Sitar ter člana SKD Miha Novak in Marko Magister. Že v letu 1990 in leto kasneje je občina takrat s kar 31 % celotne vrednosti telefonskega projekta omogočila financiranje in s tem nemoteno gradnjo tega omrežja.

Sicer pa so v Skladu SZ sredstva za izgradnjo komunalne opremljenosti stavbnih zemljišč po krajevnih skupnostih takrat že razdeljevali po novih, pravičnejših določilih, ki so jih oblikovali sami. Ta določila so poleg nujnosti upoštevala zlasti kriterij višine vplačanega nadomestila za uporabo stavbnih zemljišč po posameznih krajevnih skupnostih in tudi gostoto poseljenosti ter stopnjo komunalne opremljenosti.

Sicer pa so kamniški krščanski demokrati že 21. januarja 1991 na Skupščino Občine Kamnik naslovili predlog za zagotavljanje pluralnosti lokalnih medijev. Sklepi, sprejeti na podlagi predloga, pa so bili oblikovani tako, da so starim opcijam zopet zagotavljali večino. Problem medijev je bil tako le delno izboljšan. 20. februarja 1991 je bila ustanovljena tudi Komisija za raziskavo med- in povojnih množičnih pobojev.

Pri OO SKD Kamnik so v začetku januarja 1991 prvič po skoraj petih desetletjih prepovedi oživili trikraljevsko koledovanje. Pri tej akciji zbrane denarne darove so dali za takratne poplavljenke v Črni nad Kamnikom.

Za dobro koordinirano delovanje Demosa v občinski skupščini so ustanovili klub delegatov Demosa. Tega je do polletja 1991 vodil član SKD Pavel Ocepek, kasneje pa izmenično vsak mesec vodja delegatov druge stranke.

12. marca 1991 so v Mekinjah ustanovili krajevni odbor SKD za področje Nevelj in Mekinj. Za predsednika so izvolili Jožeta Jerasa.

18. maja 1991 so v Tunjicah mladi krščanski demokrati ustanovili svoj občinski odbor MKD s predsednikom Štefanom Steletom na čelu.

Začeli so izdajati tudi interno glasilo OO SKD Kamnik Kamniški SKD-sel. Junija tega leta je izšla prva in septembra druga številka. V začetku julija je začel izhajati dolgo pričakovani katoliško usmerjen dnevnik Slovenec.

4. septembra 1991 je bil v Novi Gorici II. tabor SKD; udeležil se ga je tudi avtobus članov SKD iz kamniške občine.

2. novembra so demosovci – predvsem člani SKD s Kamniškega in Komendskega – prvokrat organizirali spominsko mašo. Maša je bila ob velikem grobišču v drevesnici na Kopiščih, na do takrat tabu področju. Somaševanje je vodil ljubljanski pomožni škof Jožef Kvas in ob tej daritvi je za vse tamkajšnje in za vse druge zamolčane žrtve v kamniški občini izvedel tudi cerkveni pokop.

5. decembra 1991 je odbor za oživljanje starih običajev pri SKD pripravil dobro obiskano miklavževanje v veliki dvorani kina Dom.

1992 – SKD na čelu izvršilne oblasti v Kamniku

Po razpadu Demosa se je že na začetku leta 1992 pričela majati Peterletova vlada. Pod geslom »zaustavite desnico« so v tem zlasti prednjačili Ruplovi demokrati s Spomenko in Tinetom Hribarjem na čelu. Tretji poizkus nezaupnice vladi jim je končno uspel in 22. aprila 1992 je bil za novega mandatarja izvoljen Janez Drnovšek. Že tako skromni reformni poizkusi so se s tem začeli še upočasnjevati.

Po novi ustavi so bile 6. decembra 1992 izvedene nove parlamentarne volitve. Na teh so bili za LDS drugi najmočnejši v državi Slovenski krščanski demokrati s 14,84 %. V kamniški občini oziroma v 10. okraju (Kamniško in Komendsko) 1. volilne enote (Gorenjska) je bila na takratnih državnozborskih volitvah stranka SKD druga. Za kandidata SKD Pavla Ocepka je glasovalo 2.379 volivcev ali 16,84 % (3,5 % več kot leta 1990). Prvi je bil LDS (bivši ZSMS) s 24,32 %, SNS je dosegel 15,44 %, SLS 9,13 %, ZL (komunisti) 8,14 %, medtem ko je bil v občini Kamnik v volilni tekmi za predsednika republike s 26,89 % glasov Ivo Bizjak iz SKD prav tako drugi (za Kučanom s 55,36 %).

Omenjene peripetije so seveda vplivale tudi na politično in siceršnje življenje v kamniški občini. Ime Demos je izginilo iz občinske skupščine. Pojavilo se je novo: Nova parlamentarna koordinacija. To je vse bolj vodila stranka SKD kot najmočnejša med pomladnimi strankami (SDSS, SLS, ND in del Zelenih). To delo je SKD pravzaprav tedaj le nadaljeval: junija 1992 je odstopil predsednik Demosa

27. oktobra 1992
– del udeležencev
predvolilnega
shoda SKD v
Kamniku
(Foto: arhiv
Milana
Windschnurerja)

Igor Podbrežnik, ki ga je neformalno nasledila Marjeta Humar.

Tudi na kamniški občinski ravni so se (tudi tu povsem neosnovano) zopet pričeli in se še stopnjevali napadi na delo tukajšnje krščanske demokracije. Nanašali so se zlasti na izgradnjo telefonije in druge uspehe SKD. Vse to so hoteli nasprotniki razvrednotiti in zanižati, vendar se je na Kamniškem rast SKD ob vsem tem le še stopnjevala.

10. januarja 1992 je KO SKD Komenda začel izdajati svoje glasilo Aplenca. 19. avgusta 1992 so ustanovili krajevno organizacijo SKD na Selih. Število članstva se je povečalo za več kot 60.

9. oktobra in 1. decembra 1992 so ustanovili novi krajevni organizaciji SKD še v Stranjah oziroma v Motniku. Vseh članov SKD na občinskem nivoju je bilo že 380! Odbor SKD za oživljanje starih običajev je tudi tisto leto v Kamniku pripravil veliko miklavževanje v kinu Dom (tudi z obdarovanjem begunskih otrok iz BIH) in nato v Domu starejših občanov, v Tunjicah in prvič tudi na Selih. Isti odbor je že v januarju 1992 organiziral kar osem trikraljevskih trojic.

Tudi delo predstavnikov SKD v občinski upravi oziroma v občinski skupščini je bilo tisto leto zelo uspešno. Izgradnja načrtovanega telefonskega omrežja s 4200 novimi priključki se je v letu 1992 pod vodstvom SKD uspešno skorajda zaključila. Precej bolj se je uravnovesila tudi distribucija sredstev za komunalno urejanje prostora. Za nekaj let je bilo končno rešeno vprašanje odlaganja odpadkov. Učinkovito je bila sanirana tudi škoda zaradi poplav. Vse to ob odločilni asistenci krščanskih demokratov Marka Magistra in Mihe Novaka (oba v IS) ter Sklada stavbnih zemljišč. Tudi pri vračilu severnega krila frančiškanskega samostana v Kamniku in pri njegovi celostni obnovi sta imela ključni delež člana SKD Miha Novak in Janez Stražar. Takrat so tudi frančiškani prispevali svoj del. Kar polovico nekdanjega samostanskega vrta so izročili občini za danes največje osrednje mestno parkirišče.

Škoda, da so tudi v letu 1992 malone vse gospodarske in družbene institucije (banke, družbena podjetja, zavarovalnice, PTT, dovršen del upravnih organov, šolstvo, kulturo, šport ...) še vedno vodile bivše komunistično-partijske strukture. Pošteno lastninjenje družbenega premoženja se skoraj še ni pričelo in denacionalizacija se skoraj še ni izvajala. Slovenski, še vedno komunistično obvladovani parlament je 10. novembra 1992 končno le sprejel zakon o preoblikovanju podjetij. Šele po tem se je lahko začelo pravno preganjanje oškodovanca družbene lastnine. Na drugi strani smo bili priča številnim divjim privatizacijam (krajam vseljidskega premoženja) in zaradi tega prodaji obubožanih (okradenih) podjetij po nizkih cenah komunistično-partijskim privilegirancem.

Vse glavne medije v državi – tako radio in televizijo, tudi takratno kamniško CATV – so še vedno obvladovali prejšnji 45-letni monopolisti. Svojega prepričanja in mnenja v teh javnih občilih še vedno ni bilo mogoče svobodno izražati.

V naši občini je bilo zelo odmevno tudi nesoglasje, ki se je sicer začelo že v 1991, in bilo vse večje v 1992. Temu nesoglasju med takratno predsednico IS Občine Kamnik Marijo Sitar in kamniškim Demosom so botrovala predvsem različna stališča pri imenovanju sekretarjev in njihovih namestnikov v izvršnem svetu. Zelo ostre so bile tudi razlike glede dovoljevanja obširnih gradbenih prenov v zgradbah, ki so bile po letu 1945 nacionalizirane (na primer: Petkova hiša, nato zgradba, kjer je bila svoj čas kamniška tiskarna ...). Demos je konec leta 1990 vložil celo interpelacijo in februarja 1992 je Marija Sitar nepreklicno odstopila. 9. decembra 1992 so delegati Skupščine Občine Kamnik izvolili nov izvršni svet občine. Novi predsednik je postal Miha Novak, sekretar za okolje in prostor Janez Stražar, Marka Magistra, njegovega pomočnika, pa so zadolžili za komunalno. Četrti mož iz SKD, Milan Windschnurer, je kot predsednik Sklada SZ ostal na svojem mestu.

1993–1994, SKD vlada v Kamniku in sovlada v Sloveniji

Po državnoborskih volitvah 6. 12. 92 je bila na ravni države odpravljena tridomna skupščina. V novoizvoljenem enodomnem 90-članskem državnem zboru stranke nekdanjega Demosa niso dobile večine. Da bi lahko vsaj deloma vplivali na nadaljnji razvoj nujnih demokratičnih sprememb v Sloveniji, so se takrat Slovenski krščanski demokrati odločili, da se bodo vključili v vladno koalicijo z vodilnim LDS. Ta vstop so pogojevali s tem, da bi tudi Janšev SDSS postal vladna stranka. Izkazalo se je, da to sodelovanje SKD v vladi ni bilo najbolj uspešno. Vse preveč je bilo nesodelovanja z LDS; nizki udarci so prihajali od ljudi nekdanjega SDZ.

V SKD so po volitvah ustanovili tako imenovano socialno krilo (Viktor Blažič, Franc Miklavčič). Sredi leta 1993 so se v SKD formalno (kot strankarsko krilo) vključili še Pirnatovi Narodni demokrati.

Vstop SKD v vlado z LDS je razdelil članstvo SKD in tudi širšo javnost na privrženca in nasprotnike take usmeritve. Obstajala je nevarnost, da se spričo vsega tega SKD kljub naglemu volilnemu vzponu potopi v kalni vodi liberalizma. Negodovanje proti taki politiki, tudi v Kamniku, je povzročilo, da je prišlo v SKD na tretjem kongresu (oktobra 1994) v Ljubljani do bistvenega zasuka v desno. Prevladalo je »ljudsko krilo«; tisti, ki se s tem preobratom niso strinjali, so izstopali iz stranke, nekateri pa so celo ustanavljali nove.

V kamniško-komendskem prostoru je to zadnje dogajanje krščanskim demokratom očitno koristilo. Tu lokalni izstop narodnih demokratov iz SKD ni bil celosten. V OO SKD Kamnik je ostal tudi bivši predsednik OO SND Tone Stele.

Vse to je seveda prispevalo k dobremu, relativnemu uspehu SKD na občinskih volitvah 4. decembra 1994. SKD je v občini Kamnik zmagal s 23,3 % glasov (2914) pred LDS (19,2 %) in SDSS (16,7), SLS (14,2), ZLSD (7,7 %), Narodni demokrati pa so dobili 1 % glasov. V novi občinski svet je bila izmed članov SKD izvoljena naslednja osmerica: Miha Novak (ta je kmalu postal načelnik Upravne enote Kamnik; nadomestil ga je Vojko Tonin), Milan Windschnurer, Pavel Ocepek, Milan Šuštar, Marjeta Humar, Joži Šuštar, Peter Stele in Vinko Ovijač. Sicer je bilo takrat v novi, 31-članski svet Občine Kamnik iz vrst LDS izvoljenih 7 svetnikov, iz SDSS 6, iz SLS 5, iz ZLSD in iz ZS po 2 ter iz SNS 1.

Pri volitvah za župana, ki so bile istočasno z volitvami v občinski svet, je zmagal Tone Smolnikar, potem ko se pomladne stranke niso uspele dogovoriti za skupnega kandidata. Sicer je bil kandidat SKD Baldomir Kremžar s 17,08 % glasov četrti. Bil je pravzaprav edini verodostojni kandidat desne sredine. Vsi ostali: Maks Lavrinc (2.), Dušan Jesenik (3.) in Marija Reba (5.) so imeli levokoreninsko preteklost.

Ta uspeh SKD je bil v še večji meri posledica izjemno dobro opravljenega dela lokalnega SKD, še posebej v času od konca 1992 do konca 1994.

Delo Izvršnega sveta kamniške občine je bilo v novi sestavi po decembru 1992 pa vse do konca mandata decembra 1994 zares uspešno. Člana SKD, predsednik IS Miha Novak in član IS Janez Stražar, sekretar za okolje in prostor, sta odločilno pripomogla, da so bila sredstva občine v tistem času porazdeljena čim bolj enakomerno in razvojno. Vse to je pripomoglo k vzajemnejšemu sodelovanju v občinski skupščini. Predsednik skupščine (član LDS) je na začetku 1993 poskušal (sicer neuspešno) kljub temu ovirati sprejem odlično sestavljenega proračuna. Ker je bil kot novoizvoljeni državnoborski poslanec zelo malo prisoten pri delu v občini, so seveda tudi zato takšna prizadevanja malone izostala. Z uspešnim delom je do 1994 pri Skladu SZ nadaljeval njegov predsednik Milan Windschnurer.

V vsej občini se je razmahnilo komunalno urejanje, graditev in obnova vodovodov, kanalizacije, cest ... V tistem času sta bili na primer rekonstruirani in asfaltirani cesti na Gozd in na Vranjo Peč, ob-

novljena je bila cesta do Stranj, urejene in asfaltirane so bile vse ceste v Motniku, urejene v Sidolu, preplastene v Kamniku. V Nevljah so pospešeno gradili kanalizacijo, v Mekinjah dogradili pločnik do osnovne šole, rekonstruirali so Kajuhovo ulico in prostor okrog telovadnice pri Glasbeni šoli. Dograjena je bila osnovna šola v Komendi, gradili sta se šola in telovadnica v Šmartnem. Občina je od KIK-a odkupila stavbo nekdanjega kina Dom. Izdelani so bili vsi načrti za popolno komunalno obnovo Šutne. Sklad SZ je zagotovil sredstva (57 mio SIT) za to obnovo in decembra leta 1994 podpisal pogodbo z izvajalcem del.

Svetniki SKD so s predlogom, ki so ga podali februarja 1992, septembra 1993 uspeli v občinski skupščini s preimenovanjem kamniških ulic. Namesto Titovega smo dobili Glavni trg, namesto Kidričeve Šutno in namesto Šlandrove ulice Samostansko, nato še Frančiškanski trg in Rasprov prehod. Vrsta drugih poimenovanj po zares pomembnih ljudeh za Kamnik pa še čaka na boljšo, pomladno sestavo občinske skupščine.

V tistem času se je zelo razmahnilo tudi delo v Občinskem odboru SKD Kamnik. 16. junija 1993 so ustanovili KO SKD Moste, 3. marca oziroma 5. marca 1994 pa Krajevni organizaciji SKD za Kamnik – mesto oziroma v Tunjicah. Do avgusta 1994 je število članov SKD v občini naraslo že na 404.

V januarju 1993 in 1994 je SKD zopet uspešno organiziral trikraljevske skupine v Godiču, Mekinjah, Nevljah, Tunjicah in po južnem delu Kamnika. Tudi 1993 so člani pripravili lep Miklavžev sprevod po Kamniku. Miklavž se je peljal s konjsko vprego na saneh. Miklavževanje so organizirali tudi za otroke iz Mekinj v Nevljah, in sicer v tamkajšnji župnijski dvorani. Ta ekipa je miklavževanje priredila tudi v Motniku, v tamkajšnji kulturni dvorani. Naslednje leto so miklavževanje v Motniku in v dvorani v Špitaliču pripravili že domačini sami. Miklavževanje so 1994 pripravili tudi v tunjiški cerkvi in v OŠ na Vranji Peči, in to s tunjiško ekipo, ki je postajala že najkvalitetnejša v občini. V Kamniku so miklavževanje tistokrat priredili v avli srednješolskega centra.

Predvsem po zaslugi OO SKD Kamnik je bila v letih 1992–1994 ob vseh svetih organizirana spominska maša za žrtve 2. svetovne vojne in povojnih pobojev. Na pobudo dekana Nikolaja Pavliča so somaševanje preselili v kapelico v Kamniški Bistrici in določili datum 31. oktober. Ta tradicija in tudi tista z običajem kurjenja kresov na sam kresni večer, ki so ga s SKD obudili v letu 1992, se je ohranila do današnjih dni (slednja zlasti v Mekinjah in v Zg. Tuhinju). Tudi miklavževanja in trikraljevska koledovanja so do danes (2010) v naši občini zopet pognala globoke korenine, saj skorajda ni več kraja, v katerem ne bi ljudje vsako leto obujali teh običajev.

Vse to obsežno delo, ki je bilo opravljeno v obdobju 1990–1994, je pri OO SKD Kamnik vodila v glavnem ista ekipa s predsednikom Markom Magistrom na čelu. Ta občinski odbor SKD so 19. 2. 1993 oziroma 16. 4. 1994 na svojih občnih zbiorih zaradi razmaha SKD po vsej občini razširili z 12 na 27 oziroma 29 članov. V tem odboru sta odpovedala sodelovanje Roman Rener (sredi 1991) in Marjan Mazovec. Novi podpredsednik je postal dr. Janez Sušnik in 16. 4. 94 Tone Stele kot drugi podpredsednik. V ožji odbor so bili izvoljeni še Pavel Očepek za Komendo - Breg, Alojz Zore in Joži Šuštar za Sela in Srednjo vas, Miro Bider za Stranje in Zg. Godič in Andrej Rifel kot referent za tisk poleg že prejšnjih M. Windschnurerja (tajnik), Cilke Ajdovec (blagajničarka), Marjete Humar (16. 4. 1994), Jožeta Jerasa (za Nevlje - Mekinje) in Petra Steleta (Tunjice). V širši odbor so bili imenovani Branko Goričan (za Motnik in zgornjo Tuhinjsko dolino), Baldomir Kremžar za Komendo, Slavica Navinšek in Ladislav Holcer za Kamnik – mesto, Franc Klobčar in Janez Stražar za Podgorje, Peter Juhant za Šmartno in Zg. Tuhinj, Jože Berlec za Vrhpolje, Vilko Dobovšek in Viljem Vamplin za Duplico in Šmarco, Ana Stele za Tunjice, Emil Uršič za Stahovico, Franc Štebe in Rajko Gruden (oba od

16. 4. 1994) za Moste in Križ – poleg prejšnjih Metke Mali (Bakovnik), Jožeta Ftičarja (Mekinje) in Ivana Rifla (Vrhopolje). Računovodske posle so zaupali Dragi Petrič - Škofic.

Zmagovita stranka SKD po volitvah 1994 v opoziciji – tudi z uspehi

Osem novih svetnikov SKD, ki so bili decembra 1994 izvoljeni v novi enodomni občinski svet, je v obdobju 1994–98 nadaljevalo zastavljeno prenovitveno delo svojih šestih strankinih kolegov iz prejšnjega mandata. Žal jim po volitvah ni uspelo izbojevati toliko vplivnih mest v občinskih telesih, kot bi jih – kot najmočnejša stranka – morali dobiti. Od pomembnejših so dobili le: mesto podpredsednice

Članstvo in simpatizerji kamniško-ko-mendske SKD na obisku pri frančiškanih v Brestanici. Ob 5. taboru SKD v Kostanjevici – 10. 9. 1994 (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

občinskega sveta (M. Humar), mesto predsednika komisije za volitve in imenovanja (M. Šuštar) in ponovno mesto predsednika UO Sklada stavbnih zemljišč (M. Windschnurer) in z zamikom, z zelo skrajšanim mandatom, mesto drugega podžupana (T. Stele). Pod novim »neodvisnim«, a očitno »pomladi«¹ nenaklonjenim županom in tudi ob zelo slabem sodelovanju večine svetnikov iz SLS kaj več res ni bilo mogoče doseči.

Ob zelo zavzetem delu v skupščini uspehi SKD vendarle niso izostali. Krščanski demokrati so bili zelo konstruktivna opozicija. Močno so nadzirali delo občinske uprave, še posebej sestavo in izvajanje občinskega proračuna. Tako je bil denar marsikod neustrezno in tudi manj razvojno razporejen. V Skladu stavbnih zemljišč so vsa obsežna dela na Šutni uspešno pripeljali do zaključka že v prvem polletju 1996. Takrat je Sklad SZ iz svojih sredstev za občino (za pokopališče) odkupil tudi kar tri četrtnine vsega zemljišča okrog cerkve na Žalah. Zaradi stroškovno izjemno natančnega vodenja izgradnje telefonskega omrežja je Sklad stavbnih zemljišč v odločilni meri zaslužen, da so vsi takratni telefonski naročniki – vlagatelji nedavno dobili povrnjen kar lep del vloženih sredstev; občina Kamnik sama kar več kot milijon evrov.

Uresničen je bil tudi veliki projekt, ko so predvsem člani iz vrst SKD: Maksimiljan Šimenc, Milan Windschnurer in drugi pod vodstvom požrtvovalnega Milana Šuštarja uspeli zbrati in pripraviti številne podatke in izdati Zbornik žrtev II. svetovne vojne na Kamniškem. Marjeti Humar je uspelo oživiti izhajanje Kamniškega zbornika in ga dobro urejati.

V SKD je bilo veliko veselja, ko so v skupščini uspeli s predlogom, da so občani 29. marca 1996 prvikrat lahko praznovali rojstni dan svojega velikega rojaka Rudolfa Maistra kot občinski praznik!

Vse bi bilo seveda lahko še mnogo bolje, če bi imeli na krmilu občine še naprej člana SKD, to je župana iz vrst SKD. Če bi decembra 1994 Miha Novak pristal na kandidaturo, bi se to najbrž tudi zgodilo.

Anton Hočevar

Podružnica SKZ Tuhinjska dolina – ustanovitev

- Iniciativna skupina: Anton Hočevar, Anton Kadunc, Ivo Orehovec
- Predsedujoči: Ivo Orehovec
- Datum ustanovitve: 28. 10. 1988, začetek ob 14. uri v Kulturnem domu Šmartno v Tuhinju
- Navzoči: delegat SKZ – centrala Ljubljana: Mihaela Logar
- Prisotno približno 200 oseb – simpatizerjev
- Do prvega rednega letnega občnega zbora je podružnica zbrala 129 članov.
- Organi podružnice Tuhinjska dolina:
 - predsednik: Anton Hočevar
 - podpredsednik: Anton Kadunc
 - člani UO:
 - Milan Šuštar
 - Srečo Urankar
 - Vid Kadunc
 - Jože Žibert
 - Jure Zalaznik
 - Slavica Kropivšek
 - tajnica: Slavica Kropivšek

Podružnica SKZ Tuhinjska dolina je samostojno delovala do začetka junija 1990. Takrat so odborniki treh podružnic SKZ v občini Kamnik formalno sklenili, da poenotijo delovanje. K temu so jih navedli novi pogoji delovanja; SKZ je v skupščini občine Kamnik namreč imel 13 delegatov. Delo v organih občine je zahtevalo učinkovito in enotno nastopanje stranke. Ko se je SKZ preoblikoval v SLS, je občinska organiziranost (enotna) postala tudi uradna, tudi znotraj stranke.

Naj se vrnem na sam začetek nastajanja SKZ v Tuhinjski dolini. Na ustanovnem zboru SKZ 12. 5. 1988 v Unionski dvorani v Ljubljani smo bili navzoči vsaj štirje kmetje z našega področja. Naj navedem zelo zanimivo in pomembno dejstvo: na ustanovnem zboru v Unionski dvorani je bilo uradno navzočih čez 1000 oseb. Za ustanovitev zveze je bilo potrebnih 500 podpisov. Vendar je bilo od 1000

Ustanovitev Slovenske kmečke zveze 12. 5. 1988 v nabito polni Unionski dvorani v Ljubljani.¹ Med udeleženci so bili tudi Tone Hočevar, Tone Kadunc in Zdravko Baloh.

¹ Aleš Primc idr. 2008. *Slovenska kmečka zveza: ob 20. obletnici*. Ljubljana: Inštitut za gospodarske in družbene študije.

navzočih zbranih samo nekaj malega podpisov! Vodstvo zbora je apeliralo na zavest in pogum, vendar brez uspeha. Očitno je bil navzoč strah! Na koncu je obveljal dogovor, naj zainteresirani vzamemo vpisne pole domov in poskušamo podpise zbrati na terenu. Z Antonom Kaduncem iz Zgornjega Tuhinja sva jih vzela in zbrala več kot 60 podpisov. Zbiranje teh podpisov bi bilo vredno, da bi ga popisal dober pisatelj. V glavi pole je pisalo, da ustanavljamo stanovsko-politično organizacijo, kar pomeni stranko. V deželi pa je še vedno vladal komunizem in še hujši strah pred njim.

Zanimiva je napoved nekih, da bodo podpisi pristali na Udbi! Ko sem pozneje spraševal po teh papirjih, ni nihče vedel, kje so arhivirani. Najbrž res na Udbi. Če gledamo z današnjega vidika, ko kmete tepejo raznorazne tegebe, evropska birokracija je nemogoča, cene so slabe, denarna

pomoč, ki so je pri mnogih polna usta, je le simbolična, prenehanje kmetovanja se plazi po deželi – je težko razumeti, zakaj so kmetje takrat svojo stranko tako željno pričakovali. Če se vrnemo v leto 1988, lahko ugotovimo, da je bil za kmete ta korak povsem normalen. Kljub temu da se je odnos komunističnega režima do kmetov precej omehčal, je bil kmet prikrito vedno obravnavan kot razredni sovražnik. Zadruga so bile orodje režima, v gozdovih so suvereno gospodarili gozdarji, otroški dodatki so bili za kmete nedosegljivi, enako štipendije. Mleko, meso, žito in ostali osnovni prehrabeni izdelki ali pridelki so imeli določeno ceno, prosta prodaja lesa in prej naštetih proizvodov je bila prepovedana. Poleg tega je v širši državi nastalo neko čudno vzdušje. Bilo je čutiti, da smo prišli na konec neke dobe. Negotovost je visela v zraku. Razmišljujoči ljudje so to čutili. Ob takšnih razmerah je povsem normalno, da se vzbudi misel: »Nekaj je treba storiti!« Posledica takšnega razmišljanja pa je rojstvo SKZ.

Pričakovanja v zvezi s to organizacijo so bila velika, vsekakor prevelika, in logična posledica tega je, da je po nekaj letih sledilo razočaranje. Resnica je, da so vse vlade po osamosvojitvi Slovenije probleme na kmečkem področju reševale z levo roko. Slovenska kmečka zveza in njena naslednica Slovenska ljudska stranka je bila sicer vedno zagovornica kmečkih interesov, vendar je bila osamljena ali vsaj v

manjšini. No, res pa je tudi, da je ta stranka v silni želji, da bi postala splošna stranka, dopustila, da je kmetijstvo prišlo v drugi plan. V primerjavi z drugimi še vedno odločna zagovornica kmetstva, a mnogo mehkejša, kot smo kmetje od nje pričakovali. Po osamosvojitvi so s kmetovanjem prenehali na več deset tisoč kmetijah. Kmetje to gledamo kot propad, s katerim je povezana človeška travma. Družba gleda na to povsem neprizadeto. Medtem ko se obravnava vsako odpuščanje delavcev kot tragedija, se s težkimi denarji sanirajo banke, železnice, železarne ..., se v kmetijstvu ne napravi nič. Nič prestrukturiranja, nič prekvalifikacij, nič predčasnega upokojevanja. Skratka – popolna brezbržnost! Edina izjema je kmetijska nadgradnja. Ta se bohoti. In to nas kmete boli! Vidimo, kako je pogled na kmetijstvo izkrivljen in kako vsa panoga nazaduje.

Vsemu temu navkljub pa kmetje, ki smo sodelovali pri nastanku in življenju SKZ in SLS, s simpatijami in z nostalgijo gledamo na čas, ko smo skupaj ustvarjali zgodovino. Stranki želimo, da bi preživela, ter da bi se ponovno približala tistim malim in srednjim kmetom, ki so vanjo svojčas polagali svoje upe. Za Slovensko ljudsko stranko je v slovenskem političnem prostoru dovolj prostora, vendar ga bo morala najti sama. Liberalna smer zanjo zagotovo ni dobra, tam postaja že neznosna gneča. Svetujemo ji, naj se vrne h koreninam.

Odmevna akcija Slovenske kmečke zveze – mlečni štrajk 29. 6. 1989 tudi v Kamniku (Foto: arhiv Antona Hočevarja)

Breda Podbrežnik Vukmir

SDZS – za svobodo duha in človekovo dostojanstvo

Razkorak med ideologijo in realnostjo

Glavni razlog za mojo dejavno vključitev v nastajanje Demosa je bilo prepričanje, da si vsi ljudje zaslužimo možnost svobodne izbire in svobodnega duha, kar je temelj človekovega dostojanstva.

Kot študentka književnosti sem ob prebiranju slovenske literature naletela na besedila, ki so v meni povzročila konflikt med tem, kar sem bila naučena v šoli, in med tem, kar mi je prikazovala sodobna književnost. Takrat sem se počutila zavedeno, saj me je šola zavajala in mi realnost ter zgodovino prikazovala vsaj enostransko, če že ne potvorjeno. Učili so nas, da živimo v blaginji, v svobodi, v družbi, ki je v vmesni fazi do komunizma, kjer bo vsak prejel, kolikor potrebuje, in dal, kolikor zmore. Profesorico je sošolec sicer zmedel z vprašanjem, kako bomo definirali potrebe in če bo legitimna tudi potreba po krznem plašču in ne le po štruci kruha. Že takrat se je vame naselil dvom v praktično izvedljivost teorije, ki so nam jo podajali v okviru temeljev marksizma in samoupravljanja. Še bolj ob tem, ker smo vsi hrepeneli po produktih gnilega kapitalizma in smo se poniževali na Ponte rossu, kjer smo kupovali cenene kavbojke, ki so bile v našem socializmu obvezen kos garderobe mladih, a jih pri nas ni bilo mogoče dobiti. Učili so nas o revoluciji in partizanstvu, o neuvrščenosti in enkratnem sistemu, ki mu ni para v svetu. Vzgajali so nas v kolektivističnem duhu in nam podajali črno-belo sliko preteklosti in naše sedanjosti. Prepričani smo bili, da rastemo v svobodni in dobri deželi, kljub temu da smo se ob primerjavi z gnilim zahodom počutili revne.

Zato so me pretresli realistični, kruti opisi vojnih in partizanskih posameznih usod in dejanj v sodobni slovenski književnosti, na primer pri Vitomilu Zupanu ali pri Jožetu Snoju. Ko smo izvedeli, da je bil marsikdo zaprt zaradi tega, kar je rekel in ali kar je mislil, je na naučeno padla senca. Šokirali so me romani Igorja Torkarja ali Branka Hofmana, v katerih sem brala, kako brezobzirno je sistem, ki smo ga v šoli spoznavali kot edino pravičnega, teptal človeško dostojanstvo. Obudila sem spomin na osnovno šolo, kjer so problematizirali vero in kjer je učiteljica zahtevala, naj verni dvignejo roke, s čimer jih je seveda stigmatizirala, ker je povedala, kako zavajajoča je vera in kakšen opij je za ljudstvo.

Ravno to spoznanje, da so nas napačno učili in vzgajali v lažnih vrednotah, me je vodilo k spoznanju, da naša družba ne podpira pravega svobodoljubja, pač je sistem vrednot predpisan in dirigan. Naučili so nas, da je treba paziti, kaj se kje reče, in da se ne sme kritizirati.

Ta razkol med deklariranim in dejanskim sem razumela kot prevaro, kot nesvobodo pa to, da se o tem ni smelo svobodno razpravljati. Zato sem se do tedanjega političnega sistema opredelila kot do sistema, ki ne podpira človekove svobode do izražanja, predvsem do političnega opredeljevanja, in zato tepta njegovo dostojanstvo. Že res, da je bila služba zagotovljena in da smo imeli možnost izobraževanja, vendar smo se zavedali, da je tudi gospodarski sistem napihnen in da se lahko v prihodnosti zruši, saj je bilo za nas tržno gospodarstvo znak gnilega kapitalizma, razrednega izkoriščanja in nekaj, kar socializmu ne pritiče. Ko sem zložila vse svoje izkušnje in spoznanja, ki sem si jih nabrala kot odraščajoče dekle tudi med potovanji po zahodni ter vzhodni Evropi, sem spoznala, da je naš sistem krivičen in da smo vsi indoktrinirani. Le kako je možno, da sme obstajati le ena stranka, le ena ideologija, vse, kar je drugačno, pa je zanikano in prepovedano? In kako je možno, da smo to sprejemali in živeli? Filozofinja Hannah Arendt meni: »Že zgodaj je bilo ugotovljeno in pogosto potrjeno, da v totalitarnih državah propaganda in teror predstavljata dve plati iste medalje. Vendar pa to drži le delno. Kjer koli ima totalitarizem absoluten nadzor, nadomesti propagando z indoktrinacijo in uporablja nasilje ne toliko za zastraševanje ljudi (to počne le v začetnih stopnjah, ko še vedno obstaja politična opozicija) kot za nenehno uveljavljanje svojih ideoloških doktrin in praktičnih laži.«¹

Začetki

S Francetom Tomšičem smo bili dobri znanci in smo se večkrat srečali ter o teh vprašanjih začeli razpravljati, vendar šele po litostrojskem štrajku, znameniti številki 57 Nove revije ter zlasti po aretaciji Janeza Janše, Davida Tasića in Ivana Borštnerja. V teh debatah so se mi odpirale oči zaradi vprašanja, zakaj pri nas ne sme biti nobene stranke – razen ZKJ.

Zato sva se oba z možem vključila v nastanek slovenske pomladi in med prvimi v Kamniku sodelovala pri ustanovitvi tedanje Socialdemokratske zveze občine Kamnik, predhodnice današnje Slovenske demokratske stranke in sicer z namenom, da se slovenska družba demokratizira v večstrankarskem parlamentarnem sistemu. V Sloveniji so se že začela odpirati vprašanja o novih oblikah politične organizacije.

7. aprila 1989 smo v Kamniku ustanovili iniciativni odbor za ustanovitev območne organizacije Socialdemokratske zveze Slovenije, katerega člani smo bili Adolf Čebulj, Igor Podbrežnik, Matevž Bergant, Dušan Sitar, Andrej Vrabec, Franc Opravš, Alojz Mlinar, Gabrijela Dežman in Breda Podbrežnik Vukmir. Prostor za redno sestajanje nam je odstopila tedanja Zveza socialistične mladine v Kamniku na Gregorčičevi 2. Oblikovali smo naslednje sporočilo za javnost:

»Socialdemokrati iz občine Kamnik smo prepričani, da ima vsak državljan Slovenije pravico živeti v svobodi in blaginji in odstavljati voditelje po vnaprej določenih demokratičnih postopkih, ustvarjati v miru in brez strahu pred samovoljnimi posegi oblasti. Socialdemokratska zveza Slovenije je avtonomna politična organizacija, ki deluje na celotnem področju Slovenije. Organizirana je na osnovi sodob-

15. decembra 1987, v času stavke v Litostroju, je France Tomšič predlagal ustanovitev iniciativnega odbora nove politične stranke – Socialdemokratske zveze Slovenije. Predlog je podprla večtisočglava množica stavkajočih delavcev. To, da delavci odklanjajo partijo in podprejo ustanovitev opozicijske stranke, se ni zgodilo vse od Rusije do Jugoslavije. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

¹ Arendt, Hannah. 2003. *Izvori totalitarizma*. Ljubljana: Študentska založba, str. 425

Zakonca Breda in Igor Podbrežnik sta bila med ustanovitelji Socialdemokratske zveze Slovenije in sta med prvimi v Kamniku odprla javno razpravo o demokratizaciji slovenske družbe. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

nega in učinkovitega političnega koncepta evropskih socialdemokratskih strank. Prizadevamo si za miren prehod iz obstoječega enopartijskega sistema v parlamentarno demokracijo, ki bo osnova demokratične in pravne države. Socialdemokrati želimo sodelovati z vsemi družbenopolitičnimi organizacijami, interesnimi združenji in skupinami, ki spoštujejo načela demokratičnega odločanja. Sodelovanje je možno, če se ohranja popolna avtonomnost in enakopravnost.«

To obvestilo je bilo hkrati tudi povabilo k sodelovanju.

Zveza je imela seveda namen postati stranka, česar pa tedanja zakonodaja ni dopuščala, zato je nekaj časa delovala še kot zveza. Že nekaj dni po ustanovitvi iniciativnega odbora smo se sestali s tedanjim vodstvom kamniške SZDL. Igor Podbrežnik, Adolf Čebulj, Matevž Bergant in Breda Podbrežnik smo se sestali z Davorinom Gregoričem in Rudijem Pfajfarjem. Zapis sestanka hranim v osebni arhivu in iz tega zapisa povzemam nekaj poudarkov srečanja.

V uvodnem delu sestanka je Igor Podbrežnik predstavil naš namen in povedal, da si želi bodoči kamniški odbor Socialdemokratske zveze Slovenije najti življenjski prostor, da bi se izognili podtikanju o protiustavnosti in morebitnemu kriminaliziranju našega delovanja. Čebulj je spregovoril o izogibanju načelnim političnim vprašanjem, o težnji, da bi s SZDL sodelovali pri konkretnih problemih, in o tem, da je medsebojni interes, da ne bi prihajalo do oviranja. Gregorič je zagotovil, da SZDL želi odpirati prostor takšnemu delovanju in da ni ideoloških ovir, da pa se je treba zavedati ustavnih določil na slovenskem in širšem jugoslovanskem prostoru, da njega ne motijo nova gibanja, vendar pa osnovna pravila političnega organiziranja še niso razdelana. Igor Podbrežnik je izpostavil temeljni vprašanji, ki se nanašata na delovanje nove zveze: to so prostor za sestajanje in prostor za informiranje. Gregorič je zagotovil, da prostor ni sporen, razen s strani organov pregona, če bodo prekoračena ustavna določila, da pa se bodo z vprašanjem strankarstva ukvarjale spremembe ustave. Igor Podbrežnik je rekel, da se nove zveze ne morejo potisniti na nivo pevskih društev, Rudi Pfajfar pa je povedal, da je vprašanje časa, kdaj se bo SZDL tako spremenil, da bodo lahko enakovredno sodelovale tudi druge zveze, ter da bo novi program SZDL pokazal, kaj se lahko združuje pod njenim okriljem. Gregorič je povedal, da bo ta zveza dostopna tudi za tiste, ki se ne opredeljujejo, in da politični prostor ni sporen v okviru obstoječe ustave, zato je predlagal, da naj bi bili po ustanovitvi njeni predstavniki v sodelovanje v okviru SZDL vključeni neformalno. Podbrežnik je povedal, da želimo svojega predstavnika tudi v uredniškem odboru Kamniškega občana, Gregorič pa je menil, da se tega še ne bi lotili, ker SZDL ne vpliva na uredniški odbor lokalnega časopisa, vendar pa objavljane ni sporno. Govorili smo tudi o možnosti govora na občinski delavski proslavi v Kamniški Bistrici, vendar pa do tega ni prišlo, ker bi bilo to po mnenju tedanjega vodstva SZDL lahko razumeti kot provokacijo. Omogočili pa so postavitev stojnice, na kateri se je predstavljala Majniška deklaracija.

Tako so stekle priprave na ustanovitev občinskega odbora Socialdemokratske zveze Slovenije. Pri tem je sodeloval tudi France Tomšič.

Z vodstvom kamniškega SZDL smo se sestali še enkrat v zvezi z vprašanjem registracije odbora. Gregorič nam je zagotovil, da se bo odbor v prihodnosti lahko registriral, da pa kljub temu ne bo težav in ovir za delovanje, vendar je opozoril na to, da morajo biti javni shodi prijavljeni in da mora biti pla-

katiranje v skladu z občinskim odlokom o plakativanju, dolžnostni izvod pa je treba dostaviti na pristojni organ. Povedal je tudi, da je predsedstvo informiral o naši ustanovitvi, da je potrebno formalno prijavo pred ustanovitvijo posredovati njemu (osebni arhiv, zapisnik sestanka 24. 4. 1989).

Dogovori s SZDL so potekali na zelo korekten način, vendar pa je bilo jasno, da si SZDL na slovenskem nivoju želi nastajajoča gibanja spraviti pod svoj dežnik in jih tako obvladovati. Z današnjega vidika lahko celo rečem, da so bili prvi dogovori mnogo bolj konstruktivni kot kasnejše sodelovanje z drugimi dejavniki kamniškega političnega prostora, kar je razumljivo, saj takratne zveze niso imele značaja strank in ni bilo nevarnosti konkurence na volitvah. O tem piše Rosvita Pesek: »Januarja 1989 je republiški izvršni svet pritrdilno odgovoril na delegatsko vprašanje Toneta Anderliča, ali je v okviru obstoječega sistema sploh mogoče organizirati politične organizacije. Vendar je to pravico omejil z veljavno ustavo in političnim okvirom SZDL.«² Tudi zato so se nastajajoče politične organizacije morale postaviti v prve bojne črte najprej zato, da se smejo organizirati in delovati zunaj Socialistične zveze. Dr. Lev Kreft iz ZKS je dejal, da je orientacija komunistov nestrancarstvo in da bi se morali pogovarjati o političnih svoboščinah človeka, ne pa o strankarstvu.«³

Igor Podbrežnik je prevzel odgovorno nalogo, da združi kamniško opozicijo, ki jo je nato uspešno vodil na prve demokratične volitve. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Polde Mihelič, danes že pokojni slovenski slikar, je navdušeno podprl ustanovitev občinskega odbora SDZS. (Foto: arhiv Franceta Tomšiča)

² Zver, Milan. 2001. *Moč in nemoč Demosa. Študij primera – SDS*. V: Demosov zbornik. Maribor: Univerza: Zgodovinsko društvo.

³ Pesek, Rosvita. 2007. *Osamosvojitev Slovenije: Ali naj Republika Slovenija postane samostojna in neodvisna država?* Ljubljana, Nova revija.

Ustanovitev kamniškega odbora Socialdemokratske zveze Slovenije

20. maja 1987 smo ustanovili kamniški odbor Socialdemokratske zveze Slovenije in javno ter jasno izrazili zahtevo, da se vključimo v občinsko dogajanje. Slavnostni govor je imel France Tomšič, z referati pa smo nastopili še Albert Čebulj, Matevž Bergant, Igor Podbrežnik, Breda Podbrežnik in Andreja Vukmir. V referatih smo razmišljali o socialdemokraciji in predstavili nekaj tez s politično vsebino. Pozdravil nas je predstavnik družbenopolitičnih organizacij Rudolf Pfajfar in predstavnik Kmečke zveze Janez Jeretina. Sledile so volitve. Predsednik je postal Igor Podbrežnik; izvolili smo tudi ostale organe. Že kmalu so trije izvoljeni predstavniki odstopili, Albert Čebulj pa je umrl.

O ustanovitvi sem pisala tudi v Kamniškem občanu, članke pa sem podpisala z začetnicama BP. Ni-

sem pomislila na svaka, ki ima enaki začetnici in ki je kot obramboslovec delal na občini Kamnik, vendar službe ni mogel obdržati – obstajala so namigovanja, da prav zaradi teh člankov, čeprav sem popolnoma prepričana, da so vedeli, kdo je avtor člankov. Tako so spretno posegli v družinske vezi, na katere je senco vrglo najino politično udejstvovanje. Moram povedati še to, da sva na dan ustanovitve stranke na dvorišču pred najino hišo, ki sva jo takrat obnavljala, pisala govora in načrtovala potek ustanovitve. Bil je lep in topel dan. A spodaj pod našo hišo je ves dan stala policijska stoenka, ki sva jo opazila šele čez nekaj ur. Uboga miličnika, ki sta morala v tisti vročini sedeti v neudobni stoenki in nadzirati dva dolgočasneža pred tedaj še razsuto hišo. Imela sva tudi svojega »opazovalca«, ki je bil prav pogosto na tistih mestih kot midva – še posebej je bil pozoren na moža, saj sem jaz zaradi majhnih otrok pogosto ostajala doma. Še danes se pogosto srečamo in še vedno je zelo simpatičen gospod.

Malo manj smešno pa je bilo smešenje nekaterih tedaj dejavnih občinskih predstavnikov, ki so se do novih političnih gibanj ter ljudi vedli cinično in poniževalno. Pravzaprav pa

danes ni nič drugače. Obveljal je stereotip, da so vsi, ki niso za današnjo »levico«, intelektualno in izobrazbeno na nižjem nivoju. Čeprav meni osebno današnja delitev na leve in desne glede na politične programe in zavzemanje za določene rešitve ni skladna s kategorijami levičarstva in desničarstva, torej kar je v našem prostoru sprejeto kot levo in napredno, zame nikakor ni v resnici levičarsko.

Alojz Mlinar (na sliki levo) in Franc Opravš sta bila med ustanovitelji SDZS in zagnana aktivista kamniške opozicije. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Mirko Zorenč, Matevž Bergant in Igor Podbrežnik (na sliki od desne proti levi) so spomladi leta 1990 vodili zborovanja kamniške opozicije. (Foto: arhiv Cirila Simičaka)

Naj navedem primer iz časopisa iz zadnjega obdobja, in sicer gre za intervju z Igorjem Lukšičem:

»V primeru Golobič se veliko moralizira. Pred nedavnim ste dejali, da je treba politiko rehabilitirati, in sicer tako, da postane moralna in da jo zastopajo ljudje, ki so brez škandalov. Lahko Golobič rehabilitira politiko?

V obzir je treba tudi vzeti, kdo kaj politično predstavlja v tej državi. Škandaliziranje posameznih osebnosti je klasična strategija desnice. Če vzamemo Billa Clintona, gre pri njem za tipičen primer škandaliziranja. Vsem je, upam, jasno, da ni šlo za moralni problem, temveč za politični problem: kako razmerje sil, ki je kazalo v prid demokratom, še za eno obdobje obrniti v prid republikancem.⁴ V primeru Golobič ne gre za moralno, ampak za politično zgodbo. Ker je desnica intelektualno in moralno šibka, se v politiki ne znajde in jo zato reducira na moralko. Politično dejanje pretvori v moralni nauk in okrog njega organizira vsesplošno zgražanje. To pa je samo način mobiliziranja politične podpore najnižjih strasti v ljudeh. Od tod izhaja nenehna pretnja totalitarizmov in avtoritarizmov.«⁵

Nadaljevanje

Sama sem bila kasneje manj dejavna zaradi majhnih otrok. Včasih se sprašujem, če je bilo vredno. Konec koncev je še vedno vse drugače, kot smo si predstavljali. Sama sem si predstavljala, da bodo nove politične sile enakovredne tistim od nekdaj, a je propagandni stroj še vedno zelo močan, stare zaveze skorajda svete in stara prijateljstva, ki temeljijo v interesih moči in kapitala, trdne. Med levico in desnico poteka ostra ločnica: levica se koncentrira okoli večkrat reformiranih in prenovljenih komunistov, desnica pa naj bi bilo vse ostalo, kar ni levica. Levica naj bi bilo vse, kar je pozitivno: svoboda govora, zaščita šibkih, solidarnost, socialna naravnost, humani odnosi v družbi. Desnica naj bi imela v posesti homofobijo, nacionalizem, odpor do marginalnih skupin in podobno. A naša zgodovinska izhodišča so drugačna in kratenje človekove svobode je povezano s prejšnjim sistemom.

A naj mi kdo razloži, tako po proletarsko, kako so lahko novodobni slovenski kapitalisti ideološko in interesno povezani s prenovljeno komunistično stranko? Naj mi kdo razloži, zakaj se stranke, ki prisegajo na človekove pravice, niso nikoli distancirale od predhodnic, ki so te pravice teptale tako, da so zapirale in ljudi pobijale brez sodnih procesov ter ugotavljanja krivde, ki so ljudi zaradi verbalnih deliktov pošiljale v zapore in na Goli otok? Na današnjem političnem prizorišču skoraj ni politika, ki bi mu bilo res mar ljudi. To pa je zame, ki sem proletarsko dete, vodilo pri odločanju na volitvah. Ne zanimajo me pavšalne delitve na leve in desne.

Vendar pa je nujna tudi samorefleksija. Treba je priznati, da so v novih strankah priložnost za svojo uveljavitev in izživljanje našli ljudje, ki ne bi nikoli uspeli ne v komunističnem ne v nekomunističnih sistemih in ki so svoje razumevanje politične stvarnosti utemeljili na popreproščenem antikomunizmu. V bistvu so bili mnogi druga plat medalje sistema, ki smo se ga komaj rešili.

Danes ljudi presojam po njegovi dobroti in sposobnosti, sodelujem z dobronamernimi ljudmi iz vseh strank. Svoj malenkostni

V Socialdemokratsko stranko so prišli novi ljudje: Srečo Repanšek (na sliki levo) je prevzel skrb za koordinacijo dela stranke na Gorenjskem, Vida Romšak je med drugimi nalogami skrbela za vodenje dela v klubu svetnikov SDS, Miro Petek pa je predano skrbel za delo pisarne, vse do prezgodnje smrti pa je bil tudi član najvišjega vodstva SDS. (Foto: arhiv Vide Romšak)

⁴ Po moji presoji res ne gre za moralo, pač pa za politični kapital ali kredibilnost, ki jo ima politik, ki govori resnico. Tudi pri simpatičnem Clintonu je bilo problematično njegovo laganje in to bolj, kot njegov intimni odnos z eno od uslužbenk.

⁵ Potič, Zoran. 2009. Igor Lukšič, politolog, minister, član SD: Zamudili smo priložnost za dokazovanje, da smo intelektualno najmočnejši. Delo, Sobotna priloga, 13. junij 2009.

INICIATIVNI ODBOR SOCIALNODEMOKRATSKE ZVEZE SLOVENIJE

SOCIALDEMOKRATSKA ZVEZA SLOVENIJE JE SAMOSTOJNA POLITIČNA ORGANIZACIJA. DELUJEMO IZVEN SZDL.

Hočemo odpravo enostrankarske vladavine. Ne priznamo avantgardnost.

NASLEDNJE VOLITVE MORAJO BITI NEPOSREDNE IN TAJNE.

Sodišča morajo biti neodvisna. Ne pristajamo na sojenje po politični direktivi.

ODKLANJAMO UTOPIČNI MODEL SAMOUPRAVLJANJA. DELAVEC MORA POSTATI DELNIČAR -SOLASTNIK.

Smo za zmanjšanje davkov, neomejeno zaposlovanje v zasebnem sektorju in ukinitvev zemljiškega maksimuma.

V PODJETJIH NE SME DELOVATI NOBENA POLITIČNA ORGANIZACIJA, TEMVEČ SAMO NEODVISNI SINDIKATI, KI ŠČITIJO DELAVCA.

Temelj socialne varnosti državljanov je učinkovito delo. Solidarnostno pomoč priznamo samo bolnim, ogroženim in brezposelnim.

SEDANJI POLOŽAJ SLOVENIJE V JUGOSLAVIJI JE SPOREN IN LJUDSTVO NAJ SE Z REFERENDUMOM IZREČE ČE IN V KAKŠNI JUGOSLAVIJI ŽELIMO ŽIVETI.

Slovenski narod mora imeti popoln nadzor nad vojaškim aparatom na območju Slovenije, poveljevanje in pouk v slovenskih enotah in štabih mora biti v slovenskem jeziku.

**PRIDITE NA USTANOVNI ZBOR
KI BO
V ČETRTEK, 16. FEBRUARJA 1989
OB 17. URI
V VELIKI DVORANI
CANKARJEVEGA DOMA V LJUBLJANI**

prispevek k slovenski pomladi iz te perspektive ocenjujem kot velik korak, ki je terjal tudi nekaj osebnega poguma in kasneje premagovanje razočaranja nad spoznanjem, da vsi v slovenski pomladi niso sodelovali le s srcem, pač pa tudi s pokvarjeno računico. Nič zato, zdaj imamo sistem, ki nam omogoča možnost izbire, časopise, polne zdrah in kreganj, veliko nasprotovanj – vendar se mi to zdi bolje kot navidezna monolitnost in iluzija uspeha.

Branko Novak

Zeleni v obdobju sodelovanja v kamniškem Demosu (1990–1992)

Povojna jugoslovanska oblast je v svoji vnemi po industrializaciji dežele vse prevečkrat popolnoma prezrla naravovarstvene normative. Imeli smo velike onesnaževalce okolja, ni bilo važno, kam in kako se odlagajo za podtalnico in pitno vodo zelo strupeni odpadki. Onesnažena pitna voda, hrup, prah in smrdljivo ozračje, začinjeno z dimom in strupenimi plini, so bili stalna, zdravju nevarna nadloga večine Slovencev.

Takemu stanju se več desetletij nismo ne mogli ne smeli zoperstaviti. Ko so v osemdesetih letih prejšnjega stoletja najprej nekateri novinarji lahko postali bolj kritični do oblasti, ko smo zaradi prizadevanj dr. Dušana Pluta in njegovih belokranjskih somišljenikov izvedeli za tragične posledice zastrupljenosti reke Krupe z rakotvornimi dioksini, še bolj pa, ko je svet izvedel za jedrsko nesrečo v ukrajinskem Černobilu (1986), so se v Sloveniji pojavila prva prava ekološka gibanja, a najprej le kot del civilne družbe. Velik del naravovarstvenikov je kmalu ugotovil, da se brez neposrednega sodelovanja pri političnem odločanju ne bo dalo zmanjšati okoljske ogroženosti, kaj šele, da bi jo odpravili. Zato so se naravovarstvena gibanja in osveščeni posamezniki 12. junija 1989 sešli na zborovanju v Mostecu v Ljubljani in se združili v okoljevarstveno politično organizacijo – Zelene Slovenije.

Kamničani smo imeli v tistih letih z uradnimi merjenji dokazano enega najbolj onesnaženih ozračij v Sloveniji, popolnoma neustrezno odlagališče odpadkov na Duplici, napolnjeno z rakotvornimi odpadki iz predelave usnja, stalno nevarnost je predstavljala proizvodnja smodnika in eksplozivov, mnoga podjetja so nevarne odpadke hranila kar na tovarniških dvoriščih, s hrupom, prahom in smradom so ogrožala svoje zaposlene in stanovanjska naselja v soseščini. Predvidena je bila pozidava veliko odlične plodne zemlje, reka Kamniška Bistrica je bila zelo onesnažena, v njej je bilo zato vedno manj življa.

Na Kamniškem je takrat formalno obstajalo Društvo za varstvo okolja Domžale - Kamnik, vendar ga ni bilo nikjer čutiti.

Kot stanovalac v naselju v neposredni bližini tovarne Titan, ki je obremenjevala okolico z neusmiljenim vsakodnevnim dnevnim in nočnim hrupom, prahom in strupenimi plini (med njimi formaldehid), sem, zaskrbljen tudi zaradi Titanovih megalomanskih načrtov o enormnem povečanju proizvodnje in s tem povezanimi pozidavami prvovrstne plodne zemlje, uspel v Kamnik privabiti svobodomiselnega novinarja Vinka Vasleta, ki je 21. septembra 1989 v takrat zelo branem tedniku

Teleks objavil odmeven članek »Kamnik še ne vidi zeleno«. V njem je, pretežno v razgovoru z menoj, odkrito predstavil vso okoljsko problematiko podjetja Titan in ogroženost ter upravičeno zaskrbljenost prebivalstva zaradi tega in drugih kamniških onesnaževalcev okolja.

Članek je bil za tiste čase dovolj drzen in zato zanimiv tudi za vodstvo pravkar ustanovljenih Zelenih Slovenije. Povabili so me, naj tvorno sodelujem pri ustanovitvi občinskega odbora Zelenih. To pa ni bilo niti najmanj enostavno in tudi ne povsem brez nevarnosti. K sreči si takratni SZDL že ni več upal reči NE, politično močni ZSMS, ki se je imel za pokrovitelje Zelenih Slovenije, pa nam je celo občasno za nekaj ur odstopil svoje prostore. S pomočjo osrednjega vodstva Zelenih Slovenije mi je uspelo najti nekaj kamniških somišljenikov, ki so se pred tem že udeležili poletnega zborovanja v Mostecu in/ali jesenskega zborovanja Zelenih v takrat nabito polni veliki dvorani na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Pripravil sem osnutek programa, v pripravljalnem odboru, ki smo ga obravnavali in sprejeli; med nami je bila okoljevarstvenica, ki je poskrbela za nekaj improviziranih povabilnih plakatov, in do ustanovnega občnega zbora kamniških Zelenih je prišlo 11. januarja 1990. Z osebnim prizadevanjem nam je zadnji dan uspelo kratko novico o ustanovnem občnem zboru objaviti tudi v *Delu* in v *Dnevniku*.

Na ustanovnem občnem zboru se nas je zbralo okoli dvajset. Prav lepa udeležba za takrat šele nastajajočo slovensko stranko. Zanimivo, med navzočimi bodočimi člani Zelenih Kamnika je bilo celo nekaj članov Zveze komunistov, kar je že nakazovalo kasnejšo široko politično paleto nove ekološke stranke. Kot gost se je občnega zbora udeležil tudi skorajšnji predsednik kamniškega Demosa Igor Podbrežnik.

Vabilo na ustanovni zbor Zelenih Kamnika – plakat je dober prikaz materialnih pogojev, v katerih so takrat delovale nove stranke. (arhiv Zelenih Kamnika)

Predstavil sem program Zelenih Kamnika, ki je predvideval naše dejavno sodelovanje pri reševanju praktično vseh lokalnih ekoloških problemov, ki jih v naši občini sploh ni bilo malo. Že takrat smo predvideli projektne skupine, kar se je pri našem delu kasneje zelo obrestovalo. Po dolgi tvorini razpravi smo program soglasno sprejeli. Za vodjo projektno-programskega sveta je bil izvoljen dr. Stane Uhan, sam pa sem bil izvoljen za prvega predsednika občinskega odbora Zelenih Kamnika. Takoj smo pričeli z zastavljenim delom, kajti čas in okoliščine so nas zelo priganjale.

Prva stvar, ki jo je bilo treba takoj rešiti, pa začuda ni bila okoljevarstvena. V nekaj dneh smo se namreč morali odločiti o priključitvi koaliciji demokratičnih strank Demos na Kamniškem. Podrobnosti pritrjevanj in nasprotovanj naših članov niso zapisane niti se jih osebno ne spominjam več dobro, vsekakor pa je bila na našem prvem sestanku razprava precej vroča. Končni sklep sestanka vodstva Zelenih Kamnika 15. januarja 1990 je bil, da sledimo smernicam strankinega republiškega vodstva in da zaradi pridobivanja večinske podpore na bližajočih se volitvah gremo v koalicijo DEMOS tudi mi. Čez tri dni smo na skupni javni seji tudi Zeleni Kamnika podpisali sporazum o Demosu na Kamni-

Branko Novak na srečanju z volivci – prvi predsednik Zelenih Kamnika in kamniški poslanec v Zboru občin Skupščine Republike Slovenije. (Foto: arhiv Cirila Simičaka)

škem, čeprav z grenkim priokusom, ker ni bil izrecno naveden naš (samo) pridruženi status.

Zeleni Kamnika smo takrat svoje delovanje usklajevali na vsakotedenskih sestankih izvršnega odbora in projektnega sveta. Le redkokdo je kdaj manjkal, čeprav smo se morali nekaj časa sestajati kar v stranski sobi gostišča Planinka nasproti Občine. Pripravljali

smo se tudi na bližajoče se volitve. Skrb za kandidate v Družbenopolitični zbor in Zbor krajevnih skupnosti je nekoliko zasenčila okoljevarstvene skrbi, a ne za dolgo. Kaj kmalu smo pripravili tudi obširen okoljevarstveni program, ki je obsegal tri skupine delovanja:

- varovanje kulturne in naravne dediščine ter zaščito kmetijskih površin,
- varovanje okolja pred industrijskim in komunalnim onesnaževanjem,
- urejanje prostora z vidika varovanja okolja.

Projektni svet je hitro zaživel in uspešno deloval kar nekaj let. Že pred volitvami nam je uspelo z našim zelenim programom na kratko seznaniti javnost kamniške občine. Kamniški občan nam je v tem času tu in tam odstopil nekaj prostora, dokaj naklonjena pa sta nam bila tudi dopisnika obeh slovenskih osrednjih dnevnikov.

Zaradi neustreznega ter za podtalnico in s tem za vsa živa bitja strupenega odlaganja odpadkov v naši občini smo že v začetku februarja pripravili in uspeli objaviti zelo odmevno izjavo o problematiki odlagališč odpadkov. Zahtevali smo takojšnjo sanacijo obstoječega odlagališča in izgradnjo novega, ki bi bilo sodobno in okolju prijazno.

Sledile so pospešene priprave na aprilске volitve. V republiški Družbenopolitični zbor smo kandidirali kot stranka Zelenih Slovenije, ker je tam veljal proporcionalni volilni sistem. Na volitvah v republiški Zbor občin in na občinskih volitvah v vse tri zборе smo kandidirali na skupni Demosovi listi.

Demos za predvolilno kampanjo ni imel veliko možnosti in skoraj nič denarja, Zeleni prav tako ne. Tako nismo mogli na danes običajne načine podpreti candidature naših izbranih kandidatov. Na predvolilne zgibanke, ki bi jih (poštarji) raznosili po domovih, si še pomisliti nismo upali. Lokalne televizije takrat še ni bilo.

Po temeljitem preverjanju možnosti za izvolitev v republiški Zbor občin se je kamniški Demos odločil, da sem najprimernejši skupni kandidat, sprejemljiv za vso občinsko Demosovo skupnost. Na volitvah po čistem večinskem sistemu, kakršnega poznamo danes pri volitvah predsednika države in pri volitvah županov, je v »troboju« v prvem krogu izpadel Maks Lavrinc, v drugem krogu pa še dr. Bogomir Kovač. Demos in Zeleni Slovenije smo s tem tudi na Kamniškem dobili delegata/poslanca v Skupščini RS.

Tudi na volitvah v republiški Družbenopolitični zbor smo bili Zeleni v kamniški občini uspešni in dobili zavidljivih 13,17 % glasov, kar pa nam ni prineslo poslanskega mandata v tem zboru.

Na občinskih volitvah smo zaradi precej neugodne porazdelitve kandidatov znotraj skupnih kandidacijskih list Zeleni Kamnika imeli vsega le tri izvoljene delegate v 75-članski občinski skupščini (Marija Reba, Janez Bergant in Branko Novak). K slabemu izkupičku je pripomogel tudi sistem volitev v Zbor združenega dela, kjer Zeleni takrat nismo imeli nobenih možnosti za izvolitev. Vodstva veliko podjetij so zaposlene namreč intenzivno opozarjala, da bomo Zeleni, če »pridemo na oblast«, preprosto ukinjali njihova delovna mesta.

Demos kot koalicija pa je v Kamniku slavil. Med vsemi strankami je dobil največ glasov, vendar z 48 % glasov le ni imel večine v občinski skupščini!

Dva dni pred volitvami, 6. aprila 1990, je v smodnišnici KIK prišlo do večje eksplozije, ki k sreči ni zahtevala človeških žrtev, le občani so morali zamenjati veliko okenskega stekla. Eksplozija je med Kamničane zasejala veliko nemira in še več strahu ter upravičene zaskrbljenosti. Zeleni smo po volitvah nekaj dni čakali, da bo vodstvo KIK-a obrazložilo vzroke za eksplozijo in vsaj poskušalo pomiriti Kamničane. Zaradi popolnega molka vodilnih v smodnišnici smo v dnevniku Delo 18. aprila objavili ostro odprto pismo in dosegli, da je vodstvo KIK-a organiziralo okroglo mizo o varnosti in nevarnosti njihove proizvodnje. Udeležba občanov in Zelenih je bila velika in prisotni smo sproti zavračali vsa KIK-ova zagotovila o varnosti, kar je za vodstvo podjetja pomenilo velik pritisk na okoljske izboljšave. Take okrogle mize do takrat ni uspelo organizirati niti predsedniku Skupščine občine Kamnik, kajti KIK je bilo podjetje, nad katerim je svojo roko imela vojska, zato je bilo za lokalne veljake – pa tudi za večino republiških – nedotakljivo.

Po volitvah smo Zeleni Kamnika delovali še bolj zavzeto, saj smo zdaj pričakovali tudi dejansko in moralno podporo ne samo kamniškega Demosa, ki mu je uspelo sestaviti občinski izvršni svet z Marijo Sitar na čelu, temveč tudi in predvsem nove občinske vlade. Čeprav v novi vladi ni bilo nobenega predstavnika naše stranke, kar je precej zgovorno žalostno dejstvo!

Pri delu našega projektnega sveta se je ob vsej zagnanosti članov kaj kmalu pokazalo, da nam kot stranki primanjkuje upravnih pristojnosti in da nimamo nikakršnih sredstev za delovanje. Zato in tudi ker v Izvršnem svetu ni bilo »ministra« s pravo in zagnano okoljevarstveno zavestjo, smo se kmalu dejavno usmerili v ustanovitev občinske komisije za varstvo okolja. Izdelali smo izpopolnjen program varstva okolja v občini Kamnik, ki ga je občinska skupščina soglasno potrdila in sprejela kot občinski program varovanja okolja. Za izvajanje je bil seveda zadolžen Izvršni svet, a je ta večino dela prepustil kar novoimenovani občinski Komisiji za varstvo okolja, ki jo je (tako kot pri Zelenih Kamnika) vodil dr. Stane Uhan. Komisija se je prvič sestala 22. avgusta 1990, sestavljali pa so jo poleg strokovno najbolj usposobljenih okoljevarstvenikov Zelenih Kamnika še predstavniki gospodarstva, Zdravstvenega doma Kamnik, Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine in urbanistične stroke. Danes lahko zavrdim, da je komisija pripravila veliko dobrega strokovnega gradiva, predvsem s področja industrijskega obremenjevanja okolja, ki bi lahko takratni občinski vladi dalo izjemne možnosti za urejanje okoljevarstvene problematike, a je Izvršni svet to gradivo omalovaževal, s komisijo ni želel kaj dosti sodelovati, predsednica IS pa ni hotela niti slišati, da strokovno delo ne more biti vedno izključno ljubiteljsko, brezplačno. Zeleni Kamnika smo kot stranka seveda posredovali, tudi v letih 1991 in 1992, vendar brez uspeha. Naših Demosovih partneric pa ta problem ni kaj dosti zanimal.

Zaradi odlagališča odpadkov na Duplici, v katerem je bilo veliko strupenih industrijskih odpadkov, je bila kamniška podtalnica izredno ogrožena. Zato smo še naprej vneto zahtevali sanacijo tega odlagališča in tvorno sodelovali pri iskanju lokacije, na kateri bi lahko bilo strokovno neoporečno novo ob-

činsko odlagališče. Takrat je že obstajal projekt za odlagališče Ozka dela v Žejah pri Komendi, a so to lokacijo tamkajšnji prebivalci odločno zavrnil. Zeleni smo 17. novembra 1990 organizirali ogled sodobnega odlagališča odpadkov v Tinjah na avstrijskem Koroškem, ki so se ga udeležili tudi direktor Komunalnega podjetja Kamnik Andrej Skodlar z nekaj sodelavci in občinski sekretar za okolje in prostor Marko Magister. Kar smo videli, nas je še dodatno prepričalo, da sodobno odlagališče praktično ne vpliva na okolje, vendar po vrnitvi tudi z novimi argumenti nismo mogli prepričati naših soobčanov. S kančkom sreče smo nato uspeli v Ljubljani. Peter Jamnikar, funkcionar slovenskih Zelenih, je bil takrat podpredsednik ljubljanskega mestnega izvršnega sveta. Najino skoraj vsakodnevno srečevanje v Zboru občin in pogosti pogovori o tej problematiki so rodili sadove: kamniški občini se je uspelo priključiti projektu odlagališča odpadkov na Barju. Tja odlagamo odpadke še danes.

Seveda smo Zeleni Kamnika v letih 1991 in 1992 delovali še na mnogih drugih področjih. Že takrat smo se dejavno zavzemali za Kamniško-Savinjski regijski park, za ohranjanje planšarske značilnosti Velike planine, za ohranjanje (in ne pozidavo) vse in vsake boljše plodne zemlje, za bio- in ekokmetovanje in za pospešen razvoj kmečkega turizma.

Ker je bila kamniška industrija velik »proizvajalec« dima, prahu, smrdljivih in strupenih plinov, smo se dejavno zavzemali za ekološko sanacijo industrijskih onesnaževalcev. Vedno po principu: »Ne ekologija na račun ekonomije! Oboje: ekologija in ekonomija z roko v roki!« in z zavestjo, da bo okoljsko čista proizvodnja najprej in predvsem koristila zdravju ter počutju zaposlenih. Problematičnih je bilo tudi veliko individualnih kurišč, zato smo se vneto zavzemali za čimprejšnjo predelavo obstoječih kurišč na trda goriva na sodobnejše energente: kurilno olje, mazut in predvsem plin. Pri teh prizadevanjih za čistejši zrak smo uspeli; kmalu so se pričele priprave na plinifikacijo Kamnika.

Skrb za čisto okolje ni samo politični program Zelenih: Kamničane smo z zgledom spodbudili, da redno skrbimo za naše okolje – Vane Gošnik, podpredsednik Skupščine Republike Slovenije, in Branko Novak, poslanec v Zboru občin Skupščine Republike Slovenije, sta bila med najbolj prizadevnimi čistilci obrežja Kamniške Bistrice. (Foto: arhiv Jožeta Jelena)

V sodelovanju z domačimi ribiči smo organizirali prvo spomladansko čiščenje obrežij rek Kamniška Bistrica in Nevljica. Čistilna akcija je z leti postala tradicionalna, pokroviteljstvo je prevzela občina, na zelene pobudnike tega čiščenja pa se le še malokdo sploh spomni. Uspelo nam je tudi prvo zbiranje odpadnih baterij po trgovinah, kar pa ni dolgo trajalo, saj zbranih baterij nihče ni hotel ali mogel reciklirati niti jih vsaj varno odložiti.

Manj uspešni smo bili pri reševanju nekaterih perečih prometnih problemov, ki jih je Kamnik nekaj malega rešil šele čez dolgih 10 let.

Poskusili smo okoljevarstveno osveščanje približati šolski mladini, a zaradi naše politične dejavnosti smo bili tudi s tem naprednim in povsem nepolitičnim programom za tedanja šolska vodstva povsem nesprejemljivi. Nekaj več uspeha smo imeli le pri ozelenjevanju okolice šolskih poslopij.

Zaradi kompleksnosti okoljevarstvene problematike v občini smo si vseskozi vztrajno prizadevali, da bi občina dobila profesionalno službo za varstvo okolja, ki bi skrbela za varstvo okolja in tudi za obveščanje in osveščanje javnosti. Leta 1992 nam je uspelo, Občina je končno zaposlila strokovnjaka – ekologinjo.

Ves ta čas smo sodelovali z vodstvom kamniškega Demosa, ki se je redno tedensko sestajalo na dolgih tvornih sestankih. Osebo sem zagovarjal tako sodelovanje, v stranki pa je bilo tudi nekaj pomislekov, odkritega in prikrita odpora, kajti po volitvah smo bili Zeleni samostojna stranka, neodvisna od drugih političnih organizacij. Takrat smo že imeli svojo lastno pisarno, občani so nas poznali kot Zelene Kamnika, ki smo jim radi in pogosto uspešno pomagali pri reševanju okoljskih problemov.

Iz meseca v mesec smo se vse bolj oddaljevali od skupnih akcij Demosa, smo pa še naprej, predvsem zaradi mnogo premajhnega okoljevarstvenega razumevanja in delovanja kamniškega Izvršnega sveta, podpirali Demosova prizadevanja za prenovo občinske vlade.

V letu 1991 je pri Zelenih Kamnika prišlo do prvih pomembnejših kadrovskih sprememb. Za predsednico izvršnega odbora je bila 14. februarja izvoljena Marija Reba. Sam sem se povsem posvetil svojim delegatskim in poslanskim obveznostim. To je bilo obdobje osamosvajanja Slovenije, sprejemanja prve slovenske demokratične ustave in številčne ter pomembne državotvorne zakonodaje, ki jo je nova država

Marija Reba – leta 1991 je prevzela vodenje Zelenih Kamnika. Med 1990 in 1994 je bila predsednica Krajevne skupnosti Mekinje in delegatka v Zboru krajevnih skupnosti Skupščine občine Kamnik. (Foto: arhiv Dragana Reba)

nujno potrebovala. Zato je republiška skupščina zasedala ure in ure, tudi ponoči in celo na tajnih nočnih sejah. To je bilo obdobje napada JLA na Slovenijo, našega uspešnega odpora, odhoda JLA iz Slovenije in mednarodnega priznanja Slovenije. Bilo pa je tudi obdobje vztrajnega in dokončnega propada koalicije Demos. Žal sta se tudi znotraj Zelenih Slovenije v tem času vedno bolj kazali dve struji: prodemosovska in protidemosovska. Karizmatični predsednik naše stranke dr. Dušan Plut je takrat zaradi teh nesoglasij na veliko presenečenje javnosti odstopil in prenehal voditi stranko.

V naši občini je bilo v času predsedovanja Marije Reba okoljevarstveno delovanje kamniških Zelenih vseskozi na zavidljivem nivoju, le odnosi s kamniškim Demosom so se nekoliko ohladili. Obojestransko! Predsedovanje Marije Reba se je končalo z njenim odstopom jeseni 1991, vendar iz stranke ni odšla. Spomladi leta 1993 je znova prevzela vodenje Zelenih Kamnika ter spet delovala tvorno in zagnano zeleno.

V vmesnem obdobju (od konca leta 1991 do začetka leta 1993) je Zelene Kamnika vodil vršilec dolžnosti predsednika Jože Jelen – tudi on zelo uspešno. Z njegovim prizadevanjem in zaradi ugleda, ki smo ga med občani uživali Zeleni, smo v Izvršnem svetu, ki ga je povsem prenovljenega od decembra 1992 vodil Miha Novak, prvič imeli svojega predstavnika – a žal ne na okoljevarstvenem področju.

Naj na koncu teh spominov, ki so zaradi oddaljenosti dogodkov gotovo nepopolni, zapišem: Sodelovanje z Demosom pred volitvami 1990 se je izkazalo kot nujno in uspešno. Sodelovanje po teh volitvah pa je tudi na Kamniškem pričelo pokati po šivih – v letu 1991 smo večinoma ostali enotni le v kritičnih trenutkih. Vendar vsa takratna in tudi kasnejša državna in lokalna politična nesoglasja, po letu 1994 celo odkrita nasprotovanja s strani nekaterih prej koalicijskih strank, ki so nam povzročila veliko politično škodo, Zelenim Kamnika niso preprečila, da ne bi še naprej delovali uspešno, vztrajno, zagnano in okoljevarstveno! Šele dokončen razpad Zelenih Slovenije na manjše, komaj opazne strankarske grupacije dobrih deset let kasneje, je tudi kamniške Zelene potisnil na stranski tir.

ZMAGA DEMOSA – NOVA OBČINSKA POLITIKA

Mihael Novak

Kako sem prišel v politiko

Nikdar se nisem ukvarjal s politiko, a sem spoznal, da je potrebno stopiti v stranko. Začel sem kot podpredsednik in predsednik IS, načelnik Upravne enote Kamnik pa sem postal leta 1995.

Kot dijak in tudi kasneje sem rad sodeloval pri dogajanju v domačem kraju in bil vedno prisoten pri raznih prireditvah. Tako je prišlo leto 1989 in čas velikih sprememb, ki so se kazale v vzhodni Evropi. Bil sem med tistimi, ki smo se prvič v življenju pridružili nekemu gibanju, in sicer krščansko-socialnemu gibanju. Takrat ni bilo še nobene stranke. Tudi sam nisem imel nobenih političnih ambicij in tudi razmišljal nisem o politični karieri. Preprosto sem čutil, da prihaja trenutek, da je možnost, da Slovenci postanemo svobodni v lastni državi in da se moram izpostaviti ter prispevati svoj delež. Samo to sem imel pred seboj. Vedel sem, da je to sen, o katerem so Slovenci sanjali in hrepeneli tisoč let in več, in da je to moč uresničiti. Verjel sem v to. Spominjam se pomladi leta 1990 in priprav na prve večstrankarske volitve. Ko je bila ustanovljena stranka Slovenski krščanski demokrati, sem takoj brez pomislekov stopil vanjo. S svojim vrednostnim pogledom na svet sem v njej videl svoje mesto, vendar še vedno brez političnih ambicij.

Potem so se začeli razni shodi in vem, da sem že takrat nastopal in pripravil izračun ter govoril, koliko dajemo za vojsko, da bi lahko imeli lastno državo, da bi se lahko manj potratno in racionalneje organizirali, da bi lahko živeli demokratično in bolje v lastni državi.

Spomnim se, da so mi nekateri kdaj celo prigovarjali (tudi Andrej Capuder, kasnejši minister za kulturo):

»Veš, kar malo preveč si govoril o lastni državi.«

»Ne,« sem rekel, »vem, da jo bomo imeli, če bomo zmagali na volitvah. Jaz verjamem in to se bo zgodilo.«

No, in tako so prišle volitve in na volitvah je DEMOS dobil večino.

Potem se je začelo tudi na občinskih ravni:

»Sedaj smo dobili, torej je potrebno prevzeti odgovornost in oblikovati vlado, izvršno oblast.«

Sam sem bil takrat zaposlen v podjetju Stol Kamnik in nekega dne me je poklicala Marija Sitar:

»Sedaj sem kandidatka za mandatarko, da bi prevzela občinsko vlado v Kamniku. Kandidaturo

9. decembra 1992 so delegati Skupščine občine Kamnik izvolili nov Izvršni svet Občine Kamnik (od leve proti desni stojijo): Demeter Sadnikar, Dušan Žumer, Janez Stražar, Marijan Stele, Judita Mlinar Kern, Janez Brlogar, predsednik Mihael Novak, Branko Novak, Janez Andrejašič in dr. Janko Urbanc.

(Foto: arhiv Mihaela Novaka)

sprejemam pod enim pogojem: Če greste vi za podpredsednika in boste pokrili področje gospodarstva.«

Odgovoril sem ji, da o tem sploh nisem razmišljal in naj mi da kakšen dan, da razmislim. Še isti dan pa so me zvečer klicali domov, naj pridem v Ljubljano, na Občino Ljubljana Center, za sekretarja za gospodarstvo. Po poroki, ko sva z ženo februarja 1989 dobila hčerkico, sem namreč živel v Ljubljani.

Takrat sem rekel:

»Ne. Če se bom odločil, bom za Kamnik, saj od tam izhajam in ker so mi tam rekli prvi. Nekako to čutim kot dolžnost. Pa tudi Marijo Sitar poznam iz Stola.«

Res je, veliko sem tehtal, a sem se kljub temu težko odločil.

Nekateri so govorili: »Vprašanje, kako bo. Nimaš političnih izkušenj, politika zna biti grda in umazana.«

Vendar sem si rekel, jaz vem in verjamem, da se da z drugačnim delom in z drugačnim pristopom tudi uspeti. Ta pristop sem želel gojiti, to je bilo zame vodilo.

Vstopil bom v to in tako bom delal. Zavedal pa sem se, da smo si prizadevali za demokracijo, za večstrankarstvo in da jih moramo tudi uveljaviti.

Tako sem potem odločil in odšel na povsem novo pot. Maja 1990, ko se je oblikoval in bil potrjen Izvršni svet Občine Kamnik, je postala predsednica Marija Sitar, jaz pa sem postal podpredsednik in sekretar za gospodarstvo. Poleg mene so bili v njem še trije poklicni in trije nepoklicni člani. Izvršni svet je bil imenovan in pričeli smo delati. V Stolu sem moral prekiniti delo in tako sem konec maja podjetje tudi zapustil. Vmes sem bil še malo tam, junija pa sem potem »na polno«, kot pravimo, začel na občini. Imel sem zelo široko področje: gospodarstvo in družbene dejavnosti.

Ker se prej praktično nikoli nisem ukvarjal s tako dejavnostjo, sem se stoodstotno zavzel za delo. Dopoldan in popoldan sem delal v pisarni, zvečer in pozno v noč pa doma, saj sem gradivo nosil tudi

Z obnovo samostanske knjižnice je dal Izvršni svet Občine Kamnik občanom pomembno kulturno sporočilo. Na sliki so Mihael Novak, pater Miroslav in Slavko Tekavčič, predstavnik Ministrstva za finance RS (december 1992) (Foto: arhiv Mihaela Novaka)

domov. Preučeval sem vsebino in po kakšnem mesecu, mesecu in pol, ko smo se pogovarjali, sem že kar dobro vedel, v katero smer gredo stvari.

Lahko rečem, da smo se v delo zagnali s srcem. Leta 1990, 1991 so bili notranji odnosi zelo korektni. Vsi smo bili zavzeti, ne glede na različno politično prepričanje. Pravzaprav političnega prepričanja nikdar nismo izpostavljali. Vedno smo težili k pogovoru. Na tiste trenutke imam res lepe spomine.

Bil je tudi čas plebiscita, vojne, zased; tudi narava nam ni prizanašala, saj so našo občino prizadele poplave. Poleg vseh običajnih težav se je tako dogajalo še vse to. Spominjam se, da so takrat veljale prispevne stopnje za različna področja družbenih dejavnosti, in ko se je trg začel krčiti, je bilo treba zmanjševati obremenitve. Javna poraba v naši državi je bila znižana na doslej najnižjo raven, pričakovanja pa izjemno velika. Res je, ni bilo enostavno.

Takrat je bila v občini velika investicija v družbenih dejavnostih knjižnica. No, kljub temu nam je v Kamniku 1990 in 1991 uspelo. Začeli smo namreč, kot smo si zastavili, tudi na drugih področjih – ne samo v kmetijstvu, ampak tudi v obrti, podjetništvu in turizmu. Zavedali smo se, da Kamnik ima danosti, so pa premalo izkoriščene. In tako je naša ekipa, ne glede na težke razmere, dovolj trdno zakorakala.

Gospodarstvo naše občine je bilo zelo navezano na jugoslovanske trge: Stol, Svilanit, Titan, KIK ...

Podjetje Utok je začelo propadati. Ugotovili smo, da tam proizvodnje ne bo moč obnavljati in da ne bo šlo. Začeli smo sprejemati prostorske ukrepe, kako bi revitalizirali območje podjetja.

Tako je minilo leto 1991. Leta 1992 so nastala nekakšna nasprotja. Predsednica IS je spomladi odstopila. Ne vem, zakaj. Imela je tudi zdravstvene težave. Najprej je rekla, da ne bo kandidirala, potem se je odločila, da bo še enkrat sestavila IS, vendar ji ni uspelo dobiti dovolj podpore. Osebo imam lepe spomine na sodelovanje z njo; bilo je korektno. Kadar koli se srečava, se z veseljem spominjava najinega sodelovanja.

Odprtje prizidka k osnovni šoli v Komendi (avgust 1993). Na sliki (z leve proti desni) so Mihael Novak, predsednik Krajevne skupnosti Komenda Roman Grošelj in dekan Nikolaj Pavlič. (Foto: arhiv Mihaela Novaka)

Tako je prišla jesen leta 1992, ko sem kot podpredsednik v pretežni meri sam vodil IS. Drugi so mi pričeli prigovarjati, naj se vendarle odločim in kandidiram za predsednika. Po pol leta vodenja sem se odločil, da mandat speljem do konca. Izrazil sem le zahtevo, da lahko sam oblikujem ekipo. Nasprotovanj ni bilo.

Glede načina dela sem bil vedno zagovornik dogovarjanja in pridobitve soglasij. Le če res ni soglasja, je potem rešitev glasovanje. Pri temeljnih stvareh pa je potrebno najti soglasje.

Ko sem dobil mandat za prosto sestavo ekipe, sem za sekretarja za notranje zadeve in podpredsednika predlagal Dušana Žumra, za prostor Janeza Stražarja, za gospodarstvo Judito Mlinar Kern, za obrambo Janeza Brlogarja, nepoklicnih članov izvršnega sveta pa je bilo več: za turizem in podjetništvo sem predlagal Marijana Steleta, za področje kmetijstva Demetrija Sadnikarja, za družbene dejavnosti Janeza Andrejašiča, za varstvo okolja dr. Janka Urbanca in za področje lokalne samouprave Branka Novaka. V Izvršnem svetu Občine Kamnik so bili tako kandidati vseh političnih strank, ki so bile zastopane v občinski skupščini, povezovali pa so nas program in prioritete, ki sem jih predstavil.

Bil sem namreč zagovornik konsenza. Vsem sem povedal, da se ne bomo vpletali v strankarske vode. Tako smo takrat zastavili in še danes sem ponosen, da smo kot prijatelji začeli, delali in končali ter da smo ostali prijatelji.

Ta pristop se je potrdil kot pravilen. Občasno so bile pripombe ali kakšni amandmaji, vendar je bil nazadnje rezultat vedno soglasje. To pa je bil tudi moj moto.

Za področja sem izpostavil določene prioritete: prostor in varstvo okolja, turizem, obrt, podjetništvo, kmetijstvo in lokalna samouprava. S takšnim programom smo šli 9. decembra 1992 na skupščino in dobili popolno podporo.

Potem se je začelo nadaljevanje trdega dela. V letu 1992 smo imeli največji projekt – frančiškanski samostan. (Leta 1992 je bilo namreč 500 let samostana – ko je Kolumb odkril Ameriko.) Že prej je bila

Kamniška občina s predsednikom skupščine naklonjena prizadevanju, da se frančiškanski samostan obnovi. Bil je v slabem stanju. V njem so bila socialna stanovanja in ni bilo pravega odnosa do dediščine. Takrat se mi je zdelo prav, da po investiciji v knjižnico obnovimo še samostan in da bo tako obnovljen dajal Kamnik pomembno kulturno sporočilo, saj bo ostal ponos Kamnika in Kamničanov.

To je bil največji projekt leta 1992, ki sem ga vodil kot podpredsednik s podporo predsednice in končal kot predsednik. Potem pa smo 1992–1993 šli v izvedbo prizidka k šoli v Komendi, začeli smo spodbujati podjetništvo, CRPOV v Komendi in Snoviku, kjer smo nadaljevali z raziskavami vode in izvedbo pilotskega projekta, kar je kasneje vodilo do današnjih

term. Leta 1993 smo celovito pristopili k varstvu okolja. Pripravili smo podlage za plinifikacijo, za zgraditev omrežja, sprejeli odlok o koncesiji in leta 1994 je izšel razpis. Na področju varstva okolja smo začeli z izdelavo katastra črnih odlagališč in s programom varstva okolja. Široko smo zastavili stvari, za katere smo menili, da jih je treba dolgoročno razvojno opredeliti.

Leta 1993 so se začele dejavnosti za modernizacijo bencinskih servisov. Izdelali smo študijo lokacij bencinskih servisov. Na področju turizma smo šli v izvedbo predstavitve turistične ponudbe in njeno povezovanje; že leta 1992 smo sprejeli grafično predstavitev občine s sloganom: »Kamnik v naročju planin«, ki velja še danes.

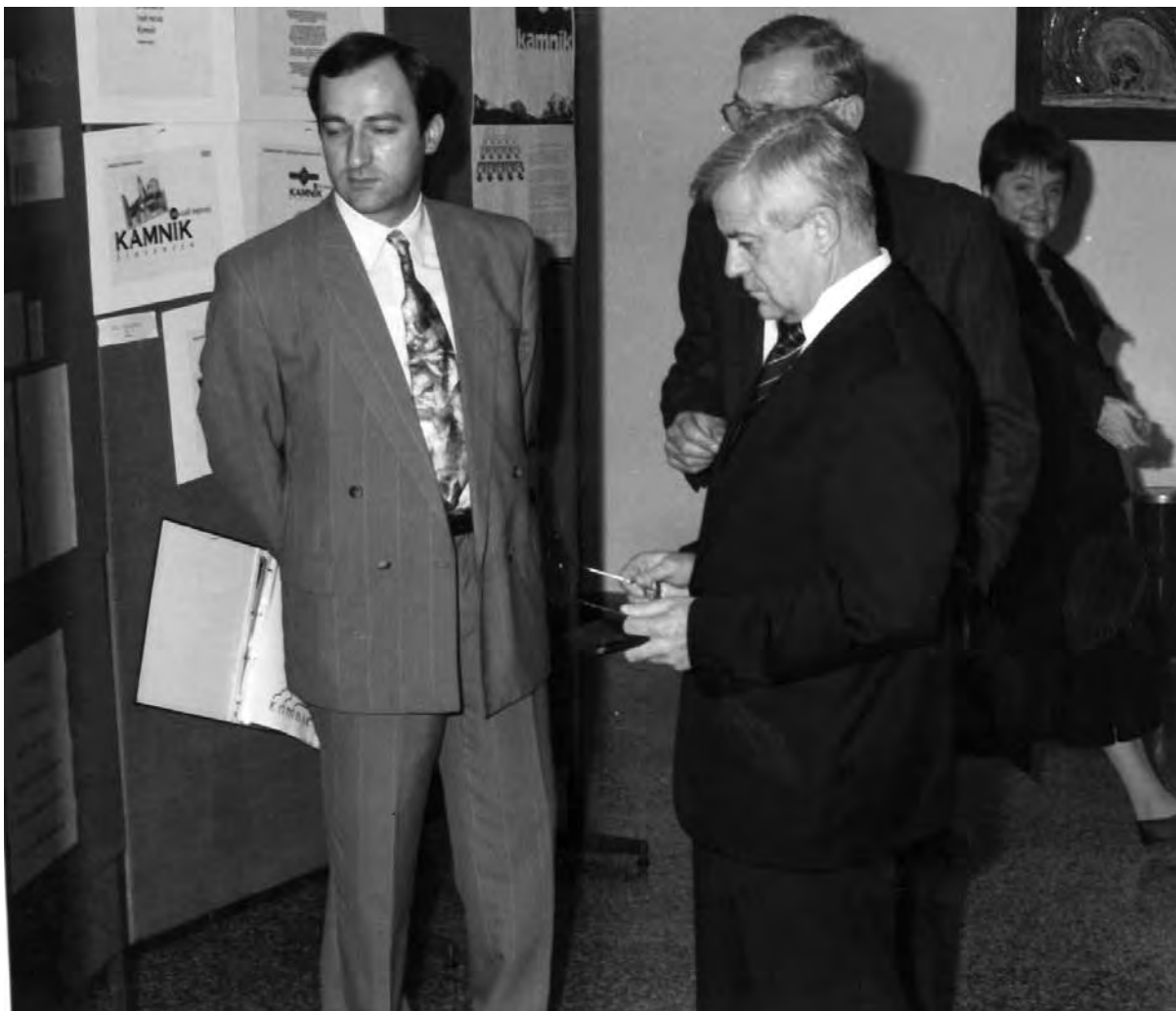
V prvem obdobju, od pomladi 1990 do konca leta 1992, ko sem bil imenovan za predsednika IS, je imel IS v dveh letih in pol 135 sej. Zadnja je bila 2. decembra 1992 in v tem obdobju smo sprejeli 1362 sklepov. Po imenovanju 9. decembra 1992 je imel IS 16. decembra prvo sejo in potem do 29. decembra 1994, torej v 2 letih, 104 seje, na katerih smo sprejeli 1071 sklepov. Delali smo veliko. V obdobju od leta 1990 do 1994 sem hodil spat ob polnoči, enih, zjutraj ob šestih pa smo šli naprej, konec tedna pa še na različne otvoritve in prireditve. Bilo je naporno, vendar lepo, in menim, da tudi uspešno.

Moja parola je bila, da kakor moramo biti uravnoteženi med seboj, moramo iskati soglasje tudi v prostoru in uravnotežiti razvoj v občini. Sledili smo celostnemu razvoju. Z različnimi spodbudami smo podpirali obrt, turizem, podjetništvo, kot na primer z ugodnimi krediti za prenovalo starega mestnega jedra, za mlade družine, za kmetijstvo. Skušali smo narediti tudi določene preboje. Vemo, da je v kamniško občino poleg središča spadala tudi Tuhinjska dolina, del proti Stranjam in Komenda z

Odprtje obnovljene podružnične šole v Mekinjah (november 1993). Mihael Novak je skupaj z Marijo Reba, predsednico Krajevne skupnosti Mekinje, odprl obnovljeno podružnično šolo v Mekinjah. (Foto: arhiv Mihaela Novaka)

Sprejem Milana Kučana, takrat še predsednika predsedstva RS, v prostorih občine Kamnik (Foto: arhiv Mihaela Novaka)

okolico. Bil sem prepričan v koncept, da morajo ta področja biti močna in da Tuhinjska dolina potrebuje samostojno osnovno šolo. To se mi je zdelo nadvse pomembno.

Sprejeli smo program investicij v šolstvu in šli v izgradnjo osnovne šole Šmartno v Tuhinjski dolini. Leta 1994 je bila podpisana pogodba, leta 1995 se je gradnja nadaljevala in tako je potem Tuhinjska dolina s šolo in gasilski domom v Šmartnem dobila pravo središče.

V letu 1994 smo poleg šole v Šmartnem naredili korak naprej tudi na področju kulture in otroškega varstva. Glede denacionalizacije vrtca je prišlo do poravnave z Župnijskim uradom Kamnik. Novi trg je doživel pomembno konsezualno uskladitev s krajani in z investitorjem, rezultat pa je bil projekt in ureditev otroškega varstva. Naslednji korak je bilo dogovarjanje s Kikom Kamnik za kulturno dvorano.

Na področju gospodarstva je bil sprejet izvedbeni akt za golf center in za terme v Snoviku. Dane so bile možnosti, da Kamnik dobi terme in golf, s tem pa nove spodbude za turizem.

Tako smo šli v plinifikacijo, investirali v šolstvo, otroško varstvo, kulturo, komunalno infrastrukturo, spodbujali turizem, obrt, kmetijstvo ... Moj cilj je bil vedno: delati za ljudi zaradi ljudi in pripraviti potrebna izhodišča za možnosti hitrega nadaljevanja razvoja za nami. Vedno smo sledili uravnoveženju, in to na vseh vsebinskih področjih v prostoru. Spominjam se, kako so bili ljudje zadovoljni, še zlasti tam, kjer so se čutili do tedaj zapostavljene, na primer ob asfaltiranju ceste na Vranji Peči. Takrat sem začutil, da je poplačan ves trud, ko sem videl zadovoljstvo in hvaležnost ljudi, ki so srčno sodelovali s prispevki in z delom.

Mihael Novak in
Janez Stražar
v pogovoru z
novinarjem
Matjažem
Brojanom
(Foto: arhiv
Mihaela Novaka)

Takšnim programom in ciljem smo takrat sledili tudi z denarnimi spodbudami v občinskem proračunu. Ob investicijah in podpori tudi pri komunalni infrastrukturi za ceste, kanalizacijo, pa za šolo, vrtec, kulturo ...

Tako smo sklenili mandat v letu 1994, ko sem se tudi odločil, da ne kandidiram več naprej, torej da ne kandidiram za župana. Z ženo sva imela štiri otroke in po petih letih sem vedel, da moram biti več z družino.

Naše delo so takrat ocenjevali različno. Sam ga danes ocenjujem za uspešno. Preveval nas je velik skupni interes, interes Kamnika, interes občine za občane, za občino. Ni bilo važno, kdo predlaga, važno je bilo, kaj predlaga in kakšne pozitivne skupne posledice oziroma rezultate bo predlagano imelo. Velja namreč, da če se po vsebini stvari enotno podpirajo, je bistveno drugače, kot če se po imenih. Tudi v skupščini se je to odražalo kot osnovno načelo. Pri nas ni šlo za to, da bi z glasovanjem ali preglasovanjem dobili zadostno podporo, pri nas se je gradilo in delovalo na soglasjih. Če ga nismo imeli, smo iskali možnosti, da smo ga dobili v čim večji meri.

Še danes sem prepričan, da če v temeljnih stvareh ni soglasja, potem tudi ni napredka. Vsak mora biti zavestno del skupne zadeve. Mnogi politiki mi pri tem niso verjeli, ker so bili politiki »od včasih«. Sam nisem hotel delati na takšen način in mnogi so mi potem kasneje priznali, da smo znali dobro delati. To se mi je zdela najlepša potrditev, da smo delali prav, ko smo takrat morda na ta način ovrgli nekatere stare vzorce.

Zame sta bila vedno najbolj pomembna človek in pošteno delo. Kasneje, ko sem videl, da se kaj dogaja drugače, mi je bilo težko. Pri našem delu se je velikokrat pokazalo, da smo delali prav, čeprav nekateri morda včasih tega niso razumeli ali pa temu niso pritrjevali. Zato danes s ponosom gledam na takratni čas. Bilo je zelo naporno, vendar zelo lepo. Doživel sem veliko lepega; posebno, ko sem šel ob koncu tedna po občini, ko sem se srečeval in se pogovarjal z ljudmi. Delali smo korektno in nismo gledali na politični prestiž. Prav to mi je še danes v veliko veselje in zadoščenje.

Ko se danes oziram nazaj na naše delo, mislim, da smo bili veliki idealisti, saj nismo delali za to, kaj bomo dobili. Delali smo preprosto s srcem, z idealizmom. Mi smo verjeli v to našo Slovenijo, verjeli smo, da delamo dobro za vse ljudi, za vse Slovence, za državo, za občino, za ljudi in kraje v njej. Tega danes v naši Sloveniji manjka.

Spominjam se, da je včasih kdo iz finančnih logov rekel: »Dajte no bolj korajžno. Več se zadolžite.« Pokazalo se je, da to drži le, če se tako lahko dolgoročni projekt hitreje uresniči in če se potem ta vložek tudi povrne. Sicer pa velja: Živi v skladu z realnimi možnostmi. Zame izguba vrednostnega sistema lahko hitro vodi v življenje prek možnosti. Še sedaj sem ponosen na to, da nismo živeli prek svojih možnosti, da smo bili realni idealisti, čeprav nismo nikdar mislili na to, kako in koliko bomo nagrajeni. Sam danes ne potrebujem pohval. Moje največje zadovoljstvo so zadoščenje, prepričanje in potrditev, da sem delal in naredil prav. Najboljša naložba je tista, ki prinaša razvoj in blaginjo vsem, ne (le) posamezniku. Dokler tega duha ne bo, bo težko živeti.

Sedanja kriza je zato tudi priložnost, da se vrnemo k odnosom in vrednotam, ki so nas Slovence krasile in končno pripeljale k lastni državi. Tako lepo domovino, svojo državo imamo, da moramo spet in bolj sodelovati drug z drugim, drug drugega spoštovati in ceniti dobre odnose ter poštenje.

Tone Stele

Odločitev za politično delovanje

Do sredine januarja leta 1990 so bile v Kamniku ustanovljene že vse pomembnejše stranke, ki so tisti čas imele v Sloveniji vidnejšo vlogo, razen Slovenske demokratične zveze – SDZ. Prav v tej stranki so bili na vodilnih položajih ljudje, ki so najodločneje zahtevali politično demokracijo in večjo samostojnost Slovenije v tedaj še konfederacijski ureditvi Jugoslavije. Navduševali so me France Bučar, Janez Janša, Spomenka in Tine Hribar, Dimitrij Rupel, Rajko Pirnat, Rudi Šeligo ... Občudoval sem pogum teh ljudi, ki so se upali izpostaviti v času, ki ga je še močno obvladovala tedanja komunistična totalitarna oblast. Med njimi je bil tudi Kamničan France Tomšič, ki se je s skupino sokrajanov iz Novega trga leta 1986 zoperstavil poskusu verjetno zadnje nacionalizacije zemljišč v tedanji Jugoslaviji, ki jo je nameraval izvesti tedanji kamniški Izvršni svet, nepozabna pa je njegova vloga na čelu štrajka v Litostroju.

Sam nisem nikdar mislil, da se bom kdaj aktivno ukvarjal s politiko. Politične spremembe na koncu osemdesetih let sem sicer z zanimanjem spremljal, hodil sem na protestne shode v podporo četverici obsojenih v Ljubljano in na druge protestne in politične shode ter z zadovoljstvom ugotavljal, da peljejo te aktivnosti v tako zeleno demokracijo.

Optimistično sem pričakoval aprilske volitve vse do neke nespeče decembrske noči v letu 1989, ko mi je zdrav razum dal vedeti, da nobena stvar ne pride sama od sebe. Tudi za politične spremembe so potrebni ljudje drugačnega političnega prepričanja – to so pa lahko le tisti, ki do tedaj v politiki niso aktivno delovali. Uvidel sem, da se bo le malo takih odločilo in zbralo pogum, da se bi izpostavili v tedaj še zelo nepredvidljivem političnem položaju v Jugoslaviji. Verjetno sem tudi zaradi prirojenih genov, ki sem jih podedoval po očetovi (Steletovi) in tudi po materini (Benkovičevi) strani, saj so bili moji predniki zavedni in zaslužni Slovenci in vsestransko aktivni Kamničani, začutil moralno dolžnost, da tudi sam aktivno pomagam in prispevam svoj delež k boljši in svobodnejši Sloveniji.

Politično delovanje

Takoj po novem letu 1990 sem iskal somišljenike za ustanovitev v občini še ne ustanovljenega občinskega odbora Slovenske demokratične zveze – SDZ. Kmalu nas je bilo že nekaj članov, vendar je bil med vsemi najaktivnejši Matevž Skamen. Skupaj sva organizirala najprej iniciativni odbor za ustano-

tev občinskega odbora SDZ, na svečnico, 2. februarja 1990, pa s pomočjo republiškega strankinega vodstva ustanovila občinski odbor SDZ in prevzela vodilni funkciji v njem: jaz sem prevzel predsedniško, Skamen pa tajniško mesto. Oba sva funkciji prevzela le začasno, do volitev, nato pa naj bi izvolili novo vodstvo (ker sama nisva imela političnih ambicij, sva predvidevala, da se bo do tedaj vključilo v politiko veliko ljudi in bo zato lahko izbrati, vsaj po najinem mnenju, sposobnejše in ambicioznejše politično vodstvo stranke). SDZ se je takoj po ustanovitvi vključil v demokratično koalicijo Demos; kot predsednik ene od najvidnejših strank tistega obdobja sem nato ves čas delovanja te koalicije v njej aktivno sodeloval.

Na prvih demokratičnih volitvah aprila je koalicija Demos v Kamniku dobila 48 % glasov, SDZ pa skoraj 9 % glasov. Za tako uspešen izid za stranko je imelo zaslugo zelo prizadevno članstvo v občinskem odboru SDZ in tudi prepoznavno strankarsko vodstvo v Ljubljani. Stranka je v Skupščini Občine Kamnik – SO Kamnik – dobila štiri sedeže in eno mesto v tedanjem osemčlanskem Izvršnem svetu Skupščine Občine Kamnik – IS SO Kamnik. To mesto sem zasedel jaz kot neprofesionalni član, zadolžen pa sem bil za obrt in turizem v občini.

Predvolilna dejavnost

Vse predvolilne aktivnosti je stranka SDZ izvajala skupaj z vsemi strankami v koaliciji Demos. Imeli smo skupni predvolilni program, skupaj pa smo izoblikovali tudi kandidatno listo za tedaj še tridomni SO Kamnik. Od januarja dalje in vse do aprilskih volitev smo se vodje posameznih strank sestajali v večernih urah skoraj vsak dan v od tedanje oblasti »milostno« dodeljeni podstrešni pisarni v Maleševi galeriji na tedanjem Titovem trgu (sedanjem Glavnem trgu). Delovali smo brez vsakih sredstev in brez profesionalnega kadra. Navodila, kako delovati, smo dobivali iz vodstev strank iz Ljubljane, sicer pa smo bili prepuščeni svoji iznajdljivosti. Politično smo bili vsi nepismeni, vendar smo se hitro učili. Še najbolj politično izobražen je bil Igor Podbrežnik, zato smo ga izbrali za predsednika koalicije Demos v Kamniku.

Predvolilni shod Demosa na Kamniškem v Šolskem centru 15. 2. 1990: Igor Podbrežnik, predsednik občinskega odbora SDZS in kamniškega Demosa, in Tone Stele, predsednik občinskega odbora SDZ (na sliki desno). (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Zavedali smo se, da je propaganda pomemben predvolilni dejavnik. Ker je moja hiša v centru mesta, je bila zelo primerna za ta namen, vendar se je bilo v tistem času preveč izpostaviti še zelo pogumno dejanje. Kljub temu sem že februarja Milanu Windschnurerju dovolil, da je za Demos na fasado hiše pritrdil reklamno vitrino. Reakcija tedanje oblasti je bila takojšnja. Po telefonu me je poklical tedanji predsednik SO Kamnik (župan) Maks Lavrinc in mi svetoval, naj vitrino snamem, ker je nevarna za mimoidoče pešce, kar je tudi kaznivo. Odgovoril sem mu, da vitrina po mojem mnenju ne ogroža ljudi, nameščena pa je z namenom, da pridemo do pričakovane demokracije. Prvo leto je bilo steklo vitrine ponoči dvakrat razbito, razbito pa je bilo tudi veliko steklo izložbe, ker sem imel pred volitvami v njej propagandne lepake. Tudi kasneje sem namenoma »pretiraval« s predvolilnimi lepaki na svoji hiši, čeprav sem se zavedal, da s tem ne bomo pridobili veliko volivcev. Moj glavni namen je bil, da se ljudem tudi tako pokaže, da režim izgublja moč in zato strah ni več potreben. V tem času sem v nabiralniku dobil zanimivo natipkano sporočilo, ki ga objavljam:

S v e č a r s t v o S t e l e

Glavni trg 7

61240 K A M N I K

Osebnost sem kar precej močno prepričan, da je že skrajni čas, da snamete Janšo če že ne z vislic pa vsaj s svojih vrat.

Prevzem politične oblasti v občini, iskanje vodstvenega kadra

Do aprilskih volitev je bilo časa le tri mesece. Bili smo politični amaterji, brez profesionalnega kadra in na razpolago smo imeli od oblasti zelo skromno dodeljena denarna sredstva. Kljub temu smo uspešno izvedli vse potrebne obveznosti in na volitvah je koalicija Demos zmagala. To ni bilo presenečenje, saj smo uspeh pričakovali. Povsem nepripravljeni pa smo bili pri prevzemu občinske oblasti. Nismo imeli dokončnega dogovora o kandidatu za predsednika SO Kamnik (župana), še manj pa za zasedbo osemčlanskega IS SO Kamnik. Ker je naš najresnejši kandidat za predsednika SO Kamnik Igor Podbrežnik zaradi tedaj še zelo negotovih političnih razmer (bil je razmeroma mlad in oče še majhnih otrok) zadnji dan pred glasovanjem odstopil, je Demos ostal brez kandidata, zato je bil izvoljen edini protikandidat Maks Lavrinc. Ker je tedaj Izvršni svet deloval kot strokovno telo, naj bi bili člani tega sveta predvsem strokovni ljudje. Za predsednika bi bil najprimernejši ekonomist ali pa pravnik. S skupnimi močmi smo iskali primerne, zaupanja vredne ljudi, vendar jih na veliko razočaranje nismo dobili. Večina od njih je imelo razmeroma dobre službe in se zato niso bili pripravljeni spustiti v negotove politične vode. Ker v ožjem izboru nismo našli primerne kandidata za vodenje IS SO Kamnik, smo iskali širše. Med temi se je po predlogu Milana Windschnurerja znašla ekonomistka iz Svilarita Marija Sitar iz Mengša. Na Windschnurerjevo in moje prigovarjanje je sprejela kandidaturo pod pogojem, da ne bo pod političnim pritiskom. Ker naj bi bila to povsem strokovna funkcija, sva ji ta pogoj lahko zagotovila. Enako težko smo izbirali kandidate za preostale člane IS SO Kamnik. Tisti, ki bi bili po našem mnenju najpri-

mernejši, so kandidaturo odklonili, zato smo morali po sili razmer prevzeti ta mesta tedanji predsedniki največjih strank: Tone Hočevar iz Slovenske kmečke zveze za področje kmetijstva, Marko Magister iz Slovenskih krščanskih demokratov za področje urejanja prostora in varstvo okolja Tone Stele iz Slovenske demokratične zveze za

Člani Izvršnega sveta Občine Kamnik (30. maj 1990) – od leve proti desni stojijo: Dušan Žumer, Marko Magister, Olaf Grbec, Marija Sitar, Tone Stele, Tone Hočevar, Mihael Novak, Janez Brlogar. (Foto: arhiv Antona Hočevarja)

področje obrti in turizma. Marija Sitar je s koalicijskim soglasjem za podpredsednika IS predlagala mladega ekonomista Miho Novaka. Tri mesta so pripadala prejšnji politični opciji.

Na skupni seji zborov Skupščine Občine Kamnik 30. maja 1990 je bila predlagana sestava osemčlanskega IS SO Kamnik tudi izvoljena.

Prevzem zadolžitve za področje obrti in turizma

Na omenjeni seji sem predstavil svoj pogled na prevzeto zadolžitev na področju obrti in turizma. Sam sem se predstavil tako:

»Sem Tone Stele, član verjetno najstarejše kamniške družine, saj je tako očetov kot materin rod že preko tristo let prisoten v Kamniku. To do danes ni bilo častno, temveč madež, ki je zaznamoval vse kamniške meščane, zlasti pa 'purgarje'. Že kot otrok sem čutil nad seboj politični greh, ker so bili moji starši obrtniki, poleg tega pa še kmetje. Tudi tretji greh za dosedanjo politiko ni bil majhen, saj smo bili ves čas verni in uvrščeni med največje klerikalce v občini, zato se je ves povojni čas izvajal hud politični pritisk na družino.

Zato mi pod tako oblastjo, pred dvanajstimi leti, ni bilo lahko prevzeti preko 300 let stare družinske svečarske in medicarske obrti po pokojnih starših.

Šele sedaj, po aprilskih volitvah, smo dokončno končali s totalitarno ideologijo in šele sedaj se lahko nadajamo, da bo kmet spoštovana oseba, vernik enak neverniku in obrtnik koristen in nujno potreben član družbe.«

Po dveh mesecih neprofesionalnega opravljanja izvršne funkcije sem IS SO Kamnik, menda edini, predstavil enoletni in štiriletni program. Tega so potrdili in je bil nato predstavljen na občinski skupščini. Po mnenje članov skupščine je bil kot eden najboljših programov tudi soglasno sprejet, ker je bil konkreten v rokih, zadolžitvah in denarju.

Pri obrtništvu naj izpostavim, da je bila ena izmed prednostnih nalog programa določitev obrtne cone. Ta se je v mandatu Demosove vlade uspešno izvedla, saj smo dobili dve obrtni coni, in sicer eno na Duplici – HIT in drugo na obvoznici. Ti dve coni sta bili hitro pozidani, sedaj pa že več kot deset let čakamo, da dobi Kamnik še kako potrebno novo obrtno cono.

Turistični program je vseboval 24 točk. Prednostno pa je predvideval:

- ustanovitev turistično-informacijskega biroja,
- razvoj Velike planine in Vasena,
- oživitev Malega gradu,
- prenovo frančiškanskega samostana.

Do leta 1994 je bil program v glavnem uresničen. Omeniti je potrebno uspeh, da smo ponovno zagnali dolgoletno prizadevanje krajanov v Tuhinjski dolini za možnost izkoriščanja tople vode v Vasenem. Lastnik zemljišča, na katerem leži prva vrtina v Potoku, namreč že nekaj let ni dovolil nadaljnjih raziskav, ker mu občina za pretekle raziskave ni povrnila nobene odškodnine za povzročeno škodo. Ni se hotel več pogovarjati z nikomer iz občinske uprave in tudi ne s predstavniki krajevnih skupnosti. Po mojem nekajkratnem osebnem obisku, ko sem mu zagotovil, da mu bo povrnjena vsa povzročena škoda, je dovolil dodatne raziskave. Projekt Term Snovik se je nato začel uresničevati.

Uspešno je bila dokončana zahtevna in (tudi za občino) draga obnova frančiškanskega samostana do konca leta 1992, ko je ta praznoval 500-letnico svojega obstoja. Samostan je bil namreč po vojni nacionaliziran, za vzdrževanje ni bilo denarja, zato je bil v zelo slabem stanju. Potreben je bil temeljite obnove, ker pa je v preteklosti h kulturno bogati zgodovini Kamnika veliko prispeval, smo se čutili odgovorne, da ta objekt temeljito obnovimo. Ker so se že leta 1992 zgodile politične spremembe, bi

Otvoritev prenovljenega frančiškanskega samostana je bila pomemben dosežek – Tone Stele v pogovoru z Mihaelom Novakom in s Slavkom Tekavčičem, predstavnikom ministrstva za finance. Na sliki sta tudi Marinka Stražar in Cirila Mali. (Foto: arhiv Mihaela Novaka)

bila uresničitev projekta vprašljiva, če je ne bi že prvo leto oblasti vključili v predlagani turistični program. Kamnik je sedaj lahko ponosen na ta lepi objekt in tudi na številne dejavnosti, ki se v njem izvajajo.

V tem času so se zaščitile razvaline stražnega stolpa na Malem gradu pred nadaljnjim propadanjem z zahtevno konstrukcijo strehe in organizirano je bilo stalno dnevno in nočno varovanje celotnega območja Malega gradu, ker so vandali predvsem na kapeli povzročali veliko škode.

Iz predloženega turističnega programa pa ni bilo realizirano, kot je bilo prednostno predlagano, odprtje turistično-informacijskega centra (TIC).

Marija Sitar, predsednica IS SO Kamnik, in Tone Stele, član IS SO Kamnik, leta 1991 na slovesnosti ob 100. obletnici prihoda prvega vlaka v Kamnik. (Foto: arhiv Toneta Steleta)

Vojna

Pričakovali smo, da se bo referendumski odločitev za samostojno in neodvisno Slovenijo, ki smo jo izglasovali v decembru leta 1990, potrdila v Skupščini RS enkrat proti koncu junija leta 1991. Vedeli smo, da jugoslovanska oblast te odločitve ne bo povsem ravnodušno sprejela, zato se je IS SO Kamnik kot izvršilna politična oblast občine pogosteje sestajal in se pripravljala na možne protiukrepe, ki jih lahko vodstvo v Beogradu izvede proti Sloveniji. Uresničil se je najbolj črn scenarij, saj je jugoslovanska armada že naslednji dan po razglasitvi neodvisnosti, 26. junija, napadla našo novo državo. Izvršni svet je postal sestavni del operativnega vodstva obrambnega sistema občine in je s Slovensko teritorialno obrambo usklajeval akcije. Vse dni vojne smo se člani IS SO Kamnik tudi po dvakrat na dan sestajali in spremljali dogajanje, v primeru razširitve spopadov pa je bila predvidena preselitev Izvršnega sveta na skrivno lokacijo. Predstavljeni načrt je predvideval, da bi šli na to lokacijo le profesionalni člani IS. Ta predlog sem odločno zavrnil in pridružil se mi je še drugi neprofesionalni član, Tone Hočever – ker sva hotela biti zraven. Ker so bile tedaj izredno pomembne predvsem politične odločitve, te pa je na lokalni ravni sprejemal IS SO Kamnik, bi Demos v tako okrnjeni sestavi izgubil večino, preostalim članom pa nisem zaupal, da bodo večinsko odločali po referendumski volji ljudstva. Ker se je vojna razmeroma hitro in srečno končala, do preselitve na skrivno lokacijo ni prišlo.

V tem času je Janez Brlogar, član IS, zadolžen za področje ljudske obrambe, seznanil IS SO Kamnik z zaupnim podatkom, ki so ga pridobili od naših obveščevalcev, da ima Jugoslovanska vojaška obveščevalna služba seznam enajstih političnih oseb s področja Kamnika, s katerimi bi bilo potrebno prednostno obračunati. Brez posebnih težav smo ta seznam sestavili sami, saj so to bili vodilni iz vodstva kamniškega Demosa. Ne oporekam temu, kar se sedaj govori, namreč da smo vsi zaslužni za zmago, vendar če bi vojno izgubili, bi kratko potegnili le nekateri. Zato se mi ne zdi prav, da so dobili priznanja le vojni veterani, državljani, ki so se politično izpostavili, pa so bili pri priznanjih prezrti.

Odstop z mesta člana IS SO Kamnik

Od izvolitve dalje je IS SO Kamnik pod vodstvom Marije Sitar začel zagnano in učinkovito delovati, kljub temu da nas je bila večina prvič v tej funkciji.

Toda že po nekaj mesecih je predsednica Marija Sitar začel izvajati pritisk na člane iz vrst Demosa, najprej na Toneta Hočeverja, nato pa še na Marka Magistra. Nič boljše se ni dogajalo meni, saj pri svojem delu nisem imel podpore ne pri ostalih članih IS SO Kamnik in tudi ne pri občinski upravi. Tudi pri drugih odločitvah predsednice je vedno bolj prihajala do izraza njena naklonjenost liberalnemu, tedaj opozicijskemu političnemu delu občine. Koalicija Demos je v zvezi z očitnim političnim odklonom predsednice morala ukrepati, zato je že 18. 12. 1990 proti njej vložila interpelacijo zaradi nezakonitega delovanja pri predvideni obnovi Petkove hiše. Razmere so se še poslabševale, ker je bilo v samem IS vedno manj sodelovanja, prav tako pa se je dogajalo med IS in koalicijo Demos. Pri svojem delu sem to občutil tako, da kljub nekajkratni urgenci nisem imel normalnih pogojev za delo, saj na občini nisem imel niti delovnega mesta, niti mize in nobene podrejene profesionalne osebe, ki bi bila zadolžena za izvajanje obrtnega in turističnega programa. Da predsednica in občinska uprava nista pripravljena sodelovati in pomagati pri mojem programu, se je očitno pokazalo pri realizaciji turistično-informacijskega centra – TIC. Ta naj bi deloval na odlični lokaciji na Glavnem trgu v prostorih turistične agencije Golfturist, ki bi svoj lokal prodala občini. Vse je bilo že dogovorjeno, vendar je občinska uprava s pripravo pogodbe zavlačevala in zamudila tudi zadnji rok septembra leta 1991, kot ga je postavil Golfturist. Lokal je odkupil Janez Repanšek, občina pa je še dolgo časa ostala brez primerne lokacije za delovanje TIC-a. V koaliciji smo prišli do spoznanja, da se s tako sestavo IS ne bo dalo so-

delovati, zato smo se odločili za učinkovito ukrepanje. Izvršnemu svetu občine sem 11. novembra 1991 napisal izjavo o nepreklicnem odstopu z mesta člana IS, zadolženega za obrt in turizem v občini.

Izvršni svet v odstopu in izvolitev novega

V odstopni izjavi sem navedel zgoraj opisane razloge. Podrobneje sem nato svojo obrazložitev predstavil 11. decembra 1991 na občinski seji, obenem pa sem podal izčrpno poročilo o realizaciji zastavljenega programa na področju turizma in obrti. S tem odstopom smo povzročili politično krizo v občini, saj je od tedaj dalje IS deloval v nepopolni sestavi.

Kriza se je zaradi nepopustljivosti predsednice Marije Sitar in s pomočjo opozicijskih strank vlekla skoraj vse leto, nato pa so 9. decembra 1992 vsi trije zbori Skupščine Občine Kamnik na skupni seji razrešili dosednji IS SO Kamnik, ki ga je vodila Marija Sitar, in imenovali nov desetčlanski Izvršni svet, ki ga je nato uspešno vodil Miha Novak. Pri sestavi novega IS mi je Miha Novak ponudil, naj ponovno zasedem mesto člana IS, zadolženega za obrt in turizem, vendar sem ponudbo zavrnil, ker sem bil preveč zaposlen pri novoustanovljenem in hitro razvijajočem se družinskem podjetju PAX.

Lokalna samouprava

Z novo ustavo smo Slovenci ponovno dobili pravico do lokalne samouprave, ki je kot lokalna skupnost živela in delovala že stoletja, po drugi svetovni vojni pa je bila preprosto ukinjena. Dobili smo občine, ki so bile le podaljšana roka države, za upravljanje lokalnih zadev pa so bile tudi prevelike in so zato odpovedale prav tam, kjer jih prebivalci najbolj potrebujejo.

Demosova vlada je zato že leta 1991 pripravila predlog nove občinske razdelitve Slovenije. Predvideval je kar 248 občin namesto dotedanjih 61. Temu številu smo se do danes zelo približali, kar kaže, da je bil predlog dobro strokovno pripravljen. Tedanja kamniška občina naj bi bila razdeljena na štiri nove občine: Kamnik, Kamniška Bistrica, Tuhinjska dolina in Komenda. Pri prvi delitvi občin v letu 1994 v kamniški občini ni bilo resnejših pobud za njeno razdelitev, razen moje pobude in prizadevanj Branka Novaka, žal pa je vladnemu predlogu nasprotoval tudi naš tedanji poslanec Maks Lavrinc, menda zaradi nasprotovanja v Tuhinjski dolini.

Štiri leta kasneje pa je naseljem na območju Komende uspelo, da so se ločila od Občine Kamnik in ustanovili so novo in zelo uspešno Občino Komenda. Na zboru občanov, ki je bil pred tem v Mostah, sem pobudo, ki jo je vodila leva politična opcija, desna pa ji je nasprotovala, odločno podprl in dosegel, da se je na tem zboru izvedel odločilni preobrat v podporo pobudi za ustanovitev nove občine. Na preostalem delu kamniške občine resnejših pobud za nadaljnjo delitev tudi takrat ni bilo in pri prizadevanjih sem bil ponovno osamljen.

Več uspeha pri svojih prizadevanjih, da bi v naši občini uveljavili demokratičnejše odločanje pri lokalni samoupravi, sem imel v letu 2001, ko je na mojo pobudo nekaj krajevnih skupnosti dalo kamniškemu občinskemu svetu predlog za razdelitev občine. Predlog je bil sprejet in posredovan v Državni zbor, kjer pa so predlog zavrnil, ker bi imeli dve od predlaganih občin manj kot 5000 prebivalcev.

Od leta 2001 dalje resnejših pobud za nadaljnjo delitev občine ni več zaslediti. Prepričan pa sem, da bo do tega prej ali slej prišlo, saj je tu prizadeta lokalna demokracija ter zaviran enakomerni in uspešnejši razvoj vsega kamniškega področja. Prav neprimerna kamniška samouprava je glavni razlog, da kamniška občina, v primerjavi z ostalimi občinami v državi, razvojno iz leta v leto nazaduje. Še pred petnajstimi leti je bila naša občina uvrščena v prvo četrtno najbolj uspešnih občin, sedaj pa se uvršča v zadnjo tretjino.

Zaključek

Svojo neprofesionalno politično pot sem začel 2. 2. 1990 kot predsednik stranke SDZ in to funkcijo tudi obdržal od 12. 10. 1991, ko se je ta stranka preimenovala v ND – Narodne demokrate. Njen član sem bil do njene ukinitve 6. maja 1995. Nato sem se priključil stranki SKD – Slovenskim krščanskim demokratom, sprva kot član, 3. oktobra 1996 pa sem prevzel predsedniško mesto občinskega odbora te stranke. To funkcijo sem opravljal do 26. marca 1999, nakar sem deloval kot član občinskega odbora SKD, nato kot član občinskega odbora NSi (preimenovane SKD) vse do leta 2005, ko sem se »politično upokojil«.

Tone Stele je na svojem domu gostil delegacijo SKD, ki je leta 1992 obiskala Kamnik – na sliki so Marko Magister, Lojze Peterle in Albert Rejec (od leve proti desni). (Foto: arhiv Toneta Steleta)

Pred lokalnimi volitvami leta 1994 je v Kamniku koalicija pomladnih strank (bivšega Demosa) še razmeroma dobro delovala, zato je bilo veliko optimizma, da bi dobila svojega kandidata za zasedbo županskega mesta. Večina strank koalicije je za to mesto najprej predlagala mene, ker pa tega zaradi svoje podjetniške dejavnosti nisem mogel sprejeti, je nato večina podprla Igorja Podbrežnika. Ker je tudi Podbrežnik tik pred vložitvijo kandidature odstopil, Krščanski demokrati pa kandidata Ljudske stranke Dušana Jesenika niso podprli, koalicija ni imela več skupnega kandidata – na volitve je šla s tremi in jih izgubila. Župan je postal Tone Smolnikar! Ponujene priložnosti tako tedanja desna koalicija ni izkoristila, kamniška občina pa ni dobila vodstva, ki bi lahko uspešnejše vodilo njen razvoj.

Leto 1994 tako ostaja ključno leto zamujene politične priložnosti, ki se odraža na gospodarskem in tudi na političnem področju občine vse do danes.

Leta 1995 mi je župan Anton Tone Smolnikar na predlog SKD ponudil mesto podžupana. Ponudbo sem sprejel pod pogojem, da bova aktivno sodelovala. Ker tega sodelovanja ni bilo in zato nisem imel praktične možnosti, da bi lahko vplival in deloval pri razvoju občine, sem 28. januarja 1998 predčasno odstopil s tega mesta. Večino prejetega denarnega nadomestila za opravljanje funkcije, ki sem ga v tem času prejel, sem nakazal na Krajevno skupnost Mekinje z namenom, naj ga porabijo za ureditev zanemarjenega Keržmančevega parka v Mekinjah.

Anton Hočevár

Moja politika

Vse, kar boste prebrali v tem delu, je moj osebni pogled na dogodke, ki sem jih doživel. Ti dogodki so mi zagotovo spremenili potek življenja in v njih sem spoznal mnogo dobrih in manj dobrih ljudi. Vsak od teh ljudi ima na iste dogodke verjetno svoj pogled, ki ni nujno takšen, kot je moj. Zato moram že vnaprej opozoriti bralca, da je vse relativno, da tisto, kar jaz vidim v dobri luči, mogoče na koncu ni dobro in obratno. Vsak ve za svoje nagibe in dejanja, ki jih tudi sam ocenjuje, ocenjujejo jih seveda tudi drugi, čas pa je tisti, ki jih umesti na svoje mesto.

Že od malih nog sem bil določen za naslednika na kmetiji. Bil sem najmlajši otrok med štirinajstimi otroki na razmeroma veliki kmetiji. Najstarejši brat, ki je bil rojen za kmeta, ponosen na kmetijo in je zanj živel z vsem srcem, je ugotovil, da doma ni prihodnosti. Nekega dne je odšel, čez dober teden pa pisal iz Avstrije. Smer Kanada. Vsa bremena, skrbi in dela na kmetiji so ponovno padla na ostarelega očeta, strica in teto. Šolanje otrok in poroke sester, poleg tega pa še neusmiljen davčni vijak so močno izčrpali kmetijo. Edina možnost je bil gozd, vendar so ga v krempljih držali gozdarji. Komunisti so v gozdarstvu uveljavili takšen sistem, da je kmetu za les ostalo samo slabo plačano delo, tisto, kar je včasih pomenilo, da je gozd kmetova banka, v kateri hrani svoje prihranke, pa se je porazgubilo v velikem in dobro plačanem policijsko-gozdarskem sistemu. Kmet ni bil gospodar v svojem gozdu, čeprav ni bil nikoli uradno razlaščen. Imel je le pravico do dela, obenem pa je odgovarjal za vse napake, čeprav so imeli prvo in zadnjo besedo gozdarji, ti pa so tudi pospravili večji del dohodka. Takšen sistem se je vlekel vse od zgodnjih petdesetih let in do razpada komunizma; deloma ga je podedovala tudi nova demokratična oblast in v milejši obliki se nadaljuje še danes.

Če je kmet hotel za svoj les dobiti spodobno ceno, ga je moral posekati na črno, mimo zakona, ga razžagati na črno in ga tudi prodati na črno. Ta možnost je vseskozi obstajala in hujši, kot je bil pritisk policije in gozdarjev, boljšo ceno se je doseglo na črnem trgu z lesom. Ob primerni korajži se je tako dalo dobro zaslužiti. Nekateri so uporabljali tudi podkupovanje. Sam sem to odločno odklanjal – sram bi me bilo namreč pred samim seboj, če bi podkupoval parazite, ki že tako ali tako živijo na moj račun. Ščasoma so se stvari tako dobro utekle, da je črni trg z lesom dobil ogromne razsežnosti. Ta način je blažil sicer slabo stanje v kmetijstvu in vsaj v naših krajih pripomogel k ohranitvi kmetij in podeželja. S tem sistemom sem rasel iz otroka v moža; igra skrivalnic s policijo in z gozdarji je bila vsakodnevno

opravilo in način življenja. Ta cirkus pa je imel hudo pomanjkljivost: sam nikoli nisem bil srečen, da mi je usojen kmečki poklic, želel sem se izšolati za čisto druge stvari, vendar sem se sanjarjenju navkljub vdal v usodo, predvsem zaradi skrbi za ostarele starše in pa zaradi ohranitve kmetije, katere začetek sega daleč v sredino prejšnjega tisočletja. Vdal sem se, nisem pa postal kmet s srcem. Mislim, da sem ravno zaradi tega dogajanja okrog sebe spremljal veliko bolj kritično. Nikoli se nisem sprijaznil z dejanskim stanjem, da sem drugorazredni državljani. Prvič, ker sem kristjan, in drugič, ker sem kmet. Komunizem je imel v svojih temeljih vgrajen boj proti razrednemu sovražniku. Med drugim so bili to tudi verniki in kmetje. Boj proti njim se je odvijal v vsem obdobju komunizma, včasih prikrito, včasih brutalno, prenehal ni nikoli. Nekateri ta boj bijejo še danes, to je pač moč navade. Vem, da mi je razmišljanje o takšnih stvareh oteževalo življenje, a človek pač ne more iz svoje kože. Lahko mi verjamete, da sem poskočil od veselja, ko sem v časopisu prebral vest, da se pripravlja ustanovitev Kmečke zveze. To je bila zame novica stoletja in hotel sem biti poleg. In bil sem poleg!

Ustanovitev SKZ

12. maja 1988 se je v ljubljanski dvorani Union zbrala tisočglava družina kmetov, ki se jim je trenutno družbeno stanje zdelo brezizhodno ali pa smo imeli kakšen drug vzrok za nejevoljo. Sam sem čutil, da nekaj visi v zraku, nekaj, kar je bilo težko poimenovati. Očitno smo prišli do konca nekega obdobja, treba je bilo vzpostaviti novo. Ozračje v dvorani je bilo naelektreno, slovesno se je zmešalo z jezo, besom pa tudi bojznijo, s strahom. Dvorana je bila nabito polna. Več kot tisoč prisotnih. Ne vem, kakšne namene so imele oblasti, ko so izdale dovoljenje za zborovanje, mislim pa, da tega, kar se je zgodilo, niso pričakovali. Ko so člani pripravljalnega odbora končali svoje uvodne nastope, je zadeva krenila svojo pot. Predstavnik oblasti Viktor Žakelj, takratni visoki funkcionar SZDL, se je močno trudil, da bi ustanovitev odložili vsaj za eno leto. Delovalo je, kot bi zlival bencin na ogenj. Ustanovitev je bila neizogibno tu. Ustanovljeni sta bili mladinska kmečka organizacija in Slovenska kmečka zveza – SKZ. Usmeritve so bile jasne, odločne in do oblasti nič prizanesljive. Pozneje se je razlagalo, da je za ustanovitvijo stala Partija, in sicer preko SZDL. Morda, a tokrat so ji vajeti zanesljivo ušle iz rok. Morda je bila njihova zamisel sklic zborovanja, sklepi in posledice pa zagotovo ne.

V predddverju so imeli na mizi pripravljene formularje, na katere je lahko posameznik dal svoj podpis za ustanovitev obeh zvez. Na njih je pisalo, da »podpiram ustanovitev STANOVSKO-POLITIČNE organizacije«. Potrebno je bilo 500 podpisov. Zbranih jih je bilo le malo. Vzrok? Strah, verjetno. Namreč, lahko je biti član brezimne množice, na formular pa je bilo treba napisati ime, priimek in točen naslov. Vsak udeleženec je vedel, da bodo šli podatki naravnost na SDV. Pozneje se je pokazalo, da se je to tudi zgodilo. Pa ne samo podatki, pač pa celotni formularji. Bili smo pozvani, naj za božjo voljo damo podpise ali pa naj vzamemo formularje domov in izpolnjeno vrnemo. Vzel sem petdeset listov in s prijateljem Antonom Kaduncem iz Zgornjega Tuhinja sva šla v akcijo.

Nabiranje in nagovarjanje za podpise ni bilo enostavno. Sploh ne začetek. Strah je bil velik, predvsem pri starejših ljudeh. Kdor pozna dogajanja med drugo svetovno vojno v Tuhinjski dolini, mu je ta strah razumljiv. Zase vem, da če bi še živel moj oče, mi podpisa ne bi dal, sploh pa mi ne bi dovolil, da bi počel to, kar sem. Njega je bilo namreč strah. Bilo ga je upravičeno strah, kakor bi bilo slehernika, ki je nekoč skupaj s celotno družino stal pred zidom, prepričan, da jim bije zadnja ura, pred njimi pa se je šopiril pijani likvidator, ki je pobijal ljudi iz čistega veselja. Takšen ima pravico, da je prestrašen. In starejši, kot je bil, bolj se je bal komunistov. Tudi na takšne ljudi sem naletel pri nabiranju podpisov in govorili so mi, da sem nor, domišljav, da še ne poznam komunistov. Priznam, da mi je začelo zvoniti v glavi, a ugotovil sem, da sem zabredel in da je treba samo naprej. Veliko lažje je bilo z mladimi. Na

koncu je bila naloga vendarle izpolnjena in podpise smo poslali v Ljubljano. Tudi drugi so opravili delo, tako da se je zveza lahko registrirala. Zanimivo, ko sem pozneje v času Demosove vlade zahteval, naj vendarle najdejo te formularje z našimi podpisi in jih spravijo v arhiv, se je ugotovilo, da so skrivnostno poniknili. Sklepam, da so šli naravnost na SDV; sam Bog ve, kje so danes.

Prvi koraki

Majhna skupina šolanih ljudi ni bila kos potrebam takšne organizacije. Kako prav bi nam prišlo, če bi se kristjani, namesto da so se lotili ustanovitve svoje stranke, pridružili nam. V tem primeru bi iz naše zveze nastala najmočnejša stranka krščansko-ljudske usmeritve. Krščanski intelektualci bi lahko našo zvezo osvojili kot »zrelo hruško«. Med nami še ni bilo nobenih zamer, nobenega razdora, na neki način smo jih čakali, samo priti je bilo treba. Odpadla bi vsa poznejša trenja, razhajanja, združevanja in spet razdruževanja, kar je vse skupaj pomenilo slabitev ljudskostanstva. A oni so šli po svoji poti, čeprav so kar kmalu začeli sanjati o tem, kako bi nas »posvojili«. Seveda na »posvojitev« na naši strani ne bi nihče pristal. Zakaj so ustanovili svojo stranko, je zame še danes vprašanje. Jih je bilo morda sram, da bi se ukvarjali s kmeti?

Morda je bil kakšen drug razlog, kdo ve. Skratka, morali smo brez njih. Najprej je bilo treba izdelati in sprejeti osnovne akte organizacije. Tu se je še vedno pojavljal odpor starih sil, ki so se vrinile med nas. Na živce jim je šlo, da je SKZ začel predvsem s političnim delom, ne le s stanovskim, še posebej, ko so za nami začele nastajati nove zveze, v bistvu nove stranke. Kam vodi vse to vrenje, je bilo kmalu jasno, zato so stare sile storile vse, da bi se proces ustavil ali vsaj upočasnili.

Ko smo pri nastajanju novih strank, bi rad omenil, kako je Slovenska kmečka zveza – SKZ začela z delom. Shajali smo se z zastopniki iz občin, sprva nas je bilo malo, a na vsak sestanek je prišlo nekaj novih. Sami pokončni, pošteni in zagnani idealisti. To lahko rečem za veliko večino. Takrat še ni bilo vprašanja, kdo bo zasedel kakšno funkcijo. Iskreno smo zaploskali vsakomur, ki je bil pripravljen sprejeti kakšno nalogo.

Seveda pa je bila večina hudo nepripravljena, lahko bi rekel celo nesposobna za prevzem nalog. Naloge pred nami so zahtevale čisto drugačno znanje, kot ga je premogel kmet. Izrazil se bom v prispodobi: skakali smo v morje, ne da bi znali plavati. Naloge pred nami so zahtevale spopadanje z dobro

Tone Hočevar, kmet, pobudnik in ustanovitelj Slovenske kmečke zveze na Kamniškem, politik, gospodarstvenik in zagovornik razvoja podeželja (Foto: arhiv Antona Hočevarja)

šolanimi in usposobljenimi nasprotniki. Sam, na primer, sem kmalu postal član državne komisije za pripravo novega zakona o gozdovih. V tej komisiji so bili doktorji gozdarskih znanosti, republiški sekretar za gozdove, danes bi mu rekli minister, sami profesorji in inženirji, med njimi pa jaz kot tisti, ki naj bi v zakon prinesel novi demokratični veter. Prepirali smo se za vsako besedo, kako bo postavljena, bilo je nadvse mučno, nazadnje pa je naš izdelek romal v koš za smeti in prav je tako. Tudi danes obstoječi zakon o gozdovih mora iti po enaki poti. V njem je še mnogo preveč komunizma! Idilični odnosi v SKZ so se nadaljevali, začele so nastajati nove podružnice po občinah, tudi v Tuhinjski dolini smo bili precej zgodnji. 28. oktobra 1988 smo v Šmartnem v Tuhinju ustanovili podružnico SKZ, malo pozneje se je to zgodilo v Kamniku, Komenda pa je bila trd oreh. Kljub mojim večkratnim poskusom pri nekaterih znancih v Komendi se nikakor niso odločili za organizacijo podružnice. Mogoče je bilo tu posredi nekaj samozagledanosti, saj so tudi potem, ko smo z organiziranjem uspeli, hoteli imeti nekakšen poseben status. Kakor koli že, kamniška občina je bila do sredine leta 1989 pokrita s SKZ. Torej, še v času komunizma smo uspeli organizirati prvo nekomunistično politično organizacijo po vojni v Kamniku. Nekateri nam to oporekajo. Pravijo, da je bila to stanovska organizacija kmetov. Pa je le dejstvo, da smo bili stanovska in politična organizacija, tako je pisalo na dokumentih – s tem namenom smo jo ustanovili in za takšno smo jo imeli. Od vsega začetka je bila to naša stranka in tako se je tudi obnašala. Vem, da gre to dejstvo marsikomu v nos, vendar če je nekdo čakal doma, so šli dogodki mimo,

in kar nekdo zamudi, pač zamudi. Marsikdo bi se danes na vsa usta hvalil in oznanjal prvenstvo, a žal ta pravica pripada samo meni in mojim prijateljem v SKZ, na državni ravni pa Slovenski kmečki zvezi.

Ustanovitev Demosa in prve demokratične volitve

Člani SKZ smo nekaj časa zahtevali poseben, pridružen status Demosu. Na zborovanju v Šentjurju pri Celju je bila na dnevnem redu prav ta tema. Zborovanje je vodil predsednik Ivan Oman. Stališče, naj se vključimo v Demos, sta zagovarjala Franc Zagožen in Ivan Pučnik. Priznam, da je bilo to vprašanje takrat zame pretežko in hočeš nočeš sem se držal Omanovega stališča. Tako je ravnala tudi večina

Franc Grkman, predsednik podružnice SKZ Komenda (Foto: arhiv Antona Hočevarja)

ostalnih. Ker sta s svojim mnenjem propadla, sta Franc Zagožen in Ivan Pučnik izstopila iz SKZ. No, pozneje so se zadeve uredile, SKZ je vstopil v Demos, Zagožen in Pučnik pa sta se vrnila nazaj. Nasploh je bilo takrat čudno, da je bil posameznik lahko v več strankah hkrati, in normalno je bilo, da so člani ene stranke hodili z nalogo v drugo stranko, kjer so bili prav tako člani. To stanje so pozneje odpravili.

Na volitvah za predsedstvo republike in za predsednika predsedstva so imele stranke koalicije Demos skupne kandidate. Naš skupni kandidat za predsednika je bil Jože Pučnik. Agitiranje se je izvajalo na dveh ravneh. Prva raven je državna, tam so vso stvar vodili ljudje iz central. Druga raven pa je bila občinska, kjer smo morali vso stvar vzeti v roke ljudje iz občinskih odborov. Bili smo popolni začetniki, nismo imeli nobenih izkušenj, iz central pa je bilo malo navodil. Po mojem spominu smo imeli največ podpore iz centrale prav v SKZ. Pripravili so nam nekaj izobraževanj in inštrukcij, tako da smo člani SKZ blesteli kot najbolje obveščeni. Prvič in zadnjič!

Na občinskem nivoju smo ravno tako ustanovili koalicijo Demos. Dogovorili smo se, da bomo skupaj obiskali večino krajevnih skupnosti. Na programu teh obiskov je bila predstavitev posameznih strank končana v nekaj minutah, večina časa pa se je porabila za predstavitev skupnih kandidatov in za propagiranje Demosa. Tega dogovora smo se držali skoraj vsi. Nekateri so te obiske izrabili za svojo ekstra promocijo, kar je bil za nas ostale mučno.

Na sam dan volitev smo na volišča postavili zaupnike. Povsod, tudi tam, kjer jih ne bi bilo treba. Danes ugotavljamo, da so zaupniki neke vrste nezaupnica volilnemu odboru, takrat pa smo zadevo vzeli čisto po šolsko, tako da je bilo včasih zaupnikov več kot članov volilnega odbora. Res pa je, da je bil to tudi prehod iz starega v novi način volitev. Po starem je lahko eden iz družine volil za vse, samo da je bil lahko prikazan čim boljši obisk volitev, po novem pa je lahko vsak volil le zase. Bile so tudi nekatere druge novosti, predvsem pa se je poostрил red.

Sam sem kandidiral za delegata v Družbenopolitični zbor skupščine RS v volilni enoti Ljubljana-Moste, v kateri so bile občine Kamnik, Domžale in Litija. Že pri najavi kandidature so se pojavili pomisleki, kaj bo kmet v skupščini. Dobil sem zadostno število glasov za vstop v parlament, a vrh stranke je odločil drugače. Postavili so tako imenovano »nacionalno listo«, na kateri mene seveda ni bilo. Pa verjetno koga drugega tudi ne. Na njej je bil najožji vrh stranke. O tej listi je odločal bog ve kdo, glavni odbor SKZ zagotovo ne, čeprav je bil najvišji organ stranke. Tako si je najožji vrh stranke zagotovil izvolitev ne glede na voljo volivcev. To je bila prva grenka kepa, ki sem je bil deležen s strani SKZ, ki sem ji pripadal z dušo in srcem.

Na občinski ravni v Kamniku smo demosovci dosegli večino, tako da smo morali začeti razmišljati o sestavi izvršnega sveta. Spoznali smo, da se moramo kljub doseženi večini pogovarjati o delitvi oblasti s takratnim ZSMS, če smo hoteli, da bo občina lahko nemoteno delovala. Izid teh pogovorov je bil, da postane predsednik skupščine član ZSMS, Demos pa postavi izvršni svet. Tu se je pokazala vsa resnica o naših sposobnostih. Med člani Demosa ni bilo mogoče dobiti človeka, ki bi bil pripravljen voditi izvršni svet. Po dolgem iskanju so našli Marijo Sitar. Seveda o kakšni hudi pripadnosti Demosu pri njej ni bilo govora. Ostali resorji so bili razdeljeni v navidezno premoč Demosa, v resnici pa je bil to izvršni svet kontinuitete. To pa predvsem zaradi naše nepripravljenosti na prevzem odgovornosti.

Sam sem postal član izvršnega sveta in sem bil zadolžen za kmetijstvo. Prepričan sem, da če bi danes dosegli takšen rezultat na volitvah, bi stvari izpeljali drugače. Danes neprimerno bolje obvladamo politične zakonitosti in organe občinske oblasti bi gladko sestavili sami. Takrat pa smo bili popolni začetniki, na drugi strani pa so sedeli stari politični mački, ki so bili vsi po vrsti vzgajani za politiko, in zgodilo se je pač, kar se je zgodilo. Ta izvršni svet je delal samo dve leti, potem je razpadel. Postavili so novega, v katerem nisem sodeloval; bil je bolj desni, delal pa ni nič bolje.

Maj 1990 – Tone Hočevar in Mihael Novak na slovesnosti ob prevzemu dolžnosti v novem Izvršnem svetu Občine Kamnik. (Foto: arhiv Antona Hočevarja)

V času trajanja izvršnega sveta, v katerem sem sodeloval, so mi ostali v spominu dogodki, povezani z rušenjem črnih gradenj – izkazalo se je, da v občini obstaja urbanistični birokratski nered. Govorilo se je celo o korupciji in v nekaj primerih vanjo celo verjamem. Brez gradbenega dovoljenja so bile zgrajene bogate obrtniške stavbe, da o cestah, vodovodih in podobnih zadevah sploh ne govorimo, bilo pa je opaženih tudi nekaj družinskih hiš brez ustreznih dokumentov.

Temu se ne čudim. Pri gradnji svoje hiše sem namreč doživel vso birokratsko kalvarijo, tako da sem obupal. Hišo, za katero sem romal od Poncija do Pilata, sem zgradil na črno. Ko je bila vseljiva, sem šel na urad povedat, da sem se vselil in naj sedaj storijo, kar hočejo. Zgradil sem jo po načrtih, vendar zaradi lenobe uradnika nikakor nismo mogli priti do zadnjega pečata. Tisto gradbeno dovoljenje, ki ga ni bilo mogoče izdelati v dveh letih, so mi sedaj dali v roke v dveh dneh. Tako se je delalo na splošno. Pred člane IS je prišel predlog, da naj se porušita dve družinski hiši, zgrajeni na črno. Takrat sem odločno povedal, da sem za to, da se napravi red, vendar naj bi začeli delati drugače. Najprej naj bi odpravili vzroke, zaradi katerih nastajajo črne gradnje, drugič, najprej bomo porušili črne gradnje v lasti občine in države, potem bomo šli nad trgovine in bogate obrtniške zgradbe, šele potem bomo začeli podirati stanovanjske hiše. Predsednica je nato zaprla mapo s predlogom rušitev in odločila: »Nič ne bomo rušili!« Zadeva je bila zaključena, hiše in vse ostalo pa še danes stojijo.

V času našega vladanja v občini se je izpeljala tudi osamosvojitve Slovenije. Pred tem smo obiskovali razne manifestacije v Ljubljani v podporo demokratizacije družbe, zbirali podpise za Majniško deklaracijo, seveda tudi protesti na Roški niso šli mimo nas. Živelimo v nekakšni omami, v pričakovanju velikih sprememb, kar naenkrat pa je bila resničnost tu. Plebiscit o osamosvojitvi je s fantastičnim rezultatom odločil, da je skupne države konec. Mimogrede naj omenim utrinek iz dni plebiscita. V Šmartnem v Tuhinju so pred prazniki, med katerimi je potekal tudi plebiscit, na določena mesta razobesili jugoslovanske in slovenske zastave, tako kot vedno ob volitvah. Zastave z rdečimi zvezdami. Drugo jutro so bile vse zastave po zaslugi mladincev brez zvezd, na sredini zastav pa so zijale luknje.

Kot v Romuniji. Nihče se ni razburjal. Očitno je bilo, da je njihov čas pretekel. Sredi poletja je bilo tiste države zares konec. Zadnji dan je vladalo obsedno stanje, pojavile so se nove zastave, ni bilo zvezd, niti lukenj, tudi na kapah miličnikov jih ni bilo, pa tudi miličniki so se preobrazili v policiste. Opoldne smo nazdravili s šampanjcem in se razšli. Nekateri so odšli na državno proslavo v Ljubljano, na kateri so razglasili samostojnost. Sam sem odšel domov kmetovat, bilo je poletje in dela na kmetiji je bilo več kot preveč. Kaj se je dogajalo potem, vemo: začel se je poslednji krvavi ples umirajoče države in armade v Sloveniji. Izvršniki smo se seveda kolikor mogoče hitro sestali. Sklepali smo o preselitvi razstreliva iz smodnišnice in o našem umiku na položaj izven Kamnika. Verjetno tudi o kakšnih drugih stvareh. Glede prvega je bil sprejet sklep, da razstrelivo ostane tam, kjer je, umik bi bil nesmiseln, v obstoječih prostorih je bil zagotovo najbolj varen.

Glede umika celotnega izvršnega sveta na položaj izven Kamnika pa toliko: za umik so bili določeni vsi, razen mene in Toneta Steleta. Torej mene in njega lahko okupator mirne duše pospravi, to bi tudi zagotovo poskušal, ali pa naj se znajdeva, kakor veva in znava. Vsi ostali naj bi šli na položaj. Za prvi položaj je bil določen Rakitovec. To sem izvedel v gostilni; nam na sestanku to ni bilo razkrito. Čudna manira, da nekateri organizirano bežijo, drugi pa so prepuščeni sami sebi, zaskrbljujoče pa je, da se je o lokacijah, kamor naj bi se umaknilo občinsko vodstvo, v času vojne razpravljalo v gostilnah. Podatek o nameravani lokaciji je bil pozneje potrjen. Imam občutek, da bi v primeru, če osamosvojitve ne bi tako uspela, nekateri plačali z glavo, drugi pa bi odnesli cele riti. No, na koncu do umika na Rakitovec ni prišlo.

Tretja stvar, ki se je dogajala v času našega delovanja v izvršnem svetu, je bil pristop Dušana Jesenika v našo stranko. Jesenik je bil na listi socialistov izvoljen za delegata v občinski skupščini. Že v prejšnjem

Dušan Jesenik na srečanju z volivci. Z njim sedita njegova najtesnejša sodelavca Franc Orešnik (sedi levo) in Tone Hočvar. (Foto: arhiv Antona Hočvarja)

sistemu je bil gonilna sila modernizacije cest v občini. Ni bil član Izvršnega sveta, je pa obdržal iste delovne naloge. Zaradi svojega dela je užival velik ugled v oddaljenih krajih, predvsem v Tuhinjski dolini. Pristopil je v SKZ. V tistem hipu so se nanj usule razne obtožbe. Mene in moje sodelavce so nekateri prijatelji iz »bratskih« strank začeli obdelovati o neprimernosti te osebe. Z njim sem imel razgovor o obtožbah in odločil sem se, da dam času čas. Dušan Jesenik se je dobro vklopil v delo, bil je strokovnjak na svojem področju, imel je mnogo poznanstev iz stroke, tako da bi ga sčasoma težko pogrešal. Postal mi je velika opora in z njegovo pomočjo smo izpeljali kar nekaj uspešnih projektov. Zakaj sem to omenil? Opozoriti hočem na zame nedopustno ravnanje nekaterih ljudi (in tako strank), ki so svojo moč in ugled pa tudi število članstva večali na nesprejemljiv način. Niso se sramovali nagovarjati naših članov, naj prestopijo k njim, če ne drugače, tudi tako, da je prestopajoči ostal tudi naš član, samo da se je vpisal tudi k njim. Pozneje so takšne znali odtrgati od nas, kar pa ni bila posebna škoda. Hujše je bilo, da so člane SKZ in pozneje SLS, ki so se izkazali za kvalitetne in trdne, poskušali onemogočiti s klevetami. Pri Dušanu Jeseniku so poskušali s trditvijo, da ima komunistično preteklost. Vodstvo »sestrske« stranke mi je sporočilo, na koga naj se v tej zvezi obrnem, da bom dobil prave podatke. Poiskal sem tega moža in ga vprašal, kaj je res. V kratkih besedah mi je potrdil trditve mojih »prijateljev« iz Kamnika. Prosil sem ga za kakšne oprijemljive dokaze. Da tega ni, mi je odgovoril. Vprašal sem ga, če lahko imenujem njega kot pričo. Gospod se je razhudil, da kaj pa mislim in da o tem ne more biti niti govora. No, tu je bilo tudi meni dovolj. Povedal sem mu, da se grem resno zadevo na resen način, njegovo ravnanje pa je čisto navadno otročje špecanje. Razšla sva se sprta, zame naj bi bila zadeva zaključena. Žal pa ni bila zaključena za nekatere druge.

Volitve v Državni zbor leta 1992

Po razpadu koalicije Demos so bile razpisane volitve v Državni zbor. Centrala je občinskim odborom poslala navodilo, naj zaradi kratkih rokov pohitimo z evidentiranjem in določanjem kandidatov za Državni zbor. Naše vodstvo je iskalo dobre kandidate. Po dolgih sejah in debatah je prevladalo mnenje, da je najbolj primeren, da ima največ možnosti za izvolitev in da je tudi strokovno najbolj usposobljen Dušan Jesenik. Dogovorili smo se enoglasno in ga potrdili, zadevo tudi dobro zalili s pijačo, potem smo se razšli v veri, da smo delo dobro opravili. Takoj se je začela kanonada, gnojnice je bilo za deset kandidatov, tudi tisti, ki so dvignili roko za Dušana Jesenika in pili na uspeh njegove kandidature, so začeli iskati nove kandidate. Pripeljali so dobrega kandidata, mojega znanca, ki ga ne bom imenoval. Z njim sem opravil razgovor, pojasnil sem mu dogajanje, razumel je in povedal, da verjame v Jesenikovo poštenje in da zato ni več kandidat. Vendar je bil pritisk prehud. Ponovno je privolil v kandidaturo, jaz pa sem bil na centrali zatožen kot samodržec in razmere v Kamnik je prišel urejat sam Franc Zagožen. Dogovor ni bil možen. Dušan ni popustil, nasprotniki pa tudi ne. Ta vozec sem presekala tako, da sem zahteval potrditev sklepov zadnje seje, na kateri je bil Dušan Jesenik potrjen za kandidata, sicer odstopam kot predsednik podružnice. Odgovornosti za takšno nenačelno ravnanje ne bom nosil. Pomagalo je. Volitve smo izpeljali, dosegli zelo dober rezultat, žal pa premalo za vstop v parlament. Nasprotniki so se potuhnili in čakali na nov primeren trenutek. Trenutek bo prišel kmalu, to sem vedel, vedel pa sem tudi, da bom sedaj tarča jaz, ker se je izkazalo, da sem edini v Kamniku, ki je pripravljen iti v ogenj za SKZ.

Ni bilo treba dolgo čakati. Dober teden pred volitvami, ko je bila volilna kampanja v polnem teku smo vsak večer smo imeli predstavitve na terenu. Kandidat in jaz, ki sem kampanjo vodil, sva bila z volitvami do kraja zavzeta. Jasno je, da je delo na kmetiji ostalo v breme žene in otrok. Nato se je zgodilo. Doma je zazvonil telefon, oglasila se je žena in neznani moški glas iz slušalke ji je povedal, da ne

Uspešni so lahko samo politiki, ki imajo polno podporo družine. Na sliki Tilka Jesenik, ki je zvesto spremljala moža v predvolilni kampaniji. Poleg nje sedi Mihaela Logar, takrat poslanka v državnem zboru, ter Tone Hočevnar z ženo Barico in sinom Boštjanom.
(Foto: arhiv Antona Hočevarja)

hodim po volilnih opravilih, pač pa k ženskam, da imam ljubico in da sem pri njej vsak večer. Jasno je, da je žena doživela šok. Sledila je nevihta in solze in grožnje in vse, kar spada zraven. Poskusil sem dokazovati, da je to zlobna laž, vendar brez uspeha. Skratka, lažnivec je pri ženi dosegel, kar je želel. Če pa je imel namen, da bi sam prenehal z delom v kampanji, mu je popolnoma spodletelo. Ko sem ugotovil, da pri ženi z dokazovanjem ne dosežem nič, sem ji enostavno povedal, da če neznanemu nepridipravu verjame bolj kot meni, potem ji jaz pač ne morem pomagati. Lahko napravi, kar hoče, jaz bom z začetim delom nadaljeval. Ne bom dovolil, da bi barabe dosegle uspeh na celi črti. Sledil je tihi mesec, sledilo je takšno, bolj naježeno leto, potem pa je žena počasi spoznala, kaj se je pravzaprav zgodilo. Ob tem dogodku moram pripomniti, da za to dejanje pri najboljši volji ne morem dolžiti nikogar. Mnogo sem premišljeval o ljudeh okrog sebe, pa med njimi nikakor ne najdem takšne barabe, ki bi bila sposobna tako velike podlosti. Tudi sam sem ob tej podlosti doživel šok, sicer sem ga uspešno skrival, vendar je bila ta podlost enkrat en dogodek v mojem življenju. Negativen enkrat en dogodek. Od takrat na ljudi gledam drugače. Močno pritrjujem trditvi češkega predsednika Václava Havla, da je politika lahko lepa stvar, vendar samo, če se z njo ukvarjajo zreli in odgovorni ljudje. Pri nas je manjkalo zrelosti, odgovornosti in poštenja.

Za štiriletno obdobje po teh volitvah v Državni zbor je značilno, da je stranka urejala notranjo organiziranost, postajala je močna in normalna stranka, spremenila je ime in SLS je postalo ime, ki spet nekaj pomeni. Nekoliko pretresa je povzročil predsednik Ivan Oman, ko je odšel k SKD. Želel je, da bi šla z njim vsa stranka, a tu ga nismo podprli. Novi predsednik je postal Marjan Podobnik. Z njim je stranka dobila nov polet. Drugih pretresov ni bilo. S tem pa ni rečeno, da se ni delalo napak. Ena izmed teh je ta, da se je novačilo nove ljudi, od poslancev propadajočih strank pa do raznih strokovnjakov, za katere se ni dosti preverjalo, ali so res strokovnjaki in ali sploh spadajo v našo stranko. Želja po normalni in močni ljudski stranki, ki članstva nima samo med kmeti, je bila velika, previdnost pa premajhna.

Velik del teh na hitro nabranih članov je pozneje odigral negativno vlogo pri uničevanju dobrega imena stranke. Idealisti, tisti iz začetnih časov, smo počasi začeli izgubljati veljavo. Prihajal je čas koristolovcev. Žal so imeli ti ljudje izbrušene nastopaške sposobnosti, tudi sposobnosti intrigiranja in lobiranja. Mi, oboroženi samo z idealizmom, smo bili proti njim nemočni. Tako pač je. Nič ni večno.

Občinske volitve leta 1994

V takšnem vzdušju se je počasi iztekal mandat občinski skupščini. Pojavilo se je vprašanje, ali naj ostane občina v takšni velikosti ali pa naj se razdeli na manjše enote. Pred temi volitvami, leta 1994, je stopila v veljavo nova zakonodaja, usklajena z novo ustavo, ki je urejala lokalno samoupravo. Med drugim je omogočala drobitev obstoječih občin in tako je iz tedanjih 62 občin nastalo preko 190 novih, manjših. Kamnik je poskusil z odcepitvijo Tuhinja. Sam sem prepričan, da bi naša dolina zlahka zaživela kot samostojna občina, če bi se k stvari pristopilo pametno. Pa se ni! Tako naj bi polovica doline ostala v Kamniku, sedež občine naj bi bil v Zgornjem Tuhinju in podobni nesmisli. Preveč nesmislov! Referendum je pokazal, da Tuhinjci nismo za delitev, a vlada bi lahko odločila drugače od volje ljudi. Zato smo v SLS zahtevali, naj v parlamentu upoštevajo referendumsko voljo. To so tudi storili in uspelo je, občina je zaenkrat ostala skupaj. Treba je bilo tudi iskati kandidate za župana in občinske svetnike, kakor naj bi se občinski možje po novem imenovali. Koordinacija v Kamniku, ki je še vedno obstajala, čeprav je Demos propadel, je začela iskati skupnega kandidata.

Vodstvo SKZ se je poenotilo, da bo podprlo Mihaela Novaka, člana SKD, ki je tedaj opravljal naloge predsednika Izvršnega sveta. On bi zlahka dobil podporo vse desnice in bi tudi zmagal na volitvah za župana. Žal se je zgodilo drugače. Vse stranke so imele tudi svoje kandidate, ki so bili bolj ali manj samo sredstvo za pridobivanje boljšega položaja pri delitvi volilnega kolača. SKZ je v ta namen s težavo nagovoril Dušana Jesenika. Brez kakršne koli želje po položaju je dovolil, da v pogajanjih uporabimo njegovo ime. Samo toliko in nič več. Vsi smo pač računali na kandidaturo Mihaela Novaka in bili

Leta 1994 se je končalo obdobje Demosa na Kamniškem. Dušan Jesenik je kandidiral za župana občine Kamnik. Tone Hočevnar je v nagovoru podprl kandidata in izrazil zadovoljstvo, da je Jesenika podprla tudi Socialdemokratska stranka Slovenije. (Foto: arhiv Antona Hočevnarja)

srečni, da bomo v Kamniku končno dobili sposobnega in desnega župana. A Novak je na koncu kandidaturu odklonil. Kaj je bil vzrok za to, ne vem. Lahko samo sklepamo, da je prišla mamljiva možnost, da se poteguje za vodjo upravne enote. Če je bil to vzrok, potem se njegovi odločitvi ne čudim. V službi vodje upravne enote lahko ob dobrem delu zlahka in brez pretresov dočakaš upokojitev, župan pa mora vsake štiri leta pred volivce, za katere vemo, da so nepredvidljivi. Včasih dobro delo plačajo z brco. No, ostali smo brez kandidata. Začeli so se pogovori. V SKZ smo nagovorili Dušana Jesenika, da še vedno ostane naš »kandidat za kandidata«. Končni sklep koordinacije je bil, da se podpre skupnega kandidata Dušana Jesenika. Stekli so postopki za uradno potrditev kandidature. Ko je bilo vse to opravljeno in poti nazaj ni bilo več, so Zeleni prijavili še svojo kandidatko, nato pa so tudi v SKD nastopili s svojim kandidatom. Z njimi sem imel pred tem mučen razgovor, saj so od mene zahtevali nemogoče. Volilna zakonodaja namreč zelo natančno določa volilne postopke in neveljavna kandidatura bi bila posledica kršitve katere koli določbe volilnega zakona. Tega sem se zavedal, poleg tega pa sem imel čez glavo njihovih samovoljnih ukrepanj, zato sem se jim odločno uprl. Jasno mi je bilo, da naša skupna zmaga ni več dosegljiva. Splošno mnenje v občini je bilo, da bo zmagal Maksimiljan Lavrinc, kandidat LDS in takrat še predsednik občinske skupščine, vendar ljudje obračamo, Bog pa obrne. Poti, nepričakovano ga je premagal samostojni kandidat Tone Smolnikar. Kazalo je, da kandidira nekako mimogrede, nato pa je tudi zmagal mimogrede. Tako je zaradi neenotnosti desnice v Kamniku nastopila doba županovanja Toneta Smolnikarja. Ko to pišem, je začel županovati že v četrtem mandatu.

Volitve v državni zbor leta 1996

Jeseni leta 1996 so bile na vrsti volitve v Državni zbor. Kamniška Slovenska ljudska stranka –SLS – me je postavila za kandidata na teh volitvah. Dosegel sem 22 odstotkov glasov, kar je za naš volilni okraj nedvomno velik uspeh. Ni pa bilo dovolj za vstop v parlament. V tej volilni enoti so drugi okraji prinesli premalo glasov za tri poslance, tako da sem obstal tik pred pragom parlamenta. Dva sta bila izvoljena, sam pa sem bil po rezultatih tretji. Ni manjkalo veliko, a manjkalo je vse. Tako pač je. Takoj po volitvah so se začela medstrankarska usklajevanja. Razmerje med levimi in desnimi je bilo izenačeno. Mandat za sestavo vlade naj bi dobil LDS, vendar glasov za izvolitev ni imel. Na desni je bil najmočnejši SLS, kakor se je sedaj imenoval SKZ, ki pa ravno tako ni mogla zbrati dovolj podpore za izvolitev vlade. Pat pozicija pač! Desni blok je deloval zelo trdno in predsednik SLS Marjan Podobnik je tudi zagotavljal trdnost bloka, pa naj se zgodi kar koli. Potem se je zgodil Pucko. Levi blok je uspel v svoje vrste zvabiti poslanca SKD Cirila Pucka in tako se je levici odprla pot za izvolitev mandatarja. To je postal Janez Drnovšek. V tem trenutku pa se je za SLS začela pot navzdol. Mandatar je povabil v vlado tudi SLS, kar je bila znana manira LDS, da rad sklepa mešane koalicije. SKD in SDSS, Peterle in Janša skupaj s Pučnikom so jih na ta način dobili po prstih v prejšnjem mandatu, kar bi moralo biti za SLS opozorilo in poduk, pa žal temu poduku niso hoteli prisluhniti, hoteli so poskusiti sami.

V dvorani občine Ljubljana Šiška je bil sklican glavni odbor stranke SLS. Tema: vstop v koalicijo z LDS in kompanijo z njimi. Pred začetkom seje se mi je približal predsednik Marjan Podobnik. Vprašal me je, kaj mislim o predlaganem. Vprašal sem ga, če zaupa LDS-u. Odgovoril je, da ni govora! »Potem pojdi stran od njih!« sem mu odgovoril za zaključek. Dobil sem občutek, da Marjan Podobnik ni navdušen nad koalicijo z LDS. Ko se je začela seja, pa se je pokazalo, da je zadeva bolj ali manj zapečaten. Serija nastopajočih je zahtevala vstop v vlado. Predvsem tisti, ki so se v vladi videli na položajih, so nastopali odločno in samozavestno. Večinoma tisti na hitro in nekritično nabrani strokovnjaki. Ostati zunaj koalicije bi bila katastrofalna napaka stranke, neponovljiva priložnost in zapravljeno zau-

panje volivcev. Spomnim se osebe, ki je do odmora odločno odklanjala vstop v vlado, po odmoru pa je bila odločno za vstop. Ko je bila vlada sestavljena, mi je postalo jasno, kaj so tej osebi med odmorom povedali. Nenačelnost na kvadrat. Nekaj osamelih idealistov nas je nastopilo proti vstopu, med njimi je bil najbolj znan dr. Borut Korun, takrat predsednik Narodne zveze. On je po tem stranko zapustil. Sam sem dal vse od sebe, da se ta sramota naši stranki ne bi zgodila. Bil sem označen za skrajneža. Mi-mogrede, ista oseba, ki me je označila za skrajneža, je po volilnem polomu na naslednjih volitvah trdila, da smo vsi krivi za vstop v vlado, kar je stranki prineslo popolno izgubo zaupanja volivcev. Seveda je tokrat od mene dobil svojo zasluženost »porcijo«. Na seji v Šiški sem dokazoval, da je vstop v vlado skupaj z LDS izdaja volivcev, da bomo samo z načelno držo obstali najmočnejša stranka desnice, kar se nam bo obrestovalo na naslednjih volitvah. Nasprotniki so trdili, da bomo mogoče na desni res nekaj izgubili, na levi pa bomo dobili ogromno novih volivcev. Kakšna neumnost, kakšna zabloda! Imel sem prav, žal pa se je to pokazalo prepozno. Vstopili smo v vlado. Sam sem napisal izjavo, da izstopam iz stranke. Po prigovarjanju nekaterih prijateljev sem počakal z njenim odpošiljanjem. Upal sem, da bo v stranki zelo hitro prišlo do streznitve; žal se to ni zgodilo, pokazalo pa se je, da je stranka zabredla v blato, iz katerega se ne bo rešila. Sam sem zamudil primeren trenutek za izstop, zato sem ostal, postal pa sem neusmiljeni kritik skupnega vladanja LDS in SLS, zato sem v očeh partijskih imenitnikov postal tečnoba in nebodigatreba. S tem dejanjem stranke sem začel na neki način dvojno življenje. V stranki sem bil oster kritik nenačelnega ravnanja, izdaja volivcev, prodane duše in podobno so bile pogosto na mojem govornem sporedu, obenem pa sem moral po funkciji in pripadnosti stranko na občinski ravni navzven zagovarjati. To je bilo mučno početje. Navduševati in prepričevati ljudi za nekaj, za kar veš, da je podlo početje. Bilo je težko in takšne vloge ne bi več sprejel za nobeno ceno. Odbor SLS v Kamniku se je takrat odločil, da bo v danih okoliščinah pač poskusil narediti čim več dobrega za Kamnik. To nam je dobro uspevalo, kar vsaj deloma odtehta naše sodelovanje v tem zavrženem podjetju. Oster jezik mi je tudi preprečil vstop v parlament med poslance. Eden izmed poslancev SLS iz naše volilne enote je močno zbolel, tako da je postal trajno nesposoben opravljati funkcijo poslanca. Bilo bi normalno, da bi se upokojil, na njegovo mesto pa bi stopil jaz. Iz tega ni bilo nič. Sklepam, da nisem bil zaželen. Videli so, da bi imeli z menoj težave. Prav so vedeli. Torej mi je parlament ušel že drugič, tudi tokrat po zaslugi SLS. Ni kaj reči, dobro plačuje ta stranka!

V tem času sem postal podpredsednik Slovenske kmečke zveze, to je najmočnejšega dela SLS, ki je znotraj stranke obravnavala kmečko problematiko. Minister za kmetijstvo je bil Ciril Smerkolj, tudi kmet. Z njim se je dalo sodelovati. Od tega dela bi rad omenil naslednje: pri približevanju EU je bilo rečeno, da bo Slovenija dobila pravico do proizvodnje mleka v taki količini, kot jo bo dosegla na dan vstopa v EU. Zato smo v dobri veri, da to drži, pridelavo mleka pospeševali na vse možne načine. Trditev se je pozneje izkazala za netočno. Posledice naše nevednosti se nam še danes otepajo – po eni strani smo namreč zanemarili druge kmetijske dejavnosti, tako da so nazadovale, po drugi strani pa smo proizvodnjo mleka usposobili daleč preko svojih potreb. In pa tretja stran, najhujša: pridelovalcem mleka je stopilo v glavo, da so nekaj več, da so edino oni pravi kmetje, ki imajo posebne pravice. Hoteli smo dobro, a se je sfižilo.

Mandat, v katerem sta zavladala LDS in SLS, se je močno prevesil v drugo polovico. Javno mnenje je povedalo, da za SLS počasi prihaja dan plačila.

Točno tako, kot sem napovedal na začetku mandata, ko so navdušeno vstopali v vlado. Kaj storiti? V približno enakem položaju je bil SKD. In porodila ali bolje rečeno obudila se je stara ideja o združevanju. Kar naenkrat se je začelo strašno muditi. Načeloma nisem imel nič proti združevanju, nasprotno, združitve na poštenih temeljih bi bila po moje koristna in zaželena. Rekel sem, na poštenih temeljih!

Žal sem bil tako visoko v vrhu stranke, da sem lahko ocenil dobronamernost prizadevanj za združitev. Videl sem, da SLS tu ni imel poštenih namenov, vodstvu Krščanske demokracije pa že tako nisem zaupal. Torej je v meni nastalo prepričanje, da se obe strani združujeta s figo v žepu. To seveda niso dobri temelji za uspeh. Če se dva poročita in pri tem vsak zase naklepa, kako bo partnerja spravil na kolena in ga ogoljufal, ta dva ne bosta dolgo poročena. In tu se je dogajalo prav to. Začel sem na to opozarjati, dokazoval sem, da tak način ne more prinesiti dobrih rezultatov, skratka, začel sem nasprotovati takšnemu združevanju, a bilo je vse zaman. Predlagal sem drugačno vrsto združevanja, kjer bi najprej ustanovili skupni organ, ki bi pripravil vse potrebno za združitev, podpisali bi pismo o nameri, po volitvah bi ustanovili skupni poslanski klub in na ta način prišli do zdravih temeljev za združitev, ki bi trajala. Ta varianta sploh ni bila obravnavana na glavnem odboru, strašno se je namreč mudilo. Zanimivo, da sem zaradi takšne naglice pri združevanju napovedal, da se bo stranka razletela, preden bodo volitve, torej prej kot ob letu. To se je tudi zgodilo. Zaradi nasprotovanja takšni združitvi sem bil ponovno tarča napadov s strani SKD v Kamniku. Niso namreč vedeli ali razumeli, da jaz poznam orodja in namene nekaterih združevalcev, o teh namerah pa seveda nisem hotel javno govoriti. Stvar je šla zelo hitro svojo pot in slovesno smo se združili. Ustanovili smo čudne organe skupne stranke SLS-SKD in tako naprej. Združevanje se še dobro ni ohladilo, že so se začeli ločevati.

V Kamniku se še nismo niti približali ustanovitvi skupnih organov. Tisto, kar sem videl in vedel, da se bo zgodilo, se je sedaj dejansko dogajalo. Spet sem nastopal – tokrat v orambo združevanja, naj za božjo voljo ostanemo skupaj, naj pametno uredimo stvari, ki nas žulijo, da je greh razbijati takšno stranko in podobno. Bob ob steno! Tako kot se je na vrat na nos združevalo, tako se je ločevalo. Nezrelost!

V takšnih mučnih razmerah smo se pripravljali na volitve 2000. Bil sem prepričan, da prihaja dan plačila. Spet je nastopilo vprašanje, kdo bo kandidat. V normalnih razmerah bi kandidati za kandidata brenčali okrog mene kot sitne muhe. Tokrat tega ni bilo. Po šlamastiki združevanja in ločevanja stranke je bilo vsakomur jasno, da je stranka brez ugleda in da jo čaka polom. Centrala iz Ljubljane nam je poslala predlog, da bi tokrat za poslanca kandidirali župana Toneta Smolnikarja. Nekoliko zaradi lepšega sem nasprotoval, češ da ni član stranke, ko pa je to postal, sem se umaknil, saj tako ali tako nisem imel druge izbire. V resnici me je župan rešil iz težkega položaja. Župan Tone Smolnikar je tako postal naš kandidat za poslanca v Državni zbor in na volitvah prvič doživel polom. Stranka je bila z ugledom na dnu in tudi župan ni pripomogel k dvigu ugleda.

V tem času je prišlo v vrhu stranke do menjave. Franc Zagožen, ki je bil izvoljen na združitvenem kongresu, je predal predsedovanje ambicioznemu, samosvojemu in vase zagledanemu Francu Butu. Novo vodstvo ni razumelo sporočila volivcev, naj ne sodelujejo z levo vlado, ki sploh nima programa, pač pa ji je edini cilj vladati. Ponovno so šli v koalicijo. No, saj že ni bilo več kaj izgubiti. SLS je podpirala samo še tista do skrajnosti zvesta volilna baza – sedem, osem odstotkov. Zvestih in čakajočih, kdaj bo vodstvo srečala pamet. Od te nove koalicije in vlade nisem pričakoval ničesar; kot vodja občinskega odbora, kot soustanovitelj stranke in dolgoletni funkcionar v vrhu stranke sem na zaproseni sestanek s Francem Butom čakal dve leti. Bil je sam sebi zadosten. Sestala sva se šele, ko sem odstopil in izstopil iz stranke. Moje stranke SLS.

Prišel je na občni zbor, kjer so volili mojega naslednika, sam pa sem se prišel posloviti od SLS. Ni se mi zahvalil za delo, moji pogledi ga niso zanimali. S februarjem 2003 je bila moja pot v SLS zaključena. Petnajst težkih let, na katera pa sem ponosen!

Ni mi bilo tega treba početi, še posebej, ker sem doživel klavrn konec, vendar sem storil in delal tisto, kar je bilo v tistem trenutku treba storiti. V to sem sveto prepričan in tega mi ne more nihče vzeti.

Obdobje županovanja Toneta Smolnikarja – prvi mandat

Prej sem omenil, da je malokdo od tedanjih politikov konec leta 1994 pričakoval izvolitev Toneta Smolnikarja za kamniškega župana. Po neuspelem poskusu skupnega nastopa desnice se je zdelo, da kandidata LDS Maksa Lavrinca ne more nihče ustaviti. Kljub temu smo želeli in pričakovali, da bo drugi krog volitev potekal med kandidatom desnice in Lavrincem. Nekje zadaj se je pojavljal Smolnikar, a za politično telo občine njegova kandidatura nekako ni bila resna. Med ljudmi je bil sicer poznan kot novinar v avtomobilizmu, to pa je bilo tudi vse. Izkazalo se je, da smo podcenjevali volilne zakonitosti. Politiki in volivci ne mislijo vedno enako. V drugi krog sta se uvrstila Maks Lavrinc in Tone Smolnikar. Desnica je izvisela na celi črti. Neenotnost je bila kaznovana. Za drugi krog nismo nikogar podprli, saj za nas ni bilo dobre izbire. Izvoljen je bil Tone Smolnikar. SLS je dobil pet svetnikov, kar je nekako zadovoljivo. Zaradi ogromno vloženega truda in tudi prejetih udarcev pa z izidom županskih volitev nikakor nismo bili zadovoljni. Rahel obliž na rane je bil skupni nastop desnih strank pri konstituiranju občinskega sveta. Tu je postal predsednik občinskega sveta Igor Podbrežnik, podpredsednika pa Marjeta Humar in jaz. Takrat je še veljal sistem, da občinskega sveta ne vodi župan, po koncu mandata pa se je to spremenilo.

Če pride na župansko mesto nov človek, običajno potrebuje nekaj časa za uvajanje. Tudi s Tonetom Smolnikarjem je bilo tako. Spomnim se, da je na začetku precej nerodno lomastil po občini, poskušal je odkrivati stare napake, pripeljal je celo nekega revizorja, ki naj bi vzel pod drobnogled delovanje prejšnje uprave, a izkazalo se je, da revizor ni kos položaju in nalogi. No, počasi se je župan privadil. Verjetno je ugotovil, da sam proti vsem ne bo zmogel. Potem je delo normalno steklo. Za razliko od SDS in SKD, ki sta dolgo ostala na drugem bregu, smo v SLS začeli z objektivnim presojanjem županih predlogov in ravnanj.

Od primera do primera smo se odločali za podporo ali proti njej. Menili smo, da je treba storiti vse za dobro delovanje občine, saj so nas konec koncev volivci za to postavili na ta mesta. Župan Smolnikar je zaznal naše pozitivno nastopanje, precej se je začel naslanjati na nas, še posebej v drugi polovici mandata, ko je stranka v Ljubljani stopila v vladno koalicijo. Že prej sem omenil, da je po tem dejanju občinski odbor sklenil, da je edino, kar je bilo v tistem trenutku primerno, storiti čim več dobrega za Kamnik. Županu smo torej začeli odpirati vrata tja, kamor bi jih sam zelo težko odprl. Mogoče je bilo takšno ravnanje za koga sporno, sam pa mislim, da je bilo pravilno in koristno. Občina je skupnost, b kateri ne pride toliko do izraza ideologija, pač pa je tu treba krpiti ceste, graditi in obnavljati vodovode, kanalizacijo, tu so vrtci, šole in socialni zavodi in podobno. Te stvari naj bi v občini potekale čim bolje, pa naj bo župan levi ali desni. Izvoljeni ljudje si ne smejo privoščiti, da bi kakor koli ovirali delovanje občine, nasprotno, dati morajo vse od sebe za čim boljše delovanje. Rušenje župana in dokazovanje uspešnega delovanja posamezne stranke pride na vrsto v obdobju pred volitvami.

V tem času smo ustanovili komisijo za popis žrtev druge svetovne vojne. To bom opisal v posebnem delu. V tem mandatu je župan Smolnikar za podžupana imenoval Toneta Steleta. Stele je bil eden izmed ustanoviteljev Demosa v Kamniku, bil je ustanovitelj Slovenske demokratične zveze – SDZ v Kamniku, v času imenovanja pa mislim, da je bil že član SKD. Z županom nista našla skupnega jezika in po kratkem podžupanovanju je odstopil.

SKZ, ki se je že začel leviti v SLS, je šel naprej s svojim načinom dela. Zaključevali smo projekt osnovne šole Šmartno, pripravljali smo telefonizacijo zgornje Tuhinjske doline in spremembo prostorskih aktov za Terme Snovik. Vse te tri naloge so bile določene, seveda poleg mnogo drugih, v razvojnem programu Tuhinjske doline. Ta program smo začeli pripravljati še v času mojega delovanja v izvršnem

svetu. Izdelala ga je agencija Novna iz Črne na Koroškem. Zadeva je bila zelo dobro pripravljena in na podlagi tega programa je zaživel kar nekaj dejavnosti v naši dolini, med njimi že prej omenjena osnovna šola, telefonija in Terme. To so uspehi SLS! Ne trdim, da bi jih brez nas ne bi bilo, verjetno bi prišli pozneje, z nami pa so bili realizirani tu in sedaj. Danes dobro služijo svojemu namenu. Ponošen sem nanje.

Nekje v drugi polovici tega mandatnega obdobja je prišla na vrsto izvolitev državnega svetnika s strani lokalnih skupnosti. Tu so povezane v isto volilno enoto občine Kamnik, Domžale, Litija in vse od njih odcepljene občine. Vse te občine dajo enega svetnika. Način izvolitve je bil kratko malo čuden in je nujno vodil v spore. Vsaka občina da po enega kandidata, ki mora biti najprej

potrjen v občinskem svetu. Poleg tega občinski sveti določijo določeno število elektorjev, ki zastopajo občino na končnih volitvah. Število teh elektorjev je sorazmerno s številom volivcev v občini. In tako naprej.

V Kamniku sta se pojavila dva kandidata: Grega Koncilijs iz LDS in Marjeta Humar iz SKD. Kateri od njiju bo zbral večino glasov, tisti bo kandidat občine. Humarjevo so podpirali v SKD, SDS in SLS. Bila je izvoljena. Tudi elektorje smo razdelili med te stranke. SLS je dobila dva, Toneta Hočevarja in Dušana Jesenika. Tu pa se začena smola. Centrala v Ljubljani je zahtevala, naj podpremo kandidatko Katarino Smrkolj iz občine Lukovica, članico SLS. Enako je zahteval odbor SLS v Kamniku. Midva z Dušanom Jesenikom sva se naenkrat znašla v brezizhodnem položaju. Kar koli bi storila, bi bilo narobe. Pritiski so bili hudi. Dogovorila sva se, da delava po svoji presoji in vesti. Razumel sem, da bo podprl Humarjevo. To sem storil tudi jaz. Po vseh zagotovilih in stokrat prešteti in preverjeni glasovi bi morala zmagati Marjeta Humar. Sicer tesno, a bila bi izvoljena. Pa ni bila. Očitno je bilo tu v igri veliko fig v žepih. Sum in konkretna obtožba pa sta padla samo na naju. Tovrstnega zapleta mi ni bilo treba, a

Franci Rokavec, Ciril Smrkolj in Franc Zagožen so pogosto prihajali na obisk v kamniško občino. Njihova pomoč pri razvojnih projektih kamniške občine je bila izjemno dragocena. (Foto: arhiv Antona Hočevarja)

tega sem se zavedel prepozno. Prepozno sem spoznal, da bo padalo po meni, če ne z ene, pa z druge strani. To sem izračunal in pričakoval pred glasovanjem. Nisem pa pričakoval, da bom deležen kritike in obtožb s tiste strani, ki sem jo podprl, ki sem ji dal glas. Kako je padalo! V dvajsetih letih političnega dela mi ni šlo na jok, tokrat pa! Biti obtožen po nedolžnem, to boli!

Glede na korektno sodelovanje z županom je bilo pričakovano, da ga ob bližnjih volitvah za župana podpremo. Povabil nas je. O predlogu smo razpravljali na odboru podružnice. Zanimanja za kandidacijo ni bilo. Nismo sprejeli nobenega sklepa, pač pa so pooblastili mene, naj se pozanimam o drugih možnostih. Ostale stranke desnice so se ponovno dogovarjale o skupnem nastopu. Ker nismo bili dovolj poslušni in je kazalo, da bomo šli svojo pot, so nas v Kamniškem občanu obdelali mladi z desnice. Glede na to, kaj vse sem že doživel, seveda nisem dovolil, da bi me učili. Vrnil sem poduk v istem občilu, obenem pa predlagal desnici pogovore o skupnem kandidatu. Sestali smo se Igor Podbrežnik, kandidatka Marjeta Humar in Tone Stele, z naše strani pa samo jaz. Sestanek je bil v stanovanju Toneta Steleta. Povedal sem naše pogoje za skupni nastop s komer koli: mesto podžupana in vodenje nekaterih delovnih teles, obenem pa sem skušal razbrati, kako si kandidatka zamišlja razvoj občine. Rezultat je bil »tako-tako«. Nič konkretnega. Pogovor sem predstavil na seji občinskega odbora podružnice. Naključje je bilo, da je na isto sejo prišlo navodilo iz centrale v Ljubljani, naj podpremo kandidata Toneta Smolnikarja. Mislim, da je Smolnikar mimo nas vrtal v Ljubljani, no, pa je tudi izvrtal. Sam nisem usmerjal odločitve v nobeno smer, predstavil sem samo dejstva in – naj odloči večina. Skoraj enoglasno so se odločili za Smolnikarja. Sam sem se glasovanja vzdržal. Ko so rezultati glasovanja postali znani, to se je zgodilo zelo hitro, je spet začelo padati po meni. V očeh nekaterih sem bil SLS v Kamniku očitno samo jaz, drugi so po njihovem mnenju zgolj kimali. To seveda ne drži, udarce pa sem kljub temu dobival samo jaz. Bil sem izmeček, komunist in ne vem kaj še vse. Ogabno! Imel sem že precej utrjeno kožo in nekako je šla stvar mirno. Z volilno kampanjo se nismo veliko ukvarjali – v stilu: naj pride, kar ima priti. Prvi krog je določil, da gresta v drugi krog Tone Smolnikar in Marjeta Humar. Smolnikar je za pomoč v drugem krogu sklenil dogovor z LDS in Združeno listo. S tem mi nismo imeli nič, mi smo imeli dogovor samo z njim, vendar smo se nehote znašli v sumljivi družbi. Smolnikar je ponovno zmagal, SLS je obdržal štiri svetnike, peti pa je odšel v novoustanovljeno občino Komenda.

Drugi mandat Toneta Smolnikarja

Po opravljenih volitvah je seveda nastopilo medsebojno usklajevanje o sestavi pozicije, opozicije, delovnih teles in podobno. Tone Smolnikar je zadevo vzel v svoje roke. Predlagal je koalicijo SLS, LDS in ZLSD. Mi smo pristali na koalicijo z LDS, z ostalimi pa naj se župan sam dogovori o podpori, mi predvsem z ZLSD ne sklepamo koalicije. Tako se je tudi zgodilo. Ostala desnica s Tonetom Smolnikarjem ni hotela sodelovati. Od nje je prišel predlog, da bi skupaj oblikovali nekakšno koalicijo, ki bi bila opozicija Smolnikarju. No, to je bil predlog, o katerem sem razmišljal, če je sploh resen. Namreč, s Smolnikarjem nimava istega političnega in ideološkega prepričanja, nasprotno, na tem področju si nasprotujeva, a sem ga podprl pri kandidaturi, čeprav ne zlahka, zato je bilo prepozno za umik. Tako smo predlog v občinskem odboru podružnice SLS zavrnil in šli skupaj z županom po dogovorjeni poti. Po dogovoru pred volitvami smo bili upravičeni do mesta podžupana. Dogovorili smo se, da zasidem to mesto. Konstitutivna seja je potekala zelo zanimivo.

Ko je prišlo na vrsto imenovanje dveh podžupanov, sta bila prebrana predloga, to je Demitrij Perčič, član LDS, in Anton Hočevar, član SLS. SKD in SDS sta se v en glas dvignila zoper mojo kandidacijo. Nekdo iz vrst SDS je celo izjavil, da naj oba podžupana dobi LDS, nikakor pa ne bodo podprli moje kandidature. V svoji gostobesednosti so se celo izdali, da na volitvah niso podprli Marjete Humar,

kandidatke SKD, pač tudi župana Smolnikarja. Besede: »Župan, tudi mi smo te volili!« so prišle iz ust svetnika SDS, čeprav je SDS javno podpiral Humarjevo, ne pa Smolnikarja. Očitno so bile v žepih fige.

Najavili so obstrukcijo, to je odhod iz dvorane v času glasovanja. Tisti, ki je napovedal in vodil obstrukcijo, mi je še prejšnji večer po telefonu zatrjeval, da če je kdo upravičen do mesta podžupana, sem to jaz.

Drugi dan pa takšno obnašanje. Kje je tu načelnost? Pred glasovanjem so odšli iz dvorane. Potrditev je kljub temu uspela. Potem so skoraj eno leto, očitno po dogovoru, hodili mimo mene, kot da me ni.

Brez pozdrava, pogled usmerjen nekam mimo, torej ignoriranje na celi črti. Ne, ni res. Če smo se srečali na samem, smo bili prijatelji kot prej, govorili smo običajno, samo pazili so, da jih kdo ne bi videl. Ignoriranje takšne vrste je sicer mučno, vendar bil sem že utrjen in navajen takšnih in podobnih muh.

Mesto podžupana je v našem sistemu veliko vredno. Ne samo da je denarno nadomestilo precej višje kot svetniško, pač pa je možno vplivati na politične odločitve pri samem nastajanju zamisli, medtem ko svetniki predse dobijo že izoblikovane predloge, ki jih je zelo težko spreminjati. Tega dejstva pred imenovanjem nisem poznal. Ko sem ga spoznal, sem ga poskušal polno izkoristiti. Z županom Smolnikarjem se je dalo dobro sodelovati, seveda je bilo jasno, kdo je župan in kdo podžupan, a za dobre predloge je bil dovzeten. Opazil sem, da se da nanj vplivati, dokler si ne ustvari svojega mnenja. Ko enkrat reče: »Takole bo!«, ga je težko premakniti. To je pač lastnost ljudi na oblasti. To okoliščino sem vzel zelo resno, vedno sem skušal vplivati pravočasno in korektno. Mandatno obdobje smo uspešno izpeljali. Nešteto velikih in malih zadev je bilo opravljenih po mojem posredovanju. Pomagal sem, kjer je bilo mogoče in potrebno pomagati. Seveda včasih pomoč ni bila uspešna. Moji »prijatelji« so verjetno zaradi moje neuklonljivosti začeli z novo taktiko. V mojem kraju so mi vzgojili »naslednika«. Zadelo so dobro, ta človek mi je napravil veliko težav, pri mojih prizadevanjih pa veliko škode. Ni se ustavil niti, če je bilo treba uporabiti laž, za blatenje ni zamudil nobene priložnosti. Njegov najljubši način dela je bil komentiranje in omalovaževanje mojega dela. Veliko je deloval po domovih in gostilnah. »Prijatelji« so mu šli močno na roko, čeprav so vedeli, da ne dela pošteno. Posebno rad je razlagal ljudem, kakšno dobro plačo imam kot podžupan. Ljudje radi nasedajo takšnim govoricam. Mnogokrat sem zaradi tega dobil očitek, da sem za vse dobro plačan, da sem torej dolžan delati uslugo vsakomur, kdor si jo zaželi. Zanimivo, da to ni veljalo za mojega kolega, drugega podžupana, za katerega marsikdo sploh ni vedel, da obstaja, vsaj za podeželje sploh ni delal. Dobil pa je enako plačo kot jaz, a ta plača ni bila napoti nikomur.

Proti takšnemu ravnanju nisem poznal obrambe, na tovrstno raven pa se nisem hotel spustiti. Ostalo mi je samo dobro delo. Ko to pišem, je ta umetno ustvarjeni, a strašno ambiciozni »desni politik« že predsedal na rdečo stran, na desni strani pa je za njim ostala le slaba volja. Za zaključek opisovanja tega mandatnega obdobja moram zapisati še eno resnico. Sam odklanjam liberalno ideologijo. Zame je edino sprejemljiva ljudska strankarska opredelitev, ker edino ta poskuša ohranjati ravnovesje med zakonitostjo kapitala in socialno pravičnostjo. Zagotavljati na kratki in dolgi rok. Zato sem imel in bom vedno imel zadržan odnos do stranke LDS ali katere koli druge liberalne stranke. Po spletu okoliščin in ne po moji želji smo se znašli skupaj v koaliciji. Do takrat sem imel s koalicijami slabe izkušnje, tokrat pa moram izreči priznanje kamniškemu odboru LDS in njegovemu predsedniku Demitriju Perčiču za zelo korektno obnašanje. Z njimi se je bilo zelo težko dogovoriti, bili smo pač z dveh bregov, a ko smo se dogovorili, je zadeva tudi držala. Tudi sicer niso izrabljali mojega položaja, ki je bil do kraja neugoden. To je zame še eno pomembno spoznanje, torej da so tudi moji nasprotniki ljudje, na katere se je mogoče zanesti. Zahvaljujoč temu se je mandatno obdobje 1998–2002 uspešno izteklo, čas ni bil za-

pravljeno in tudi moj položaj podžupana je v njem odigral zelo pozitivno vlogo. Mirno lahko vsakomur pogledam v oči.

V pripravi na nove volitve so me proti moji volji, seveda sem na koncu pristal, določili za županskega kandidata. Brez kakršnih koli ambicij, brez ugleda stranke na državni ravni, s hudim blatenjem stranke na občinski ravni. Seveda na kakršen koli dober rezultat ni bilo misliti. Smolnikar je ocenil, da mu podpora SLS utegne škodovati, zato je našo podporo prepovedal. Rezultat je bil okoliščinam primeren. Za občinski svet smo SLS dobili samo dva svetnika. Padli smo globoko, centrala pa se je še naprej obnašala, kot da zmagujemo. Porazne rezultate je prikazovala kot uspeh. Stanje v SLS sem primerjal s potapljaško ladjo Titanik, na kateri je godba za ples igrala do končne potopitve. Vsega mi je bilo dovolj in 15. februarja 2003 sem izstopil iz SLS.

Zakaj sem izstopil iz SLS?

V naši hiši je imela politika prostor že od začetka dvajsetega stoletja. Prvi začetki tiste katoliške stranke, ki se je pozneje preoblikovala v Slovensko ljudsko stranko, so dobili odziv pri mojih prednikih. Moj stari oče je bil večkrat župan, izvoljen na listi SLS. Tudi pozneje je imel SLS pri nas svoje mesto, tudi takrat, ko je bilo to nevarno. Vzgojili so me v pripadnika SLS, čeprav je stranka lahko živela samo v tujini, pa smo jo vendar imeli za svojo. Zato ni čudno, da sem se takrat, ko se je začelo demokratično vrenje, znašel v zametku neke grupacije, ki je obetala, da bo stopila na ljudskostrankarsko pot. Takratni obeti so bili fantastični. V Slovensko kmečko zvezo, predhodnico Slovenske ljudske stranke, so prihajali ljudje, kakršnih si lahko samo želiš. Pripravljeni na delo, na tveganje, enakih misli ob nastalih problemih, skratka najboljša družina. Idealisti, poštenjaki. To je trajalo neko začetno obdobje, potem pa so se začeli pojavljati ljudje z namazanimi jeziki, strokovnjaki z gumijastimi hrbtenicami, ki so začutili, da bodo tu zlahka napredovali. Nekaj tega kadra nam je bilo seveda nujno potrebno. Žal je šla zadeva predaleč. Zame so seje glavnega odbora po nekaj letih postale mučne. Za razliko od tistih prvih idealistov, kamor štejem tudi sebe, ki smo se oglašali samo takrat, ko smo na kaj opozarjali in dajali predloge, so ti novi prišleki ponavadi vsakemu predlogu peli slavo, nikoli niso ničesar nasprotovali, skratka, lezli so nekomu nekam. Ob takšnem početju se zelo slabo počutim, pa očitno ne samo jaz. Ko sem se leta 1997, torej po nekako osmih letih delovanja, ogledoval okrog sebe, sem ugotovil, da nas je od tistih idealistov iz začetka ostala le še peščica. Ostali so kratko malo poniknili. Niso se poslovili, niso pojasnili svojega odhoda, enostavno jih ni bilo več blizu. Namesto njih so prišli ljudje z novimi manirami in novimi namerami. Stranka je svoj obraz temeljito spremenila. Žal na slabše. To dejstvo je po mojem mnenju tudi glavni vzrok, da je stranka krenila na stransko pot, pot hitrega doseganja oblasti, kar je povzročilo njen zaton.

Vsaka stranka si želi priti na oblast, to je normalno in naravno, zato tudi obstaja. Vendar si mora vsaka stranka, ki vstopa v koalicijo, v koaliciji zagotoviti izvajanje svojega programa in svojih volilnih obljub. Moje gledanje na delitev vpliva v koalicijski vladi je bilo in je še zelo drugačno od gledanja ostalih vodij SLS. Trdim, da mora biti moč med koalicijskimi partnerji razdeljena na polovico, torej nobena stranka ne sme biti v podrejenem položaju, in to ne glede na to, koliko poslancev jo podpira. In vlada mora ob morebitnem odhodu ene stranke iz koalicije pasti! To prepričanje je bilo za večino mojih tovarišev leta 1997 noro, zato so pri vstopu v koalicijo LDS pristali na podrejen položaj, samo da smo pri koritu. Zaradi tega jih je pobralo.

Tu je bil začetek mojega kritičnega pristopa do stranke, obenem pa, kot sem že omenil, sem moral v Kamniku igrati zagovornika takšnega obnašanja. Samo velika pripadnost ljudskostrankarski ideji me je še držala na tem mestu, seveda pa sem še vedno upal, da bomo začeli ubirati razumnejšo pot. Prazno

upanje! Ko je po vseh vzponih in padcih stranke za krmilo prišel Franci But, mi je dokončno postalo jasno, da tu samo zapravljam čas in da od tistega SLS, ki sem ga pomagal graditi, ni ostala niti senca. Ljudje, ki so stranko vodili, niso bili več vredni mojega zaupanja, zato sem samo še iskal priložnost, kdaj oditi. Po zadnjih volitvah sem bil izvoljen za svetnika v občinskem svetu. Po mesecu dni sem izstopil iz SLS, želel pa sem ostati v svetniški skupini SLS kot njen vodja, za kar sem bil že določen. Ni mi bilo dano. Kot da bi postal drug človek. Zaradi tega sem se odstranil tudi iz svetniške skupine SLS. Torej, popoln prelom! Ostane mi samo še pripadnost ljudskostrankarski ideji, ki je ne more nihče peljati na krivo pot in ki mi je nihče ne more vzeti. Dovolj bo!

Delo v komisiji za popis žrtev druge svetovne vojne

Leta 1990 je skupščina SRS oblikovala komisijo, ki je imela nalogo, da zbere podatke in primerno obeleži vse kraje medvojnih in poveljnih pobojev v celotni Sloveniji. Šlo je predvsem za podatke o žrtvah nasprotnikov komunizma. Njihovi podatki še niso bili zbrani, medtem ko so bili podatki s partizanske strani povečini zbrani že v prejšnjem režimu. Takrat naj bi se podatki vseh zbrali na enem mestu. Obenem so se komisije ustanovljale tudi po občinah. Tudi v Kamniku je bila ustanovljena takšna komisija. Dobila je nalogo, da zbere čim več podatkov o tem žalostnem dogajanju med vojno in po njej. V kratkem času svojega trajanja je dokaj uspešno opravila del naloge, tako da je občinska skupščina lahko sprejela odlok o zavarovanju in obeležanju začasnih grobišč. Po uveljavitvi nove lokalne zakonodaje je občinski svet imenoval novo komisijo, katere naloga je bila popisati vse žrtve, vojne in poveljne, z območja občine Kamnik, popisati okoliščine smrti, končni cilj popisa pa je bil, da se vsi podatki objavijo v obliki zbornika. Časovno je popis obsegal obdobje od začetka druge svetovne vojne do smrti zadnje ugotovljene žrtve. Žrtev s koncem vojne ni bilo konec, zato je rok na tej strani neomejen. Postal sem član te komisije. Razdelili smo si področja, na katerem bo posameznik zbiral podatke. Dobil sem župnijo Češnjice, pomagal pa sem tudi v župnijah Zgornji Tuhin, Špitalič in Motnik. Težave pri zbiranju so bile kar precejšnje, marsikdo je o ljudeh vedel marsikaj, vendar ponavadi površno, nas pa so zanimali točni podatki. Pokazal se je problem časovne odmaknjenosti. Marsikdo iz najrazličnejših razlogov ni želel pogovora o teh stvareh. Strah, odpiranje starih ran ali kaj drugega. Ko se je odprlo, so ponavadi prišle na dan zgodbe, ki ježijo lase. Likvidatorji so imeli sicer vprašljivo pamet, imeli pa so veliko domišljijo za izzivljanje nad žrtvami. Dolgo zamolčane zgodbe o sadizmu in barbarskem mučenju so ponekod bruhtle na dan. Nobenih maščevalnih misli in veliko želja po vrnitvi poštenega imena in groba. Ko je prišel v Kamnik dr. Jože Pučnik, predsednik državne komisije, je želel in priporočal, naj te zgodbe opišemo. Takrat sem bil mnenja, da je za opisovanje tega potrebna posebna sposobnost in da tega nisem sposoben. Danes mislim drugače. Stvari je treba opisati za čisto preprost poduk mladim rodovom, kaj storita sejanje sovraštva in moč nad življenjem ljudi nezrelih krvnikov.

Dr. Pučnika smo peljali na največje grobišče v kamniški občini, v Kamniško Bistrico. Če si je nekdo sposoben pričarati pred oči prizor, ki se je tu odvijal po nastopu »svobode«, mora spoznati, da so takrat prišle na oblast pošasti v človeški podobi. Besedičenje o osvoboditvi je perverzno.

Zbrali smo podatke, potem pa sta se začeli priprava in urejanje zbornika. To delo je večinoma opravil vodja komisije Milan Šuštar s svojimi sodelavci.

Zbornik je izšel v letu 1998. Mislim, da je bilo opravljeno veliko in potrebno delo. To naj bi bila skromna oddolžitev tistim, ki so pred nami živeli na tem prostoru, pa marsikdo petdeset let ni smel biti omenjan, marsikdo še danes leži Bog ve kje. In marsikdo izmed teh bi brez naše akcije odšel za vedno v pozabo. Kot da ga nikoli ne bi bilo.

Obnova ceste Vransko–Vodice

Avtocesta, ki pelje s celjske strani proti Trojanam, na zelo majhnem delu pelje preko območja kamniške občine in še ta del gre večinoma pod zemljo, pa vendar se dotika kamniškega območja in zato je morala občina Kamnik sprejeti prostorski akt o gradnji ceste. Navidez se ta zadeva Kamnika sploh ne tiče, dolžina ceste po kamniškem prostoru je zanemarljiva in zato bi se najbrž vse skupaj odvijalo hitro in brez problemov, če ne bi v kamniškem SLS ugotovili, da se bo v času gradnje avtoceste skozi promet skozi Tuhinjsko dolino močno povečal in tako uničil cesto samo, obenem pa hudo ogrožal varnost krajanov. Šli smo v akcijo in na občinskem svetu dosegli soglasje, da damo zahtevo županu, da z Družbo za avtoceste – DARS sklene dogovor o usposobitvi tuhinjske ceste za tako povečan promet. Pogajanja so bila trda, a uspešna. Družba za avtoceste je trdila, da gradnja na Trojanah na promet v Tuhinjski dolini ne bo nič vplivala, naša stran pa je seveda dokazovala nasprotno. Imeli smo dokaze, da je že v času priprave na gradnjo na Trojanah promet v Tuhinjski dolini močno porasel. Postajal je obupen. Na koncu je DARS popustil. Rezultat te akcije je obvoznica v Motniku, vsi pločniki po naseljih skozi dolino, utrditev ceste na nekaterih mestih, urejena križišča, oporni zidovi in še marsikaj. Vse to se ni zgodilo samo od sebe. V bistvu smo dosegli, da se je varnost na naši cesti močno povečala, občinskih sredstev pa nismo potrošili.

Program razvoja Tuhinjske doline – NOVNA

V letu 1991, torej v času mojega delovanja v IS SO Kamnik, smo izdelali program razvoja Tuhinjske doline. Kot je bilo že omenjeno, je bila v tem programu najprej opravljena temeljita analiza stanja, kaj imamo in česa nimamo, a bi potrebovali, in potem načrt, kako do tega potrebnega priti. Poleg mnogo manjših projektov, od katerih jih je bilo pozneje precej realiziranih, je analiza pokazala, da dolina rabi telefonijo, osrednjo šolsko ustanovo, kanalizacijo in zaradi obstoja tople vode na Vasenem osrednji turistični objekt, ki bi bil center razvoja turizma v dolini.

Projekt šole v Šmartnem

Takoj po sprejetju programa razvoja Tuhinjske doline, na kratko smo ga imenovali program Novna, je nastopilo vprašanje, kje šolo postaviti. Težnje, da bi prostor zanjo določili na Lazah, so bile močne, vendar so lastniki prostor, ki je bil za to rezerviran, pozidali na črno, tako so Laze izgubile vso prednost, ki so jo na tem področju imele. Treba je bilo določiti nov prostor. Tudi ta bi se našel na Lazah, druga možnost pa se je kazala v Šmartnem. Seveda sem kot krajan storil vse, da se šola zgradi v Šmartnem, predvsem pa zato, ker sem bil prepričan, da je Šmartno veliko bolj primerno za takšno ustanovo. Ta kraj naj bi ponovno postal center doline, kar je po naravi in legi že sedaj. Imel sem moč in politično podporo, zato je obveljalo moje gledanje.

SLS je projekt šole Šmartno vseskozi podpiral, nad njim bedel in ga usmerjal, da ne bi zastal. Zanimivo, da krajevni veljaki vse do izdaje gradbenega dovoljenja niso vedeli, kaj se dogaja. Če bi, verjetno ne bi uspelo tako, kot nam je. V ostalih delih občine je bilo mnenje, da je izgradnja takšne šole za dolino nepotrebna, da naj bi jo zgradili v Kamniku in podobno. Mi pa smo dokazovali, da se s to investicijo rešuje problem šolstva v Kamniku. V to sem še vedno prepričan.

Šola v Šmartnem je postala zelo kvalitetna šola, poleg tega pa ima zelo blagodejen in povezovalen vpliv na dolino, zato mislim, da smo takrat napravili veliko stvar.

Šola v Šmartnem je sad prizadevanj SLS v Kamniku, predvsem pa sad nas nekaj vodilnih članov SLS iz Tuhinjske doline. Na to smo lahko ponosni in tudi smo ponosni!

Projekt telefonije v zgornjem delu Tuhinjske doline

Kdor pozna način, kako se je v tistih zgodnjih devetdesetih letih napeljevalo telefone, bo zlahka razumel, koliko pogovorov, dogovorov in podobnih zadev je bilo potrebnih, da se pripravi teren za sam začetek gradnje takšnega projekta. Vseskozi, od prvih korakov do razprave v občinskem svetu, ko je bilo treba izglasovati občinski delež v investiciji, smo stvar vodili v SLS, seveda skupaj z županom. Dogovarjanje z vojsko, ki naj bi postala soinvestitor, kar se je tudi zgodilo, je teklo preko naših kanalov – ministri so bili pač iz naše stranke. Dogovor je bil uspešen, sodelovanje vojske je šlo na račun postavitve radarja na Menini planini, ki pa, kot vemo, pozneje ni bil postavljen. Spet smo v občino pripeljali denar, na katerega ni nihče računal. Ko smo bili z dogovori tako daleč, da je bilo o zadevi potrebno spregovoriti na občinskem svetu, se je zalomilo. Prvak stranke SDS je odpovedal podporo projektu, češ da je to projekt SLS. Težko si je ta korak razlagati drugače kot z nevoščljivostjo. Župan me je poklical, kaj sedaj. Če projekt na občinskem svetu ne bo dobil podpore, se od njega lahko poslovimo. Odgovoril sem županu, da naj politične točke pobere, kdor jih rabi in želi, zame je pomembno, da se ljudem napelje telefon. Tako se je lahko s projektom nadaljevalo, samo da se ni kje omenjal SLS. Ko smo se navidezno umaknili v ozadje, čeprav smo še vedno zagotavljali podporo, so vskočili tisti, ki so bili prej pripravljeni projekt iz nevoščljivosti podreti in so si na koncu slovesno pripenjali zasluge za napeljavo telefona. Temu se sicer reče »kitenje s tujim perjem«. Tega je v politiki veliko. Žal!

Projekt Terme

Zgodovina toplic ali term v Tuhinjski dolini ima že kar dolgo brado. Že okoli leta 1950 so začeli nekaj zabijati in vrtati okrog naravnega toplega vreca na Vasenem. Potem so se podobni »popadki« pojavili vsake toliko časa, odvisno od ambicioznosti kamniškega občinskega vrha in debeline njihove denarnice. Najhujši prebliski so bili okrog leta 1970. Vrtali so, fantazirali in zapravljali denar, voda pa je še naprej veselo tekla v potok. Lahko je bilo zapravljati tuj denar. Ko pa je prišla osamosvojitve, z njo pa tudi drugačna resnost pri ravnanju z denarjem, je ideja ponovno prišla na dan. Najprej je bila obdelana v programu Novna. Program je nakazal, da je stvar uresničljiva in močno koristna za razvoj turizma v Tuhinjski dolini. Terme naj bi bile srce razvoja turizma v Tuhinjski dolini, turizem pa panoga, ki ima v Tuhinjski dolini prihodnost.

Ivan Hribar, direktor Zarja Kavis, majhnega podjetja v Kamniku, je bil član najožjega vodstva SLS v Kamniku. Že v prvem mandatu Toneta Smolnikarja smo SLS in Zarja Kavis skupaj začeli akcijo za spremembo prostorskih aktov v dolini Snovik, kjer se je Zarja Kavis dogovorila z lastnikom zemlje, kmetom, ki je razumel, kam peljeta razvoj in čas. Najprej so na črno postavili bazen, improvizirano zadevo, seveda pa je bilo pred tem treba postaviti črpalko za črpanje vode iz globine in več kot en kilometer cevovoda v dolino Snovika. Vse to je bilo narejeno več ali manj brez uradnih dovoljenj. Kmalu so se pojavila tudi nasprotovanja – precej glasni so bili predvsem naravovarstveniki. Ko je v vlado stopil SLS, Marjan Podobnik pa postal podpredsednik vlade, je projekt Terme Snovik postal projekt SLS. Pri Podobniku in naših ministrih smo imeli polno podporo.

Človek bi mislil, da takšen projekt ne more imeti nasprotnikov, pa ni bilo tako. Bolj kot je projekt kazal svojo pravo podobo, bolj je raslo prikrito nasprotovanje. Ne bom govoril o imenih, rekel bi samo to, da je težko naleteti na toliko sprenevedanja. Navidez so rast Terme Snovik podpirali vsi, za kulisami pa se je nasprotovalo, kolikor se je dalo. Zanimivo je tudi, da se je takrat, ko so Terme začele kazati dobro gospodarjenje, vse nasprotovanje začelo prikazovati kot pomoč in pripadnost projektu.

Upam, da je to obdobje dokončno mirno. Terme morajo preboleti mladostne bolezni in upam, da

bodo kmalu prevzele tisto vlogo, ki smo jim jo namenili ob samem začetku – postale naj bi center turističnega razvoja Tuhinjske doline.

Mislim, da smo člani vodstva SLS v Kamniku s polno angažiranostjo v teh treh projektih, seveda pa tudi v nešteti ostalih, pošteno uresničili tisto odločitev odbora ob vstopu stranke SLS v vlado, naj v danih okoliščinah storimo čim več dobrega za Kamnik. To odločitev smo izpolnili v polni meri. Napravili smo vse, kar je bilo mogoče.

Delovanje na gozdarskem področju

Že na začetku tega pisanja sem omenil, da sem bil v letu 1989 član komisije za pripravo novega gozdarskega zakona. Do tega je prišlo takole: SZDL – Socialistična zveza delovnega ljudstva je imela v svoji sestavi tudi odbor za kmetijstvo. V njem so bili ljudje iz raznih institucij, ki so se ali pa se tudi niso ukvarjali s kmetijstvom. Po ustanovitvi SKZ je prišla ponudba, da bi tudi SKZ imenoval svoje predstavnike v ta odbor. SKZ je to storil in med predstavniki sem bil tudi sam. Na seji tega odbora je bilo omenjeno, da se pripravlja nova gozdarska zakonodaja. Zahteval sem, naj me vključijo v ekipo za pripravo zakona, kajti pokazalo se je, da v ekipi ni kmetov. Z gozdarji sem imel neporavnane račune, tu pa sem dobil priložnost za poravnavo. Moje gledanje na gozdarstvo je naslednje: gozd je kmetova lastnina, torej naj služi kmetu in preko njega celotni družbi. Strokovne službe so potrebne samo toliko, da pomagajo lastniku dobro gospodariti z gozdom. In nič več! Dotedanji sistem je bil naravnan v popolnoma nasprotno smer: gozd in kmet sta v službi strokovnih služb, družba ali država pa ima od tega korist, da je na tem področju zaposlenih mnogo ljudi. Gozd in kmet od tega nista imela koristi, imela pa sta težave. Seveda sem s svojim gledanjem naletel na velike težave in odločno nasprotovanje.

Sami doktorji, profesorji, partijski in vladni funkcionarji seveda niso dovolili, da bi jih v kot spravil navaden kmet. Tovariši so že pred mojim prihodom izdelali skelet zakona. Želeli so, da bi sedaj samo še izpilili podrobnosti. Nisem bil za to. Nikoli ne bom sprejel dejstva, da mi v mojem gozdu lahko nekdo ukaže, kaj bom sekal, in nikoli se ne bom sprijaznil s tako imenovanim gozdarskim kladivom. Za nepoučene: »gozdarsko kladivo« je navadna sekira, ki ima na nasprotni strani rezila vgraviran znak gozdarja. S tem znakom se udari po lesu in ta znak na lesu ostane. Ta znak je lahko pomenil dovoljenje, da se nekaj sme posekati, če ga ni bilo, pa je pomenilo, da je bilo posekano brez dovoljenja gozdarja, kar je običajno pomenilo, da sledi kazen. Zame je bila takšna ureditev poniževalna, zato sem takrat odločno nastopil proti njej. Hotel sem, naj se sistem uredi tako, da bo gozdar v mojem gozdu težko pričakovana in zaželena oseba, ki mi bo kot lastniku gozda v pomoč, ne pa da v gozdu igra policaja. Nisem prodril, bilo je veliko besednih spopadov, obračanja besed, šli smo od stavka do stavka, kaj je dobro in kaj ni. Sam sem zatrjeval, da ni nič dobro, da naj začnemo od začetka. No, iz rok smo dali skrpucalo, zato je bilo gradivo v naslednji fazi zavrnjeno. Razlike v mojih ciljih in ciljih gozdarjev so bile prevelike, oni so hoteli ohraniti privilegije, jaz sem jih hotel izbrisati. Tu je kompromis nemogoč. Zaključek našega sodelovanja je bil pričakovan.

Naslednji predlog zakona o gozdovih so pripravili mladi gozdarji, politično neobremenjeni. Bili pa so strokovno obremenjeni, zato je zakon samo za silo sprejemljiva rešitev, spremembe v smeri popolne racionalizacije so v njem nujne; to delo nas še čaka.

Po novem zakonu obstaja Zavod za gozdove Slovenije, ki ima tri nivoje: državnega, območnega in krajevnega. Centralni zavod ima Svet zavoda, ki je njegov najvišji organ, ravno tako imajo svete zavodov območne enote. V centralnem Svetu Zavoda za gozdove Slovenije sem delal prvi in drugi mandat, skupaj osem let. To je dejansko telo, v katerem se krešejo mnenja in pogledi. Sestavljeno je iz delegatov raznih zavodov: Zavoda za ohranjanje naravne dediščine, lovske zveze, ministrstev, kmetijskih organi-

zacij in občin. Razmeroma veliko število. Kar kmalu se je pokazalo, da je Svet Zavoda za gozdove Slovenije razcepljen na polovico v eni izmed zelo važnih zadev. Nekmečki del je pripadal lovstvu, tudi nekaj kmetov je bilo lovcev, in ker niso vedeli, kaj je njihova dolžnost, so bile razprave burne. Običajno smo vendarle dosegli razumne rešitve, če ne drugače, pa iz bojazni, da naši zaključki ne bodo upoštevani na ministrstvih, kamor so naše odločitve običajno romale po potrditev. Nerazumevanje nekmečkih ljudi do kmečkih problemov je bilo in je še vedno veliko. Pozna se, da je petdesetletno razširjanje izkrievljene resnice pustilo močne sledi v glavah. Protikmečka gonja je v ljudeh ustvarila prepričanje, da smo kmetje zares »kulaki, bogataši in izžemalci delavcev«. Neverjetno, ampak to prepričanje je danes še zelo živo. Bog ve, kdaj bo prevladalo prepričanje, da smo za družbo vsi potrebni, da ne moremo eden brez drugega. Veliko bolj konkretni in ustvarjalni pa so bili pogovori na Svetu Zavoda Območne enote Ljubljana, v katerem sem deloval tudi dva mandata po štiri leta. Tu je bilo število članov manjše, naloge manj splošne in rezultati naših odločitev so se zelo hitro videli na terenu. Tu ni bilo ideoloških spopadov, zanimivo, gozdarji, predvsem mladi, so miselno prešli na kmečko stran. To mi daje upanje, da se bodo razmere sčasoma vendarle postavile na pravo mesto. Tu smo o problemu lovstva in gozda pogosto govorili isti jezik, vedno pa smo zadevo zaključili z razumnim dogovorom. Tu je bilo lepo sodelovati!

Zadruga in Hranilno-kreditna služba – HKS

Ob spremembi sistema so nekako na rešetu ostale tudi zadruge. Takrat obstoječe zadruge so bile pač v glavnem izvrševalke takratne kmetijske politike države. Bile so velike po obsegu – na našem koncu je tako zadruga zajemala vzhodni del Ljubljane, Domžale in Kamnik. Sedež je bil v Domžalah. Ko sem po politični poti oziroma kot član Izvršnega sveta Skupščine Občine Kamnik, zadolžen za kmetijstvo, prišel v njihovo sredino, sem ugotovil, da tu vladajo zelo nezdrave razmere in odnosi. Predstavniki kmetov s tako različnih področij so si bili neprestano v laseh. Razumljivo, stari zadružni sistem se je podiral, novega še ni bilo, zato je v tem brezvetrju vsak iskal svojo prihodnost. Pokazalo se je, da je za zadrugo najboljši izhod razdelitev na manjše enote, ki bi delovale enotneje. Nova nastajajoča zakonodaja je to dovoljevala in proces delitve velike zadruge Emona Domžale se je začel: Moravče, Domžale, Kamnik in Komenda. Precej po modelu, kot so pred tem obstajale skupine v prepirih. Za delitev premoženja so bile imenovane skupine za pogajanja. Sam sem si močno prizadeval, da bi vsaj Hranilno-kreditna služba ali na kratko HKS, torej notranja banka zadruge, ostala enotna. To mi je uspelo. Tu smo potem še dolgo razmeroma dobro delali in sodelovali. Obenem je bilo treba iz nekdanjih pospeševalcev, ki so bili na plačilni listi zadruge in občin, ustanoviti svetovalno službo. Sedaj pa naj bi svetovalci odšli na plačilno listo Kmetijskega zavoda. Nekoliko nerodna zadeva, namreč, vsi bi šli na Kmetijski zavod, nihče pa ni maral ostati v zadrugi. V Kamniku je do mene prišlo do manjše zamere, ker sem moral na koncu odločiti, kje bo kdo. Pa vendar je steklo. Vzelo mi je kar precej časa in živcev. Zadruga in HKS, koristi zame pa nobene. Na dogajanje okrog zadrug gledam z grenkobo. Zadružni sistem je odličen sistem, če se gredo zadrugo zreli ljudje, ki imajo približno enake interese. Biti morajo pripadniki zadruge, ne samo člani. Pravi cilj zadruge je pomoč pri gospodarjenju, skupen nastop pri nabavi in prodaji, nobenega razdeljevanja državnih sredstev in podobnih zadev. Naši ljudje so se še v času pojemajočega komunizma navadili predvsem na to: kaj jim zadruga da, ni pa jih zanimalo, kje naj zadruga vzame. Kdor je bolje znal z ljudmi iz zadruge, tistemu je šlo bolje. Ko se je vreča spraznila, pa je nastal halo. Zadruge še danes obstajajo, so pa predvsem navadna trgovska podjetja in večino članov zadruge družijo samo še tisti deleži, ki jim je bil priznan ob preoblikovanju zadruge. Takšne zadruge, kot so danes, ne igrajo več nobene vloge v razvoju kmetijstva in podeželja. Z liberalno zakonodajo pa je oblast dosegla še to, da so morale tudi hranilno-kreditne družbe zapreti svoja vrata. Te so dolgo igrale pozitivno

vlogo pri gospodarjenju na kmetih, kot že rečeno, liberalna zakonodaja, za katero je stal bančni lobi, pa je uničila še to. S tem je kmetijskega združenstva v Kamniku pa tudi drugje v Sloveniji v bistvu konec. Žalostno je, da se pravzaprav nihče ne trudi, da bi ga obnovili. Obstaja kvazizdruženstvo, ki ima združno samo ime, s pravim združenstvom pa ima zelo malo skupnega.

Kmetijsko-gozdarska zbornica – KGZ

Projekt samostojne kmetijske zbornice je SLS obremenjeval že od začetka obstoja stranke. Uradno zastopanje kmetov in kmetstva so si do takrat lastili različni »zastopniki«. Zadržna zveza po svoje, Socialistična zveza po svoje, gozdarski lobi spet po svoje, najmanj besede pa so ponavadi imeli prav kmetje. Po spremembi sistema je postalo jasno, da je tu treba napraviti red, tuje izkušnje in zgledi so kazali v smer samostojne zbornice. SLS je kar nekaj let potrpežljivo iskal podporo za sprejetje potrebne zakona. Naposled mu je uspelo. Sprejet je bil zakon o KGZ – Kmetijsko-gozdarski zbornici, ki ima veliko slabih, kompromisarskih rešitev, a je kljub temu velik korak v pozitivno smer. Težava je le v tem, da teh kompromisarskih rešitev ni mogoče popravljati. Če bi ponovno odprli zakonsko proceduro za popravilo zakona o KGZ, bi tega zakona ne zmogli ubraniti pred rešitvami, ki bi bile še veliko slabše od sedanjih. Zato je treba počakati na boljše čase. Če bi vprašali mene, kaj je v tem zakonu narobe, bi najprej pokazal na močan ali premočan vpliv Zadržne zveze Slovenije. Ta si je v prvem in drugem mandatu v zbornici zagotovila absolutno oblast. Zadržna zveza je inštitucija, ki je namenjena sama sebi. Posebni položaj vleče še iz prejšnjega sistema. Koristi od nje ni, čeprav se jo prikazuje kot nepogrešljivo. Dejstvo je, da združenstvo propada, Zadržna zveza pa je trdna. Čemu? Treba bi jo bilo ukiniti, ji vzeti pristojnosti ali jo reorganizirati, da bo služila svojemu namenu. KGZ ima tri nivoje: državni nivo, sestavljajo ga Svet zbornice, upravni odbor in predsednik, drugi nivo predstavljajo območne enote ali krajše OE, ki jih vodi Svet OE, na tretjem nivoju pa so izpostave v upravnih enotah. V prvem mandatnem obdobju sem bil izvoljen v Svet OE Ljubljana. Začeli smo zagnano, pretresali smo nakopičene probleme in zanje iskali dobre rešitve. To smo počeli kar nekaj časa, potem pa smo ugotovili, da smo le debatni klub, da naših ugotovitev in razprav ter predlogov v centrali najbrž niti ne preberejo, kaj šele da bi jih upoštevali. Razumeli smo, da smo le ena izmed štirinajstih območnih enot, a kljub temu bi pričakovali, da bi se z nami vsaj nekdo pogovoril o naših stališčih. Pa tega nismo dočakali. To nas je postavilo na realna tla.

V drugem mandatu sem bil izvoljen v Svet KGZ, torej v najvišji organ zbornice. Pričakoval sem, da se bo s tega položaja vendarle dalo vplivati, želel sem delati in dati na razpolago vse svoje sposobnosti. A se je ponovno grdo sfizilo. Za kaj gre?

V Svet KGZ lahko kandidirajo svoje kandidate razna društva in združenja s področja kmetijstva. Tako se je zgodilo, da je lobi Zadržne zveze ustanovil svojo listo, ki je skupaj s svetniki, ki pridejo v Svet KGZ po zadržni liniji, dobila absolutno večino. Na konstitutivni seji se je v polni meri pokazala aroganca te večine. Izmed svojih članov so imenovali upravni odbor in predsednika, zasedli so vsa mesta v strokovnih odborih in tako naprej. Mi preostali smo naenkrat postali nepomembni in nepotrebni. Svet KGZ je lahko zasedal in sklepal brez nas, naše razprave so šle skozi eno uho notri, skozi drugo ven. Kot da moje pameti nihče ne potrebuje, kot da sem tu po nekakšni pomoti, in to samo zato, ker nisem bil izvoljen na pravi listi. Pa vendar je vse po zakonu. Torej je treba spremeniti zakon o KGZ. Morda. Vsekakor je treba odstraniti vpliv Zadržne zveze v KGZ, to pa je tudi vse. Glavna težava je v glavah ljudi. Kot je rekel Churchill: »Demokracija je slab sistem, a žal boljšega ne poznamo.« Dobra zakonodaja mora imeti za izvajanje zrele ljudi, če hočemo, da stvar teče. Žal je problem v nas ljudeh.

Pri delovanju v KGZ sem ponovno ugotovil, kako smo pri reševanju slovenskega podeželja zašli v

začarani krog. Glavno besedo pri krojenju kmetijske politike imajo veliki in bogati kmetje, ki poberejo tudi največ razpoložljivega denarja. Mali in srednji kmetje so skoraj popolnoma odstranjeni iz procesa odločanja. Posledica tega je, da se sprejemajo odločitve v imenu vseh kmetov, tudi malih in srednjih, ki so pisane na kožo velikim kmetom, ki že tako ali tako poberejo vso smetano. Na ta način se pomaga tistim, ki pomoči ne rabijo, tisti, ki v bistvu vzdržujejo poseljenost pokrajine, pa imajo od tega kaj malo koristi. Njim ostanejo le drobtinice. Izrazit je primer z mlekom. Imamo ga preveč, a še vedno dobi največ podpore. Ostal sem sam, ko sem na Svetu KGZ ob sprejemanju nacionalne sheme za podporo kmetijstvu glasoval proti takšnemu stanju. Eden proti devetdesetim. Če nič drugega, mi je treba priznati vsaj korajžjo. Uspel seveda nisem, lahko pa tistim, ki so me volili, pogledam v oči.

Prepričan sem, da takšna napačna politika dolgoročno ne more prinesiti dobrih rezultatov. Žal bo spoznanje prišlo prepozno, popravljanje napak pa bo drago, če bo sploh možno. Problem je samo v ljudeh.

In zaključek

Če pogledam nazaj, lahko ugotovim, da sem srečen človek. Rojen sem v družini, v kateri mi je bila zagotovljena razmeroma skromna, a lepa mladost, v zdravem kmečkem okolju z vzgojo, za katero mislim, da je bila edino prava. Ko sem se odločal za svojo življenjsko pot, sem se nerad odločil za kmeta, a danes tega več ne obžalujem. Kmetovanje sem znal popestriti z novotarijami; kar sem dosegel, ni ravno malo.

Ostarelim staršem sem pokazal, da bo naša prastara domačija nadaljevala svojo pot.

Ustvaril sem družino, ki mi v življenju seveda pomeni največ. Ukvarjati se s politiko brez prave družine za sabo se mi zdi nemogoče. Žena je politikova leva in desna roka! V svojem dvajsetletnem delovanju v politiki sem dobil priložnost, da storim veliko dobrega, čeprav je bilo na trenutke težko. Teh dogodkov in doživetij ne bi želel zamuditi.

V tem času sem srečal mnogo odličnih ljudi z odličnimi značaji. Z ljudmi okrog sebe sem imel najrazličnejše spopade, tudi konflikte, vendar je to pri tem delu normalno, pomembno je, da se ohrani kulturni način reševanja.

Ljudi, s katerimi sem imel opravka, a ga ne bi želel več imeti, je manj, kot je prstov na eni roki, pa še do teh ne gojim sovraštva ali zamere, pač pa samo previdnost.

V življenju mi je veliko pomagala moja lastnost, da se ravnam po tistem, kar ocenim, da je prav in dobro, zanemarim pa tisto, kaj bodo rekli ljudje. Zame je pomembno, kaj pravi moja vest. Poleg redkih modrih in dobronamernih ljudi je lastna vest najboljši sodnik in svetovalec. Ko sem zašel v politiko, sem se zavedal, da je tu veliko moralno močvirje; zarekel sem se, da moram iz tega močvirja priti čist. Ocenjujem, da mi je uspelo. To mi pravi moja vest, moj sodnik. Ne zanima me, kako me ocenjujejo drugi. Če bi držale tiste zgodbe, ki občasno krožijo o mojem dobrem zaslužku, potem mi ne bi bilo treba več kmetovati. Žal ali na srečo ne držijo.

Še to bi rad pristavil: če sem koga užalil, bil z njim pregrob, mu bil krivičen, ga prosim, naj mi oprost. Pogledi z različnih strani pač prinašajo nasprotja, ki se včasih pokažejo v obliki grobega nastopa, žal se tudi to zgodi. Ni pa to hudobija!

**KAMNIŠKI DEMOSOVİ POSLANCI –
SNOVANJE IN OBLIKOVANJE
DEMOKRATIČNE SLOVENIJE**

Dr. Angelca Žerovnik

Politični začetki naše države – veliki načrti Demosa

Spomini na obdobje poslanskega mandata 1990–94

Vstopiti v dogajanje politike z velikimi načrti je bil izziv, ki se mu ni bilo moč upreti. V politično življenje sem vstopila relativno pozno, šele takrat, ko se je oblikoval Demos. Dvanajstega aprila 1990 sem bila izvoljena za poslanko (pred sprejetjem slovenske ustave smo se imenovali delegati) v slovenski skupščini – Zbor združenega dela, in sicer za področje raziskovanja in znanosti.

S to izvolitvijo sem se zavezala zahtevnemu delu v skupščini in dobila nove vloge odgovornosti, saj vsak poslanec nosi svoj 240. del odgovornosti, če se izrazim v prispodobi. Slovenska skupščina je takrat namreč štela 240 delegatov.

Že pred volitvami, ko je nastajala politična stranka Demos, smo se v ožjih krogih pogovarjali o velikih načrtih, saj se je nezadovoljstvo z delom jugoslovanske politike širilo v vse pore poklicnega in družbenega delovanja. Celo na znanstvenih srečanjih s področja vzgoje in izobraževanja ter na nacionalni konferenci OECD smo doživljali razkol med republikami.

V samoosvojitvenih nagibih so izginili celo osebni interesi, saj sem bila pred zagovorom že pozitivno ocenjene doktorske disertacije v Beogradu. Seveda pa tako dramatičnega razpada Jugoslavije nisem pričakovala in tudi tega ne, da kot poslanka Demosa ne morem več varno vstopiti v Beograd. Tako sem morala tik pred zagovorom doktorske disertacije od tega dela odstopiti. Ustvarjalno raziskovalno delo me je še naprej zelo privlačilo, zato sem videla izhod v novi temi doktorske disertacije v Sloveniji, ki me je pritegnila z novo vsebino in metodologijo.

Ko se po skoraj dvajsetih letih oziram na svojo poklicno pot, ki se je takrat prepletala s političnim dogajanjem, spoznavam pomen največjega projekta v zgodovini Slovencev – to je samostojna država Slovenija.

V parlamentu sem se zavzela za idejo o neodvisni in nevtralni državi Sloveniji. Ta ideja sicer ni bila zavržena, vendar ji je bilo takratno politično ozračje nenaklonjeno. To pomeni, da je bila v tedanjem političnem trenutku neuresničljiva. Da pa bomo nekoč del Evropske unije, si takrat še nismo znali predstavljati.

V okviru skupščinskega dela sem bila članica treh komisij: Komisije za volitve, imenovanja in administrativne zadeve, Komisije za vprašanja invalidov in Komisije za žensko politiko. Delo je bilo pestro, marsikatera poklicna izkušnja iz vodenja projektov mi je prišla pri tem prav. Najbolj pa sem se angaži-

rala v Odboru za raziskovalno dejavnost, kjer sem bila tudi podpredsednica. Raziskovalno delo mi je veliko pomenilo, saj je po mojem mnenju gonilna sila razvoja. Nova odkritja in nova spoznanja so v prid človeštvu. V tej luči sem se včasih (v smislu povečanja sredstev za raziskovalno dejavnost) tudi pogajala s tedanjim ministrom za znanost, članom Demosa, ki mi je včasih tudi upravičeno oporekal, da »sva oba člana Demosa in se morava zavedati finančnih omejitev«.

Z mojo poklicno usmeritvijo je bil povezan tudi Odbor za vzgojo in izobraževanje, kjer sem kot članica lahko aktivno sodelovala pri pripravah sprememb na področju šolstva.

Pri pregledovanju parlamentarnega gradiva pred glasovanjem v parlamentu se mi je velikokrat zdelo, da se odločam med večjim in manjšim zlom, saj spremembe vedno prinašajo tudi določeno neugodnost. Vsaj za nekatere. Stanje, kakršno je bilo v parlamentu (zaradi političnega vedenja in ravnanja strank, medrepubliških odnosov, težkega gospodarskega položaja itd.), ni omogočalo »lahkotnosti« dela. Zaradi tega smo poslanci večkrat odhajali z zasedanj delovnih teles in skupščine z »ranjeno dušo«.

Delo v skupščini (kasneje parlamenta) je bilo trda šola demokracije in temeljita vaja v potrpežljivosti. Osebnega gledanja na težave dostikrat ni bilo mogoče uveljaviti in treba se je bilo vključiti v skupna hotenja. Največja težava in bolečina je bila zame gledati povzetke skupščinskega dela na televiziji in v časopisih. To pa zato, ker niso odsevali resničnosti skupščinskega dela in ker se mi je zdelo, da s tem zavajajo ljudi. Če bi bila resničnost parlamentarnega dela to, kar so prikazovali mediji, v parlamentu ne bi mogla sodelovati.

Posamezne stranke (združene v Demos) na začetku v Demosu niso imele tako pomembne vloge, kot jih poznamo danes – ideja Demosa je bila močnejša. Pred vstopom v parlament nisem bila v nobeni politični stranki. Najprej sem se priključila poslanskemu klubu Socialdemokratske stranke, čeprav nisem bila članica njihove politične stranke; vanjo sem vstopila kasneje.

Politika, znanost in šolstvo

Vstop v politiko je vplival tudi na mojo strokovno in znanstveno angažiranje. Da bi dobila raziskovanje in znanost vidno mesto v družbenem dogajanju, ju je bilo treba poudarjati tudi ob nastajanju samostojne države. Ne le v Odboru za raziskovalno dejavnost, tudi v Zboru združenega dela. V stikih z raziskovalnimi inštituti sem si prizadevala, da bi tudi znanost pridobila ustrezne raziskovalne programe, se odtrgala od prevelike jugoslovanske povezave in se povezala z evropskim prostorom. Pri tem delu je bilo veliko soglasja vseh strank – ne glede na idejno in strankarsko pripadnost.

Tudi šolstvo je v tistem obdobju dobivalo novo zasnovo. Slovenija je imela nekatere podobne težave kot druge države, ki so imele sorodno kulturno usmeritev. Specifičnosti so izstopale zaradi našega prehoda v demokracijo, ki je zahtevala prenovo celotnega šolskega sistema, tu pa se je zatikalo. Skupna jugoslovanska jedra je bilo lažje zavrniti kot postaviti koncept, ki bo primerljiv z evropskim prostorom. Šola je eden najpomembnejših družbenih dejavnikov. Njena vloga za »narodov blagor« je bila in je pri nas premalo poudarjena. Od tega, kako bomo vzgojili in izobrazili narod, je v veliki meri odvisna prihodnost Slovenije, zato menim, da bi morali šoli posvetiti (v vsakem obdobju) več strokovne in tudi politične pozornosti. V Odboru za vzgojo in izobraževanje ter v medijih sem zapisala, da bi v šolstvu morali delati in o njej odločati osebno zreli ljudje, brez ideološke navlake in želje po nadvladi. Parlament je takrat v zakonodajo dejansko vnesel demokratične procese in s tem omogočil odpiranje šol s koncesijo, zasebnih šol in uvedel pedagoške smeri poučevanja in vzgoje, uveljavljene tudi v mednarodnem prostoru.

V obdobju političnega dela sem imela veliko strokovnih predavanj po Sloveniji (seveda tudi prej in kasneje). Skoraj ni šole, v kateri se ne bi srečala z učitelji. V razgovorih z učitelji in ravnatelji sem začutila

njihovo veliko željo po ustvarjalni svobodi na pedagoškem področju. Preveč je bilo in je sistemskega usmerjanja ter reform, zato učenci, dijaki, študenti in njihovi starši upravičeno doživljajo napetost, zaskrbljenost in nezadovoljstvo s procesom vzgoje in izobraževanja.

Utrinek ob osamosvajanju Slovenije

Ko je bila v Poljčah na Gorenjskem (shod Demosovih poslancev in vlade) oblikovana namera o samostojni državi Sloveniji in referendumu zanje, smo poslanci dobili marsikateri klic po telefonu z različnimi grožnjami in vabilom, naj pridemo na kakšen kraj z nepojasnjnim razlogom. Povezanost med poslanci, ki smo se o tem obveščali, nas je obvarovala (morda) nevarnega razpleta. Neizmernemu veselju na Trgu republike ob razglasitvi samostojne Slovenije je sledil napad jugoslovanske vojske. Vsi smo se zavedali, da bo moral kljub nevarnosti zasedati parlament, kjer bo navzoča tudi vlada, torej celotno slovensko vodstvo. Poklical me je policist iz Kamnika: »Angelca, bodite pripravljena, čez 15 minut pridemo po vas!« Odgovorila sem: »Pripravljena bom.« Mož Marko, ki je slišal moj odgovor, se je zgrozil: »Kako pa veš, da so pravi?« S popolno gotovostjo sem zaznala, da je bil klic po telefonu pravi in se nimam česar koli bati. Bili so naši ljudje, ki so se, tako kot jaz, odločili za osamosvojitve Slovenije. Varno so nas po stranskih poteh pripeljali v skupščinsko stavbo, kjer so bili na zasedanju skupščine sprejeti nadaljnji odločilni koraki osamosvajanja in gradnje nove države. Med zasedanjem smo se morali umakniti v kletne prostore, saj je v neposredni bližini že »pokalo orožje«, a mi smo sproščeno snovali naše namere in šele takrat ugotovili, da osrednja parlamentarna stavba nima zaklonišča. Danes se sprašujem, ali je bil to pogum ali morda naivnost, morda pa tudi intuicija in vera v to, da se bo za Slovence vse dobro izteklo.

Moja povezanost z Občino Kamnik

Ker sem se po preteku poslanskega mandata vrnila v svoje strokovno in raziskovalno delo, moje delo v politiki pa ni bilo dosti povezano z lokalnimi skupnostmi (Občino Kamnik in kasneje Občino Komenda), saj tja raziskovalne ustanove ne sodijo, in njihovimi lokalnimi potrebami, me večkrat ne prištevajo k poslancem z območja Kamnika. Moji volivci so bili raziskovalci (inštituti in druge raziskovalne ustanove) in tudi moje delo je zadevalo širši republiški oziroma državni interes na področju znanosti in šolstva. Menim pa, da sem se s strokovnim in političnim delom na področju raziskovanja, znanosti, vzgoje in izobraževanja dotaknila sleherne slovenske občine. Moja naravnost v času političnega udejstvovanja vpliva tudi na to, da Občina Kamnik včasih pozabi na svojo poslanko in imenuje le moje tedanje politične kolege. Naj poudarim, da je sodelovanje z Občinama Kamnik in Komenda, kjer živim, ter s številnimi občani še zdaj plodno in ustvarjalno.

Moja spoznanja in spomini na delo v parlamentu botrujejo temu, da še danes ves čas budno sledim političnemu dogajanju v Sloveniji. Delo v politiki namreč po mojem mnenju zaznamuje človeka bolj kot druge družbene dejavnosti. Še vedno sem, kljub letom (malo čez 65 let), aktivna v strokovnem delu. Moj delovnik, poklicno strokovno delo, še vedno traja osem, včasih pa tudi več ur na dan.

Spomini na ljudi, ki so postali moji prijatelji v obdobju poslanskega mandata, spomini na opravljeno delo in vse možnosti, ki jih je prinesla samostojna država Slovenija, pa mi prijetno »ogrejejo srce«.

Jože Berlec

Moj pogled na dogajanje v obdobju okoli osamosvojitve in moja vloga

Položaj pred letom 1990

Pred letom 1990 nisem bil politično aktiven, aktivno pa sem deloval v kulturni skupnosti in na področju gasilstva – kot predstavnik društvene dejavnosti in zastopnik najmočnejše društvene dejavnosti v občini sem bil član občinskega SZDL.

Izvolitev v Skupščino Republike Slovenije

V letu 1990 so bile volitve v Skupščino Republike Slovenije – tedaj še v tri zборе. Politično aktivnejši ljudje so bili kaj hitro kandidati za Družbenopolitični zbor in Zbor občin, kandidate za Zbor združenega dela pa je po večini predlagal tedanji ZK po podjetjih in le malo je bilo do tedaj politično neaktivnih (politično desno usmerjenih) možnih kandidatov. Podoben položaj je bil tudi pri meni in zato me je nekajkrat obiskal France Tomšič ter me prepričeval, da sem primeren kandidat za Zbor združenega dela. Moji protikandidati so bili direktorji in drugi politično močni ljudje v tedanjem volilnem okrožju – to je bilo področje tedanjih občin Kamnik, Litija, Domžale, volilni upravičenci pa so bili zaposleni v podjetjih na tem območju.

Kot sem že omenil, sem zelo aktiven na gasilskem nivoju – moja aktivnost je bila na nivoju društva v Kamniku, Gasilske zveze v občini Kamnik, nivoju gasilske regije, ki je zajemala prav občine Kamnik, Litija in Domžale, in kot regijski poveljnik in podpoveljnik Gasilske zveze Slovenije tudi na širšem slovenskem področju. Zaradi aktivnosti na humanem področju sem bil tako pozitivno prepoznaven, da so me volivci volili in moja zmaga je bila izredno prepričljiva – volitve v ta zbor so bile neposredne – volilo se je človeka in ne strankarske liste.

Na Demosovi kandidatni listi sem bil kot nestrankarski kandidat in za svojega kandidata so se člani takratne Demosove koalicije v predvolilnem obdobju tudi zelo dobro angažirali – predvolilna propaganda je bila sicer na zelo skromnem nivoju, saj ni bilo niti sredstev niti izkušenj, zato pa so do izraza prišli navdušenost, prostovoljstvo in pristna želja po spremembah.

Delovanje v Skupščini Republike Slovenije

Na tedanjih volitvah je bilo izvoljeno mnogo delegatov, ki pred tem niso imeli nobenih političnih in govorniških izkušenj. To je bilo zelo opazno že na prvih sejah in mnogo truda je bilo treba vložiti v izboljševanje stanja.

Delali smo največkrat po zborih, le v primerih, ko se zbori medsebojno niso mogli uskladiti, in še v nekaterih pomembnih trenutkih smo imeli plenarna zasedanja. Bil sem med tistimi delegati, ki smo delali prostovoljno (volontersko) – v dneh, ko smo imeli zasedanje v Skupščini, sem bil v službi od 6. do 9. ure, nato sem šel na zasedanje, ki se je začelo ob 10. uri, končalo pa v zelo različnih urah – tudi ob 3. zjutraj, zjutraj pa sem spet odšel normalno v službo.

V Zboru združenega dela sem bil imenovan v tri odbore: odbor za gospodarstvo, odbor za kmetijstvo in gozdarstvo ter odbor za socialo in invalide, v primerih usklajevanja pa sem bil zelo pogosto imenovan tudi v komisije za medzborovska usklajevanja.

V Zboru združenega dela je bil Demos v zelo skromnem sestavu – bili smo manjšina in zato je bilo naše delo še težje – uspešnejši pa smo bili seveda na plenarnih zasedanjih, kjer je Demos imel večino. Delo je potekalo tudi po poslanskih klubih, nato pa smo stališča usklajevali na Demosovem klubu – včasih je bilo kar naporno.

Prišlo je leto 1991 in zaradi zaostrovanja položaja v SFRJ so postajali tudi odnosi med delegati bolj napeti, ločevanje na leve in desne pa še izrazitejše. Prav v našem zboru je bila pripadnost staremu sistemu najmočnejša – nenazadnje je bil njegov član tudi podpolkovnik, delegat JLA. Kljub vsem »previdnostim« smo uspeli izpeljati osamosvojitve zelo elegantno, četudi so nekateri glasovali ZA z izrednimi moralnimi zadržki. Sledile so znane tajne nočne seje in prevoz delegatov v spremstvu oboroženih miličnikov.

Po proslavi ob osamosvojitvi sem se okoli 2. ure zjutraj vrnil domov, ob 4.20 pa me je poklical – kot poveljnika PGD Kamnik in poveljnika GZ Kamnik – tedaj povsem sveži komandir milice v Kamniku in naročil, naj gasilci kar najhitreje naredijo blokade na vseh dostopnih cestah. To in tudi mnoge druge naloge, ki smo jih dobili v okviru CZ, smo zelo uspešno izpeljali.

Delo v skupščini se je po vojnih dnevih počasi zopet normaliziralo, bilo pa je mnogo napetosti, skrbi, bojazni in drugih zadržkov, kar se je čutilo v medsebojnih stikih in pri delu. Na srečo smo prehodili tudi to obdobje.

Žal smo dočakali razpad zmagovite koalicije Demos, krhata so se začeli odnosi v koaliciji na vrhovih strank, kar se je čutilo tudi med delegati – postajali smo še manj enotni in padec prve slovenske vlade je bil le še vprašanje časa. Ob glasovanju za zadnjo nezaupnico predsedniku vlade Lojzetu Peterletu je bil razkol v nekdanjem Demosu popoln, še slabše pa je bilo, da so v desnih strankah na moči začeli pridobivati bolj levo usmerjeni ljudje, to pa je pustilo težke posledice, ki jih nekatere stranke plačujejo še danes.

Po razpadu Demosa in njegovega poslanskega kluba sem se zaradi lažjega delovanja in pridobivanja informacij vključil v poslanski klub Slovenskih krščanskih demokratov – v stranko pa sem vstopil po zaključku mandata v Skupščini, in sicer decembra 1992.

Poslanec
Jože Berlec za
parlamentarnim
govorniškim
odrom
(Foto: arhiv
Jožeta Berleca)

V tem kratkem mandatu smo kljub vsemu naredili mnogo, delali veliko, mnogo nas je bilo navdušencev, kljub temu pa smo skušali delati strokovno in vestno. V teh dveh letih in pol sem občutil, da sem lahko izpeljal manj dobrih projektov, kot sem si želel, zato se kljub prigovarjanju predsednika stranke nisem več odločil za kandidiranje.

Ponosen sem, da sem bil v tem za slovensko zgodovino izredno pomembnem obdobju del telesa, ki je lahko uspešno izpeljal takšen projekt, kot je osamosvojitev Slovenije. Ponosen sem tudi, da sem pri tem zelo aktivno sodeloval kot politik in kot gasilec.

Moje delovanje v kamniškem okolju

Področje mojega delovanja so bila podjetja v celotni regiji – Kamnik, Litija in Domžale, seveda pa sem skušal biti bolj aktiven na kamniškem področju.

Zelo dobro in tesno je bilo sodelovanje z direktorjem Titana Tonetom Pengovom, zelo zgodaj je navezal stike z menoj takratni direktor Menine Peter Sitar in mi odprl dostop v Klub menedžerjev v kamniški občini. Preko udeležencev tega kluba smo imeli dobre odnose z nekaterimi direktorji – direktorjem Svilanita Matijo Jenkom, direktorjem ETA Alojzom Francem, direktorjem Kočne Jožetom Kopušarjem, kar nekaj direktorjev pa je bilo do mene zelo zadržanih, saj sem v njihovo okolje prišel s povsem drugega političnega pola. Sodelovanje z direktorji je počasi dobro steklo, saj so vendarle ugotovili, da sem skušal z njihovo pomočjo priti do najbolj perečih problemov v gospodarstvu in jih posredovati preko odbora za gospodarstvo v Skupščino Slovenije. Dragocene so bile tudi razprave o predlogih za nove zakone, saj praviloma niso bile politično usmerjene, temveč povsem strokovne. V tem obdobju sem predvsem z namenom, da bi čim bolj občutil problematiko in klimo, nekatera podjetja večkrat obiskal, druga pa seveda manjkrat, odvisno od direktorjeve želje po sodelovanju z menoj. Kljub dobremu sodelovanju na nekaterih področjih je žal pri mnogih ostala neka zadržanost zaradi moje drugačne politične usmeritve.

Vsi stiki z gospodarstvom so bili zelo dobrodošli za moje delo v vseh treh skupščinskih odborih, kjer sem s konkretnimi podatki in izračuni lahko kompetentno zahteval spremembe, postavljaj pomembna vprašanja za gospodarstvo in nanje tudi dobil primerne odgovore. Tudi prenos informacij o pripravah na novo zakonodajo in ukrepe je bil v kamniško gospodarstvo sočasen, tako da so se posamezna podjetja lahko pravočasno pripravljala na novosti.

Težje je bilo moje sodelovanje v odborih za gozdarstvo in kmetijstvo ter za socialo in invalide, saj sem v teh dveh odborih zagovarjal stališča gospodarstva in sem bil zato praviloma opozicija – da pa sem lahko normalno deloval, sem se moral na vsak sestanek izredno dobro pripraviti.

V obdobju dobrih dveh let in pol (od maja 1990 do decembra 1992) je bilo predvsem po zaslugi Demosa narejenih mnogo pravih korakov, mnogo korakov v pravo smer, žal pa koalicija ni vzdržala, saj se je po zaključku osamosvajanja pokazalo, da ni več prave volje za dobro sodelovanje in dokončanje še mnogih izredno pomembnih nalog in projektov. Notranja trenja v strankah »slovenske pomladi« in želje nekaterih politikov po individualnem prodoru na vidnejša mesta so povzročila škodo, ki jo plačujemo še danes. Tranzicija je ostala na pol poti, naslednje strukture so se borile predvsem za lastne interese in interese svojih strank, namesto da bi nadaljevale slovensko korakanje med najbolj razvita in uspešna gospodarstva ter urejeno sodobno družbo. Svoje notranje odnose smo zopet začeli urejati povsem politično, morala in ostale vrline niso več pomembne, še več, danes pod krinko demokracije in svobode uspešno uničujemo vse tisto, kar je bilo našim prednikom in tudi nekaterim »malim« ljudem »sveto«, uspešno postavljamo temelje, ki povečujejo zlo, nepoštenje, nemoralno, zlorabe, blaginja državljanov Slovenije pa državnemu vodstvu ni več mar. Žal moram zgroženo ugotoviti, da nas sedanja politična

vodilna opcija pelje v dejansko pogubo, volivci pa žal tega ne opazijo. S socialo, ki je bolj lažna sociala kot prava, ki se mnogokrat ne dotakne pravih ljudi, nekateri še bolj bogatijo, drugi pa komaj še života-rijo. Vlada in gospodarstveniki kljub mnogim navideznim uspehom niso uspeli pripraviti delovnih ljudi v Sloveniji na kapitalizem in na položaj, ko je treba s trdim delom zaslužiti dovolj za normalno življenje. Namesto tega so nekateri uspeli predvsem na nepošten način močno obogateti, obubožanim delavcem pa sedaj s skromno socialno podporo omogočajo ostati pri življenju in jim dajejo ves čas občutek, kako zelo so dobri, ker jim pomagajo preživeti. Morda pa danes zopet prihaja čas, da se postavijo proti vsem tem sprijenostim pošteni in predvsem dobromisleči ljudje in po potrebi tudi s silo pokažejo »menedžerjem«, kako naj vodijo gospodarske družbe, da bodo uspešne, pri tem pa bodo delavci zaslужili za dostojno življenje? Ali je po dvajsetih letih čas za drugi Demos?

Jože Berlec
v pogovoru s
poslanci Demosa
(Foto: arhiv
Jožeta Berleca)

Branko Novak

Poslanec v Zboru občin Republiške skupščine

Na volitvah leta 1990 so za vsak zbor v tridomni republiški skupščini veljala drugačna volilna pravila. V Zbor občin smo volili po čistem večinskem sistemu: izvoljen je bil kandidat, ki je dobil več kot polovico na volitvah oddanih veljavnih glasov volivcev. (Danes se tako voli predsednika države in župane). Po temeljitem preverjanju možnosti za izvolitev se je kamniški Demos odločil, da kot oseba, sprejemljiva za vso občinsko Demosovo skupnost, kandidiram jaz, takrat predsednik Zelenih Kamnika. Seveda sem moral z vsemi močmi poskrbeti, da me volivci bolje spoznajo, kajti novinarji so me, tako kot sploh vse Demosove kandidate, vsi po vrsti spregledali. (Kandidatov za zbor občin ni predstavila niti Mladina.) Udeležil sem se več kot deset predvolilnih zborovanj od Komende do Motnika. Tik pred volitvami mi je z nesebično pomočjo članice uredništva Kamniškega občana Ivane Skamen uspelo v občinskem glasilu objaviti intervju s samim seboj. Z njim sem pridobil pomembne in odločujoče glasove prej neopredeljenih volivcev.

Na Kamniškem smo za Zbor občin kandidirali trije. V prvem krogu volitev je izpadel Maks Lavrinc, v drugem krogu pa sem bil v »dvoboju« z dr. Bogomirjem Kovačem boljši in izvoljen s 54,7 % glasov.

Pred volitvami sem v svoj program, objavljen v Kamniškem občanu, med drugim zapisal:

Kot poslanec se bom zavzemal, da nam bo v lepem kamniškem delu Slovenije čim bolje. Prav politična večbarvnost slovenske in občinskih skupščin bo omogočila prodor tistih naprednih idej, ki so za izboljšanje sedanjega stanja nujne ... Poleg znanih Demosovih zahtev, pomembnih za pridobivanje popolne slovenske suverenosti, so področja, na katerih je potrebno pohiteti s spremembami, gledano iz kamniškega zornega kota, predvsem:

- posodabljanje slovenske državne in občinske uprave,
- izboljšanje delovanja tako imenovanih javnih služb,
- vpeljava krajevne (lokalne) samouprave.

Za vse to bo potreben denar. Prizadeval si bom, da bo denar, ki ga v naši občini prislužimo, v njej tudi ostajal. Tega ne bomo dosegli zgolj z zmanjševanjem zveznih dajatev (proračun, za nerazvite). V skupščini bo treba doseči spremenjena razmerja v delitvi denarja znotraj same Slovenije.

Ta denar bomo nekaj časa, žal, potrebovali tudi za zaščito življenjskega standarda nezaposlenih. Da

jih bo čim manj, se bom zavzemal za poživitev gospodarstva – tako okolju prijazne industrije ter tudi obrtništva in podjetništva. Kot Demos tudi jaz dajem poseben pomen kmetijam in požitvi podeželja. In ko bo več denarja, bodo tudi nova delovna mesta. Na teh osnovah se bo lahko razvijal tudi turizem.

Po volitvah so Demosove stranke takoj pričele izvajati svoj skupen program, vsaka stranka pa tudi svoje lastne programske naloge. Ustanovljenih je bilo okoli trideset delovnih teles (komisije in odbori), in ker poslancev Zelenih ni bilo dovolj, je moral vsak od nas delovati v več delovnih telesih. Stranka mi je zaupala članstvo v zelo pomembni komisiji za volitve in imenovanja (KVIAZ) ter v komisiji za javne finance, sam pa sem želel delati tudi na področju lokalne samouprave in v odboru za promet. Sodeloval sem še v odboru za pravosodje.

Plenarnih sej Zbora občin in skupnih sej vseh treh zborov ter sej komisij in odborov je bilo iz dneva v dan več. Deloval je tudi klub poslancev Demosa, ki se je sestajal pred vsemi pomembnejšimi skupščinskimi sejami, Zeleni pa smo imeli še svoj poslanski klub, ki je včasih kar s težavo našel prost termin za svoje tvorine, a pogosto zelo dolge sestance.

Ker smo bili takrat poslanci praktično vsi zaposleni v svojih prejšnjih službah, je seveda razumljivo, da je bilo naše parlamentarno delo izredno naporno, za študij gradiva sta pogosto ostajali samo sobota in nedelja. Strokovne pomoči v parlamentu takrat ni bilo nikakršne, želje vodstva Skupščine po pomoči poslancem pa tudi ne. Še hišnega telefonskega priključka, na katerega sem čakal že nekaj let, nisem mogel dobiti.

Do konca leta 1990 je Demos deloval enotno in uspešno. Kmalu smo sprejeli prve pomembne zakone. S področja varstva okolja pa še nič!

V letu 1991 se je parlamentarno delovanje nekajkrat že pošteno zataknilo, opozicija je pričela izkoriščati svojo večino v Zboru združenega dela, za opozicijo problematične zakone smo obravnavali na skupnih sejah vseh treh zborov, a po mnogih zapletih ter z ogromno porabljenega časa smo jih le sprejeli. Tudi v tem letu žal še nismo dobili novih predpisov na področju varovanja okolja, čeprav je bilo to za zelene eno ključnih področij. Minister za okolje in prostor, »naš zeleni« Miha Jazbinšek, je še vedno samo obljubljal, glavnino svojih moči pa je takrat posvetil zakonodaji, ki je omogočila poznani poceni odkup družbenih stanovanj. Zelenim poslancem nam je uspelo nekaj manjših »zelenih« zadev, kot je na primer oprostitev takratnega prometnega davka za okolju prijazne industrijske izdelke in za otroške igrače z ekološkim certifikatom.

V tem letu so se vidno pokazali prvi znaki nesoglasij znotraj zelenih, najprej na kadrovskega področju. KVIAZ je volil in imenoval številne državne in paradržavne funkcionarje pa tudi direktorje pomembnih javnih ustanov. V tej pomembni komisiji smo imeli zeleni dva predstavnika in takrat kar nekajkrat nisva glasovala enako! Tako tudi ob imenovanju direktorja Kliničnega centra v Ljubljani: KVIAZ je po pravilu moral izglasovati in nato predlagati zborom v potrditev samo enega kandidata, v tem primeru pa se je prepričevanje o pravem kandidatu stopnjevalo do vrelišča, tako da smo bili (na moj pomirjevalni kompromisni predlog) prisiljeni med dvema kandidatom odločati šele na skupni seji vseh treh skupščinskih zborov.

9. novembra 1990 sem sodeloval na Demosovem zboru v Poljčah, kjer smo soglasno sprejeli zgodovinski sklep, da se bomo za samostojno in neodvisno državo Slovenci odločali na plebiscitu. Takratna opozicija je imela sprva precej pripomb, nato pa plebiscit le podprla.

Na plebiscitu 23. 12. 1990 se je ob množični udeležbi za samostojnost odločilo kar 95 % udeleženih volivcev, kar je pomenilo 88,5 % vseh volivcev.

Peterletova vlada je nato pospešeno, a delno v popolni tajnosti, pripravljala zakonodajo, ki je nekaj

mesecev kasneje dala osamosvojeni Sloveniji vse državotvorne osnove na področju obrambe, notranjih zadev in policije, financ in lastne valute, bančnega poslovanja in seveda tudi zunanjih zadev. Samo v času osamosvajanja smo v parlamentu obravnavali in sprejeli okoli 100 zakonov. Pogosto tudi na nočnih sejah, večkrat na sejah, zaprtih za javnost, in nekaj celo na tajnih sejah. Nastajajoča država je nujno potrebovala in na ta način dobivala svojo zakonodajo.

25. junija 1991 smo sprejeli ustavni zakon za uresničitev Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije, Deklaracijo o neodvisnosti in več zakonov, s katerimi je Slovenija prevzela prejšnje pristojnosti federacije na svojem ozemlju. Naslednji večer je bila na trgu pred Skupščino slovenska razglasitev naše neodvisnosti. Bila je prava slovesnost, ki se mi je še posebej vtisnila v spomin – niti sanjalo se mi ni, da je jugoslovanska armada v tistem trenutku že pričela z napadom na Slovenijo.

Že čez nekaj ur, naslednje jutro, je prišlo do prvih oboroženih spopadov med JLA in slovensko Teritorialno obrambo ter slovensko policijo. Slovenska TO in policija sta v nekaj dneh zaustavila več oklepnih enot, vnovič zasedla mejne prehode, jugoslovansko vojsko na slovenskih tleh pa blokirala v vojašnicah. Žal ni šlo brez žrtev – na obeh straneh.

Po desetdnevni vojni je bilo 7. julija z Brionsko deklaracijo sklenjeno premirje. 18. julija je predsedstvo Jugoslavije sprejelo odločitev, da se JLA z orožjem in opremo čez tri mesece umakne iz Slovenije. V parlamentu smo bili zaradi te zamrznitve večinoma nezadovoljni in nestrpni, a smo jo bili praktično prisiljeni sprejeti. Kot vemo, se je dobro izteklo. Prve države so v tem obdobju že priznale samostojno Slovenijo. Po treh mesecih je 25. oktobra 1991 Slovenijo v koprskem pristanišču zapustil zadnji jugoslovanski vojak.

V skupščini smo takrat delovali praktično neprekinjeno. 8. oktobra 1991, nekaj pred eno uro zjutraj, smo na znameniti nočni seji sprejeli nadvse pomemben zakon. Slovenci smo prvič v zgodovini dobili svojo lastno valuto! V Zboru občin smo sicer imeli pomisleke glede imena valute; predlagali smo, da se naš prvi denar imenuje lipa, na koncu pa smo, kot druga dva zbora pred nami, le izglasovali ime tolar.

Enega za drugim smo zatem sprejemali pomembne državotvorne zakone, čeprav ne brez medstrankarskih in znotrajstrankarskih zapletov. 23. decembra 1991 je Slovenija dobila tudi temeljno državno listino, Ustavo Republike Slovenije.

Zdaj dejansko že samostojna država je morala počakati še na priznanje pomembnejših držav sveta. 15. januarja 1992 nas je priznala večina članic Evropske skupnosti, kmalu zatem pa še vse druge najpomembnejše države. 22. maja 1992 je Slovenija postala tudi (176.) članica OZN.

V ozadju osamosvojitvenih dosežkov so v Demosu nastajale in nastale velike razpoke. Najbolj se je to pokazalo pri sprejemanju zakona o denacionalizaciji, ki je bil sicer sprejet novembra 1991. Demosovi poslanci smo razkol seveda čutili in spoznali, večinoma pa smo ga le težko razumeli in sprejemali. Med zelenimi poslanci so bila nasprotja med za demosovce in proti njim že tako izrazita, da je predsednik Zelenih Slovenije dr. Dušan Plut resno zagrozil z odstopom.

Kljub naraščajočim razlikam v naših »zelenih« političnih pogledih, kako naprej, in takrat že poznanim vedno večjim razhajanjem znotraj Slovenske demokratične zveze me je zelo presenetilo, še bolj pa razočaralo sporočilo, da je vodstvo Demosa na sestanku v Dolskem 30. decembra 1991 ugotovilo in sklenilo, da Demos ne obstaja več. Res je bil osnovni cilj, to je samostojna Slovenija, dosežen, vendar ...

Kaj kmalu so sledili poskusi zamenjave predsednika vlade Lojzeta Peterleta. Zeleni smo bili vedno bolj razklani. Polovica za, polovica proti. Eni za Marka Voljča in nato za Igorja Bavčarja, eni proti. Tretji poskus, 27. marca 1992, je uspel – novo vlado je nato v aprilu sestavil novi predsednik vlade Janez Drnovšek (LDS).

Življenje v parlamentu se je zdaj nekoliko umirilo in lahko smo se posvetili bolj rutinskim zakonodajnim zadevam. Do konca leta, ko je pričel delovati novoizvoljeni Državni zbor, sem velik del svojih moči in časa posvetil sodelovanju pri pripravi zakonodaje o lokalni samoupravi – z željo, da bi bila na tem področju zakonodaja dobra ter praktična in da bi nove občine lahko finančno samostojno učinkovito delovale ter da bi kamniška občina postala mestna občina. Prvo je še kar uspelo, drugo žal ne. Spoznanje je bilo kruto: v rivalstvu med Domžalami in Kamnikom smo oboji ostali praznih rok.

Šele leta 1992 smo Zeleni Slovenije končno dobili »svoj« tako zeleni in zahtevani zakon o varstvu okolja. Izgubili smo predsednika dr. Dušana Pluta, ki vedno večjih trenj znotraj zelenih ni več vzdržal, njegov trud, da bi bili zeleni samo in izrazito levosredinska okoljevarstvena stranka, pa je bil zaman.

Zadnji meseci delovanja prvega slovenskega parlamenta v samostojni Sloveniji so javnosti poznani po pogostih nesklepčnostih skupščinskih sej, sej odborov in komisij. Ker sem se tudi v teh mesecih redno udeleževal sej, sem skupščinsko nesklepčnost doživljal zelo osebno. K boljši udeležbi na sejah ni pripomoglo niti stopnjevano kritično poročanje slovenskih medijev. Pričelo se je predvolilno tekmovanje strank in posameznikov. Bivši zavezniki so zdaj postali rivali! A v politiki je to pač nekaj običajnega! Zelenim Slovenije je v tem času uspelo pripraviti zakon o varstvu živali pred mučenjem; bil sem predlagatelj zakona v Zboru občin. Za sprejem tega zakona pa je zmanjkalo časa in tudi volje poslancev drugih strank.

Za konec

Ko zdaj, v že precejšnji časovni oddaljenosti, razmišljam o takratnih dogodkih in primerjam svoje predvolilne želje in svoje dejansko poslansko delovanje, mi je še bolj jasno, da si takega razvoja dogodkov sploh nisem mogel predstavljati. Bil sem priča in po svojih močeh sotvorec tako zelenega osamosvajanja Slovenije, ki ga je lahko udeležil samo v tej želji in v tem namenu enoten, odločen in s komunistično preteklostjo neobremenjen Demos. Res je, da so bile tudi stare politične struje nezadovoljne s tedanjo Jugoslavijo, vendar tega odločilnega reza v tako kratkem času nikakor niso bile zmožne. So pa v kritičnih trenutkih, ko je bilo potrebno delovati enotno, podprle Demosove poteze osamosvajanja.

Vesel in ponosen sem, da sem imel možnost sodelovati pri teh tako odločilnih korakih za slovensko osamosvajanje! Žalosti pa me dejstvo, da se vsa leta, tudi danes, tako vztrajno poskuša zmanjševati osamosvojitveno vlogo Demosa.

**DEMOS – NOSILEC POMEMBNIH
UPRAVNIH IN
GOSPODARSKIH SPREMEMB**

Tomaž Drolec

DEMOS je spoštljiva vrednota

DEMOS, predvsem njegov nastanek je zame vreden in drag spomin na čas, ko smo tudi sicer nekako čutili in sprejeli trenutek, da prihaja drugačnost. Takrat, ob Demosovem nastajanju, se je začelo odkrito govoriti o samostojnosti Slovenije. Beseda samostojnost je iz dneva v dan vse bolj dobivala svež in močan pomen z neko novo silo in voljo, da smo in bomo jutri sami tisti, ki bomo živeli s pravili in po pravilih svojega cilja.

DEMOS je bil takrat pot in kažipot nove družbene ureditve. Slovenija je potem dobila 110 do 120 občin. Začel se je normalen razvoj države ter gradnja temeljev volje ljudstva in demokracije pod vodstvom dr. Jožeta Pučnika. Mislim, da dr. Jože Pučnik v novejši zgodovini zasluži enega večjih poudarkov. Demosu, to danes že lahko utemeljeno rečemo in ugotavljamo, velja pomembna zahvala za usmeritev, demokratično samostojnost in verodostojnost, saj smo bili pred tem nekateri prikrajšani izključno na račun ene politične stranke.

Zahvala velja posluhu politike in krajanom treh krajevnih skupnosti v tem delu na Kamniškem (Komenda, Križ in Moste), ki so se takrat odzvali in se odločili za svojo občino. Z odločitvijo za samostojno občino smo tudi dokazali, da so imeli še kako prav načrtovalci ureditve, da bi rezultate in politiko približali občanom.

Pred ustanovitvijo občine smo zgradili kabelsko TV – vzporedno s položitvijo telefonskega kabla. Obnovili smo šolsko pot, ki je postala povezovalna pot med Komendo in Mostami ob reki Pšati. Začeli smo gradnjo športne dvorane v Komendi, nadaljevali z dograditvijo prizidka k šoli v Mostah, razširili pokopališče pred cerkvijo in začeli z gradnjo javne razsvetljave.

Danes dokazujemo odločitve za samostojno občino pravilnost, saj se Občina Komenda že večino let financira sama.

In kako smo po 43 letih 1999. leta ponovno dobili svojo občino?

Potrebni sta bili dve leti trdega dela. Najprej je bilo leta 1997 treba prepričati člane sveta Krajevne skupnosti Komenda, da je edina prava pot, če hočemo, da se bodo naši kraji začeli razvijati, ustanovitev svoje občine. Potem je sledila še težja naloga. Povezati je bilo treba vse tri krajevne skupnosti: Komendo, Križ in Moste v skupni nastop za odcepitev od takratne matične Občine Kamnik. Sledili so zbori krajanov, referendum v letu 1998, ves čas pa je bilo potrebno tudi lobiranje med poslanci v državnem

5. maja 2006 so v občini Komenda odprli Poslovno cono, ki je in bo po programu še naprej "glavni motor" razvoja občine Komenda. Slovesnosti ob odprtju se je udeležil tudi gospodarski minister Andrej Vizjak.

zboru. In potem smo leta 1999 postali samostojni gospodarji.

Prvo leto v samostojni občini je bilo treba poskrbeti za delovanje občinske uprave. Potem so se začela obnovitvena dela na regionalni cesti skozi Moste. Kmalu so se začele prve otvoritve: 400 metrov asfalta na cesti na Komendski Dobravi, v začetku šolskega leta odprtje prizidka k šoli v Mostah, zaživel je delo v društvih, ustanovljena je bila Gasilska zveza Komenda in fundacija Petra Pavla Glavarja, ki skrbi za štipendiranje nadarjenih in socialno ogroženih dijakov in študentov.

Drugo leto samostojne občine (2000) smo novo leto praznovali pod šotorom z ognjemetom. 15. maja smo prvič praznovali občinski praznik in podelili občinska priznanja. Sprejeta sta bila prostorski plan in zazidalni načrt na Križu, na Gmajnici in Podborštu. Razvijalo se je tudi sodelovanje s sosednjimi občinami, saj smo imeli skupne potrebe in povezave pri pitni vodi, kanalizaciji in čistilni napravi v Domžalah. Dobili smo občinsko glasilo, ki je začelo izhajati v sklopu lokalnega časopisa Aplenca.

Tretje leto smo odprli športno dvorano in končali tristo milijonov vredno investicijo. Odločali smo se o koncesiji za gradnjo kanalizacije, poskrbeli za gradnjo ceste Jerman–Osnovna šola Moste in za dve novi igralnici v vrtcu.

Četrto leto se je na področju obveščanja občanov glasilu Aplenca pridružila kabelska TV, pri domu oziroma občini je bilo urejeno parkirišče, izšla je knjiga Komenda – Življenje od kamene dobe do danes, prebivalci Suhadol pa so skozi vas dobili obnovljeno cesto s komunalno ureditvijo.

V petem letu in v drugem mandatu z novim občinskim svetom smo v občini in po vaseh dobili ekološke otoke za ločeno zbiranje odpadkov. Šola je sprejela prvo generacijo otrok devetletke, ob reorganizaciji občinske uprave smo dobili režijski obrat. Odprli smo nov most čez Pšato med Komendo in Gmajnico, poleg pokopališča so bili urejeni cesta s pločnikom, parkirišči in opornim zidom ter pločnik in javna razsvetljava ob regionalni cesti v Žejah. Odločeno je bilo, da kanalizacije ne bomo gradili s

koncesijo nemškega izvajalca, ampak z odprtjem poslovne cone v Žejah.

Šesto leto smo zabeležili milijardo in skoraj devetsto milijonov tolarjev vreden občinski proračun, vse pa je bilo podrejeno sprejetju lokacijskega načrta poslovne cone. Sprejeli smo odločitev o denarnem prispevku 50.000 tolarjev novorojenčkom in 100.000 tolarjev nagrade zlatim maturantom. Zgrajena in podeljena so bila štiri socialna stanovanja. Z Občino Kamnik je bila podpisana pogodba o priključitvi na čistilno napravo v Domžalah in o priključitvi vodovodnega omrežja občine Komenda na sistem Iverje oziroma na kamniški vodovod. Ob vstopu v EU smo položili dva temeljna kamna: prizidek k Osnovni šoli v Komendi (gradnja devetih učilnic in knjižnice) in temeljni kamen za Planinski dom. Jeseni je novo podobo dobila Glavarjeva cesta z zgrajeno in vgrajeno komunalno infrastrukturo. Na Križu se je začela gradnja komunalne infrastrukture, na Mlaki, Bregu in Klancu pa so dobili asfalt.

Sedmo leto samostojne občine je obeležilo odprtje devetih učilnic, knjižnice in čitalnice z otroškim in računalniškim kotičkom. Končana so bila dela na Križu, z Inštitutom Antona Trstenjaka za gerontologijo in sožitje generacij pa se je začel projekt mreže medgeneracijskih programov za kakovostno starost in sožitje generacij.

Ob zaključku drugega mandata oziroma osmo leto ob trimilijardnem proračunu in obiskih številnih ministrov smo v občini dobili semaforško križišče pred Kraljem in semaforiziran prehod pri Tušu v Mostah. Začele so se aktivnosti za medgeneracijski center, končali smo komunalno infrastrukturo v poslovni coni, obnovili in uredili smo vodovodno omrežje, ceste, mostove, začele pa so se tudi priprave za mladinski center.

Med 138 občinami z do 10.000 prebivalci se je občina Komenda v tem mandatu uvrstila na 1. mesto po investicijskih naložbah.

Naš program je naravnani razvojno in jasno. Pred nami je kljub krizi, s katero se srečujemo vsi, nedvoumen cilj na gospodarskem in družbenem področju lokalne skupnosti. Zavedamo se skrbi za najmlajše, za starejše, za urejeno komunalno infrastrukturo, za kulturo in za dobrine, ki jih v marsičem dajejo društva, katerih dejavnost je v naši občini še vedno v nenehnem razcvetu.

Namenoma sem se sprehodil po posameznih letih samostojne občine, ker sem prepričan, da so bili začetki tega dogajanja kot temelj postavljeni za našo občino takrat, pred dvajsetimi leti, v Demosu. In prav v društvih, v nenehnem razcvetu društvenih dejavnosti, se po pred dvajsetimi leti zastavljene takratne vsesplošne enotnosti s spontano podporo začrtanemu Demosovemu programu lahko zato tudi danes ponosno ozremo na takratne začetke. Žal pa se danes premalo oziramo na nauk, ki smo ga takrat začrtali in ga nazadnje na samem začetku tudi uspešno preizkusili. Ta pa je v doslednosti in spoštovanju izreka: V slogi je moč. Sloge namreč ne krepijo razlike, kakršnim smo priča danes. Sloge nikdar ni krepil socialno krivičen in brezobziren kapital; takšen, kakršnemu smo priča danes v krizi vrednot.

Ob občinskem prazniku, 15. maja 2008, so po reševanju preskrbe s pitno vodo v vseh naseljih v občini iz kamniškega Iverja nazadnje nazdravili z njo tudi na Komendski Dobravi.

Ivan Hribar

Razvojni program za demografsko ogrožena območja v kamniški občini – program za Tuhinjsko dolino

Moj prispevek je odziv na povabilo za predstavitev razvoja Tuhinjske doline od časov, ko so se začele dejavnosti, usmerjene k demokratičnim spremembam, pa vse do danes.

V tem času sem bil tajnik KS Šmartno v Tuhinju in sem koordiniral dejavnosti, ki so bile pomembne za naš kraj: asfaltiranje lokalnih cest, priprava razširitve pokopališča in izgradnje mrliške vežice ter novega gasilskega doma.

Politika, kot jo je vodil Demos, je bila v tukajšnjem okolju dobro sprejeta in njegovi načrti so bili predstavljeni na naših zborih krajanov.

V času, ko se je Demos v Kamniku organiziral in tudi zmagal na volitvah, so me povabili, naj prevzamem funkcijo predsednika izvršnega sveta. To povabilo je pomenilo priznanje in potrditev za moje tedanje delo, vendar so obveznosti ob prevzemu novih delovnih področij v podjetju Zarja in predvsem moja samokritičnost pripomogle k odločitvi, da ponujenega izziva nisem sprejel. Izrazil pa sem pripravljenost za sodelovanje na področju podjetništva in razvoja podeželja.

Takratno vodstvo občinske politike je ugotovilo, da je nujno potrebno izdelati razvojni program za demografsko ogrožena področja v občini Kamnik, če želi občina pridobiti potrebna državna sredstva.

Izdelavo razvojnega programa za Tuhinjsko dolino je Izvršni svet Občine Kamnik zaupal podjetju Novna, studiu podeželja z Raven na Koroškem. IS je za spremljanje izdelave razvojnega programa imenoval delovno skupino, v katero sem bil povabljen tudi sam in bil zadolžen za spremljanje področja razvoja podjetništva in turizma.

Zavzemal sem se, da mora razvojni program definirati cilje, za katere se bo občina obvezala, da jih bo postopoma izvedla.

Skupščina občine Kamnik je na svoji 16. seji Zbora združenega dela, Zbora krajevnih skupnosti in Druženopolitičnega zbora 11. 12. 1991 sprejela razvojni program za demografsko ogrožena območja in območja z omejenimi naravnimi dejavniki, med katera je uvrstila tudi Tuhinjsko dolino.

Z razvojnimi programom smo opredelili možnosti pospešenega in skladnejšega razvoja Tuhinjske doline ter načrte za njihovo postopno uresničevanje. Opredelili smo razvojne možnosti, ki so pogojene s prostorom in ljudmi, ter lokalne razvojne potenciale. Na podlagi ugotovljenih potencialov in definiranih ovir so bile nakazane smernice za razvoj perspektivnih dejavnosti na področju kmetijske proizvodnje, razvoja turizma ter proizvodnih in storitvenih dejavnosti.

Povzetek prioritetenih nalog razvojnega programa iz leta 1991:

Kmetijstvo in kmetijska predelava:

- pospešitev izdelave agrokarte in ureditev zbiranja podatkov, pomembnih za pripravo proizvodnih programov posamezne kmetije,
- zagotovitev prodajnega prostora za produkte iz Tuhinjske doline,
- organizacija,
- nakupovanje na kmetiji.

Turizem:

- izdelati zasnove za integralni turistični proizvod občine Kamnik,
- opredeliti nosilca razvoja,
- realizirati možnosti vaše turistične ponudbe na osnovi termalne vode,
- proizvodne in storitvene dejavnosti,
- borza informacij o potrebah in možnostih storitev,
- organizacija lesnopredelovalne zadruge,
- pomoč pri realizaciji že podanih iniciativ posameznikov.

Infrastruktura:

- ureditev osnovnih lokalnih povezav – asfaltiranje lokalnih cest,
- telefon,
- urejanje vodovodnih omrežij,
- izboljšanje napetostnih razmer,
- v okviru družbene infrastrukture izgradnja OŠ Šmartno.

Sprejeti program je bil kakovostna podlaga za nadaljnjo realizacijo.

V tistem obdobju je Ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo (MKGRS) uvajalo nove projekte. Eden od njih je CRPOV – Celostni razvoj podeželja in obnova vasi. Na podlagi prioriteta razvojnega programa Novna in seznanjenosti s programi CRPOV sem bivšemu predsedniku Krajevne skupnosti Srednja vas Albinu Piršu in Srečku Urankarju, lastniku zemljišča današnjih term, predlagal, da bi pripravili Projekt celostnega urejanja in obnove vasi za vas Snovik leta 1993; oba sta predlog podprla.

V marcu 1993 je bil na občini sprejet sklep, da se finančna sredstva CRPOV namenijo projektu Snovik. IS je imenoval delovno skupino za izvajanje aktivnosti projekta CRPOV Snovik. Določen sem bil za koordinatorja skupine, v kateri so sodelovali tudi Dušan Jesenik, Albin Pirš, Peter Berlec, Judita Mlinar Kern in Bojan Mlakar.

V obdobju od aprila do decembra so bile opravljene naslednje aktivnosti:

- popis stanja vasi Snovik,
- izvedba delavnic z vaščani Snovika,

- izdelava osnutka projekta CRPOV in predstavitev na MKGRS,
- izdelava projekta ureditve vasi z vaškim središčem in znamenjem,
- izdelava projekta izvedbe javne razsvetljave in zagotavljanje finančnih sredstev za izvedbo,
- izdelava idejnega projekta melioracije Snovik,
- vključitev piknik prostora ob kašči v občinski katalog ponudbe,
- obdelava idejnih iniciativ posameznikov,
- izdelava projekta regulacije potoka Snoviška,
- izvedba razpisa za idejno makrozasnovno koriščenja termalne vode,
- pridobili smo analizo poročilo o fizikalno-kemijskih lastnostih termalne vode.

Najpomembnejša odločitev oziroma rezultat projekta CPROV Snovik – v soglasju z odločitvijo vaščanov – je bila, da se prepoznavna voda iz vrtine Snovik uporablja v turistične namene.

Tako je bila 25. avgusta 1994 prva uradna podjetniška predstavitev *Terme Snovik v nastajanju*. Cilj postavitve pilotnega bazena je bil namenjen izvajanju številnih bakterioloških, fizikalno-kemijskih, temperaturnih in količinskih meritev. Hkrati smo začeli s postopkom ureditvenega načrta. Izdelali

Gradnja pilotnega bazena v Snoviku
(Foto: arhiv Ivana Hribarja)

smo idejno makrozasnovno, maketo in rešitve za kompleks term, kako jih postaviti v prostor, da bodo okolju in obiskovalcem prijazne. V obdobju od 1994 do 1999 so potekale vse potrebne aktivnosti za pridobitev potrebnih dovoljenj za ustanovitev družbe Terme Snovik.

Vsa leta so poleti pilotni bazen uporabljali kot naravno kopališče. Visoka obiskanost in pozitivne izkušnje uporabnikov so nas še dodatno spodbudile k realizaciji potrebnih dejavnosti za razvoj projekta.

Ker je projekt CRPOV Snovik pozitivno vplival na razvoj vasi, sem v nadaljevanju predlagal nov projekt CRPOV – Potok, Vaseno, Hruševka, Podbreg, Ravne, Praproče, kar pomeni, da je bilo vklju-

čjo usposabljanja usmerjati znanje in spodbujati inovativnost.

Od svoje ustanovitve se Turistično društva Tuhinjska dolina zavzema za razvoj turizma Tuhinjske doline in občine Kamnik. Turistično društvo organizira prireditve, spodbuja in usmerja turistično ponudbo ter skrbi za urejanje okolja. Člani društva se izobražujejo in so nosilci prijaznosti in gostoljubnosti, negujejo vaško tradicijo, skrbijo za pešpoti in kolesarske steze, prirejajo razna tekmovanja ter opravljajo informacijsko dejavnost.

Razvojni program, ki je do danes dosegel kar nekaj zastavljenih ciljev, seveda še ni končan – še veliko je potrebno postoriti predvsem glede povezovanja z okoljem, če želimo, da postane občina Kamnik prava turistična destinacija v naročju Kamniških planin.

Drugi izredno pomemben projekt iz razvojnega programa NOVNA je projekt izgradnje popolne osemletke (zdaj devetletke) OŠ Šmartno v Tuhinju.

Tudi v okviru tega projekta sem vodil vse potrebne dejavnosti za pripravo potrebne dokumentacije in odkupa zemljišča. Prvotna ideja je bila, da se na lokaciji tedanje podružnične šole Šmartno pripravijo potrebni projekti za izgradnjo popolne osemletke. V okviru pripravljanih postopkov smo 10. 2. 1994 pri predsedniku izvršnega sveta Mihaelu Novaku presodili in sklenili, da je zaradi sanitarno-tehničnih in prometnovarnostnih zahtev izdelano dokumentacijo potrebno preprojektirati. Lokacijo objekta za potrebe popolne osemletke v Šmartnem smo določili na območju severno od obstoječega novega gasilskega doma. Na tem sestanku je bil postavljen tudi rok za pridobitev lokacijskega dovoljenja za OŠ Šmartno, ki je bil 10. marec 1994. Vse zastavljene cilje smo uspešno izvedli in maja 1994 postavili temeljni kamen za izgradnjo nove šole v Šmartnem, ki je 1. 9. 1996 prvič odprla vrata učencem iz Tuhinjske doline.

Izvedeni projekti so plod timskega dela, pozitivne energije in iskrene podpore takratnih funkcionarjev. To so Mihael Novak, takratni predsednik IS; Anton Hočevar, član takratnega IS; Marijan Stele, član takratnega IS; Dušan Jesenik, svetovalec; Srečko Urankar, lastnik zemljišč; Bojan Mlakar in župan

Postavitev temeljnega kamna za bazen Terem Snovik: Janko Razgoršek, Ivan Hribar in Anton Smolnikar (Foto: arhiv Ivana Hribarja)

Anton Smolnikar, občinska uprava Občine Kamnik ter številni drugi.

Vsem imenovanim in številnim neimenovanim posameznikom iskrena hvala za pomoč pri prizadevanjih za razvoj Tuhinjske doline, ki pa še ni končan in potrebuje nov zagon.

Januar 2001 -
začetek gradnje
bazena
(Foto: arhiv
Ivana Hribarja)

DEMOS – NOSILEC NOVIH POGLEDOV NA ZGODOVINO

Milan Šuštar

Zbornik žrtev II. svetovne vojne v občini Kamnik

Zbori skupščine občine Kamnik so 27. februarja 1991 na skupni seji imenovali komisijo skupščine občine Kamnik za raziskavo poveljnih množičnih pobojev, pravno dvomljivih procesov in drugih nepravilnosti.

V komisijo so bili imenovani:

- za predsednika: – Branko Božič,
- za člane: – Anton Bočko,
- Ciril Jaklič,
- Marjan Kordaš,
- Andrija Mačkovšek,
- Branko Novak,
- Janez Prešeren,
- Demeter Sadnikar,
- Marko Žerovnik.

Komisija je bila številna, po delavnosti pa kot ponavadi: nekateri so bili zelo zagnani, drugi pa le sopotniki. Najbolj natančno in popolno gradivo oziroma poročilo za komisijo je zbral Marko Žerovnik, ki je popisal vse žrtve, in sicer ne glede na to, na kateri strani so padle. Izdelal je tudi zemljevide množičnih grobišč na Komendskem.

Lokacije množičnih grobišč v Kamniški Bistrici in skice nahajališč je izdelal Marjan Kordaš. Pomagal mu je Jože Erjavšek iz Stahovice, ki je vsa grobišča poznal; pokazal mu jih je tast, ki je bil logar v Kamniški Bistrici. Jože Erjavšek je poznal domačina, ki je na moriščih pokopaval pobite ljudi. Med pobitimi so bili tudi starci, ženske in otroci. Menda so večino pobitih zagrebli domačini. Ko je iz slabo zasutih grobov začelo zaudarjati, so pa sploh mobilizirali domačine, zlasti apnarje, ki so morali pripekljati živo apno, s katerim so najprej posuli grobišča.

Junija 1993 je dal Igor Podbrežnik na skupni seji zborov Skupščine Občine Kamnik pobudo za izdelavo zbornika o poveljnih dogodkih. Sredstva za to naj bi se zagotovila v proračunu za leto 1994.

Oktober 1993 je Branko Božič predlagal, da naj bi postal predsednik strokovnega telesa za opis poveljnih dogodkov in pripravo zbornika Marjan Kordaš, ki pa je pobudo zavrnil, češ da je za tako na-

logo primeren zgodovinar. Decembra 1994 je komisiji potekel mandat in glede zbornika je ostalo le pri besedah.

Marjan Kordaš je samoiniciativno nadaljeval s svojim delom tudi potem, ko je komisija prenehala delovati. Osvetlil je nekatere dogodke v decembru 1943 in januarja 1944. O vsem tem je pisal v prispevku *Nekateri dogodki v Kamniku in okolici v letih 1942–1944 v luči arhivskih gradiv*, ki je bil objavljen v *Zborniku žrtev II. svetovne vojne v občini Kamnik* (1998). Arhivsko gradivo je z njim pregledoval tudi Janez Prešeren.

31. januarja 1996 je občinski svet občine Kamnik imenoval komisijo za popis žrtev II. svetovne vojne na Kamniškem. Člani komisije so bili:

- Ivan Jerič,
- Tone Hočevár,
- Franc Orešnik,
- Janez Prešeren,
- Aleksander Sarnavsky,
- Maksimilijan Šimenc,
- predsednik pa je bil Milan Šuštar.

Dela smo se lotili zelo zavzeto. Najbolj delaven je bil Maks Šimenc, ki je bil zgled vztrajnosti, natančnosti in doslednosti. Na začetku smo računali na sodelovanje Združenja borcev in udeležencev NOB občine Kamnik oziroma na njihove podatke o žrtvah vojne na partizanski strani. Žal so našo prošnjo zavrnil z obrazložitvijo, da Inštitut za novejšo zgodovino pripravlja popis vseh padlih in drugih žrtev v II. svetovni vojni za celotno Slovenijo. Kljub temu smo delo končali v letu in pol.

Za osnovo smo vzeli imena s partizanskih spomenikov v celotni občini, pregledali in izpisali spominsko literaturo in dokaj bogato arhivsko gradivo Ministrstva za notranje zadeve ter Zgodovinskega arhiva mesta Ljubljana.

Predvsem smo iskali podatke pri svojcih žrtev. Obšli smo vse vasi in zaselke, mnoge od njih po večkrat, in zapisovali. Iskali smo ljudi, ki so doživeli vojno in imajo dober spomin. Na partizanski strani ni bilo težav, ljudje so radi sodelovali. Žal pa smo morali zelo pogosto ugotavljati, kako zelo so ljudje prestrašeni na nasprotni strani. Marsikje je bilo zelo težko ustvariti zaupanje, nekateri pa so razgovor kategorično zavrnil, češ da še ni čas za to. Vsem smo morali obljubiti, da njihovih imen ne bomo objavili in nikomur izdali.

Ko danes premišljujem o tem prastrahu, mi je marsikaj bolj jasno in razumljivo, saj to je generacija, ki je bila prestrašena za vse življenje. Preveč so izkusili in videli, da bi lahko bili mirni in zaupljivi. Med vojno so videli streljanje talcev, izgon ljudi v taborišča, zverinska mučenja s strani Nemcev in partizanov, pobijanje nedolžnih ljudi: partizani so v občini Kamnik likvidirali 238 ljudi. Grozljiv podatek! Revolucija je na Kamniškem galopirala na konju. Kar pa so ljudje videli in doživljali po vojni, je za človeško pamet preveč. Pokol 300 ljudi v Sidolu, 500 pri Titanu, na stotine na Komendskem, v Kamniški Bistrici nekaj 1000 ljudi, tudi starcev, žensk in celo otrok. Ko je začelo iz plitvo zasutih grobišč zaudarjati, so mobilizirali ljudi, da so dodatno zasipali grobove. In spoznali so, kako malo je vredno človeško življenje. Je potem čudno, da so bili prestrašeni?! Deževje je leta 1991 razkrivalo kosti v Sidolu, gradnja tovarne Svit je pokazala kosti, ki so jih na hitro odvažali neznano kam.

Veliko podatkov smo dobili ali jih preverili na Sekretariatu za notranje zadeve Upravne enote Kamnik, ki je dvema članoma komisije dovolil vpogled v matične knjige. Zbrane podatke s terena smo lahko sproti preverjali in dopolnjevali. Zlasti bogat vir podatkov so bile mrliške knjige, ki so jih med vojno pisali Nemci. Natančno so vpisovali rojstne podatke, kraj, čas in vzrok smrti nemških vojakov,

partizanov in civilistov. Seveda tistih, ki so bili najdeni in potem tudi pokopani. Tudi v kamniški župnijski mrliški knjigi je seznam nekaj oseb, ki so umrle nasilne smrti, z opombo, da so bili podatki prepisani v knjigo iz zapiskov takrat delujočih duhovnikov, predvsem župnika Hauschla, dekana Riharja in patra Evstahija. Za zgodovinarja bi bili vsekakor zanimivi izvirni zapiski, ki so gotovo neke shranjeni, po vsej verjetnosti v Škofijskem arhivu v Ljubljani. Bogat vir podatkov hranijo tudi na župnijskem uradu v Stranjah. Po vojni je bilo v posebno knjigo vpisanih blizu 60 padlih v boju oziroma umrlih v taboriščih. Metodologijo popisovanja smo v glavnem povzeli po zgodovinarju Stanetu Okolišu oziroma po njegovem zborniku *Žrtve II. svetovne vojne na ožjem Notranjskem* (Ljubljana 1996). Sicer pa smo bili kar nekaj časa v dilemi, ali naj popise razvrstimo po krajevnih skupnostih ali po župnijah. Končno smo se odločili za župnije, ki so bile in so še danes najtrdnjše človeška skupnost. Zlasti to velja za podeželje. Ljudi v župniji vežeta skupni spomin na preteklost in skupna odgovornost za sedanjost. Župnije smo razvrstili po abecedi, prav tako vasi v posamezni župniji. Vse župnije na Kamniškem spadajo tudi upravno v kamniško občino, izjema so vasi Gabrovnica, Laseno, Mali Rakitovec in Pšajnovica, ki po cerkveni ureditvi sodijo v župnijo Češnjice, in Rudnik, ki sodi v župnijo Radomlje.

Za vsako žrtev smo poleg imena in priimka zapisali domače ime, hišno številko, datum rojstva, datum smrti, kraj smrti, okoliščine smrti, povzročitelje smrti, aktivnost žrtve in socialni status. Domače ime je marsikdaj zelo pomembno. V vasi Gozd so na primer kar tri žrtve z imenom Alojz Sušnik, vendar je vsak iz druge hiše. Brez domačega imena ali vsaj hišne številke bi nastala zmešnjava. Starih hišnih števil se ponekod še spominjajo, sicer pa smo jih iskali v matičnih knjigah. Socialni status je ponekod nezanesljiv, a neko splošno sliko le pokaže.

Če natančnega kraja in datuma smrti nismo ugotovili, smo se zadovoljili z državo ali pokrajino (Rusija, ruska fronta, Štajerska) in le z letnico smrti. Ponekod pa smo pustili kar prazno rubriko. Pri po vojni pobitih domobrancih smo se odločili za datum 1. 6. 1945, torej le za simbolno oznako.

Med žrtvami II. svetovne vojne so bili tudi partizani, ki so jih likvidirali njihovi soborci sami. To se je zgodilo zaradi osebnega sovraštva, dezerterstva, samovolje žrtve, nediscipline ... V Stranjah so skoraj vse take primere po vojni rehabilitirali in jih vpisali na spominske plošče.

Na Kamniškem je bilo največ žrtev med civilnim prebivalstvom. Ta podatek je zelo zgovoren in vreden strokovne obdelave. V večini primerov so bili povzročitelji Nemci, ki so na ta način odgovarjali na partizanske akcije. Povzročitelji so bili tudi partizani, ki so se hoteli znebiti ideoloških nasprotnikov. Nadalje so ljudje umirali v taboriščih, zlasti otroci pa so bili pogosto žrtve nesreč z orožjem. Posebno kategorijo žrtev na Kamniškem predstavljajo prisilno mobilizirani v nemško vojsko. Svojo kalvarijo so doživljali od Moskve do Normandije in severne Afrike. Preživeli so bili zapostavljeni 50 let po vojni. In koliko jih je bilo? Padlo jih je 194. Nekaterim se je posrečilo priti v prekomorsko brigado ali pa iz ruskega ujetništva v jugoslovansko brigado in potem v prvo bojno linijo na sremski fronti, ki jih je zdesetkala. Te prištevamo k partizanom in pravega števila prisilno mobiliziranih v nemško vojsko verjetno ne bomo nikoli vedeli.

Največ prostora v zborniku zavzema seznam žrtev. Zaradi večje preglednosti smo se odločili za analitični prikaz žrtev s pomočjo statistike in grafiknov. Temu sledi prispevek Marjana Kordaša Nekateri dogodki v Kamniku in okolici v letih 1941–1945 v luči arhivskega gradiva. Milan Windschnurer piše o letu 1945 oziroma povojnih množičnih pobojih. O prisilno mobiliziranih Slovencih v nemško vojsko piše Alojzij Žibert, Igor Senčar pa o našem zgodovinskem spominu in odnosu do preteklosti.

Rad bi se ponovno zahvalil vsem, ki ste nam kakor koli pomagali pri našem delu. Tudi tistim, ki niste želeli biti imenovani. Še posebej pa se zahvaljujem dr. Marku Žerovniku, ki nam je odstopil svoj popis za Komendo, in gospodu Ivanu Nograšku za popis tunjiške župnije. Nadalje se za pomoč zahva-

ljudem Jožetu Erjavšku, Francetu Hvaletu, Alojziju Jagodicu, Tilki Jesenik, Janezu Majcenoviču, Alojziju Orešniku, Milanu Windschnurerju, zlasti pa Marjeti Humar.

Člani komisije za popis žrtev II. svetovne vojne smo se zavedali, da naše delo ni brez napak, zato smo bili veseli vseh dobronamernih pripomb. Pri delu nas je vodil spoštljiv odnos do vseh, ki so umrli med vojno in po njej, ne glede na njihovo ideološko usmeritev. Predvsem pa smo prepričani, da so se mrtvi že zdavnaj spravili, zdaj smo na vrsti mi, živi. Vprašanje je samo eno – ali bomo to zmogli?! Do danes so na Kamniškem samo Tunjičani zbrali toliko poguma, da so vse žrtve napisali na skupno ploščo, kar je pri nekaterih borcih povzročilo veliko zgražanja. Tunjičanom so sledili v Nevljah, kar je zasluga Maksa Šimenca, ki je za to dejanje uspel pridobiti svojce vseh pokojnih. Nekaj podobnega so poskušali tudi v Šmartnem v Tuhinjski dolini, a žal na plošči ni vseh partizanskih imen.

Zbornik smo ljudem razdelili brezplačno in moram reči, da je bil na splošno zelo lepo sprejet. Na naš poziv, naj nam sporočijo morebitne napake, se je oglasilo kar nekaj ljudi. Popravke smo si zapisovali, čeprav takrat nismo vedeli, da nam bodo v resnici prišli prav. Zbornik je postal popularen, vsaka hiša ga je hotela imeti, ljudje so ga pošiljali sorodnikom in v tujino. Leta 2004 smo se odločili za ponatis, ki smo ga razširili s prispevki: Igor Senčar: Preteklost, identiteta, kultura; Jože Dežman: Čas terorizmov in čas spraševanja vesti ter Popravki in dodatki po župnijah in krajih.

LJUDJE – NOSILCI DEMOKRATIZACIJE

Nejka Drolec

Demos na Kamniškem, 20 let kasneje

Uvod

Tako kot pred 20 leti se je tudi tokrat, za tale članek, name obrnil Igor Podbrežnik. Leta 1989 z vprašanjem, če bi bila začasno tajnica Demosa na Kamniškem, ko je bil ta še v povojih, tokrat pa z željo, da bi napisala, kakšen je moj pogled na takratno formiranje in delovanje Demosa 20 let kasneje. In tako, kot on zna, me je prepričal tudi tokrat. Pred tem sva razčistila, da mi ne bo treba obujati zgodovinskih dejstev in da ni nič hudega, če nisem imela nobenega vpliva na razvoj in razpad Demosa in da sem bila tam samo tajnica, ki nisem ničesar naredila samoiniciativno, saj nisem vedela, kaj od mene sploh pričakujejo, in sem izpolnila samo, kar so mi naložili. Naj bo to moj osebni razmislek. Razmislek 20 let kasneje s perspektive novinarke nacionalnega radia, kar sem postala poldrugo leto za tem, ko smo se razšli.

Naključja, ki niso bila naključja

Po svoje je nenavadno, da sem se, takrat še študentka, znašla v kolesju politike na Kamniškem, čeprav nisem bila nikoli aktivna v kateri koli stranki, saj so se mi kot pečat v dušo vtisnile besede (zdaj že pokojnega) legendarnega profesorja kamniške gimnazije Antona Bočka, da je politika kurba, zato si nikoli nisem želela imeti opravka z njo. A življenje nas marsikdaj s čim preseneti in nam daje lekcije. Tudi jaz sem jih dobila. Dobila sem vpogled v to, kaj in kako se dela politika, ter spoznala, da v njej ni prostora za povezave na osebni ravni, pač pa je idealen prostor za razplamtevanje interesov na čustveni podstati. Hitro mi je bilo jasno, da so se dogovori, formalno sklenjeni na sejah, sklenili že prej drugje, v gostilnah, morda pri kakšnih športnih ali katerih drugih druženjih. Takrat sem tudi »zavohala«, da gre pri političnih dogovorih za trgovino in da se karte mešajo stalno, ne samo ob prazniku demokracije – volitvah. Tako sem se prvič po fakulteti srečala z realnostjo.

Kot absolventka na Biotehniški fakulteti, na študijskem programu živinoreje, ki ima sedež na Rodici, sem bila hočeš-nočeš tudi pod vplivom besed karizmatičnega sošolca Emila Erjavca, ki je dejal, da ko se dela zgodovina, je treba biti zraven. Druga oseba, ki jo v tej zvezi moram omeniti, je bivši profesor na Biotehniški fakulteti, ki je premikal smernice zgodovine. To je mentor moje diplomske naloge dr. Franc

Zagožen, ki je zame predstavljal avtoriteto in je bil takrat že globoko v politiki. Emil Erjavec, zdaj profesor na Biotehniški fakulteti, se je kmalu namesto za politično pot odločil za akademsko kariero. Tako je na Biotehniški fakulteti na novo ustanovil katedro za agrarno politiko, ekonomiko in pravo. Najverjetneje je naš profesor dr. Franc Zagožen, kasneje eden najvplivnejših članov SLS, študentom, še dovzetnim osebam na fakulteti, med predavanji ali na ekskurzijah mimogrede posredoval svoje poglede na stanje v družbi in potrebe po spremembah ter pridobil okrog sebe mlade ljudi, ki so kot člani Slovenske kmečke zveze sprožili tudi množična zborovanja, vzpostavil kalilnico upornikov, ki so želeli spreminjati svet. Med njegovimi študenti, ki jih je zbral okrog sebe, so bili na začetku poleg že omenjenega Emila Erjavca še Marjan Podobnik, prvi predsednik Slovenske kmečke zveze, zdaj direktor Zavoda 25. junij, Marija Markeš, bivša državna sekretarka na kmetijskem ministrstvu, zdaj direktorica Triglavskega narodnega parka, Pavel Žakelj, Andrej Lavrenčič, zdaj profesor na Biotehniški fakulteti. Naj mimogrede omenim še dva Zagožnova študenta, Franca Buta, bivšega kmetijskega ministra, in Petra Vriska, predsednika Kmetijsko-gozdarske zbornice prvih osem let zbornice. Ta dva sta se aktivno vključila v politično delovanje tako rekoč »kmečke stranke« kasneje, ko se je preimenovala v SLS. Takrat (pred dobrima dvema desetletjema) je bila naša generacija del velikega gibanja, ki je zajel vzhodnoevropske države, mislim na padec berlinskega zidu, na čas, ko so padali totalitarni režimi. Tranzicija se je deset let kasneje nadaljevala v proces pristopanja držav k EU in tudi pri tem smo na neki način sodelovali. Moj nekdanji sošolec dr. Emil Erjavec zelo neposredno, kot eden glavnih slovenskih pogajalcev z Evropsko komisijo za področje kmetijstva, jaz pa samo posredno kot novinarka, ki je to področje spremljala, sporočala in razlagala velike spremembe na področju zakonodaje in potrebnih institucionalnih prilagoditev.

Nekaj utrinkov: pisarna brez telefona

Na začetku je bilo težko delati, imeli smo sicer najet prostor, nekaj pohištva, s pisarniškim materialom me je opremil Igor Podbrežnik, a osnovno delo je bilo močno oteženo, saj nismo imeli niti telefona. Ko sem ob neki priliki takratnemu županu Maksu Lavrincu omenila, naj nam priskrbi telefon, saj je brez njega težko opravljati administrativno-tajniško delo za politične stranke, se mi je samo privoščljivo in sarkastično zasmel. Zdaj se to sliši nenavadno, ampak mobilcev takrat ni bilo, imeli so jih le redki, saj so bili dragi kot žafran. Znašli smo se, kot se znajdejo berači. Prosila sem prijazne ljudi, da so kdaj pa kdaj inkognito posodili telefon, pa še na njihove stroške je šlo.

Obiskovalci

Obiskovalcev v času uradnih ur sem bila vesela, saj sem tako imela občutek, da je pisarna zaživila. Prihajali so člani Demosovih strank, čisto na začetku sem delala tudi za Zelene. Kasneje so se odcepili. Preden so zaposlili svojo tajnico Matejo Poljanšek, se je prišla posvetovat o tajniškem delu.

Izjemno pozitivno me je presenetil Marjan Jerman, takrat še mlad kmet z Duplice. Iz dopisa, ki sem ga morala poslati na določen naslov, je bilo vse popolnoma razvidno, natančno je vedel, kaj hoče. Tako so bili tudi pisni predlogi, zahteve ali mnjenja, ki jih je podajala Slovenska kmečka zveza na Kamniškem, od vseh strank znotraj Demosa na Kamniškem najbolj konkretni, jedrnat in neposredni. Omenjam ga, ker prav ob tem primeru lahko kot sedanja novinarka na področju kmetijstva rečem, da je tako še danes: v politiki so najbolj neposredni in jasni ter brezkompromisni v svojih zahtevah prav kmetje. Čeprav sedijo na traktorjih, zelo dobro poznajo in razumejo pravilnike ali druge pravne akte. Zato in ker so dobro organizirani, tudi veliko dosežejo. Seveda pa še danes velja, da so najbolj zahtevni, neu-

strašni in zelo dobro artikulirani prav največji in najuspešnejši kmetje, ki zdaj delujejo preko Sindikata kmetov Slovenije.

Vsakega, ki se je oglasil v pisarni s kakšno nalogo zame, sem bila vesela. Nikakor pa ne raznih »posebnežev«, ki jih tudi ni manjkalo – ki so si vzeli čas za razlago svojih stališč oziroma zakritih frustracij. Dva sta bila redna obiskovalca in sta me s svojimi obiski psihično popolnoma izmozgala. Zlasti eden, ki se je s kolesom vozil iz Mengša in ves prepoten z vročnim pogledom utrujal po celo uro. Tega sem se celo bala, če ni mogoče nevaren.

Moje delo

Moje delo je bilo pisanje zapisnikov sestankov in različnih dopisov, med drugim na občinske ali na državne organe posameznih strank, kasneje pa tudi obveščanje javnosti o večjih sejah oziroma pomembnejših temah. Ena pomembnejših vsebin, s katerimi so se ukvarjale posamezne stranke Demosa, je bilo vprašanje denacionalizacije. V zvezi s tem sem morala poskrbeti, da na občinsko sejo pride novim strankam naklonjena novinarka Televizije Slovenija Rosvita Pesek z ekipo. In je prišla. Danes – ko vem, kako težko je privabiti novinarje iz Ljubljane v manjši provincialen kraj – lahko ocenim, da je bil to velik uspeh.

Drugi nacionalno pomembni vsebini, s katerima sem se srečala kot tajnica Demosa na lokalnem nivoju in ju kasneje lažje razumela tudi kot novinarka, sta bili poleg denacionalizacije še odkrivanje ilegalnih gradenj in projekt vračila sredstev za napeljavo telefonskega omrežja, ki so jo nekateri občani financirali sami, še preden je država poskrbela, da je bilo omrežje dostopno vsem, in jo tudi močno preplačali.

Razpadanje enotnosti Demosa

Potem ko so se v političnem prostoru na Kamniškem navadili na večstrankarski sistem in na prisotnost Demosovih iniciativ in ko smo se preselili iz Maleševe galerije v prostore bivšega zdravstvenega doma na Ljubljansko cesto, so se interesi posameznih strank znotraj Demosa na Kamniškem začeli diferencirati. Vzdušje je postajalo nekako bolj napeto in čutiti je bilo, da se veliko stvari dogaja za mojim hrbtom. Nihče mi ni natančno rekel, kaj je narobe, kaj jih moti, a vendar so bili prvaki Demosovih pomladnih strank na Kamniškem videti vedno bolj nezadovoljni. Kot sem izvedela, so pri Krščanskih demokratih začeli dvomiti, ali sploh potrebujejo skupno tajnico. To so dokazovali tako, da od mene niso zahtevali nobenega dela. K sreči me je vendarle enkrat potrebovala Marjeta Humar, s katero sva napisali obsežnejši dopis. Prav dobro se spomnim, da je rekla, da je zadovoljna z mojim delom, kar mi je v tistih zaostrenih razmerah veliko pomenilo. Na drugi strani je Igor Podbrežnik, takrat pri SDS, verjetno skušal ohraniti enotnost kamniškega Demosa in s tem za povezovalni člen tudi mene oziroma moje delovno mesto.

Ne samo izkušnje, tudi delovna doba

Da bi mi v tem času tekla vsaj delovna doba, so zame našli tako rešitev, da me je, že proti koncu mojega tajniškega dela za Demos, začasno za obdobje devet mesecev do konca leta 1991 zaposlila centralna Slovenska kmečka zveza. Glavna zasluga gre Igorju Podbrežniku in Antonu Hočevarju, ki se jima na tem mestu zahvaljujem. Na nesrečo sem morala za to, da so SKZ svoj delež refundirale vse stranke znotraj Demosa, za katere sem delala, vsak mesec posebej pridobiti podpise predsednikov ali tajnikov vsake od štirih političnih strank, kolikor jih je bilo takrat še povezanih v Demos. Nekateri so se izmikali oziroma odlašali s podpisom, zato mi je to prosjačenje za plačilo na koncu ostalo v spominu kot prava nočna mora. Spoznala sem, da politično dogajanje in politične kuhinje niso zame. Za vse nas je bilo olajšanje, ko sem odšla. Prišli so novi časi – zame obdobje novinarstva.

Izkušnje za novinarstvo

Vpogled v lokalno politično sceno mi je koristil kmalu zatem, ko sem leta 1993 začela na nacionalnem radiu delati kot novinarka na področju kmetijstva. Že takoj na začetku sem naletela na takrat izredno napet politični položaj, ko je sindikat Slovenske kmečke zveze, ki sta ga takrat vodila predsednik Eugen Sapač in tajnik Ciril Smrkolj, bivši kmetijski minister, sedanji predsednik Kmetijsko-gozdarske zbornice, organiziral blokado mejnih prehodov s traktorji – pogajanja so bila na trojanskem klancu, na glavni cestni povezavi med Štajersko in osrednjo Slovenijo. Takrat je država še administrativno določala odkupne cene kmetijskih pridelkov: pšenici, mleku, mesu ... O odkupnih cenah kmetijskih pridelkov so se z vlado pogajali predstavniki Slovenske kmečke zveze s Francem Zagožnom na čelu. Ko smo po pogajanjih snemali izjave, kar nisem mogla verjeti, kako brezkompromisen je bil v pogajanjih Franc Zagožen, prav tako kot je bil na drugi strani neizprosni pokojni predsednik vlade Janez Drnovšek. Presenetilo me je predvsem to, da se tudi v visoki politiki v zakulisju niso pogovarjali prav nič uglajeno, tako kot je ponavadi videti v izjavah za medije. Položaj je bil tako napet, da sta si pogajalski strani stališča izmenjavali po posredniku, ki je ves preznojen hodil iz sobe v sobo, iz enega v drugi tabor. Takrat je kmečki sindikat celo izsilil in dosegel svojo prvo veliko zmago, ki je bila s tega vidika zgodovinska. Tisto je bil dokaz, kakšno veliko politično moč imajo lahko enotni in dobro organizirani kmetje z dobrim vodjo.

To dejstvo se je potem še večkrat izkazalo, zlasti v času priprav na vstop v EU, ko se je bilo treba prilagoditi in prevzeti skupno kmetijsko politiko. Znova in znova se je odkrivalo, kako močan je v Evropi kmečki lobi. Tudi zato so se po mojih izkušnjah doslej vsake spremembe kmetijske politike na veliko napovedovale, potem pa se je v končni fazi v Bruslju iz slona rodila mala miš. Pomena enotnosti in dobre organiziranosti sta se že pred dvajsetimi leti dobro zavedala modri kmečki glavi Ivan Oman in Franc Zagožen. Ob močnem nasprotovanju določenih političnih opcij sta si skoraj desetletje (8 let) prizadevala uzakoniti ustanovitev Kmetijsko-gozdarske zbornice, stanovske institucije, ki jo od vsega začetka – ustanovljena je bila leta 2000 – obvladuje SLS in ki sodeluje pri pripravi vseh zakonskih podlag na področju kmetijstva. Prav znanstvo z nekdanjim profesorjem Francem Zagožnom in delo pri Demosu na Kamniškem sta mi pomagala pri razumevanju kmetijske politike.

Izkušnje, dobljene pri Demosu na Kamniškem, so mi pomagale videti razliko med lokalno politiko in politiko na nivoju države. Ta je bila očitna pri vprašanju denacionalizacije, za kar je bil (tudi na pobudo Franca Zagožna) za izvedbo denacionalizacijskih postopkov leta 1996 ustanovljen Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov Slovenije. Na začetku ga je vodila Marija Lukačič, ki je bila kasneje, v Janševi vladi, ministrica za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Zaradi centraliziranega sistema so bili vsi denacionalizacijski postopki v končni fazi obravnavani v Ljubljani, in to kljub velikim apetitom županov. Veliki igralci so določali o velikih stvareh, majhni o majhnih. Vendar se je po mojem vedenju to kasneje spremenilo in postopoma so – tudi v primeru delovanja Sklada – vedno večji vpliv na promet s kmetijskimi zemljišči dobili župani oziroma drugi lokalni politični veljaki. Med župani imajo tako še zdaj izredno močno družbeno pozicijo tisti, ki jim uspe izvolitev v Državni zbor.

Zaključni odstavek

Čeprav je bilo delo pri Demosu na Kamniškem zame le kratka epizoda, lahko ob pogledu nazaj ugotovim, da je bilo dobra podlaga za moje sedanje delo novinarka, in ker se poklicno vrtim v kmetijskih krogih, sem skušala v članku kot rdeči niti slediti predvsem dogodkom in spoznanjem, ki so povezani s to sfero.

Mateja Poljanšek, Mateja Radež Klinar
in Tatjana Humar Jurič

Zelene k Zelenim

Lokalna televizija je bila nekdanj ponos Kamnika. Med mnogimi javnimi problemi, ki jih je pomagala reševati, je bilo tudi vprašanje ureditve prometa in umetnega zasneževanja na Veliki planini. Razumljivo je bilo, da bodo mnenja Kamničanov zelo različna in začinjena z lokalno neurejenimi lastniškimi odnosi in veseljaškim odnosom do bivanja v tem prelepem naravnem okolju.

Lahko si mislite, da je Mateja Radež Klinar pri svojih dvajsetih (in malo čez) vstala s precej mokrega fotelja na koncu televizijskega soočenja, kjer naj bi z jasno besedo zastopala stališče Zelenih Kamnika.

To je bil skoraj svetli konec nekajletne zgodbe sodelovanja treh mladih študentk Biotehniške in Filozofske fakultete v Ljubljani Mateje Poljanšek, Tatjane Humar Jurič in Mateje Radež Klinar z lokalnim odborom takrat še močno prisotne stranke Zelenih Slovenije v Kamniku.

Ta zgodba se je pričela konec leta 1989, le nekaj mesecev po ustanovitvi Zelenih Slovenije v ljubljanskem Mostecu. Zelenemu gibanju v Kamniku smo se pridružile približno v času, ko so v pisarni na Gregorčičevi potekali pogovori o tem, ali naj bi bili organizirani kot samostojna stranka ali naj se priključimo Kmečki zvezi. Na koncu smo Zeleni Slovenije in tako tudi kamniški odbor na prvih večstrankarskih volitvah v Družbenopolitičnem zboru, takrat še tridomno organiziranega parlamenta, nastopali samostojno in dosegli zelo dober rezultat (8,8 % glasov), v Zboru občin pa smo nastopili v okviru Demosa.

Tako kot mnoge druge je tudi nas v politične vode zaneslo naključje. Študij na področjih, ki so se dotikala okoljskih vprašanj, branje Mladine, Radio Študent, zeleno gibanje, mirovno gibanje, celotna družba je brbotala od dogajanja in težko je bilo ostati ob strani. In tako smo se pridružile Zelenim Kamnika.

Na začetku nam je pretežno moška družba zaupala predvsem pisanje zapisnikov. Začeli smo zelo zavzeto, saj so se sestanki redno zaključevali pozno v noč. V začetku naslednjega (volilnega) leta nam je bilo članicam ustanovnega odbora Zelenih Kamnika naloženo že »zahtevnejše« delo – nameščanje volilnih plakatov. Nekje smo pač morale začeti.

Nadaljevale pa smo smejeje. Vključevale smo se v reševanje okoljskih problemov, ki so bili takrat na Kamniškem najbolj pereči: prekomerni izpusti nekdanjega KIK-a, vožnja v naravnem okolju in umetno zasneževanje na Veliki planini, evidentiranje in predlog sanacije nelegalnih odlagališč odpadkov, gra-

dnja in razširitev igrišča za golf v Rudniku ob Arboretumu Volčji Potok, obratovanje KEMOSTIKA na vodovarstvenem območju, razvoj bodočih term v Snoviku, oblikovanje zametkov bodočega Kamniško-Savinjskega regijskega parka in skupaj z ostalimi člani doživljale uspehe in razočaranja, saj naše delo ni bilo vselej sprejeto z navdušenjem.

Tudi terensko delo nam ni bilo odveč: čistile smo bregove Kamniške Bistrice, sadile drevesa v parku na Cankarjevi, vodile predstavnika okoljskega društva CIPRA in REC-a po Veliki planini ...

Če bo kdo preučeval politično zgodovino na Kamniškem, bo naletel tudi na naša imena, ko smo kot tri »zelene« pristopile k Zelenim Kamnika. Pri Zelenih smo se zbrali tisti, ki smo bili občutljivi na okoljska vprašanja in smo bili prepričani, da bomo s spremembo političnega sistema tudi okoljskim vprašanjem dali večjo težo. V dejavnost Zelenih smo se zagnale brez predsodkov in omejitev. Vse je bilo videti na dosegu roke. Če danes pomislimo, seveda zveni naivno, ampak za tisti čas je bilo to običajno. Sodelovale smo pri pripravah na prve večstrankarske volitve v Sloveniji, predvsem pa smo želele spremembe – in to čim prej – pri odnosu družbe do okolja.

Od takrat je poteklo kar nekaj let, mnoge stvari so se medtem spremenile, me tri pa smo še vedno »do vratu« v okoljskih vodah, saj dobršen del naših službenih zadolžitev predstavlja delo na področju varstva okolja in urejanja prostora. Nemalo zaslug za to imajo gotovo tudi kamniški Zeleni. Nesporno je, da naša zelena ljubezen še traja.

Ivana Skamen

Ženska na pluralističnem prepihu

»Ni bila samo ženska radovednost tista, ki me je pred nekaj dnevi 'speljala' v najvišji prostor Maleševe galerije. Ob prebiranju prijaznih besed kamniškega Demosa, ki so vabile k sodelovanju pri rojevanju demokracije, se je v meni predramila dolgoletna želja po svetlejši prihodnosti. Dvakrat zavite in strme stopnice so me pripeljale med ljudi, skrite za besedo Demos. Med 'zele' in 'kmete', med socialne demokrate in krščanske demokrate. Prostor, v katerem ni oblazinjenih foteljev in umetniških slik, se je pravzaprav ujemal z ljudmi, ki so ga zasedli do zadnjega kotička. Če se torej zavzemaš za civilno družbo, pravno državo in pluralistično demokracijo ter nacionalno, politično in gospodarsko neodvisnost Slovenije, 'ugledni stolčki' po videnem niso potrebni.

In potem se ta prijetno preprosta soba napolni z besedami. Razkrivajo resnico: potrebna so sredstva za delovanje Demosa, prostori, pravi kandidati za prihodnost ... Skupščina in izvršni svet SO Kamnik sta postavljena pred preizkušnjo: bosta od besed o priznavanju pluralističnega prepiha v kamniškem prostoru prešla k dejanjem in tudi Demosu dodelila nekaj sredstev?! Bo član občinske volilne komisije tudi Demosov predstavnik?!

Program Demosa za Kamniško je bil vseh večini, sama pa sem v njem iskala svojo, »žensko« bodočnost, ki ga ponuja. Bo ženska predvsem človek, ki bo lahko uresničevala svoje potrebe: da bo družbeno koristila in bo cenjeni kamenček v mozaiku podjetja; da bo hotela imeti otroke in jih ljubiti; da bo imela svobodo za svoje 'male sreče' – rekreacijo, kulturno aktivnost ...? A vsega le toliko, kolikor bo sama želela in prenesla, brez nečloveških žrtev. Noče 'svoje' preteklosti, v kateri je pohlevno trepetala pred moško samopašno patriarhalnostjo, in noče 'svoje' sedanjosti, v kateri ji je moški priznal samo toliko enakopravnosti, da je družini zagotovil večjo ekonomsko in socialno varnost, njo pa pretirano obremenil. Sama se bo odločila, ali bo njeno delo v tovarni krajše ali ga sploh ne bo, da bosta tista velika skrb in nemir za otroke, ki so sami doma, za vedno izginila in ji bo ostalo dovolj časa tudi za svoja mala zadovoljstva. A za to ni dovolj samo svoboda odločanja – danes, potrebne so možnosti, ki jih obljublja Slovenija – jutri.

Program Demosa, napisan na petih straneh, je zdaj vseh tudi meni. V svojih temeljnih ciljih

me – ženske – ni prezrl. Je plod razmišljanj ljudi, za katerega niso dobili plačila. Ponikel je iz našega mesta in naših vasi. Svoja polja vidijo bolj rodovitna, travnike bolj zelene, oboje pa v pravih rokah; našo industrijo, okolju bolj prijazno, ki bo za pošteno delo odrezala dovolj velik kos belega kruha.

Volivke, vabim vas iz neme, apatične tišine v glasni boj, za našo bodočnost!»¹

Objavljeni prispevek v Kamniškem občanu je zapis o dogodkih in ljudeh pri rojevanju Demosa na Kamniškem. Nastal je zaradi mojega moža Matevža Skamna in njegovih najožjih somišljenikov ter zagovornikov slovenske in kamniške pomladi, ki so me »zvabili« na eno od prvih srečanj v Maleševi galeriji. Ni bilo težko prisluhniti in slediti njihovem svobodnemu umu in pogumu.

Poštenost in zaupanje sta botrovala Demosovi odločitvi, da naju s Cirilom Jakličem predlaga za svoja člana in namestnika v Občinski volilni komisiji. Ker je bila ta imenovana že pred tem, je bil Demos kot takratna politična opozicija deležen »geste dobre volje« takratnega župana (tako je bilo razbrati iz novinarskega zapisa Opozicija pri županu, objavljenega v Kamniškem občanu št. 2, 7. februarja 1990) in je zaradi demokratičnosti občinskih volitev »smel« predlagati dopolnitev volilne komisije. Uspešno sva se »prebila« skozi skupščinsko sito in bila z dopolnilnim sklepom (štev. 021-44/89-7) z dne 28. 2. 1990 imenovana za člana in namestnika Občinske volilne komisije. To je bila priložnost, da sem se v globine seznanila z volilnimi opravili, ki so bila prava mala znanost večstrankarskih volitev. Še se spominjam razburljivega predvolilnega obdobja, ko smo preučevali volilna opravila in z njimi seznanjali tudi volilne komisije po kamniških krajih in zaselkih.

Predvolilni čas so burila tudi pričakovanja, kaj bo Demosovim kandidatom prinesla volja ljudstva. Še vedno hranim nekaj izvodov pomladnega predvolilnega glasila Kamniški sel, v katerem so se predstavljali Demosovi kandidati, vsebine in pojasnila, zakaj so te volitve tako pomembne za Slovenijo. Dobro se spominjam jutra, ko nam je po neprespani noči z Janezom Klemenom in Gregom Avbljem uspelo natisniti prvo številko glasila Kamniški sel. Skromna tehnična oblika glasila nas ni odvrnila od tega, da smo se ob pogledu nanj počutili kot kralji, ob prebiranju objavljenih prispevkov pa tudi avtorjem ni bilo potrebno zardevati. Bila so jasna, preprosta in razumljiva sporočila, namenjena ljudem. Ta ljudska preproščina, to navdušenje se je ljudi moralo dotakniti, kar se je tudi zgodilo, saj je bil Demos nagrajen z zmago na prvih demokratičnih večstrankarskih volitvah. Še dandanes čutim pritajeno nestrpnost in veselje ob zbiranju ter ugotavljanju volilnih rezultatov.

Dvajset let pozneje

Takrat, ko se je rojevala kamniška pomlad, nisem bila članica nobene pomladne stranke, saj me aktivno politično delo ni zanimalo. Pa tudi slutila sem, da z njim izgubiš osebno svobodo in ravnanje po lastni volji, prepričanju in poštenju. Kot občutljivi ženski in hkrati socialni delavki mi seveda ni bilo vseeno, kdo in kako nam kroji življenje, in od tod razlaga za mojo prisotnost pri rojevanju slovenske demokracije.

Mnogo kasneje sem politiko tudi okusila in politike preizkusila. Pri (nekoč Demosovih) kamniških Zelenih Slovenije. Da je politika vsemogoča »leva« ali »desna« gospa, ki je pripravljena storiti vse, da se obdrži v sedlu, sem spoznala pred pragom svoje lastne stranke na državnem nivoju. Da pa imajo politiki tako slab spomin za ljudi, na katere so nekoč prisegali, so me poučile kar domače, kamniške politične avtoritete iz nekdanjih vrst Demosa, ki nam niso zaupale in Zelenim Kamnika niso dovolile kandidirati na občinskih volitvah – kljub temu da smo bili na seznamih zavrženih kandidatnih list

¹ Skamen Ivana, 1990. *Ženska na pluralističnem prepihu*. Kamnik. Kamniški občan, št. 2.

ljudje, ki smo z ramo ob rami utirali pot kamniškemu Demosu.

Takrat so Demosovi viharniki v mojih očeh izgubili obraz tistih ljudi, ki so mi zaradi svete preproščine in poguma tako prirasli k srcu v Maleševi galeriji. In takrat sem tudi spoznala, da je tisti močni in složni pomladni vihar prizadevanj za lepšo prihodnost in samostojnost Slovenije, ki je polnil Demosova jadra leta 1990, usahnil in osiromašen zavil v strankarske vrtičke.

Navkljub vsemu zame ostajata čas rojevanja slovenske pomladi in rojstvo Demosa neprecenljive vrednosti. Kajti z njo in z njim je v ljudeh zacvetelo najboljšo. Naj so kasneje dogodki in ljudje v njih še tako spreminjali smer vetra, menjavali oblačila in obraze, se veličine slovenske pomladi niso dotaknile.

Svoje spomine zato zaključujem z radostnim razodetjem, da po dvajsetih letih še vedno ostajam ženska na pluralističnem prepihu in čakam na novo slovensko pomlad. Kajti predanih svobodi, poštenju in blagostanju vseh ljudi zlato ne omami.

Vid Kadunc

Uspeli smo lahko samo s pokončno držo

Lahko pogledamo nazaj, se spomnimo žalostne usode ljudi v nekdanjih bratskih republikah, koliko časa je pri njih trajalo bratomorno klanje, mi pa smo se temu izognili. Pri nas se je osamosvojitve iztekla tako blago in milo, saj smo šli naprej v osamosvojitve korajžno in hitro.

Za to so zaslužni člani državnega vodstva koalicije Demos, vodstveni ljudje po občinskih odborih strank koalicije – tako je bilo tudi v Kamniku –, ki so imeli pred seboj jasno sliko, kaj želijo doseči, imeli so močno hrbtenico, da so šli s pokončno glavo proti moči partije in jugoslovanske vojske. Glavna trdnjava komunizma v Občini Kamnik je bila prav v Tuhinjski dolini, kjer pa smo kljub temu že leta 1988 ustanovili podružnico Slovenske kmečke zveze. V času pred volitvami, ko smo imeli zборе volivcev po krajevnih skupnostih v Tuhinjski dolini, na katerih smo se trudili za podporo našim kandidatom, so se nam komunisti smejali. Mi pa smo jim govorili, naj se kar smejijo, saj gremo na volitve zato, da zmagamo, da se bomo lahko enakopravno pogovarjali. In to se nam je potem uresničilo na občinski skupščini v Kamniku. Že takrat smo vedeli, da bi marsikdo glasoval za nas, ampak se je bal, kaj bo, saj se je bal moči partije in vojske. Ljudje so bili zato v dvomih in nas niso podprli.

Uspeli smo lahko zato, ker smo bili pokončni in smo imeli jasne cilje. Kmalu po tem, ko smo začeli z delom v občinski skupščini, se je zgodilo nekaj nezaslišanega, ob čemer imam še danes grenak priokus. Predsednik občinske skupščine ni izkoristil možnosti za sklic seje, na kateri bi poiskal podporo delegatov, ko je šlo za vprašanje razorožitve Teritorialne obrambe v naši občini, pač pa je na svojo roko in odgovornost določenih predstavnikov TO izročil naše orožje. Če bi bil zahteval, da o tem sklepa občinska skupščina, potem orožja ne bi smeli izročiti in ostalo bi v Kamniku. Z našim orožjem je bilo v nadaljevanju tako, da se ga je nekaj, za kar so zaslužni nekateri pogumni posamezniki, preselilo v varne roke domoljubov po celotni občini, torej nas jugoslovanska vojska ni uspela v celoti razorožiti.

Opravš Franc

Ustanovili smo stranke, da bi kljubovali takratni oblasti

Kot član stranke sem pred dvajsetimi leti vstopil v Demos, ker se mi je to zdelo pametno. Na začetku smo delovali edino takratni Socialni demokrati pod vodstvom Franceta Tomšiča in Igorja Podbrežnika, ki sta zelo pogumno orala ledino. Bilo je veliko izpostavljanja in strahu, saj smo bili tako rekoč edini in javnost nas ni sprejemala. Kasneje so začele nastajati druge stranke in pokazala se je potreba po povezavi; sčasoma je nastal Demos. Ta organizacija naj bi takrat povezovala te novonastale stranke, da bi vsaj malo kljubovale takratni oblasti. Vendar se je ta forum zaradi pohlepa po oblasti prav teh strank tudi žalostno zrušil.

Moram pa poudariti, da daje ves ta trud danes malo zadovoljstva; osebno sem zelo razočaran. Polno slabe zakonodaje, neučinkovita državna uprava, slabo in neodgovorno vladanje povzročajo veliko brezpravje mnogih, kar je grozna perspektiva tega naroda.

Peter Pibernik

Čas velikih premikov

Težko se spomnim vseh podrobnosti tistega časa, ko sem bil izvoljen za delegata Krajeвне skupnosti Moste v občinsko skupščino v Kamniku. Za vedno pa ostaja spomin na čas velikih premikov, na razpad socializma, ponovno uvedbo demokracije in prve svobodne volitve. In tudi na to, da sem s podporo Demosu dal podporo za ustanovitev samostojne države Slovenije, ki je sedaj domovina mojih dvaindvajsetih vnukov.

Zato sem ponosen, da sem imel pogum in sem bil lahko zraven.

Peter Stele

Upam, da bodo vsi Slovenci nekoč spoznali vso resnico

Za vstop v Demos sem se odločil, da bi, če bi bilo mogoče, onеспособili komunistično oblast. Moj oče je bil kot ujetnik v Rusiji ob revoluciji. Pripovedoval mi je o takih grozodejstvih, ki so jih izvajali boljševiki, da sem, ko sem zagledal prvega partizana z rdečo zvezdo, mislil, da vidim hudiča. Povedal je, da so vse trgovčiče, imenovali so jih buržuji, obesili po uličnih svetilkah in da so boljševiki rajali in tulili. S tem so uničili trgovino, in kmalu jim je zmanjkalo vsega. Ujetnike so poslali domov. Naši so delali isto, pobili so vse ujetnike, begunce z ženami in otroki, Slovence, tudi vse izobražence, za katere so vedeli, da niso komunisti. Zgrozim se ob misli, da jih še vedno imenujejo kolaboranti. Bili so fantje, mlajši od sedemnajst let, ki niso smeli biti doma. Hitlerja so sovražili, zato so šli kamor koli. Za politiko se niso zanimali, ni bilo radia ne televizije. In še danes se govori, da so bili zločinci.

Upal sem, da bomo le premagali komunizem brez vojne, kar nam je v začetku tudi uspelo. V naši vasi je na prvih volitvah zmagal Demos z absolutno večino. Veselje je bilo nepopisno, ne morem opisati občutka ob tej zmagi, imeli smo tudi zahvalno mašo in veliko slavlje pri družini Kosirnik.

Žal pa sedaj tisti, ki so doživeli te strahote, umirajo ali so že umrli. V šolah pa v glavnem še vedno ponavljajo kurirčkove zgodbe o uspehih partizanov, zato se nam vrivajo nazaj. So pravi mojstri laži. Kar spomnite se patrij, kakšne dokaze so imeli o nagradah Janezu Janši. Kje so zdaj? In vendar je Janša prvi, ki je upal reči: »Uprli se bomo, če bo treba, tudi z orožjem.« On je naš narodni junak, skupaj z Lojzetom Peterletom in dr. Jožetom Pučnikom so nam priborili samostojnost, tega ne more nihče zanikati.

Tako se svet vrti. Upam, da bodo vsi Slovenci nekoč spoznali vso resnico.

Janez Trebušak

Demos je deloval povezovalno

Demosu je uspelo pritegniti veliko ljudi, saj je imel program, ki je obetal samostojno Slovenijo. Osebnostno sicer menim, da smo bili morda celo premalo odločni, ko je šlo za najbolj pomembne cilje iz našega programa. Vsi seveda niso sledili našemu programu, vmes so bili tudi ljudje, ki so bolj verjeli stari politični generaciji. Spomnim se, da so bili stari kadri bolj izkušeni in dogajalo se je, da jim je marsikoga uspelo pregovoriti. To se je dogajalo povsod po Sloveniji, zato je Demos tudi tako hitro razpadel. Takšne izkušnje imam tudi iz občinske skupščine, kjer sem bil Demosov delegat v Družbenopolitičnem zboru. Sicer pa imam na čas, ko sem opravljal politično funkcijo, zelo prijetne spomine. Demos je deloval vključevalno, z vsemi delegati, tudi tistimi iz druge politične skupine, smo imeli zelo prijetne odnose in smo bili pripravljeni na sodelovanje. Nismo bili izolirani, znali smo se pogovoriti, znali smo prisluhniti tudi drugim, zato smo bili uspešni in naše rešitve so bile zato zelo dobre.

Vesel sem, je bila Slovenska kmečka zveza nosilec modernizacije Tuhinjske doline: uspeli smo s predlogom desetletnega programa komunalnega urejanja, ki je prinesel popolno prenovu lokalnih cest v naši dolini, asfalt smo uspeli položiti do večine naselij, tudi visoko nad dolino, in tako omogočili, da naši ljudje ostajajo na domačih kmetijah in se ne selijo v mesto. Prve take ceste so bile zgrajene skozi vas v Šmartnem, iz Laz v Zgornji Tuhinj, v Gradišče in v Palovče. Ko smo modernizirali cesto v Zgornji Tuhinj, smo celo selili pokopališče. Naš program je bil povezan z dejanskimi potrebami ljudi v Tuhinjski dolini, zato sem ponosen, da sem bil zraven in po svojih močeh prispeval k razvoju naše doline.

Albert Žibert

Volitve in Demos predstavljajo zgodovinski preobrat v Sloveniji

Človek, ki je odraščal v enopartijskem sistemu in bil dejaven na družbenopolitičnem in gospodarskem področju, si je zagotovo po tihem želel korenitih sprememb na celotnem področju.

Malokdaj se v politiki dogodi, da pride do tako močne volje po enotnosti, kot je bilo leta 1990, ko je bil ustanovljen Demos. Brez oklevanja sem podprl načrtano zamisel o demokraciji, ki nam do tedaj ni bila omogočena. Ker sem bil takrat predsednik krajevne skupnosti Šmartno, je bila moja dolžnost, da to misel prenesem tudi na ostale krajanke. Volitve in Demos v Sloveniji predstavljajo zgodovinska preobrata.

Vesel sem, da sem sodeloval pri teh dogodkih, obžalujem pa, da ta enotnost ni trajala dolgo, saj Slovenci ne bi bili Slovenci, če ne bi iz dobrega znali narediti manj dobro in se začeli prerekati, kdo je bolj pameten.

Mihael Babnik

Moj pogled na delo v prvi demokratično izvoljeni občinski skupščini in na koalicijo Demos

Moje delo v krajevni skupnosti Godič se je začelo po odsluženem vojaškem roku. Takrat sem bil tretje leto zaposlen na OŠ Stranje kot predmetni učitelj. To so bili časi, ko naj bi bil prosvetni delavec vojak revolucije, zaradi česar smo bili pod stalnim pritiskom, naj postanemo člani Zveze komunistov (ZK). Imeli smo številna, tudi večtedenska, popoldanska predavanja, ki so jih vodili razni Rotovniki, Rojci, Justinki in drugi. Po takšnem moralno-političnem pranju možganov se je na veliko »romalo« v ZK. Mnoge je bilo strah, da bi izgubili službo, mnogi pa so v tem videli možnost hitrega napredovanja in ustvarjanja kariere. V takšnem ozračju sem se aktivno vključil v delo Krajevne skupnosti (KS) Godič kot član Socialistične zveze delovnega ljudstva (SZDL), pri kateri sem bil tudi predsednik krajevne konference. Naloga SZDL, ki so jo sicer imenovali predsoba partije, je bila organizacija in izvedba številnih volitev v KS. To je bilo obdobje samoupravnih interesnih skupnosti (SIS), referendumov za samoprispevek, odborov za ljudsko samoobrambo in družbeno samozaščito (LO in DS). Krajanov takšno politično delovanje ni preveč zanimalo. Problemi so se pojavili pri komunalnih zadevah (ceste, vodovodi in podobno), kasneje pa tudi pri telefonu, kabelskem priključku, kanalizaciji in prostorih za potrebe KS. Lahko rečem, da se je takrat zelo veliko naredilo, tudi po moji zaslugi, saj sem bil pri teh delih največkrat predsednik gradbenega odbora. Po prihodu iz Jugoslovanske ljudske armade (JLA) sem bil hitro razporejen na delovno dolžnost predsednika krajevnega odbora za LO in DS, čeprav je bila ta funkcija rezervirana za preverjene kadre in so me »stari preverjeni mački« gledali bolj zviška. Vsa nadaljnja povabila v ZK pa sem še naprej zavračal s pojasnilom, da sem tudi brez članstva v ZK veliko naredil za lokalno skupnost.

Ta nekoliko daljši uvod sem napisal, da opozorim, zakaj so me krajsani na zboru volivcev predlagali za kandidata za odbornika v Zbor KS v Skupščini Občine Kamnik. Moj protikandidat je bil Franci Humar, dolgoletni predsednik KS Godič, s katerim sva vsa leta lepo sodelovala. Za zmago na volitvah mi je čestital in ostala sva prijatelja do njegove žal prezgodnje smrti. Delo v občinskih organih mi ni bilo tuje. Med vsemi strankami, ki so se ustanovljale v Kamniku, mi je bil najbližje SDZ, zato sem se dejavno vključil v njegovo delo. Novoizvoljena občinska skupščina je bila sestavljena iz treh zborov. Predstavniki Zbora KS smo tako veliko časa posvetili komunalni, čeprav se je pri glasovanjih takoj izkazalo, katero opcijo kdo zastopa. Takrat je bil najaktivnejši Družbenopolitični zbor, saj so bile v njem

vse stranke na Kamniškem. Stranke slovenske pomladi so imele sicer večino, ki pa je bila zelo šibka. Tretji zbor je bil Zbor združenega dela, ki je bil sestavljen iz nekaterih zelo uglednih članov, ki niso bili vajeni političnega dela in so na sejah bolj ali manj nemo opazovali.

Stranke slovenske pomladi so tudi na Kamniškem dobile potrebno večino v občinski skupščini, vendar je bilo v praksi precej drugače. Čeprav je Demosovim strankam pripadel resor vodilnega v Izvršnem svetu Skupščine Občine Kamnik, nam predsednica nikoli ni bila naklonjena. Marijo Sitar je sicer predlagal Demos, vendar se je zelo hitro obrnila na stran levih strank in nas ni nikoli podprla v naših prizadevanjih. Tako se je začelo dolgotrajno, mukotrpno delo, kako jo zamenjati. Pri številnih glasovanjih o zaupnici in interpelacijah smo gladko pogoreli. Lobirali smo pri različnih delegatih, vendar nikoli nismo dobili potrebne večine. Na koncu je Marija Sitar sama ponudila svoj odstop. Na njeno mesto je prišel Miha Novak, s katerim smo normalno sodelovali. Tako smo porabili skoraj polovico političnega mandata, medtem ko so naši politični tekmeci triumfirali.

Nekateri dogodki so mi še posebej ostali v spominu. Pred osamosvojitvijo je tudi v Kamniku prišlo do odvzema orožja Teritorialni obrambi (TO). Člani skupščine o tem nismo bili obveščeni. Na zahtevo Matevža Skamna, člana Demosa, smo to problematiko uvrstili na dnevni red. Izkazalo se je, da je bilo povelje izdano v strogi tajnosti, kot so zapovedali vojaški organi. Predsednik skupščine in načelnik oddelka za ljudsko obrambo sta se izgovarjala na omenjeni ukaz in prezrla najvišje politično telo v občini. Razprava na seji je bila zelo skromna, sprejeli pa nismo tudi nobenega obvezujočega sklepa. Kasneje se je izkazalo, da je kamniško vodstvo TO del orožja skrilo po raznih lokacijah zunaj Kamnika, kjer so bili zanesljivi ljudje, zvesti občinskemu vodstvu.

Tudi na dan državnosti, 25. julija 1991, smo imeli sejo, ki je bila sicer kratka in skromna. Že v odmoru smo nazdravljali skorajšnji razglasitvi slovenske države. Potem smo se razleteli po kamniških gostilnah, nekateri pa so odšli na osrednjo proslavo v Ljubljano. Tisti večer smo na vrtu Kavarne Veronika sedeli še pozno v noč. Slutili smo, da se nekaj pripravlja, saj smo sem in tja slišali tudi hrup letal, ki so preletavala osrednjo Slovenijo. Ko smo zjutraj izvedeli, kaj se dogaja, smo bili presenečeni, obenem pa nas je skrbela prihodnost naše države, usoda Slovencev, naših družin in še marsikaj.

V KS sem bil zadolžen za mobilizacijo, zato sem začel izvajati naloge, ki so mi bile zaupane. To so bili dolgi in negotovi dnevi. Mnogi danes minimalizirajo našo desetdnevno vojno, vendar nam že bežen pogled na Balkan daje slutiti, kako bi se stvari lahko obrnile, če ne bi imeli odločnih ljudi na najpomembnejših mestih.

Občinska struktura je bolj ali manj ostala enaka kot pred letom 1990. Nekateri so se malo potuhnili, ko pa je razpadel Demos in ko so zamenjali Peterletovo vlado, jim je ponovno zrasel greben. Demosovi občinski delegati smo se tako kot prej še vedno sestajali pred vsako sejo občinske skupščine, marsikdaj pa tudi med njo, kar nam je omogočal pravilnik. Dosegli nismo veliko, saj smo bili pri pomembnih odločitvah ponavadi preglasovani. Velik del svojega mandata sem se po legalni poti boril proti sosedu Igorju Cotmanu, ki je načrtoval izgradnjo delavnice za popravilo tovornjakov. Kljub neizpodbitnim argumentom in nasprotovanju še desetih krajanov sem se boril z mlino na veter. Ničesar nisem mogel doseči, in to kljub številnim razpravam in delegatskim vprašanjem, na katera največkrat sploh nisem dobil odgovora. Ker sem bil na nasprotni strani občinske garniture, sem naletel na stare izkušene kadre, predvsem pa na inšpekcijske službe, ki so dopustile, da se je objekt zgradil in večkrat povečal kljub cestišču, ki ni primerno za tak promet. Tako ostaja problematika še po vseh teh letih enaka in ji ni videti konca. Takrat sta me Marija Sitar in vodja inšpekcijske službe Stane Zarnik pošteno »obdelala«, češ da zaviram razvoj in preprečujem nastanek novih delovnih mest. S tem sem izgubil zaupanje v pravno državo in še danes, po skoraj dvajsetih letih, se stvari niso kaj dosti spremenile. Razočaran sem bil tudi,

ker pri nekaterih članih pomladnih strank nisem dobil zadostne podpore, čeprav so bili zaposleni v občinskih službah. Žal je denar še vedno sveta vladar. Zame so tako postale seje občinskega sveta nujno zlo, zato sem se nanje vedno odpravljal z odporom.

Proti koncu mandata smo se veliko ukvarjali tudi s kamniško telefonijo. Znano je, da so v mnogih krajevnih skupnostih s samopriskom in lastnim delom napeljali telefonsko omrežje v številne oddaljene vasi. Tudi v KS Godič smo se tega dela lotili že leta 1984. Vodil sem gradbeni odbor. Dobili smo 13 števil, omrežje pa je bilo dolgo 2,5 km. Povečanje in posodobitev PTT-omrežja je bilo sicer vodeno pod predsedstvom uglednega Demosovega člana. Že med gradnjo sem spoznal skorumpiranost nekaterih vodilnih uslužbencev na PTT-ju, na kar sem opozoril tudi na eni izmed razprav v občinski skupščini. Kljub temu so vsi, ki so vlagali v telekomunikacijsko omrežje, dobili del sredstev povrnjenih. V našem primeru smo kljub veliko večjemu prispevku ostali praznih rok, saj nismo imeli nobenih računov, ki bi jih lahko predložili kot dokaz.

Kot šolski delavec sem se v tem mandatu zavzemal za interese otrok in pedagoških delavcev. Takrat sem predlagal, da se vsem učencem omogoči udeležba v zimski šoli v naravi in iz občinskega proračuna otroci še danes prejemajo nekaj sredstev za ta namen. Najbolj sem ponosen, da sem ob koncu mandata dosegel, da so sosesko v Godiču, kjer stanujem in danes šteje 30 gospodinjstev, priključili na kanalizacijsko omrežje v KS Mekinje. Tako smo bili s pomočjo nekaterih članov pomladnih strank vključeni v program in že leta 1994 dokončali kanalizacijsko omrežje. Čeprav sem skušal v akcijo vključiti tudi ostala naselja, to ni bilo izvedljivo, ker so bila vključena v izgradnjo skupaj s KS Kamniška Bistrica. Projekt se tam uresničuje šele sedaj, čeprav je minilo že 15 let.

Kot sem že poudaril, se svojega delovanja v Demosu oziroma v pomladnih strankah in s tem tudi v občinski skupščini ne spominjam z zadovoljstvom, zato v naslednjem mandatu tudi nisem kandidiral. To kratko obdobje je bilo zgodovinsko gledano za Slovenijo zelo uspešno, vendar so z razpadom Demosa prišle nazaj vse stare sile, ki še danes obvladujejo vse pomembne funkcije v državi. To obdobje je bilo za kratek čas prekinjeno, a je po letu 2008 izbruhnilo v še večjem obsegu. Ob 20-letnici ustanovitve Demosa še lahko poslušamo takšne ugotovitve. Še posebno zanimiva je izjava enega od vodilnih v Peterletovi vladi, ki pravi, da še nobeden od treh predsednikov Republike Slovenije v dvajsetih letih ni omenil Demosa. Kako naprej?

Janez Bergant

Spomini na volitve v daljnem letu 1989

Dvajset let je dolga doba in spomini na tista leta so se ohranili le delno. Čas, ki je vmes potekel, je prinesel toliko novega, da se zdijo začetki nastajanja nove države in nove družbene ureditve že zelo daleč – predvsem v prejšnjem stoletju.

Leto 1989 je bilo leto, ki je na tak ali drugačen način zaznamovalo naša takratna dejanja. Zame je bilo leto zelo aktivno, saj sem kot najmlajši član Sveta KS Perovo sredi mandata prevzel predsedovanje KS. To je bil čas, ko smo se skušali z denarjem krajevnega samopriskrbe narediti čim več za čim več naših krajanov. Čeprav je bilo problemov v naši okolici veliko in smo jih bolj ali manj uspešno reševali, je bila glavna naloga Sveta napeljava kabelske televizije. Aktivno sodelovanje in predvsem uspešna realizacija celotnega projekta sta vplivala na to, da sem bil na volilnem seznamu predlagan za delegata v Zboru KS v občinskem svetu, obiskala pa sta me tudi Tone Stele in Branko Novak, člana novih političnih struj. Po povabilu, da naj sodelujem tudi v političnem dogajanju na strani Demosa, sem se odločil, da bom kandidiral na listi Zelenih Kamnika. Čeprav je bila stranka Zelenih sestavni del Demosa in je podpirala osnovne politične usmeritve novih političnih strank, je bilo njeno osnovno delovanje na področju varstva okolja. Tako sodelovanje se mi je zdelo smiselno, predvsem kot delegatu, ki zastopa interese KS, saj je bila prav okoljska problematika – poleg vseh ostalih problemov – prav na področju naše krajevne skupnosti zelo pereča.

Priprave na volitve so potekale na različnih ravneh. Srečevali smo se predstavniki vseh strank Demosa. Na volitvah sem dobil večino glasov in moj izlet v politiko se je začel. Poleg problemov, ki so se dotikali delovanja celotne občine, je bil to tudi čas glasovanja in preglasovanja novih in starih političnih struj. Ko se skušam spomniti naših odločitev, lahko ugotovim, da je bilo že takrat glasovanje pogosto politično angažirano in nismo vedno poslušali »pametnih argumentov«. Tedanji predsednik skupščine Maksimiljan Lavrinc je »po mojem mnenju« seje sveta znal voditi dokaj korektno, seveda pa so se pomembne odločitve dogajale mimo občinskega sveta. Neizkušenost novih političnih predstavnikov v družbenopolitičnem zboru je včasih pripeljala tudi do napačnih rešitev.

V juniju 1991 smo bili kljub nasprotovanjem enotni. 25. junija, ko je republiška skupščina sprejela zakon za uresničitev Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije, smo po končani seji enotno nazdravili novi državi za kavarno Veronika.

Delovanje v Zboru KS občinske skupščine je hitro minilo. V času svojega mandata sem sodeloval z novim Svetom KS, prav tako sem bil prisoten v stranki Zelenih. Po preteku mandata so me čakali novi izzivi na strokovnem področju, prav tako pa se je stranka prepogosto ukvarjala z notranjimi težavami. Tako so z zamenjavo vodstva stranko prevzeli novi ljudje in sam sem se umaknil iz politike.

Mandat v Zboru KS in tudi v Svetu KS je bil v tistem času za vse delegate zagotovo čast in obveza. Bili smo verjetno zadnja generacija entuziastov, ki na seje ni hodila zaradi sejin, teh je bilo za kavo ali dve, prihajali smo zaradi zavesti, da tudi naš glas nekaj pomeni, ko se odloča o prihodnosti naše občine. Predvsem pa so mi ostali v spominu ljudje, ki sem jih takrat spoznal, in z mnogimi smo ohranili poznanstvo tudi v letih, ko nismo več sedeli v delegatskih klopeh.

Ivo Gašperič

Spomini na slovensko pomlad

Konec osemdesetih prejšnjega stoletja so bila burna in vznemirljiva leta, ki so dajala polet. Čeprav smo imeli vsa leta po 2. svetovni vojni enostrankarski sistem z Zvezo komunistov (ZK) na oblasti, komunizma v njegovi zloglasni obliki v Sloveniji že nekaj desetletij ni bilo več. Brez problemov smo potovali, kupovali in se zaposlovali v »kapitalističnih« državam, kar državam pod ruskim vplivom ni bilo dano. Zaposleni smo čutili pripadnost tovarnam in drugim delovnim organizacijam kljub bornim plačam, ki pa so nam v danih razmerah omogočale dostojno življenje, poceni dopuste in pestro športno ter kulturno udejstvovanje. Socialne razlike v Sloveniji niso bile izrazite, šolanje je bilo omogočeno vsem in zdravstveno varstvo je bilo na evropsko zavidljivi ravni. Imeli smo socializem, s katerim smo bili kar zadovoljni.

V drugi polovici osemdesetih pa je politično posiljevanje celotne družbe in gospodarstva s strani Beograda privedlo do nezadovoljstva na vseh koncih države. Med drugim so z mitingi zapravljali slovenski denar, ki smo ga morali vplačevati v vrečo brez dna za vojsko (JLA) in nerazvite republike. Čezmerno zadolževanje in skrajno neracionalno trošenje tudi v tujini izposojenega denarja je povzročilo gromozansko inflacijo, pri kateri so postali milijoni dinarjev pogovorna enota valute, kar je tujce in mojega brata, ki je iz Nemčije z družino prihajal na morje in smučanje, močno begalo. Ena od glavnih skrbi vsakega posameznika je bila, kako po plačnem dnevu čim hitreje in ugodneje zamenjati naš denar v nemške marke. Seveda v Sloveniji s takšnim stanjem nismo bili zadovoljni.

V tem času se je zgodil znani primer razkritja tajnega vojaškega dokumenta in posledično treh aretiranih s strani JLA, kar je spontano strnilo in okrepilo zametke civilne družbe, ki je takoj postala močna in vplivna. Med prvimi je bila ustanovljena Slovenska demokratična zveza (SDZ), v katero sem se takoj vključil, da bi po svojih močeh in zmožnostih podprl prebujanje demokracije. V Smeltu, kjer sem bil zaposlen, sem bil organizator kar nekaj akcij: podpora zahtevi za referendum o novi slovenski in jugoslovanski ustavi (1988), podpora Majniški deklaraciji (1989) idr.

Pred prvimi večstrankarskimi volitvami me je na spisku SDZ v Ljubljani našel Steletov Tone in me povabil v Kamnik, da bi lahko ustanovili lokalni odbor SDZ, za kar je bilo potrebnih najmanj 5 članov. Ustanovitev je bila pogoj za denar, ki smo ga potrebovali za aktivnosti v zvezi s pripravami na volitve. Zaradi službenih obveznosti sem se kandidature za občinskega svetnika branil, na koncu pa pristal, če

me postavijo na rep spiska kandidatov SDZ, nekam, kjer ne bom izvoljen. V naslednjih dneh je sledilo zborovanje civilne družbe v dvorani Veronika in samopredstavitve vseh kandidatov novih civilnodružbenih gibanj. Bilo je kar zanimivo. Sledile so terenske aktivnosti s Steletovim Tonetom in Skamnovec-Matevžem. Na svoje veliko presenečenje sem bil izvoljen. Tako sem padel v strankarsko politiko, ki pa mi ni pisana na kožo, saj se mi upira glasovanje po direktivah. Po razpadu SDZ sem občinskemu tajniku ponudil odstop, ki pa me je pregovoril, da sem kot član Demosa, ki je bil okvir združene opozicije, dočakal konec mandata.

Franc Grkman

Vodja Slovenske kmečke zveze v Komendi

V prelomnih časih sem prevzel vodenje podružnice Slovenske kmečke zveze v Komendi. Nekateri so nas gledali postrani, ko smo javno razglašali, da se borimo za večstrankarski politični sistem in da je naš cilj samostojna Slovenija. V teh ciljih smo videli nove priložnosti za naš narod.

Zase lahko povem, da so me ti politični cilji privlačili, zato sem padel v to kolesje. Sploh ni bilo naključij, čutil sem, da si to tudi sam želim in sem pripravljen narediti nekaj več, da uresničimo velike cilje. Ko smo v Komendi ustanavljali podružnico SKZ, so me ljudje predlagali za predsednika, čeprav nisem niti pričakoval niti nisem bil pripravljen, da bom moral prevzeti to nalogo in vse odgovornosti, ki jih prinaša funkcija, saj nisem imel lastnih političnih ambicij. Moram povedati, da sem svojo nalogo opravljal z velikim entuziazmom. Po poklicu sem kmet; želel sem, da spremenimo kaj na bolje. In marsikaj se je spremenilo, čeprav danes še vedno ni vse tako, kot sem takrat mislil, da bo.

Danes me moti, da z našim poletom, s katerim smo šli v spremembe, nismo dovolj naredili za malega človeka. Zdi se mi celo, da se marsikdo počuti opeharjenega. Postali smo samostojni, končno imamo svojo državo, da sami odločamo o svoji usodi, da nismo vezani na jug, to je na Jugoslavijo. Imam pa drug pomislek: bojim se, da smo z vključitvijo v EU spet na neki način izgubili tisto osamosvojitveno prvobitnost. Prej smo govorili, da hodimo po napotke v Beograd, sedaj pa hodimo v Bruselj. Tak pomislek imam mogoče zato, ker smo majhen narod in ker sem bil prepričan, da smo sposobni sami skrbeti za svojo prihodnost.

Zaradi poklica, ki ga z veseljem opravljam, in zaradi skrbi za kmečko gospodarstvo, ki ga vodim, se danes zanimam predvsem za kmetijsko politiko. Kje vidim naše težave danes? Očitno je, da zaradi naše majhnosti in tradicionalne razdrobljenosti kmečkih gospodarstev slovensko kmetijstvo plačuje kar visoko ceno vstopa v EU. V trenutnem položaju gotovo čutimo tudi vpliv ekonomske krize. Opažam, da propadajo manjše kmetije, ni več naslednikov, ki bi želeli prevzeti odgovornost za prihodnost kmečkih gospodarstev in ki bi želeli samo kmetovati. Namesto da bi se nam trg v EU razširil, se je dejansko zožil; soočeni smo s tujo konkurenco proizvajalcev hrane, ki prihaja od vsepovsod.

Potrošniki se vse premalo zavedajo pomena lokalno pridelane hrane, ki ima povsem svojo nenadomestljivo vrednost. Vedno bolj se kaže, da tudi kmetje sami ne znamo pravilno predstavljati pomena in

vrednosti domače pridelave. Res je tudi, da potrošniki izkoriščajo ponudbo cenene hrane iz Zahodne Evrope – odločajo se za kakovost, ki jim je dosegljiva glede na skromne družinske proračune. V času Demosa smo imeli malo drugačno vizijo, da bo človek, ki dela, ki je vpet v primarno proizvodnjo, v družbi bolj cenjen, da bomo dosegli standard, ko ne bo potrebno varčevati in se odrekati pri najbolj nujnih življenjskih potrebah, kamor sodi predvsem hrana. Danes pa se v Sloveniji vse gleda preko trženja in grobega doseganja dobička in izgublja se odnos do sočloveka. Kapital je alfa in omega vsega našega bivanja, med ljudmi se čuti odtujenost. Prej smo razumeli, da je demokracija predvsem to, da smo bolj odprti do sočloveka, da ga poskušamo razumeti in mu tudi priskočiti na pomoč. Danes pa je za nekatere demokracija med drugim tudi neskončna dirka in hlastanje za materialnimi dobrinami, za druge pa nikoli dokončana bitka za preživetje. Kam smo prišli od takratnih svetlih ciljev?

Razlog za tako stanje, in to me tudi zelo moti, je morda tudi v tem, da smo mi vsi, ki smo se začeli ukvarjati z demokratizacijo, posvetili premalo pozornosti ljudem, ki so našo politiko soustvarjali in vodili. Zaupali smo v njihove dobre namene, v najširšo korist političnih sprememb, spregledali pa smo, da so nekateri med njimi imeli zgolj svoje dolgoročne osebne koristi. Tudi zato se mi zdi, da se je takrat čas Demosa tako hitro zaključil.

Marjan Jerman

Za prihodnost kmečkega stanu

V času osamosvajanja Slovenije sem bil predsednik kamniške podružnice Slovenske kmečke zveze v Kamniku. Sodeloval sem pri ustanovitvi Demosa na Kamniškem in tudi pri njegovem delu. V stranki sem aktivno pomagal pri volitvah v Družbenopolitični zbor Skupščine RS, saj sem uspešno nastopil kot član kandidatne liste v naši volilni enoti.

Pri širjenju mreže podpornikov Demosa na Kamniškem sem zelo aktivno sodeloval z Mirkom Zorenčem, članom Zelenih Kamnika, s katerim sva našla skupne vrednote v ohranjanju zdravega okolja za bodoče generacije.

Prihajam s kmetije v južnem delu Kamnika, že od mladih nog sem imel široko mrežo poznanstev, ki so bila povezana z našim kmečkim gospodarstvom. Poznavanje širšega kraja in ljudi sem izkoristil, ko se je oblikovala kandidatna lista za volitve v občinsko skupščino. Tako sem z Demosom povezal ljudi, ki so verjeli v spremembe in so bili v kraju poznani po poštenju in delavnosti. Sam se teh volitev sicer nisem udeležil kot kandidat, saj nisem nikoli imel ambicij do poslanskih sedežev, hotel pa sem po svojih močeh pomagati, da bi prišlo do sprememb v slovenski družbi. Predvsem sem se zavzel za osamosvojitev in za pošteno ovrednotenje naše polpretekle zgodovine. Zavzel sem se, da bi spremenili miselnost in se vrnili k dolga desetletja zatajevanim in teptanim vrednotam slovenskega kmetstva.

Kot kmečki sin sem poznal vse križe in težave povojnega obdobja, ki so doletele kmečka gospodarstva, od arondacij, nacionalizacij do prisilnih odkupov. Prepričan sem, da je bil prav kmečki stan po drugi svetovni vojni najbolj prizadet. Moji starši so bili razočarani, ko so bili, kljub pozitivnemu odnosu do oblasti, razlašeni tako rekoč do hišnega praga. Oče je pozdravil mojo odločitev, da se priključim naprednim silam, ki so se oblikovale pred dvajsetimi leti. Vseeno pa ga je bilo strah zame, saj je imel globoko v sebi podobo polpreteklega obdobja in upravičen je bil njegov strah, da bi nastajajoče gibanje zatrli s silo. Ni pa mi nasprotoval, v resnici je želel, da skupaj z naprednimi silami pomagam oblikovati demokratične družbene razmere, v katerih bo tudi naše kmečko gospodarstvo našlo nove razvojne priložnosti.

Tudi po zmagi Demosa je še vedno ostalo veliko ljudi, ki niso verjeli v demokratične spremembe in se niso mogli sprijazniti, da preteklosti ni več, opozarjam pa tudi na posameznike, ki še dolgo po tem niso verjeli, da bodo dosežki demokratizacije trajni, in ki so se bali vrnitve starih sil.

Spominjam se doseženih volilnih rezultatov na Duplici, kjer Demosu ni uspelo tako dobro kot na podeželju. Ljudje, ki živijo na Duplici, so prihajali v naše naselje, ko se je širila in razvijala tovarna Stol. Ljudje potrebujejo veliko časa, da začutijo pripadnost s krajem; zanje je bilo takrat življenje relativno enostavno, saj jim je tovarna omogočila vrsto možnosti, da so zgradili lastne hiše, te so postavili na zemljiščih nekaj nas preostalih domačinov, ki smo bili dobesedno razlaščeni, torej smo bili ob imetje več rodov.

Eden od pomembnih ciljev SKZ je bila ravno zahteva, da se ponovno vzpostavi normalen evropski lastniški sistem, da se vzpostavijo zdravi temelji za slovensko podeželje in kmetstvo ki ohranja poseljenost pokrajine. Cesarica Terezija je bila zadnja vladarica, ki je nekaj dala na kmetstvo, ostali za njo pa so najraje razlaščali.

Po osamosvojitvi Slovenije je prišel čas, da sem se tudi sam osamosvojil – od očeta sem prevzel vodenje kmečkega gospodarstva, čemur sedaj posvečam vse svoje znanje in energijo. Ni mi žal, da sem za Demos zastavil svoje ime in tudi ugled naše domačije, ni mi žal energije in časa, ki sem ju posvetil temu največjemu projektu v naši zgodovini. Morda so bila pričakovanja prevelika, opozoriti pa želim tudi na razloge, da je Demos tako hitro izgubil svojo moralno moč, z njo pa tudi politično: dovolilo se je, da so prišli zraven ljudje bivše oblasti, ki so s seboj prinesli stare navade, ljudje pa so počasi dobili občutek, da se kaj bistvenega pravzaprav sploh ni spremenilo.

Ponosen sem, da sem bil zraven, da sem po svojih močeh, skupaj z ljudmi, ki sem jim je zaupal, omogočil spremembe. Danes lahko zaradi sprememb, ki so se zgodile, vsak nekaznovano pove svoje mnenje in tudi sicer je stanje v družbi drugačno kot pred spremembami. Razočaran pa sem nad divjo privatizacijo. To je bila kraja stoletja.

Duh Demosa poskušam prenesti na potomce. Menim, da je to potrebno. Tako kot je to počel moj oče, da poskrbim, da se zgodovina hiše, Duplice in naroda prenaša iz roda v rod, da otroci vedo, kako je bilo nekoč, kako je danes in kako naj bi bilo jutri. Otrokom želim privzgojiti domoljubje, ki je bilo tisto, ki je razcvetelo slovensko pomlad.

Jože Jelen

Zeleni Kamnika od jeseni 1991 do pozne pomladi 1993

Sam sem se vedno zavedal problema prekomernega obremenjevanja narave in problemov sonaravnega bivanja človeka z naravo. Žal pa v letih do 1991 ni bilo veliko somišljenikov; če si malo glasneje omenil misel, da je prehitra industrializacija brez povečanja skrbi za naravo velika napaka, je bila taka misel takrat bogokletna. Nagel industrijski razvoj in hlastajoča potrošniška družba sta zahtevala nove industrijske obrate, ki so se gradili na kmetijskih zemljiščih, vse to pa je bil vzrok za brezglavo pozidavo rodovitnih polj. »Lepe« slike prehitre industrializacije dežele je pokvarila velika količina industrijskih in gospodinjstskih odpadkov, še posebno odpadna PVC-embalaža, vse bolj so se pojavljale tudi ekološke napake – od nekontrolirane uporabe nevarnih snovi, izlivov fekalij do nekontrolirane uporabe insekticidov, pesticidov in herbicidov, pa nisi mogel storiti nič.

Spomladi leta 1991 sem se na predlog prijatelja včlanil v stranko Zelenih Kamnika in že jeseni sem bil imenovan za sekretarja ter postal tudi član Glavnega odbora Zelenih Slovenije. Po odstopu predsednice Marije Reba sem sprejel funkcijo vršilca dolžnosti predsednika občinskega odbora stranke, ki sem jo opravljal do pozne pomladi 1993. Z zanesenjaki iz vrst Zelenih Kamnika smo se dogovorili, da bomo opravili težko in veliko delo. Z »našimi« predstavniki v tedanjem Izvršnem svetu Občine Kamnik smo dosegali vse boljše rezultate. Dosegli smo, da so se izvedle meritve ekološkega onesnaženja našega Kamnika. Nad dobljenimi rezultati so osupnili tudi največji ekoskeptiki, saj so meritve dokazale, da smo v samem vrhu najbolj onesnaženih mest v Sloveniji. Na našo iniciativo je takratni Izvršni svet Občine Kamnik sprejel načrte ekološke sanacije Kamnika in rezultati so bili kmalu vidni – seveda še danes niso dobri, toda stopili smo na pravilno začrtano pot ekološke sanacije. Pod vodstvom dr. Staneta Uhana je komisija za varstvo okolja intenzivno delala pri odpravi škode, ki je nastala v eksploziji v obratu za proizvodnjo črnega smodnika leta 1990, in odpravi možnosti ponovitve takega dogodka. Komisija je imela trnovo pot, kajti Kemijska tovarna Kamnik, lastnica tega obrata, je bila vseskozi gospodarska organizacija s posebnim družbenim pomenom in je bila pod okriljem vojske. Toda sprva skromni rezultati so postajali vse bolj in bolj vidni, Zeleni Kamnika pa vse bolj prisotni in upoštevani.

V sodelovanju z domačimi ribiči smo organizirali prvo spomladansko čiščenje obrežij rek Kamniška Bistrica in Nevljica. Čistilna akcija je z leti postala tradicionalna, pokroviteljstvo so prevzeli na občini, na zelene pobudnike tega čiščenja pa se spomni le še malokdo. (Foto: arhiv Jožeta Jelena)

V tem času smo hoteli Zelene Kamnika brez političnih teženj še bolj približati občanom, zato smo enkrat tedensko uvedli uradne ure. Sprva so trajale dve uri, kaj kmalu pa smo morali podaljševati čas, kajti odziv občanov je bil zelo dober in rešili smo precej ekoloških problemov, evidentirali veliko divjih odlagališč in jih kasneje sanirali. V tem času smo skupaj z Ribiško družino Kamnik rešili problem, ki je nastal za ribji zarod po sanaciji Bistrice, izvedeni po poplavih v novembru 1991. Organizirano je bilo kar nekaj čistilnih akcij, ki smo jih v zanosu poimenovali: »Za našo Bistrico«.

V letu 1992 smo organizirali veliko medijsko odmevnih okroglih miz z ekološko tematiko: onesnaženi izviri Kamniške Bistrice, ekološko stanje podtalnice na Mengeškem polju, varnost jedrske elektrarne Krško in še druge. Še posebno obiskana in tudi medijsko najbolj komentirana je bila okrogla miza o spremembah pokojninske zakonodaje. Okrogla miza je potekala septembra 1992, na njej pa sta sodelovala zdravstveni minister dr. Božidar Voljč in Franc Košir, direktor Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije. Ta okrogla miza je bila do sedaj najbolj medijsko odmevna, saj so o njej poročale vse časopisne hiše – TV SLO je poročal neposredno v osrednji TV-dnevnik. Organizacijo tega dogodka si štejem še posebno v čast, kajti dvorana nad Veroniko je bila premajhna za vse, ki so želeli biti navzoči.

Veliko skrb smo namenjali tudi nekontrolirani uporabi zaščitnih sredstev v sadjarstvu in kmetijstvu. Na našo pobudo je drevesnica Kočna krajanom, ki so to želeli, prodajala potrebne količine pravilno zmešanih zaščitnih sredstev (insekticidi in pesticidi). V veliko veselje mnogih Kamničanov so v drevesnici tudi prikazali pravilno obrezovanje sadnega drevja. Zaradi velike odzivnosti in odmevnosti dogodka smo morali prikaz še dvakrat ponoviti, kajti udeleženci so bili poleg Kamničanov tudi iz Mengša, Domžal, Kranja in celo iz Ljubljane – tudi o tem so na dolgo in široko pisali dnevni časopisi.

Med zelo odmevnimi akcijami sta bila tudi naš protest in zahteva, ki je bila naslovljena na Ministrstvo za obrambo, naj prenehajo s helikopterskimi šolskimi leti, ki so motili obiskovalce in živino na

Okoljevarstvene akcije so bile napreden in povsem nepolitičen program, ki smo ga poskusili približati šolski mladini. Zaradi naše politične dejavnosti smo bili za tedanja šolska vodstva povsem nesprejemljivi, kasneje pa se je to spremenilo. (Foto: arhiv Jožeta Jelena)

Veliki planini. Naš protest je uspel in Slovenska vojska je s temi poleti prenehala.

V naši pisarni smo prejeli pritožbe krajanov KS Stahovica zaradi hrupa in prašenja pri izkoriščanju in pridelavi kalcita. Pritožbe so prerasle v hud spor, ki ga je na veliko veselje krajanov rešil dr. Dušan Plut, predsednik Zelenih Slovenije in član Predsedstva Republike Slovenije. Kalcit je nato zgradil pločnik in asfaltiral tovarniško dvorišče.

Leta 1992 je bila kamniška občina med prvimi v RS pri uvajanju programa zbiranja in ločevanja odpadkov. Zeleni Kamnika smo zelo aktivno sodelovali pri tem obsežnem projektu. Toda Zelenim Kamnika in tudi občinskim komunalnim službam so manjkali tehnični in praktični napotki in navodila. Najbližji kraj, kjer so že izvajali zbiranje in ločevanje odpadkov, so bile Tinje v sosednji Avstriji. Skupaj s predstavniki občinske komunalne službe smo si ogledali to tehnološko in ekološko »čudo«. Občinska uprava je dokaj hitro izdelala do takrat največji ekološki projekt, pri katerem smo sodelovali tudi mi Zeleni. Toda na otvoritev omenjenega ekološkega projekta so bile povabljene vse politične stranke, le nas Zelene so pozabili povabiti. Pogrešal nas ni niti dr. Dušan Plut, predsednik Zelenih Slovenije, vseeno pa Zeleni Kamnika mislimo, da smo, in v to smo prepričani, storili veliko pri projektu zbiranja in ločevanja odpadkov.

Pri ekološkem vidiku v našem Kamniku slavimo še eno zmago oziroma uspeh: veliko truda je bilo potrebno, da smo v občinski upravi leta 1992 zaposlili ekologa. Verjetno nismo bili edini, smo pa zagotovo ena prvih občin, ki je imela poklicnega ekologa.

Ena največjih zmag za Zelene Kamnika (in ne samo za Zelene) je nakup računalnika, kajti dela je bilo veliko in z navadnim pisalnim strojem enostavno nismo bili več kos zahtevam pisanja, arhiviranja itd. Treba je bilo misliti na posodobitev. Takrat so bili namizni računalniki izredno dragi, pri nas pa je skoraj vsa občinska dotacija »šla« za najemnino prostorov in pisarniški material. Drugih dotacij nismo imeli; imeli smo samo enega sponzorja.

Moja upornost me je gnala, da sem hodil od tovarniških vrat do vrat in dobesečno prosil za prispevke. Trud se je izplačal, kajti že v jeseni 1992 je bil v naših prostorih nov računalnik, delo je postalo lažje in Zeleni Kamnika smo bili ena od prvih strank, ki so »premogle« računalnik.

Tudi na področju varstva voda smo bili zelo aktivni in tudi uspešni. Sodelovali smo pri izvedbi tabora Bistrica 1993: naša članica je bila strokovna mentorica mladim gimnazijcem pri analiziranju Kamniške Bistrice. Rezultati so bili porazni, kajti dokazano je bilo, da je reka onesnažena (fekalije, nitrati in druge škodljive snovi) že na izviru. Kasnejše meritve so pokazale, da so vzrok za onesnaženje Bistrice neurejene greznice vseh koč na Veliki planini. Gledano nizvodno se je onesnaženje zaradi fekalij in industrijskih odpadkov v rečno strugo močno poslabševalo in tako je bila Kamniška Bistrica že v Domžalah praktično mrtva reka. Rezultate analiz smo posredovali ustreznim občinskim in inšpekcijskim službam.

Veliko dela, truda in časa sem vložil tudi v delo za Zelene Slovenije, kajti bil sem član glavnega odbora in član skupine za Jedrsko elektrarno Krško. Postal sem kandidat za podpredsednika IO Zelenih Slovenije, pri čemer pa je tudi ostalo, saj je takrat v stranki prišlo do sprememb. V tistem času je prišlo do prestopa vodstva Zelenih Slovenije v Ekosocialno stranko, ki je bila novoustanovljena stranka in je delovala pod vodstvom LDS. Tej odločitvi sem nasprotoval, kajti sam sem imel Zelene Slovenije za ekološko stranko, ki naj se diferencira od političnih zdrah. Tako sem po odhodu dr. Dušana Pluta, dr. Petra Tancinga, dr. Lea Šešerka, dr. Božidarja Voljča, Petra Jamnika in še veliko drugih ostal v stranki Zelenih Slovenije skupaj s še nekaterimi zvestimi ekologi in za predsednika stranke smo izvolili Vaneta Gošnika. Zanimiv je bil tudi potek bega občinskih odborov v novoustanovljeno stranko. Na dopis vodstva Zelenih Slovenije se je odzvalo le nekaj odborov, drugi pa so kolebali. Zeleni Kamnika smo bili vedno vzor pridnosti, zavzetosti in pripadnosti – K temu sem s svojim delom prispeval tudi sam. Izkoristil sem naš dober sloves in v prelomnem času poslal prav vsem odboru dopis oziroma obvestilo, da smo Zeleni Kamnika sklenili, da ostanemo v Zelenih Slovenije. Ta sklep je bil povod, da se niti eden od odborov v državi ni več priključil odpadniški skupini Ekosocialne stranke.

Nekaterim v Zelenih Kamnika moja odločitev, za katero resnično nisem imel soglasja članstva, ni bila po volji; moja poteza je bila povod za neupravičene očitke, zato sem spomladi leta 1993 pokončno odšel iz vrst Zelenih Kamnika. Po tem niso nikoli več dosegli opaznih rezultatov.

Uspehe smo dosegli le zato, ker smo dr. Stane Uhan, Branko Novak, Viljem Turšič, Ciril Simičak in še mnogi drugi dali veliko in še več, kot je mogoče dati, za boljši, bolj zdrav jutri, za zdravo sedanjo in vse kasnejše generacije.

Marjan Kladnik

Nekaj misli o naši novi demokraciji, ko smo vsi iz tovarišic in tovarišev postali gospe in gospodje

Na prvih demokratičnih volitvah v aprilu 1990 sem kot izvoljeni kandidat iz Kemijske industrije Kamnik postal član Zbora združenega dela Občine Kamnik. Večstrankarske volitve z odprto listo in možnost neposredne izvolitve – to je bilo za nas nekaj novega.

Takoj sem spoznal, da je Zbor združenega dela »trn v peti« ostalima zboroma (Družbenopolitičnemu zboru in Zboru krajevnih skupnosti) takratne občinske skupščine. Pogosto smo bili člani zbora deležni kritike, ker nismo bili vezani na strankarske dogovore in smo v večini primerih glasovali vsak po svoji vesti. Zaradi tega je bil izid glasovanja velikokrat nepredvidljiv. Sam ne takrat in ne danes nisem član nobene stranke. Glede na svoje osebno prepričanje sem v večini primerov podpiral pomladne stranke, združene v Demosu.

Kmalu je bilo jasno, da bo z nastankom večstrankarskega sistema prišlo do teženj po drugačni politični ureditvi tudi v skupni državi. Osamosvojitve je postajala vse bolj realna. Prvič v zgodovini smo imeli Slovenci možnost priti do lastne države, do samostojnosti.

Vodilno vlogo pri osamosvojitvi je prav gotovo imel Demos. V ključnih trenutkih je znal poenotiti slovenski narod. S plebiscitom, izpeljanim 23. decembra 1990, smo se odločili za lastno samostojno državo Slovenijo. Poti nazaj ni bilo več. Pokojni dr. Jože Pučnik je takrat dejal: »Jugoslavije ni več, Jugoslavija je mrtva, živila svobodna Slovenija.«

Vojna za Slovenijo je bila kratka in dolga obenem, ker nismo vedeli, kako silovito bo JLA udarila po nas. JLA je bila edina sila, ki je takrat zagovarjala enotno državo Jugoslavijo za vsako ceno. Pri nas v KIK-u je bil položaj precej drugačen, saj vodstva v osamosvojitvenih dneh vojne tako rekoč ni bilo nikjer. Poniknili so v neznano. Delavci, mojstri in vodje proizvodnje smo bili na svojih delovnih mestih, razen tistih, ki so bili razporejeni na druge naloge za obrambo mlade in nove države Slovenije. Vodenje podjetja je prevzel takratni tehnični direktor Peter Kuret. V najkritičnejših dneh je bila za nekaj dni iz varnostnih razlogov ustavljena tudi proizvodnja razstreliva in smodnika, izdelki z zalogami vred pa umaknjeni na varne lokacije. V začetku julija je bilo spopadov konec in nastopilo je premirje. To, da smo v vojnih razmerah delali na delovnih mestih v nevarni proizvodnji, danes nič ne pomeni. To, da se je na stotine gasilcev po vsej državi ravno tako izpostavljalo v akcijah in dežurstvih, kar danes lahko vidimo tudi na arhivskih posnetkih, ravno tako nič ne pomeni, češ saj niste nosili orožja.

Po skoraj dvajsetih letih, ko pogledam nazaj, sem vseeno precej razočaran. Pa ne, da bi se mi kolcalo po starih časih. Manjkajo nam osnovne moralne vrednote od poštenosti naprej ...

Za nekatere izbrance se je »osamosvojitvena vojna« takrat šele začela. Duh liberalizma in pohlepa je ušel iz steklenice. Sprejeti so bili zakoni o lastninskem preoblikovanju podjetij. Premišljeno pripravljene zakoni po eni strani in nepoznavanje na novo nastalih razmer na trgu kapitala na drugi strani – tega večina ljudi preprosto ni dojela.

Tako so se posamezniki s pomočjo države dokopali do bajnega bogastva, do bogastva, ki ga je ustvarila povojna generacija naših staršev in tudi nas. Pričela se je legalna kraja takratnega družbenega premoženja. Nekoč uspešna slovenska podjetja so drugo za drugim počasi propadala. Nekaj tudi zaradi izgube takratnega skupnega trga. V veliko primerih je to posledica menedžerskih prevzemov čez noč ustvarjenih novih domačih kapitalistov. Ti s svojo neizmerno požrešnostjo in pokvarjenostjo, brez najmanjšega sramu in morale, lastninijo še naprej, kjer le lahko in kar lahko. Ponekod pa so prevzemi že zaključeni in podjetij enostavno ni več. V različnih komentarjih nam naši ekonomisti solijo pamet, da so ta dejanja sicer moralno sporna, da pa so v skladu z zakoni.

Naš največji slovenski pesnik je nekoč zapisal: »... Slovenec že mori Slovenca, brata, kako strašna slepota je človeka ...« Zaradi neizmerne pokvarjenosti in pohlepa je tako propadlo na stotine delovnih mest, ljudje pa so ostali na cesti. Kaj so naredili z delavci, ki so ostali brez zaposlitev nekaj let pred upokojitvijo, stari triinpetdeset ali petinpetdeset let? Oropali so jih osnovnega dostojanstva, to je pravice do dela, in jih s tem dobesedno ubili.

Nihče od tistih, ki imajo možnost, pa ne želi spremeniti zakonov, da bi se ta kraja končala in da bi te novodobne bogataše vprašali, kako grozno so morali delati, da so v tako kratkem času prišli do tovarn z zemljišči vred, in ali so od svojega bajnega dohodka poravnali vse davke in prispevke do države. Preprosto ne razumem, da nekdo tako rekoč čez noč lahko postane lastnik tovarne. Vsekakor pa ob tem nikakor ne obsojam nikogar, ki je s svojo pridnostjo, delom in znanjem na pošten način prišel do tega, kar ima.

Skorumpirana politika z dobrimi pravniki pelje stvar naprej. Ljudi prepričuje, tudi pod krinko trenutne gospodarske krize, o nujnosti zategovanja pasu.

Nekoč je neki poslanec v parlamentu delil banane in govoril o banana republiki. Po toliko letih vidim, da je imel kar prav, če gledam, kaj se sedaj dogaja pri nas, v naši državi Sloveniji.

Menim, da bi država Slovenija morala imeti več posluha za malega človeka in njegove težave. Vsak po svojih močeh in vsi skupaj smo se borili za boljši svet, da bi lahko vsak državljan naše preljube Slovenije dostojno živel človeka vredno življenje brez revščine.

Franc Obolnar

Želim, da Slovenci volimo poštene in pametne ljudi

Rodil sem se 15. julija 1935 v vasi Račica pri Litiji. Naselje se razprostira na približno 500 metrih nadmorske višine. Doma smo imeli kmetijo z 12 hektarji zemlje, tako da smo morali trdo delati. Oče je bil gozdni delavec, zato smo otroci z mamo v glavnem opravili vsa poljska dela. Moja otroška leta niso bila igre z žogo. Preden smo šli zjutraj v šolo, smo morali opraviti delo v hlevu.

Spomin me vodi v leto 1941, ko so se umikali stari jugoslovanski vojaki in so se mimo hiše z džipom pripeljali Nemci. Spominjam se tudi prvih mesecev 1942. leta: snega je bilo za dobro ped, ko so prišli štirje partizani, lepo pozdravili in povprašali po starših. Želeli so hrano. Sam nisem imel drugega kot nekaj moke. Bili so hvaležni in odšli. Če bi vsi delali tako, bi jih Slovenci vedno podpirali in bi se jim množično pridružili v odporu proti Nemcem in Italijanom.

Zgodilo pa se je drugače: prvi so se jim pridružili razvpiti nergači in pretepači, vandrovci, ki so se marsikdaj maščevali z umori, požigi šol, cerkvenih, gospodarskih poslopij in drugega. S tem so si zapravili ugled v odporu slovenskega naroda. Ne bi bile potrebne vaške straže ne beli ne domobranc, če ne bi začeli moriti svojih ljudi, Slovencev. To so bili nezaslišani zločini, ki jih ni moč pozabiti.

Ko razmišljam o teh njihovih dejanjih: tudi Stane Rozman se je boril za Slovenijo. In kaj se je zgodilo? Njegova smrt še zbuja pomisleke. Koliko je še takih tovarišic in tovarišev, ki so ne krivi ne dolžni odšli na oni svet?

Če bi kdo skušal oceniti škodo, ki so jo zaradi nerazumnih dejanj zagrešili borci s požigi šol, kulturnih domov, gradov, cerkvenih zgradb, bi bila nepopisna.

Ko sem razmišljal o dogodkih iz svojega otroštva in jih prepletal s kasnejšimi življenjskimi izkušnjami, sem sklenil, da bi bilo lahko v naši prelepi Sloveniji tudi drugače. Že kot otrok sem bral o Slovencih, ki so delavni, napredni, kulturni. Zakaj torej ne bi imeli svoje države, zakaj bi moral vedno biti nekdo, ki bi nam ukazoval, nas zaslužnjeval in izrabljaj? Zakaj vsi Slovenci nimamo skupne domovine? Ker so ob vsakem svetovnem spopadu odtrgali del našega ozemlja na zahodu, severu ali vzhodu? Vedel sem za trpljenje, poniževanje naših ljudi na teh starodavnih slovenskih ozemljih, na katerih izumira slovenski jezik, in imajo njihovi domačini vse manj pravic.

Pred dvajsetimi leti sem premišljal tako in v časopisih tu in tam našel kakšno misel, ki je napovedovala drugačno prihodnost, kot so nam jo vedno ponujali, pa nikoli uresničili.

Ko so zaprli Janšo in prijatelje, sem se dvakrat udeležil protesta na Roški. Misel na samostojnost Slovenije je dobivala vse večje razsežnosti. Spominjam se, da so se začeli zbirati tudi v Kamniku. Pridružil sem se jim. Tako se je začelo in množilo. Sprva smo bili štirje, nato pa na vsakem sestanku nov član.

Ko sem dobil pomemben listič, da se je začela nova zavest, sem ga dal razmnožiti in lističe raztrosil okrog.

Leta 1990 so me prosili, naj raziščem grobišča na Kamniškem. To sem opravil in nanje postavil lesene križe, ki sem jih naredil sam.

V letu 1990 so se začeli organizirano demokratično prebujanje in priprave na nove demokratične volitve. Vse plakate zanje na Kamniškem sem raznosil sam. Do 21. ure sem imel službo, potem sem se do polnoči in dalje zadrževal na terenu.

Ko je bila razglašena samostojna Slovenija, sem pozorno spremljal dogodke; kako se je organizirala in delovala teritorialna obramba in kako JLA. Bolel me je odnos naših oblastnikov, tudi Milana Kučana, predsednika predsedstva Slovenije, ki je dovolil, da se razoroži »slovenska vojska«.

Tudi v Kamniku so spraznili skladišče TO. Orožje je kupila Slovenija sama. Kljub temu pa je slovenska Teritorialna obramba premagala skoraj nepremagljivo JLA, seveda tudi z žrtvami. Moje sanje so se uresničile. Sedaj bi želel, da bi bili Slovenci, bister, priden narod, sposobni izbirati poštene in pametne ljudi, da bi odgovorno vodili našo domovino v boljše čase. To pa storijo lahko le pošteni, kulturni in visoko izobraženi Slovenci.

Vse to svoji domovini res iskreno želim.

Pavle Ocepek

Spomini na slovensko pomlad – dvajset let kasneje

*Dni lepši polovica kmalo,
mladosti leta, kmalo ste minule. (Prešeren)*

Stoletni sen slovenskega ljudstva po samostojnosti so začeli uresničevati srčni in razumni možje (Trubar, Bohorič, Dalmatin, Vodnik, Pučnik in še bi lahko našteval) s pripravo slovenske pisane besede. V času marčne revolucije 1848 je Matija Majar Ziljski spisal znamenito Majniško resolucijo, s katero je podal zahtevo o priznanju političnih pravic slovenski narodni skupnosti v okviru avstro-ogrske monarhije.

Po razpadu avstro-ogrske monarhije leta 1918 so se Slovenci za kratek čas združili v SHS – državo Slovencev, Hrvatov in Srbov v okviru Avstro-Ogrske, kmalu potem (mesec dni kasneje) pa so se združili s kraljevino Srbijo v kraljevino SHS. S tem dejanjem smo se zopet odpovedali samostojnosti, saj smo postali Dravska banovina v okviru kraljevine Jugoslavije. Uradni jezik je postal srbohrvaški, Slovenci pa eno od treh jugoslovanskih plemen. S svojim slabo premišljenim ravnanjem smo Slovenci prišli s slabega na slabše (z dežja pod kap). Avstro-Ogrska je bila za tedanje razmere gospodarsko rastoča država, ki je z državnimi ukrepi spodbujala razvoj, Jugoslavija pa je bila zaostala, pretežno kmetijska država, zato so bili življenjski pogoji slabši. V času kraljevine Jugoslavije si je vlada v Beogradu prizadevala za povečanje svoje moči, zato je z vidovdansko ustavo odpravila šibko demokracijo in uvedla absolutizem. Z začetkom 2. svetovne vojne smo se Slovenci znašli v vrtincu nemškega prodiranja na vzhod, grozila sta nam razselitev in izginotje iz zgodovine.

Upor je bil edina alternativa. Tudi v tem, kako to izvesti, ni bilo enotnosti. Zaradi te neenotnosti je nastalo notranje obračunavanje, ki je zahtevalo več žrtev, kot jih je povzročil okupator.

Prav je, da se z distance vprašamo po vzrokih teh dejanj. Danes zgodovinarji že pišejo o načrtovanih razlogih za tedanjo neenotnost. Ugotavljajo, da je KPS to neenotnost načrtoval in spodbujal za prevzem oblasti po vzoru sovjetske revolucije. V času trajanja 2. svetovne vojne je slovensko partijsko vodstvo v sestavi Edvard Kardelj, Boris Kidrič, Miha Marinko, Matija Maček in Boris Kraigher sklenilo poklati domobrance (Kocbekov dnevnik, odkrit 19. aprila 1975). Iz tega je razvidno, da je parlamentarna demokracija pod komunistično diktaturo zgolj privid, vrednote pa le za lastno uporabo, kot sem

že nekdaž zapisal: spremembe sistema iz komunističnega v kapitalističnega so z istimi ljudmi za iste ljudi povsem neboleče.

Z veliko volje in pričakovanja smo v drugi polovici osemdesetih let prejšnjega stoletja v skupini Demos pripravljali pogoje za to spremembo. Nihče od nas ni razmišljal, kako si polniti žepe, kot so to storili in še delajo dediči nekdanje vladajoče elite.

Zaključujem z zgodovinskim spominom in svojimi izkušnjami iz časa aktivnega demokratičnega dela. Doživel sem mnogo lažnih podtikanj in diskreditacij, zato se sprašujem: Je mogoče zaupati idejnim dedičem teh predhodnikov, da v sli po oblasti ne bodo zopet uporabili ubijalskih metod za ponovno dosego oblasti (po filozofu dr. Tinetu Hribarju – Sobotna priloga Dela, 24. 10. 2009)?

Roman Renner

Priprave na ustanovitev SKD in izvedba ustanovnega zbora občinskega odbora v Kamniku

Več kot dvajset let je minilo od ustanovnega zbora občinskega odbora Slovenskih krščanskih demokratov v Kamniku. V januarju 1990 so se končne priprave na ustanovitev SKD končale z vabilom na ustanovni zbor. Pred tem je bilo opravljenih več osebnih sestankov s predstavniki Demosa, SDZS in SKZ.

Čisto na kratko velja osvetliti čas na prelomu desetletja 1989–1990, ko je v svetu vrelo. To je bil čas sprememb, ko so bili ljudje zaradi želje po svobodi pripravljeni iti nad oblast in jo zrušiti. V letu 1989 je kitajska ljudska osvobodilna vojska krvavo zatrla demonstracije študentov na Trgu nebeškega miru. Pet mesecev kasneje je v vzhodni Nemčiji padel berlinski zid. Generalna skupščina OZN je tega leta sprejela Konvencijo o človekovih pravicah in umrla sta ajatola Homeini in diktator Nicolae Ceaușescu.

Pri nas bi se ob koncu leta 1989 v Ljubljani moral zgoditi srbski miting resnice, ki ga je preprečila slovenska policija. Jugoslavija je pokala po vseh šivih. JLA je kazala zobe, saj nas je preganjala že zaradi vpisa globine Blejskega jezera (ker naj bi bil ta podatek vojaška skrivnost). Čas je očitno dozorel tudi v Sloveniji. Dišalo je po razpadu Jugoslavije.

V decembru leta 1989 sva se z Matjažem Pucem dogovorila, da ustanovimo SKD v Kamniku. Matjaž je bil moj dober prijatelj in član glavnega odbora SKD v Ljubljani. V Ljubljani so sprejeli odločitev, da je potrebno ustanoviti občinske odbore SKD v čim večjem številu. Matjaž je bil zadolžen za Kamnik. Z njim sva se poznala že dalj časa, saj sva na Geodetskem inštitutu Slovenije strokovno sodelovala pri izdelavi zemljevidov. Glavni načrt za ustanovitev sva naredila v Gozdu Martuljku, kjer sva skupaj z družinama preživela vikend v njegovi hiši. Določila sva tudi okvirne datume.

Plakate za ustanovni zbor občinskega odbora SKD Kamnik sva naredila (po vzorcu) sama in jih razmnožila. Plakate sem nekaj dni pred zborom raznosil sam in jih razobesil na javnih mestih. V treh dneh, ko sem opravljal to delo, sem potrkal na marsikatera vrata pri ljudeh, s katerimi smo se srečevali ob različnih dogodkih in tudi pri nedeljskih mašah. Večino sem jih poznal osebno. Osnovno čustvo, ki ga je bilo tedaj čutiti pri veliki večini ljudi, je bil strah, ki je povsem utemeljeno izhajal iz krivic, ki so jih bili deležni po drugi svetovni vojni. Drugi razlog je tičal v neodločnosti in nesamozavestnosti, ki ju je sistem enopartijski pustil na ljudeh. Nekateri so mi vrata zaprli pred nosom in mi rekli, naj se poberem (čez več kot leto so mnogi od njih prevzeli vidno funkcijo v stranki). Moram priznati, da me je to takrat

jezilo. Danes imam do take reakcije nevtravno mnenje, saj je podpora določeni stranki povsem osebna odločitev, ki jo človek lahko spremeni. Kaže pa seveda hrbtenico in profil posameznika.

Potrebno je vedeti, da je bilo obveščanje ljudi v letu 1990 težavno, saj ni bilo mobilnih telefonov, prav tako vsaj polovica znancev ni imela stacionarnih telefonov (vključno z mano). Obveščanje je bilo bolj ali manj »analogno« – to je z osebnim pristopom in vključitvijo prijateljev in znancev v razširjanje vabil na ustanovni zbor SKD.

Iz tistega obdobja sta ostala dva originalna primerka prvega plakata, ki sem ju shranil. Na njem piše naslednje: SLOVENSKI KRŠČANSKI DEMOKRATI vabijo na pogovor in ustanovni zbor občinskega odbora za občino Kamnik 10. 1. 1990 (sreda) ob 19. uri v dvorani nad kavarno Veronika. Spodaj je v sredini črta z napisom Bog, v levem spodnjem kotu demokracija, odgovornost, strokovnost in ustvarjalnost, v desnem pa človek, družina, narod in narava. Z današnjega vidika je bil tekst napisan iskreno, ampak tudi zelo idealistično.

Ustanovni zbor je bil uspešno izpeljan 10. 1. 1990, dvorana nad kavarno Veronika pa je bila skoraj polna. Iz glavnega odbora SKD v Ljubljani sta se zborovanja udeležila Matjaž Puc in Franc Miklavčič. V uvodni predstavitvi sta podprla ustanovitev ter predlagala usmeritve in način dela v občinskem odboru SKD Kamnik. Na zboru je več prisotnih oseb s podpisom izjave pristopilo v stranko SKD. Število članov SKD je bilo tedaj okoli 15.

Čez štiri dni so se sestali člani SKD, ki so postavili organizacijsko strukturo OO SKD Kamnik in program dela. Za predsednika so izvolili Marka Magistra, za podpredsednika Romana Renerja, za tajnika pa Milana Windschnurerja.

V tistem času sem intenzivno razmišljal, kako aktivno se vključiti v politiko. Prevladala je osebna odločitev za delo na strokovnem področju geodezije. Ta odločitev je bila podkrepljena tudi z dejstvom, da se nama je z ženo leta 1990 rodil prvi otrok. V naslednjih dveh letih sem zaključil magisterij in kot direktor leta 1992 prevzel vodenje Geodetskega inštituta Slovenije (za obdobje 14 let).

Na območju Kamnika sem kasneje sodeloval s strokovnim mnenjem (na strani občanov) pri mnogih odprtih vprašanjih (zaprtje ulice Šutna, pri nadzoru preštevanja glasov na volitvah, telefoniji, iniciativni skupini občanov, ki je nasprotovala obstoječi rešitvi gradnje stanovanj na območju bivšega Utoka, in drugih).

Danes gledam na procese ustanovitve SKD in večstrankarskega sistema v Sloveniji s primerne distance in neobremenjeno. Za prvo obdobje delovanja SKD so bila značilna velika pričakovanja, (pre)malo znanja o vodenju, reševanja starih zamer in veliko vnašanja čustev. Zdi se mi, da je bilo prav slednje največja coka v miselnosti. To pomeni tehtanje ljudi po enem samem kriteriju: Ali je naš ali ni naš? Veliko iskrenih in strokovno sposobnih ljudi je simpatiziralo s SKD in z Demosom, niso pa želeli vstopiti v nobeno stranko. Lahko rečem, da slednjih nismo znali vključiti v delo. Mene sta v tistem obdobju vodila energija zdravega razuma ter iskrena želja po argumentiranem in strokovnem reševanju problemov v korist naših prebivalcev.

Marko Zadrgal

Odločitev za Demos

Z veseljem sem podprl Demos, ker sem globoko občutil totalitarni režim. Pri nas je kmetija, bil je mlin in bila je žaga. Med vojno so starši podpirali partizanščino – v upanju na vse dobro po njej. Toda upanje je splahnelo takoj, ko so oblastniki prišli na oblast. Do leta 1949 so nas do tolkli do konca, tako da smo bili prisiljeni na obdelovalno zadrugo, v kateri smo bili tri leta. Tik pred izstopom iz zadruga so ponoči ukradli glavne dokumente iz pisarne, seveda z denarjem vred. Nato pa kalvarija. Udba na uradu, kjer so prav takrat vzgajali četo v Glavarjevi bolnici v Komendi. Bil sem trikrat zaslišan, več kmetov je bilo po en mesec v zaporu. Vodilni, ki so to storili, so se nam smejali, saj so bili udbaši in komunisti.

Po izstopu iz zadruga smo se težko prebijali iz leta v leto. Mlin so nam zaprli takoj po vojni z uredbo, da dve obrti ne moreta biti pri hiši. Ko je leta 1954 umrl oče v starosti 49 let, sem delal na žagi. Marca naslednje leto sem moral za dve leti na služenje vojaškega roka. Po mojem odhodu v vojsko je žagal moj bratranec, naslednje leto pa so žago zapečatili.

Ko sem se vrnil domov, sem pisal prošnje, da bi dobil obrtno dovoljenje. Ni se ga dalo dobiti, češ da ne izpolnujem pogojev, ker je bila žaga na vodni pogon. Teh prošenj in pritožb imam cel kup. Tako je šel enkrat z menoj na Ministrstvo za obrt in industrijo celo področni logar, ki je poznal vso zadevo. Povedal jim je, da je oče dajal partizanom deske za bunkerje, oni pa so rekli, da to danes nič ne pomeni. No, vidite, kaj smo podpirali!

Težav pa še ni bilo konec. Leta 1959 je prišlo z občine pet tovarišev z odločbo, da je žaga nacionalizirana, zraven pa so odmerili še 40 arov vrta. Seveda zopet pritožbe na pritožbe. K sreči sem imel dobrega odvetnika, ki me je preko vrhovnega sodišča rešil te golazni. Ta trnova pot se je nadaljevala vse do reforme leta 1965.

Po tej reformi je bilo spet veliko težav za napredek. Ni bilo strojev, zgraditi je bilo treba, toda volja in moč sta mi dajala upanje za hiter napredek. Pri nakupu strojev sem bil spet na udaru udbovcev, saj sem moral v sedemdesetih letih zaradi ene slamoreznice kar trikrat na Prešernovo v Ljubljano, kjer je bil sedež Udbe, in še domov so me prišli zasliševati, zaslišanje so snemali z magnetofonom, kje in kako sem dobil stroj. Toda nič niso izvedeli. Napredka kmetije ni bilo mogoče ustaviti, uredil sem turistično kmetijo, za kar sem leta 1989 dobil turistični nagelj kot priznanje Turistične zveze Slovenije. K nam so

prihajali na obisk avtobusi iz precejšnjega dela Evrope, največ iz Avstrije, manjše delegacije pa z vseh kontinentov sveta, tako da sem bil stalno pod budnim očesom nepridipravov.

Po vseh teh dogodivščinah sem se zlahka vključil v Kmečko zvezo, že ko je nastajala. Kar se tiče političnega delovanja, sem bil vseskozi v odborih krajevne skupnosti, v kmetijski zadrugi in kreditno-hranilni službi. Bil sem tudi pobudnik in odbornik melioracije Komenda–Moste–Križ. Nekatere probleme s tega področja smo reševali tudi na komisiji za prošnje in pritožbe, katere član sem bil po zaslugi občinske skupščine, vanjo pa sem bil izvoljen na prvih demokratičnih volitvah. Probleme smo reševali dokaj usklajeno, saj smo se pred sejami zelo pogosto sestajali.

Še enkrat hvala Demosu na Kamniškem, da me je povabil k sodelovanju.

Milan Windschnurer

Zakaj sem se odločil za Demos?

Nasprotnik nedemokratskega režima sem bil vse od leta 1945. Moja aktivna razhajanja s komunizmom so se še posebej stopnjevala v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, zlasti pod vladavino župana Vinka Gobca.

Padca komunizma v vzhodni Evropi sem se seveda zelo razveselil. Takoj sem se odzval klicem, naj se tudi mi, kristjani, začnemo vključevati v delo za novo demokratično ureditev javnih zadev. 10. januarja 1990 sem se udeležil iniciativnega sestanka za ustanovitev občinske organizacije SKD nad kavarno Veronika.

Tam so me med drugimi izbrali v iniciativni odbor in 14. 1. 1990 sem bil na ustanovnem zboru OO SKD Kamnik izvoljen za tajnika tega začasnega občinskega odbora ter za člana regionalnega odbora SKD. Ker je SKD takrat že sodeloval tudi z drugimi pomladnimi strankami, me je iniciativni odbor SKD skupaj z Markom Magistrom, Romanom Renerjem in Petrom Steletom izbran, da se 12. 1. udeležim ustanovnega sestanka občinskega štaba Demosa v Kamniku.

Na občinskih volitvah aprila 1990 sem bil izvoljen v DPZ občinske skupščine v Kamniku in poleti 1990 še za predsednika Sklada stavbnih zemljišč, ki je takrat gospodaril z več kot polovico vsakoletnih sredstev za investicije občinskega proračuna.

Z veliko vnemo sem hodil na skoraj vsakodnevne sestanke Demosa in stranke SKD takoj od januarja dalje. Kot tajnik stranke sem bil seveda zelo zaposlen, zlasti s predvolilno kampanjo. Delali smo res veliko. K sreči uspeh ni izostal. V SKD smo dosegli 13,44 % glasov, boljši so bili le prokomunistični ZSMS s 15,84 %. Še bolj sem bil angažiran, spet kot vodja volilnega štaba SKD, v kampanji za volitve 4. 12. 1994. Takrat smo v SKD dosegli kar 23,3 % glasov in bili prvi v občini (LDS 19,2 %, SDSS 16,7 % in SLS 14,2 %).

Zelo sem si prizadeval za pošteno izvedbo volitev. Kot član občinske oziroma tudi okrajne volilne komisije sem precej uspel pri večji pluralizaciji sestave volilnih odborov in večjem angažiranju pri postavitvi zaupnikov na voliščih.

Kot občinski svetnik sem bil vseskozi, 8 let, zelo aktiven – seveda še najbolj kot predsednik Sklada SZ (do leta 1996). V slednjem smo uspeli v nekaj letih priključiti telefonske priključke praktično vsem Kamničanom in tudi okoličanom: 4200 po številu, in to po pravični lastni ceni. Zelo velik zalogaj (približno 100 milijonov tolarjev) je bila tudi celotna komunalna prenova Šutne. V to dvojce sem vložil

vse svoje moči. Za Šutno smo na primer pri Skladu SZ kar tri leta zbirali vsako leto pripadajoči del sredstev iz nadomestila za uporabo stavbnih zemljišč za mestno jedro. S pravičnejšo porazdelitvijo sredstev po posameznih področjih smo takrat večini krajevnih skupnosti omogočili solidno izgradnjo in obnovo komunalne infrastrukture.

Mislim, da je sedanji politični položaj v naši občini tudi rezultat našega prejšnjega ravnanja. Ravnanje nekaterih svetnikov iz vrst Demosa je bilo, še posebej v mandatu 1994–98, žal vse prej kot »pomladno«. Posebej sem bil glede tega razočaran nad tremi, štirimi vodilnimi občinskimi svetniki iz vrst SLS, ki so neselektivno paktirali z županom Tonetom Smolnikarjem in pri glasovanju večinoma povzročali poraz pomladnih predlogov. Seveda tudi pri nas v SKD in SDSS ni bilo glede tega vselej vse »čisto«, brez osebnih interesov. Moje veliko prizadevanje za izgradnjo katoliškega otroškega vrtca je ob takem ravnanju prej navedenih žal vedno propadlo.

Seveda so to volivci kmalu uvideli in takšno ravnanje sankcionirali. Danes SLS-a v občinski strukturi skorajda ni več, pomladna stran pa jih ima med 29 svetniki le eno tretjino. Seveda je k temu pripomoglo tudi izkoriščanje županskega statusa za nenehno osebno promocijo (politični nadzor v Kamniškem občanu, tovrstno prizadevanje na skoraj vseh prireditvah v občini, zagotavljanje najugodnejših mest za plakate pred volitvami itd.). Pri OO SKD oziroma NSi je odšla vodilna starejša generacija, medtem ko je manjkala oziroma je bila premalo zavzeta skoraj celotna srednja generacija. Tako mladi pri NSi ob najboljši volji niso mogli doseči kaj več, kot so – doslej najslabše izide. Tudi pri NSi in pri SLS na državnem vrhu žal ni karizmatičnih osebnosti, primerljivih na primer z Janezom Janšo pri SDS.

Naj še omenim svoje pionirsko prizadevanje v letih 1990 in 1991 ter tudi kasneje za obnovo svobodne družbe. To je rodilo kar lepe sadove pri oživiljanju starih običajev v vsej občini: na primer pri vsakoletnem organiziranju številnih miklavževanj in trikralskih kolednikov. Vesel sem tudi še kar racionalne obnove dvorane nekdanjega Kina Dom, za kar sem se vseskozi zelo zavzemal, tudi osebno pri občinski upravi in nenazadnje s članki v Kamniškem občanu. Z angažiranimi članki, malone v vsaki številki časopisa, sem se tudi vse do predlani, ko mi je bilo to praktično onemogočeno, zelo zavzemal za preseganje ekskomunističnih tabujev, na primer o 27. aprilu ipd. To seveda brez takratne politične moči Demosa oziroma kasneje pomladnih strank ne bi bilo mogoče. To dejstvo dokazuje današnje stanje, da je Kamniški občan postal politično povsem pod županovim nadzorom.

O uspehu Demosa in našega demokratičnega gibanja nasploh menim, da bi moral biti, vsaj v kamniški občini, precej večji. Seveda pa smo dosegli kar nekaj lepih uspehov, predvsem v prvih letih 1990–94:

- vzpostavitev lokalne demokratične oblasti;
- dokaj uspešno vodenje občinske uprave 1990–94;
- predstavitev občinskega praznika na 29. marec;
- preimenovanje ulic, zlasti Glavnega trga in Šutne ter Samostanske ulice;
- dosežena večja pluralizacija sestave volilnih odborov;
- vračilo in obnova frančiškanskega samostana;
- vračilo premoženja dekanije na Šutni in Maistrove hiše;
- vračilo mnoge drugega nacionaliziranega premoženja;
- izid knjige o žrtvah II. svetovne vojne;
- ponovno izdajanje kamniških zbornikov;
- označitev in zavarovanje množičnih grobišč;
- občinski nakup Kina Dom od KIK-a;
- razmeroma svobodno objavljanje tudi političnih člankov v Kamniškem občanu do leta 2006.

DEMOS – DOGODKI IN DOKUMENTI

15. 2. 1990 je Demos na Kamniškem organiziral prvo predvolilno zborovanje Srednješolskem centru Rudolfa Maistra – SENŠRM v Kamniku, ki se ga je po poročanju glasila Kamniški sel udeležilo preko 300 zborovalcev. V naslednjih tednih so sledila zborovanja v Motniku, Šmarci, Šmartnem in Komendi, 29. 3. 1990 pa je bilo v SENŠRM še eno zborovanje, ki so se ga udeležili tudi najvišji predstavniki strank iz koalicije Demos. Po prvem krogu volitev, ki so bile 8. 3. 1990, je bilo organiziranih še nekaj manjših srečanj z volilci, kar je bilo namenjeno predvsem v podporo Branku Novaku, ki se je uvrstil v drugi krog volitev za kamniškega poslanca v Zboru občin republiške skupščine.

Predvolilna srečanja Demosa so bila množično obiskana. V zraku je bila želja po spremembah; čutil se je konec nekega obdobja in bili smo v pričakovanju novega. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

15. 2. 1990 je bilo v SENŠRM prvo večje zborovanje Demosa na Kamniškem. Marko Magister, predsednik OO SKD, in Tone Stele, predsednik OO SDZ, z ramo ob rami v prizadevanjih za uspeh Demosa, sta bila navdušena nad odzivom Kamničank in Kamničanov, ki so povsem napolnili dvorano. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Vsi prisotni v dvorani so skupaj s pevskim zborom Cantemus zapeli Zdravljico. Takrat ta pesem še ni bila slovenska himna. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Zborovanje v prostorih Gimnazije Kamnik so vodili Mirko Zorenč, Marjeta Humar in Igor Podbrežnik. Nastopajoči so se menjavali ob edinem mikrofону. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Tone Stele, predsednik SDZ, je predstavil ključna politična cilja Demosa: samostojno Slovenijo in parlamentarno demokracijo. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Mateja Poljanšek, Zeleni Slovenije, je opozorila na najbolj pomembne ekološke probleme. Prva naloga samostojne Slovenije je zavarovanje okolja in uvedba strogih okoljevarstvenih kriterijev, da bodo lahko zdravo okolje uživali tudi naši potomci. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Breda Podbrežnik je opozorila na svobodo duha, ki ga prinaša demokracija. Zakaj živimo slabše kot naši sosedje, sramotno je, da hodimo tja kupovat najbolj nujne življenjske potrebščine – naloga nove politike je, da spremeni socialistično logiko gospodarjenja in tako zagotovi pogoje za razvoj gospodarstva. Edino tako je mogoče dvigniti življenjski standard. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Marjan Jerman je predstavil vizijo slovenskega kmetstva v samostojni Sloveniji. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Nastop Marka Magistra je opogumil verne, da se vključijo v politično življenje samostojne Slovenije. Samostojna Slovenija potrebuje prav vse svoje državljane, da bi čim prej presegli razvojne zaostanke za državami Evrope. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Ciril Simičak je bil med pobudniki in ustanovitelji Zelenih Kamnika, ki jim zvest ostaja tudi še danes. Prelomne čase, ko se je rojevala samostojna Slovenija in so potekale priprave na prve svobodne volitve po skoraj 50 letih enopartijske diktature, je spremljal skozi objektiv fotoaparata. Del njegovega arhiva se je ohranil in je pomemben prispevek k zgodovini našega mesta.

Ciril Simičak, Janez Klemen in Igor Podbrežnik pri delu v volilnem štabu Demos na Kamniškem. Slika je nastala 8. 3. 1990, ko so pričakovali prve rezultate volitev predsedstva Republike Slovenije, v Družbenopolitični zbor in Zbor občin republiške skupščine. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Milan Windschnurer in Janez Klemen v pričakovanju podatkov zaupnikov z volišč 8. 3. 1990. Tega večera sta bila izjemno razpoložena, saj so bila poročila z volišč nad vsemi pričakovanji. Tako je bil poplačan ves trud in noči z malo spanja, ko sta skupaj z Gregom Avbljem in Ivano Skamen pripravila prvo številko glasila Kamniški sel. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Oglasna omarica, ki je bila delo Milana Windschnurerja, je bila pogost cilj vandalizma. Oglasna omarica je bila tisti čas nenadomestljiv vir informiranja, saj je imel Demos omejen dostop do medijev. Kamniški občan sploh ni imel novinarja, ki bi pokrival predvolilno dogajanje, dalo se je razumeti, kot da so prve demokratične volitve povsem drugorazredna tema. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Pogled iz pisarne Demosa na Kamniškem na Glavni trg (takrat se je še imenoval Titov trg), kjer vidimo napis Demos, ki ga je izdelal Milan Windschnurer. Vendar to ni vse, kar je Windschnurer naredil v tistem času. Poskrbel je tudi za celotno grafično podobo vseh zborovanj, oblikoval je plakate, poseben trud pa je namenil urejanju in oblikovanju glasila Kamniški sel. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

V času priprav na volitve 1990 je najvišje nadstropje Maleševe galerije oživel, saj je imel tam svoj začetni sedež Demos na Kamniškem. Prostor so jim odstopili kamniški kulturniki. Poleg pisarne so imeli na voljo še dve manjši dvorani, v katerih so se vrstili sestanki vse od zgodnjih popoldanskih ur pa tja pozno v noč. Te hiše je škoda, da že desetletja sameva, da ni na voljo mestu. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Fotografija je nastala na enem od predvolilnih shodov Demosa na Kamniškem. Na sliki so med ostalimi prisotnimi tudi Janez Bergant (prvi levo), Matevž Skamen (za njim) in Viktor Mihelčič, častni občan Kamnika (sedi zraven Skamna). Matevž Skamen je bil izvoljen za delegata v DPZ občinske skupščine in ji s svojo delavnostjo in brezkompromisnostjo dal nepozaben pečat. (Foto: arhiv Cirila Simičaka)

Srečanje Branka Novaka (v sredini prve vrste) z volivci – desno od njega sedita zakonca Škapin, levo od njega Milena Hvala, zraven nje Janez Bergant. V drugi vrsti sedita med drugimi Marjeta Humar in Tone Stele. Vseh pet je prevzelo odgovorne naloge v organih občine Kamnik, Branko Novak je postal tudi kamniški poslanec v republiški skupščini. Zakonca Škapin sta se posvetila političnemu delu v SDZ, kasneje pa sta se pridružila SDS. (Foto: arhiv Cirila Simičaka)

Utrinek srečanja z volivci v dvorani Veronika – bil je prelomen čas, zborovanja so bila množično obiskana, ljudje so prihajali izražati podporo projektu samostojne Slovenije, ljudje so želeli in prvič tudi javno izražali zahteve po politični svobodi in gospodarskem napredku. (Foto: arhiv Cirila Simičaka)

Marko Magister, prvi predsednik občinskega odbora Slovenskih krščanskih demokratov v Kamniku. Bil je neumoren organizator, pod njegovim vodstvom je SKD postal pomemben politični dejavnik v kamniški občini. (Foto: arhiv Cirila Simičaka)

Marko Magister (na sliki levo) je bil nosilec liste SKD v volilni enoti na prvih demokratičnih volitvah v DPZ republiške skupščine, na listi Demos na Kamniškem je bil izvoljen v DPZ občinske skupščine. Med 1990 in 1992 je bil član Izvršnega sveta Občine Kamnik in sekretar oddelka za okolje in prostor. Posebej se je prizadeval pri iskanju rešitve odlaganja komunalnih odpadkov, kar je bilo ključno politično in okoljevarstveno vprašanje tistega časa. Pod njegovim vodstvom se je občina Kamnik vključila v regijsko reševanje odlaganja komunalnih odpadkov in uvedla prvo ločevanje odpadkov v Suhadolski jami. (Foto: arhiv Cirila Simičaka)

»Ženska kvota Demosa« – Mateja Poljanšek (druga z desne v zadnji vrsti) je kot članica Zelenih sodelovala na volitvah v republiško in občinsko skupščino, bila pa je tudi prizadevna tajnica Zelenih Kamnika. Zraven nje sedi Ivana Skamen, ki je skrbela za odnose z mediji, volitve leta 1990 pa je spremljala kot članica občinske volilne komisije. Zraven nje sedi Nejka Drolec, ki je bila zaposlena v tajništvu Demosa na Kamniškem. Njena delo je bilo tudi tehnična priprava predvolilnih zborovanj, kar je bilo v tistih časih izjemno zahtevna naloga. (Foto: arhiv Cirila Simičaka)

Uspešna zborovanja, ki so se ves mesec marec vrstila po kamniški občini, so se zaključila 29. 3. 1990 z zborovanjem v SENŠRM. Šest let kasneje, na isti datum in v isti dvorani, smo Kamničani prvič po novem praznovali občinski praznik – dan rojstva Rudolfa Maistra. Zborovanje je preseglo ozke lokalne okvire, saj je organizatorjem uspelo zagotoviti eminentno udeležbo gostov iz najvišjih vodstev strank Demosa. Udeležba je ponovno presegla vsa pričakovanja, saj je bila dvorana polna do zadnjega kotička. Žal pa se je zgodilo, da mediji – ni bilo tudi nikogar od občinskega časopisa Kamniški občan – tega dogodka niso pokrili.

Organizatorji so pripravili dve omizji, eno za goste in drugo za gostitelje. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Omizje za goste je bilo povsem zasedeno.
(Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Zelene Slovenije sta zastopala Andrej Klemenc (na sliki desno) in predsednik dr. Dušan Plut, ki se je predstavil kot kandidat za člana predsedstva Republike Slovenije. Andrej Klemenc se je v dvorani počutil še posebej domače, saj je bil na tej šoli nekoč dijak. Zraven Pluta sedi Kamničan France Tomšič, ki je v prostorih te šole začel svojo politično pot, saj je imela Krajevna skupnost Novi trg tu svoje delovne prostore. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Levo od Franceta Tomšiča je sedel Lojze Peterle, predsednik Slovenskih krščanskih demokratov, spremljal ga je Pavle Bratina, zaven njega pa Kamničanka Mihaela Logar, ki je zastopala Slovensko kmečko zvezo. Slovensko demokratično zvezo sta zastopala njen podpredsednik dr. Rajko Pirnat in Domžalčan Anton Tomažič. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Udeležba visokih gostov je bila dodatna vzpodbuda in podpora Branku Novaku, ki je zastopal kamniški Demos na volitvah v Zbor občin republiške skupščine. (Foto: arhiv Branka Novaka)

Matevž Skamen in Milan Windschnurer sta poskrbela za tehnično izvedbo celotne prireditve. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Kamniško omizje so zasedali (na sliki od desne proti levi): Tone Stele (SDZ), Branko Novak (Zeleni), Marko Magister (SKD), Mirko Zorenč, vodja volilnega štaba, Tone Hočevan (SKZ) in Igor Podbrežnik (SDZS). Celoten program je povezoval Mirko Zorenč. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Politični program Demosa na Kamniškem je predstavil Igor Podbrežnik. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Dr. Dušan Plut je poudaril, da je program Zelenih možno uveljaviti samo v samostojni Sloveniji, zato se je stranka tudi vključila v predvolilno koalicijo. Dr. Plut je bil izvoljen za člana predsedstva Republike Slovenije. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Andrej Klemenc, Zeleni Slovenije
(Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

V Kamniku smo gostili predsednika prve slovenske vlade Lojzeta Peterleta, ki je popeljal Slovenske krščanske demokrate do izjemnega uspeha na volitvah. Kljub koalicijskemu dogovoru, da odgovornost za vodenje vlade prevzame najuspešnejša koalicijska stranka, je Lojze Peterle ponudil vodenje vlade dr. Jožetu Pučniku, ki pa ponudbe zaradi zdravstvenih razlogov ni sprejel. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Pavle Bratina, Slovenski krščanski demokrati

Barve Slovenske kmečke zveze je zastopala Mihaela Logar, rojena Dupličanka, ki je bila izvoljena v DPZ Skupščine Republike Slovenije. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Ciril Smrkolj, Slovenska kmečka zveza

Dr. Rajko Pirnat je izpostavil prizadevanja za pravno državo in pomen parlamentarne družbene ureditve za prihodnji razvoj Slovenije. Dr. Rajko Pirnat je postal minister v vladi, ki jo je vodil Lojze Peterle. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

Anton Tomažič je bil v svojem nastopu izredno konkreten. Navedel je ukrepe, ki jih bo predlagal takoj, ko bo izvoljen. Večino svojih napovedi je kasneje tudi uresničil, saj je bil izvoljen v DPZ republiške skupščine, kjer je vodil zakonodajno pravno komisijo, kot poslanec pa se je pogosto vračal tudi v Kamnik. (Foto: arhiv Milana Windschnurerja)

26. 12. 1990 je Skupščina Republike Slovenije na skupni seji vseh treh zborov slovesno razglasila rezultate glasovanja na plebiscitu. Na sliki od leve proti desni Vitodrag Pukl, podpredsednik Skupščine RS, dr. France Bučar, predsednik Skupščine RS, in Vane Gošnik, podpredsednik Skupščine RS, v trenutku razglasitve rezultatov plebiscita.¹

Leta 1990 so bili viharini časi, časi, v katerih se je preoblikovala takratna Evropa, časi, v katerih je nastajala nova podoba sveta, vsaj v tem delu kontinenta, ki mu tudi Slovenija pripada, časi, ko se je združevala Nemčija, časi, ko so bili tudi postavljeni temelji nove, razširjene Evrope. Odločitev za plebiscit je bila sprejeta 9. 11. 1990 na seji političnega vrha Demosa v Poljčah. To odločitev je lahko sprejel le Demos, ker je na spomladanskih volitvah dobil politično moč, da je odločitev lahko tudi uresničil in seveda zato nosil tudi vso odgovornost. Plebiscit so podprle vse politične sile v Sloveniji, kar je bilo ključno za njegov uspeh.

23. decembra 1990 smo se volivci na plebiscitu odločili, da želimo živeti v samostojni in neodvisni Sloveniji. Izidi so bili uradno razglašeni tri dni po plebiscitu, tako da 26. december obeležujemo kot državni praznik, dan samostojnosti in enotnosti. Na plebiscitarno vprašanje, ali naj Slovenija postane samostojna in neodvisna država, je od 93,2 odstotka udeleženih volivcev okoli 95 odstotkov odgovorilo pritrdilno, kar je 88,5 odstotka vseh volivcev.

¹ Več avtorjev. 1996. *Slovenska kronika XX. stoletja – 1. izdaja*. Ljubljana: Nova revija, 446.

Demos na Kamniškem je dal svoj prispevek praznovanju za samostojno Slovenijo. Štirje predsedniki so 26. 12. 1990 proslavili uspeh plebiscita: Marko Magister (SKD), Tone Hočevnar (SKZ), Tone Stele (SDZ) in Igor Podbrežnik (SDZS). Branko Novak, predsednik Zelenih Kamnika, je bil takrat na skupni seji vseh treh zborov Skupščine Republike Slovenije, kjer je potekala slovesna razglasitev rezultatov glasovanja (26. 12. 1990). (Foto: arhiv Toneta Steleta)

Pokojni gospod dr. Jože Pučnik je takoj po objavi rezultatov plebiscita izrekel zgodovinsko misel: »Jugoslavije ni več, Jugoslavija je mrtva, živel svobodna Slovenija«. Tej misli so pritrdjevali tudi člani kamniškega Demosa, ko so se zbrali, da proslavijo najpomembnejši korak na poti v samostojno Slovenijo. Od leve proti desni sedijo: Marko Magister, Tone Stele in Marjan Jerman. Stojijo: Marjeta Humar, Tone Hočevnar, Zdravko Šarec, Matevž Skamen, Pavle Očepek, Franc Grkman in Igor Podbrežnik. (Foto: arhiv Toneta Steleta)

Miha Babnik, Tone Stele in Tone Hočevnar so ves čas verjeli, da je samostojna Slovenija želja večine Kamničank in Kamničanov. To so potrdili tudi rezultati glasovanja v kamniški občini. (Foto: arhiv Toneta Steleta)

Ob DNEVU DRŽAVNOSTI

čestitamo vsem občanom
in Vas vabimo

v Soboto 24. junija ob 21. uri
na STARI GRAD v Kamniku na

PRAZNOVANJE 4. obletnice
SAMOSTOJNOSTI
SLOVENIJE

KRES
KULTURNI PROGRAM
OGNJEMET

Vaše stranke slovenske pomladi

Dan državnosti je slovenski državni praznik, ki se ga praznuje 25. junija. Obeležujemo spomin na 25. junij 1991, ko je Slovenija dejansko postala neodvisna. Na ta dan sta bili sprejeti Deklaracija o neodvisnosti Slovenije in Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije. Vsako leto na predvečer praznika poteka praznovanje tudi v Kamniku. Do leta 1995 so občinski odbori strank, ki so bile vključene v Demos na Kamniškem, proslavile ta praznik na Starem gradu, leta pa 1996 pa so se na vabilo župana Antona Toneta Smolnikarja odločili, da se praznovanje prenese na Glavni trg, in se tako priključili skupnemu občinskemu praznovanju. Kljub tej odločitvi pa so se člani SDS še nekaj let na ta dan zbirali na Starem gradu in poskrbeli za kres. Člani NSI pa vztrajajo s kresovanjem v Mekinjah – Milanu Windschnurerju je to tradicijo uspelo prenesti na mlado generacijo. Tudi plakat, ki je vabil na praznovanje, je delo Milana Windschnurerja.

Zaključek obnove ceste v Kamniško Bistrico, ki je bila poškodovana v neurjih jeseni 1990. (avgust 1993) (Foto: arhiv Mihaela Novaka)

Odprtje obnovljene regionalne ceste Kamnik–Vransko je bil velik praznik za krajevno skupnost Motnik, od koder prihaja tudi Mihael Novak. Trak so 3. 9. 1994 skupaj prerezali Mihael Novak, Marjan Dvornik, sekretar na Ministrstvu za promet, in predsednik krajevnne skupnosti Motnik Jože Semprimožnik. (Foto: arhiv Mihaela Novaka)

Septembra 2005 je Osnovna šola v Komendi po dobrem letu od postavitve temeljnega kamna dobila tudi prizidek.

Med pomembni dosežki v samostojni občini Komenda je bilo 24. junija 2003 odprtje novega mostu na Gmajnici.

Maj 1994 – temeljni kamen za OŠ Šmartno Slovesnosti se je udeležil tudi takratni minister za šolstvo dr. Slavko Gaber. (Foto: arhiv Ivana Hribarja)

Odprtje novega gasilskega doma v Šmartnem v Tuhinjski dolini (avgust 1992). Na sliki so (od leve proti desni): Ivan Hribar, podpoveljnik GD Šmartno in predsednik gradbenega odbora; Jože Berlec, predstavnik Gasilske zveze Slovenije; Franc Resnik, podpredsednik GD Šmartno; Mihael Novak, podpredsednik IS občine Kamnik; Alojz Cevec, predsednik GD Šmartno; Igor Podbrežnik, podpredsednik Skupščine občine Kamnik; Marko Magister, sekretar za okolje in prostor in član IS občine Kamnik. (Foto: arhiv Mihaela Novaka)

2004 – temeljni kamen za apartmajsko naselje v Termah Snovik – Anton Smolnikar, Tone Rop in Ivan Hribar (Foto: arhiv Ivana Hribarja)

2005 – odprtje apartmajskega naselja v Termah Snovik, 1. faza – Ivan Hribar, Ivan Žagar in Anton Smolnikar (Foto: arhiv Ivana Hribarja)

-1-

ZAPISNIK USTANOVNEGA SESTANKA OBČINSKEGA ŠTABA DEMOS

12. 1. 1990 ob 19h, v prostorih ZSMS Gregorčeva 2

- Sestanek je sklical in vodil predsednik občinske organizacije SDZS na Kamniškem Igor Podbuznik.
- Udeleželi so se ga:
 - Anton Tomazič in France Tomžič, republiški štab DEMOS
 - Matkož Skramen, občinski odbor SDZ - Domžale, zadetec za ustanovitev kamniške podružnice
 - Drago Reba, Tatjana Kuma, Branko Novak - Zelena Kamnika
 - Magistru Marko, Milan Windšchimmer, Stela Peter in Roman Peter - iniciativni odbor SKD, Kamnik
 - Anton Ročkar, SKZ - podružnica Tuhinjska dolina
 - Janez Skrabec in Bojan Pivec - predst. SDZ, Domžale
 - Igor Podbuznik, Matkož Bepavc, Ogrnov Franc, Grašič Marita, Jelenc Stoj, Prešeren Janez, Vidmar Helon, Preda Podbuznik Urhman - SDZS, Kamnik
- Opravičel se je zaradi odsotnosti: Janez Jelenc - SKZ, podružnica Kamnik

1. FORMIRANJE OČ. ŠTABA DEMOS

- I. Podbuznik je izjavil, da je prišlo na smiselno republikansko štabu določiti, da Realizacija DEMOS-a na posameznih področjih ustanovi tudi en sam odbor. Torej v tem času DEMOS v Kamniku še obstaja. Prisotni je pozval, naj poudari, če želijo prisotni v DEMOS-u, naj prisotni so od tega štaba.
- a) SDZ: Skramen je DEMOS-u predlagal, naj podružnica, ki organizirane deluje v podružnici SDZ v Domžalah.
- a) SKD: Peter je predlagal, da DEMOS-u v imenu iniciativnega odbora SKD - Kamnik.
- c) ZELENI: Odločeno se bodo odločili v ponedeljek, 15. 1. 90, po sestanku z OK ZSMS. Štajo odločeno bodo

sporočili na naslednjem sestanku DEMOSA.
Ob tem je dvakrat postalo vprašanje, kaj pomeni-
šče pomenijo člani DEMOSA in kako se DEMOS
opredeljuje do kandidature v ZPZ.

Na zastavljene vprašanja je odgovoril J. Tomazič in
F. Tomšič, ki sta Y. Podbregarja.

i) SKZ: Nočeval vstopa v imenu odbora za Tulinjsko
dolino, za celotno organizacijo pa se bodo odpravili
na nedeljo, 14. 1. 90, na ujitovnem območju zboru.
Odločitev bodo sporočili na naslednjem sestanku
Šlaba DEMOSA. Hkrati je najavil podjetnika za komenda.

1. SKLEP: 12. 1. 1990 je bil ustanovljen Občinski štab
DEMOSA, ki ga sestavljajo naslednje območne
politične organizacije: SDZS,

SKZ za Tulinjsko dolino,
SKD,

M. Šramen (SDZ - Domžale).

Želeni kamnika in celotna območja org. SKZ za
kamnika bodo svojo odločitev o vstopu pravele
na naslednjem sestanku DEMOSA.

2. SKLEP: Občinski štab DEMOSA sestavljajo predsednik
posameznih političnih organizacij in ujitovni
namestniki. Štabu priporočajo tudi ne orga-
nizacije strukturne omenjenih organizacij.

3. SKLEP: Prednaloženo naslednje je, ki bo v sredo,
14. 1. 1990 ob 19^h, so soglasno razpisali
Izjui Podbregarja. Sestanke bo poklical
v zvezi s štabom, seja s štabom 14. 1.

4. SKLEP: Predsednik Šlaba bodo odločili na naslednji
seji.

2. DELOVNI PROSTORI ŠTABA DEMOSA

- Obsega od organizacij utrudila organizacijo prostorov, ki naj bi se nahajali tudi DEMOS-u.

Predstavniki OO SDZS so se sestanili pred kratkim s sklepom predsedstva OK ZSNS kamnik, da jim za naslednje mesecnike odpovedajo gostoljubje v tem prostoru.

- Predstavniki OO SDZS Podružnik je pisal predsedstvu, da je v tem prostoru nastala nova prostor v dependenci Hotela Planinka. Za to so potrebno podpisati pogodbo o najemu, kar je bilo možno v naslednjem tednu, ko so SDZS ugotovili, da to pravno ne bo. V okviru DEMOSA so potrebno pridobiti ustrezne finančne sredstva.

1. SKLEP: Sklep predsedstva OK ZSNS kamnik smo ocenili kot politično neuporabno in kot začetek neenakopravnega ravnanja s strani. Drago Reba je to skušal to prebrati (sklep) objaviti v Dnevniku.

2. SKLEP: Do pridobitve novih prostorov so štab DEMOSA deloval v stavbi SO kamnik.

3. OBRAVNAVA SPORNIH ODLOKOV, KI SO BILI SPREJETI NA ZASEDANJU OBČINSKE SKUPŠČINE OBČ. KAMNIK, 27. 12. 1989.

Prejeto je priporočilo J. Podružnik.

Sporni so: Odlok o imenovanju občinske svetnice, Odlok o organizaciji in delu SO (9. točka), Odlok o poročnem obsegu za 1990 (razporeditev materialnih sredstev dela splošnega poročnega za leto politične organizacije).

Vsi trije odloki so sporni, kar so diskusionalno do polit. org., razmišljati v DEMOS. Najbolj pa bodo v oči dejeno, da so bili odloki sprejeti ne i.

dan, ko je republiška skupščina sprejela zakon
o postopku razpisovanja in zakon o vestnosti.

1. SKLEP: J. Podbuevec v imenu vseh organizacij, ki
so prisotne na sestanku in SKZ - podkomitej
za javniški oblikuje zahtevo po razpisu za
~~skupno~~ ^{odločno} ~~razpis~~, ki so navedeni zgoraj.
Zahtevo bo posredoval predsedniku SO Javni-
ški, nekemu Lavstniku.

2. SKLEP: V imenu glave DEMOS in SKZ - podkomitej
Domo posredoval zahtevo za dodatek finan-
čnih sredstev, za kar se je pokusna razve-
stila spornega odloka.
Kar je DEMOS in glavna tema, morajo organi-
zacije posredovati ^{zakone} ~~posredovati~~.
Za SDZS so zahtevo posredoval J. Podbuevec,
A. Horvati je podblestil J. Podbuevec, da isto
zahtevo posreduje za DO SKZ (Tuhinjska dolina
in Javniški).

4. A. TOMŽIČ, ORGANIZIRANJE IN DEJAVNOSTI DEMOS-a
A. Tomžič, član republiškega sveta DEMOS-a, je
predstavil prisotnost posameznih žb in po Sloveniji,
informiral in povabil prisotnega ustavne regio-
narnega glava DEMOS-a, ki bo v petek, 19. 1. 1990 v
Domžalah (stavba občine, sejna soba, št 184).

5. F. TOMŽIČ je prisotne seznanil s pripravami na
ustanovitvi modernih sodišč v Sloveniji, ki
tako imel pomembno vlogo pri razpisovanju
zanimivega dela in skrajšanju sodišča
svojemu možnost manipuliranja monopolem
organizacije - pravice - s strani sodišča.

1. Sestanka je bil zaključen ob 21.30.

Zapisnik napisala:

J. Podbuevec

KOMUNIK

LISTA PRISOTNIH

IME, PRIIMEK	STRANKA	FUNKC.	NASLOV	TEL
1. FRANCE TOMŠIČ	SDZ	ČLAN REP. ST. DEMOK.	PEROVO 16/B	556021 (SL)
2. Stela Jokić	SKD		Tringice 9	832-303
3. Podbrezina Tjor	SDZS		Tamovci 14	267 341/336
4. MATEVZ ŠKAFEN	SDZ	ČLAN 4. DOMALAH	ZILKOVA 7 KAMNIK	831-831 SL 832 047 00MA
5. Leda Jazgo	ZELENI		ČAROLAROVA 14 K21	832-716
6. TATJANA HUMAR	ZELENI		ŽALE 41A	
7. FRANKO NOVAK	ZELENI		Podlunbarška pot 1	721 911 (INDUPLATI)
8. Kipiču Ivako	SDZ	SKD	Komenda Krehova 13	064 25 984
9. WINDŠCH, URER MILAN	SKD		Kamnik, Pot na Jeranovo 1	831 711 (int 32) SVIKAN
10. Miroslav Kamen	SK2	Tul. delimo	Marševski 19 Lase	842 091
11. Anton Tomazic	SDZ		VIP. PARKOVA 1	
12. Janez Stibric	SDZ		Parkova 12. Lase	723-573
13. Bojan Borca	SDZ		Blejska 9, Hengst	
14. Damjan Damer	SKD		Kidričeva 12, Kamnik	
15. BREDA PODBREZINA	VUKHIV	SDZS	Yamova 18, Kamnik	
16. OP. AVA FRANK	SDZS		Gedlo 82 B.	
GRASIC MARTIN	SDZS		NOVICE GOSTICEVA 39/A	722 886
17. Ilija Alaj	SDZS		Podgorica	
PREŠEREN JANEZ	SDZS		Jeranovo 13 KAMNIK	
MATEVZ BEBICAN	SDZS		Poljanska 4 H	
Vidmar Rucey	SDZS		Strizliška 6 Kamnik	

P R O G R A M DEMOS-a

Demokratske opozicije za K a m n i š k o

I. PROGRAMSKA IZHODISČA

1. Demokratska opozicija (DEMOS) za Kamniško hoče s svojim organiziranim političnim delovanjem uveljaviti dve temeljni zahtevi:

civilno družbo, vključno s pravno državo in pluralistično demokracijo ter

nacionalno, politično in gospodarsko suverenost Slovenije.

To sta temeljni zahtevi za vključitev v civilno in demokratsko Evropo.

2. DEMOS za Kamniško bo zastavila vse svoje sile za miren prehod od partijskega političnega monopola in iz totalitarizma v demokratsko urejeno družbo. Svojega odnosa do preteklosti ne bo gradila na protipartijskem revanšizmu, prizadevala pa si bo za resnico o preteklosti in za odpravo posledic enopartijskega monopola, popravo vseh krivic, ki se sploh še dajo popraviti. DEMOS si bo prizadevala za od države neodvisno in avtonomno lokalno samoupravo, za strokovno in politično-nevtravno in racionalno upravo in policijo ter odpravo politične policije.

II. GOSPODARSTVO

Na področju gospodarstva se bo zavzemala za gospodarski sistem, ki bo temeljil na svobodnem podjetništvu in tržnih zakonitostih, ki bodo z zakonom omejene le, kadar je to potrebno za varstvo in izboljšanje okolja, varovanje naravnih virov in bogastva in naravne ter kulturne dediščine, seveda pa tudi za zagotavljanje minimalne socialne varnosti.

Kamniška DEMOS se bo zavzemala še:

- za odpravo družbene lastnine in jasno določitev lastnikov kapitala,
- za zmanjševanje javnih dajatev in zagotavljanje plačilne discipline,
- za soddločanje delavcev v podjetjih in za neodvisne sindikate s profesionalnimi delavci, neodvisnimi od podjetja, v katerem bodo delovali,
- za določanje plačila za delo in drugih pogojev zaposlitve v skladu s kolektivno pogodbo. Ta plačila in pogoji se morajo v štirih letih približati ravni sosednih zahodno-evropskih držav,
- preko naših delegatov v skupščini se bomo zavzeli za popolno legalizacijo strank.

Na Kamniškem pa se bo še posebej zavzemala za:

- uvajanje okolju prijazne industrije, ki potrebuje razmeroma višji nivo znanja zaposlenih, katerega doseganja je že dosedaj omogočila bližina Ljubljane s svojimi izobrazbenimi možnostmi, s čimer bi bil tudi zaustavljen "beg" možganov v metropolo,
- posodabljanje in uvajanje novih perspektivnih programov v ^{gospodstvu in trgovini} industriji, in opuščanje neperspektivnih oziroma takih, ki potrebujejo več izobrazbeno manj zahtevnih delovnih moči, ki jih v domačem okolju ni,
- oblikovanje programov zaposlovanja mladih in socialnih programov za nezaposlene delavce in njihove družine,
- glavna sredstva za te namene naj bi pridobili z zmanjševanjem prispevkov federaciji, ne nazadnje za obrambo ^{doma} ^{mednarodne} ^{vele kamniškega gospodarstva, vendar}
- večji razmah turizma, takega, ki bo naravo ohranjeval in jo bogatil,
- pospeševanje razvoja obrti, zlasti še deficitarnih, predvsem s stimulativnim davčnim sistemom.

III. KMETIJSTVO

Na področju kmetijstva se bo demokratična opozicija na Kamniškem zavzemala za pridelovanje kvalitetne in zdrave hrane po sprejemljivih cenah s tem, da bo uveljavila:

- večje ugodnosti za zasebno kmetijstvo, ^{kat' dalje} subvencioniranje kmetijske proizvodnje in razvoja družinske kmetije,
- odpravo zemljiškega maksimuma,
- vrnitev zadružnega premoženja in krivično odvzete kmečke posesti,
- zagotavljanje interesa za poklicno kmetovanje in preoblikovanje kmetij,
- postopno predajo družbenih, kmetijskih in gozdnih zemljišč kmetom.

Na Kamniškem se bo DEMOS še posebej zavzemala za davčno-stimulacijo hribovitih kmetij in s tem v zvezi za pospeševanje pašništva, ekološko neoporečni kmečki turizem ob izenačevanju pogojev gospodarjenja na družbenih in zasebnih kmetijah, kar vse naj bi zaustavilo "beg" v mesta in dalo možnost novega zaposlovanja.

IV. VARSTVO OKOLJA

Na področju varstva okolja bo DEMOS na Kamniškem izvajala tako ekološko politiko, ki vidi človeka kot del narave. To pomeni, da se zavzema za aktivno partnerstvo med ljudmi in naravo. Ohranitev človekovega okolja imamo za pomemben korak k izboljšanju kvalitete življenja.

Zato se bo DEMOS zavzemala za:

- tak način gospodarjenja in prometa, ki bosta čimmanj škodila naravi in zdravju ljudi,
- čim hitrejšo odpravo največjih virov onesnaževanja narave,
- varčno rabo surovin in energije ter trajno zaščito plodne zemlje,
- postopno ukinitve jedrske elektrarne Krško, opustitev proizvodnje v Rudniku urana Zirovski vrh ter prehod na obnov-

ljive vire energije,

- ustanovitev neodvisnega ekološkega inštituta Slovenije.

Na Kamniškem se bo DEMOS še posebej zavzemala za:

- ustanovitev Kamniško - Savinjskega regijskega parka in bo odločno proti trdim, ekološko nevzdržnim posegom na področjih, kot so Velika planina, Mala planina in Krvavec,
- sanacijo reke Kamniška Bistrica in pritokov,
- uvedbo občinskega katastra onesnaževalcev,
- prestrukturiranje vse, okolju škodljive industrije in uvajanje le ekološko sprejemljive,
- načrtno urejanje problema komunalnih odpadkov,
- vs-estransko obveščanje in osveščanje javnosti o ekoloških problemih v občinskih sredstvih javnega obveščanja,
- izboljšanje kvalitete zraka s sanacijo zasebnih in javnih kurišč in postopnim uvajanjem ekološko sprejemljivega, daljinskega ogrevanja ter ureditvijo prometa,
- nasprotovanje izgradnje jederskih odlagališč v občini Kamnik,
- ustanovitev neodvisne občinske službe za varstvo okolja,
- organizirano, načrtno in kakovostno ekološko vzgojo mladih,
- obravnavanje vprašanj, ko je ogroženo zdravje prebivalstva, kot politično prioriteta.

V. VZGOJA, IZOBRAŽEVANJE, SOCIALNA POLITIKA

Na osnovi navedenih temeljev razvoja bo omogočena postopna rast splošnega blagostanja, kar bo omogočilo:

- zagotovitev kvalitetnega osnovnega zdravstva za vse naše občane z izvajanjem večje preventivne dejavnosti,
- kvalitetno, z evropskimi standardi usklajeno šolo, brez prednostnih ideologij, *(tudi zasebno učenje zasebnih šol na vrhovi, dalje)* avtonomnost in večjo vlogo slovenske univerze, ob prenovi celotnega sistema vzgoje in izobraževanja s poudarkom na razvijanju moralno celovitih osebnosti in z znanjem, ki bo omogočilo ustvarjalnost v stroki in življenju,
- *večje razumevanje žensk, lasti mater, ob temnem poudarjanju enakopravnosti žensk.*

- ustvarjalnost umetnikov, zaščito kulture in naravne dediščine, rast kulturne dejavnosti ob usmerjevalni asistenci vseh razpoložljivih strokovnjakov; široko rast ljudske prosvete, ljubiteljskih kulturnih skupin in društev, kar vse velja preneseno tudi za telesno kulturo; zagotovljeno bogatejše delovanje teh področij: telesne kulture in kulture ob hkratni zagotovitvi terenskih in prostorskih kapacitet,
- učinkovito socialno skrbstvo za vseh pomoči potrebnim, še posebej tistim, ki se bodo lahko s to pomočjo ponovno postavili na lastne noge,
- skratka, zagotoviti vsem osnovni socialni standard z vidika zdravstvenih, izobraževalnih, socialnovarstvenih in drugih potreb.

V teh okvirih se bo DEMOS zavzemala tudi za boljše splošne pogoje:

- . v invalidskem in pokojninskem zavarovanju,
- . v pomoči brezposelnim,
- . pri materialnem vrednotenju neplačanega dela mater z več otroki,
- . pri večji skrbi socialnovarstvenih organov za telesno in duševno prizadete osebe in osamele starejše ljudi,
- . pri podpiranju prostovoljne dobrodelne dejavnosti, med njimi tudi Cerkve,
- . za pravično stanovanjsko politiko.

Kjer smo to bolj ob dem. načinih tudi izločili po lastni izbiri, an. ali ne, ker smo v Sloveniji le v okviru konfederativne Jugoslavije, kjer naj bi bili medrepubliški odnosi in obveznosti natančno dogovorjeni, za kar se tudi zavzema DEMOS na vseslovenskem nivoju v svojih splošnih programskih usmeritvah, s katerimi se naša občinska koalicija strinja v celoti. V primeru nadaljnega zaostrovanja odnosov znotraj sedanje Jugoslavije se bomo preko skupščine zavzeli za referendum o odcepitvi Slovenije.

DEMOS

Kamnik, 25.1. 1990

Demokratična opozicija na Kamniškem

Vodstvo Demosa na Kamniškem je največ pozornosti namenilo pripravam na volitve. S strani vodstev strank ni bilo veliko navodil, potrebno se je bilo zanesti na lastno znanje in zdravo presojo. Posebno pozornost so posvetili kandidacijskim postopkom, ki so potekale po krajevnih skupnostih – kandidacijskih postopkov v podjetjih in ustanovah se predstavniki Demosa niso udeležili. Pomembno je bilo, da se kandidatom Demosa zagotovi zakonsko določena podpora, hkrati pa so svojo prisotnost na teh zborih volivcev izkoristili za širjenje kroga simpatizerjev. Vodstvo Demosa na Kamniškem se je tudi odločilo, da izkoristi zakonsko možnost, da delo volilnih odborov spremljajo zaupniki. Tako so bili imenovani zastopniki liste Demos na Kamniškem na prav vseh voliščih v občini Kamnik, kar je bil za tiste čase velik organizacijski podvig. Prav zaupniki liste so omogočili, da je volilni štab že zelo zgodaj prejel informacije o volilnih izidih na posameznih voliščih. Sicer pa je Demosu na Kamniškem uspelo z naknadnim predlogom, da se s Ivano Skamen in Cirilom Jakličem razširi občinska volilna komisija. Ivana Skamen je tako tudi pripravila navodila za udeležence kandidacijskih postopkov in za delo zaupnikov liste.

DEMOS - Kamnik

Dogovorjena stališča na kolegiju, 22.2.1990 o pripravah in aktivnostih na ZBORIH VOLILCEV, ki potekajo od 23.2. do 3.3.1990:

(podlaga za stališča so predlagana izhodišča vodja VŠ DEMOSA g.Zorenča)

1. Za vsak zbor volilcev naj se določita po dva (če to ni mogoče, lahko tudi en) predstavnik DEMOSA, ki imata stalno prebivališče na območju KS, v kateri se bo posamezni zbor odvijal.
(določanje predstavnikov naj poteka s pomočjo seznama članstva posameznih strank, kjer so označene tudi KS njihovih prebivališč)
2. Vsak predstavnik naj dobi navodila (ta stališča), ki jih bo sprejel kolegij.
Predstavniku naj se tudi da uradno vabilo za zbor volilcev, ki ga dobi DEMOS s strani občinske volilne komisije (teh vabil na dan kolegija ni, razen Komende)
3. ZA DELO PREDSTAVNIKOV NA ZBORIH VOLILCEV se uporabijo POSEBNI OBRAZCI - ZAPISNIKI, ki so na kolegiju razdeljeni naslednjim predstavnikom volilnih enot:
 1. - 7.: KMEČKA ZVEZA -- Anton KAJUNC (Tuhinjska dolina)
 - 8.: SKD: Mihelič, Windšnurer (Nevlje)
 - 9.: SKD: Ftičar (Godič)
 - 10.: BDZ: Mtele (Črna)
 - 11.: SDZ: Stele (Kamniška Bistrica)
 - 12.: Tunjice: SKD: Windšnurer
 13. - 15.: SKD: Magister (Komenda, Križ, Moste)
 - 16.: SDZ: Bergant (Podgorje)
 - 17.: SKZ: Jerman (Šmarca)
 - 18.: SKZ: Jerman (Volčji potok)
 - 19.: SKZ: Jerman (Vranja peč)
 - 20.: SKZ: Jerman (Kmečka zveza) - Duplica
 - 21.: ZS: Novak (Mekinje)
 - 22.: SDZS: Vidmar (Center)
 - 23.: SDZ: Stele (Novi trg)
 - 25.: SDZ: Avbelj (Zapirece)
 - 24.: ZS: Novak (Perovo)

4. Prva naloga predstavnikov je, da skušajo poskrbeti, da pride na zbor volilcev minimalno število (potrebno) ljudi, ki je navedeno na obrazcu (30 oz. 15)

Glede na časovno stisko in na ne tako veliko število potrebnih glasov podpore se vabljenje lahko izvede osebno, brez posebnih vabil ali plaka tov.

5. Na zborih VOLILCEV naj se enega predstavnika predlaga kot zastopnika Demos v PREDSESDSTVO ZBORA VOLILCEV. Predlaga naj ga drugi predstavnik, kdorkoli ali pa naj se sam.
6. Na zborih volilcev se načeloma ^{NE} zavzemamo za tajno glasovanje.
7. Na zborih volilcev se načeloma ne odreka podpora kandidatom drugih strank. Na kolegiju je bilo predlagano stališče v z a r ž - n j a od glasovanja.
8. Ob glasovanju o podpori posameznih kandidatov naj si predstavniki sproti izpolnjujejo obrazce - zapisnike. Iventualni manjkajoči podatki se lahko dobijo neposredno ob koncu zborov pri zapisnikarjih.
9. Izpolnjene obrazce je treba čimprej dostaviti na VS DEMOS (na tajništvo v času uradnih ur ali članom kolegija osebno)
10. Predstavnika DEMOS na zborih volilcev je treba obvestiti, da pri kandidiranju članov organov KS lahko sami predlagajo kandidate, ki se jim zdijo primerni. VS DEMOS na to področje ne bo posg^eal. Velja na lo krajevnega samor^eganiziranja.

Pri sprejemanju statuten krajevnih skupnosti pazite na tole . . .
Na splošno se naj demosovi ljudje in njinovi somišljeniki na teh zborih volilcev zavzamejo za naslednje spremembe oz. dopolnila v predlaganih novih statutih krajevnih skupnosti:

- 1) Svet krajevnih skupnosti obravnava obrambno in zaščitno delovanje ter aktivnost krajanov v KS, vse le za primer naravnih nesreč ali ujm in sprejema usmeritve za nadaljnji razvoj tega delovanja (opom= baidodali smo to kar je podčrtano).

2) Volilne komisije KS imenujejo in potrdijo z večino prisotnih glasov krajan^{ov} zbrani na zboru volilcev dotične Krajevne skupnosti (namesto kot v predlogu, da svet KS imenuje volilno komisijo). Volilni odbor v KS (katere predpisuje zakon) so nekaj drugega, kot volilne komisije. Slednje kontrolirajo in vodijo sam potek in izide v volitev v KS. Volilni odbori v KS (te sprejema svet KS in jih potrdi občinski volilni odbor, imajo organizacijsko funkcijo volitev. V kolikor bi svet KS predlagal, da postane volilni odbor KS hkrati volilna komisija KS, zahtevajte, da mora njegov sestav postati tak kot predlagan ali spremenjen na predlog prisotnih na zboru volilcev, potrditi ta zbor.

Glasovanje za predsednika predsedstva in 4 člane tega predsedstva.

Mi bomo glasovali za naslednje Demosove kandidate:

1) Dr. Jožeta Pučnika za predsednika predsedstva (je upokojen univ. prof. sociologije, poučeval v ZRN, ima samo jug. državljanstvo (V št. 1. letih bil 3 mesece član ZK), nato bil politično preganjan, 2 x zaprt zaradi tega, odvzeta mu je bila univerzitetna diploma. Nato delal v ZRN kot pristaniški delavec. Tam ponovno doštudiral sociologijo (Preložen je z Nemko). Je produktivni in. den. in. kmet. pisarje

2) Za člane predsedstva:

Franca Miklavčiča, upok. sodnika, podpredsednika Slov. kršč. demokratov.

Ivana Omana, zasebnega kmeta, predsednika Slov. kmečke zveze.

Dr. Lušana Pluta, prof. geogr. na filoz. fak. v Ljub. sicer predsednik Zelenih Slovenije.

Dr. Dimitrija Rupla, prof. za sociologijo in kulturo na fak. za soc., nov. in politične vede v Ljub. Trenutno prodekan, pisatelj (V štud. letih bil član ZK.)

Posredovana je bila tudi pripomba, da se pridobi pisno obvestilo oziroma sprememba o izvedbi drugega kroga volitev, ki naj bi bila po telefonskem obvestilu občinske volilne komisije lahko še isti večer, ko poteka prvi zbor volilcev.

Razčisti naj se tudi pojem in vsebina volilni odbor in volilna komisija volilne enote.

Kamni, 23.2.1990

Zapisala: I. Skamen

Franko Novak
- dop. im. Kam. fak.
- pr. 1/2

KAMNIŠKI SEL

DEMOSOVO PREDVOLILNO GLASILO

KOMUNISTI bodo v svobodni Evropi lahko obstali le v širši mednarodni spregi, zato se bodo tesno naslanjali drug na drugega. Slovenski komunisti se bodo zategadelj še naprej opirali na idejne somišljenike v sosesčini, t.j. v drugih jugoslovanskih republikah (= konkretni program ZKS - SDP), in tako vztrajali na ohranitvi SFRJ kot integralne celote (bodisi v federaciji, ali v konfederaciji, bistvene razlike ne bo!). Kaj pomeni to za nas Slovence, dovolj zgovorno (beri: zgodovinsko) kaže preteklih 45 let!

**NE DAJMO SE ZAVESTI S PREOBLEKAMI RAZNIH LEPO ZVENEČIH PRENOV
IN TREUTNIH PLURALISTIČNIH KONCESIJ!!**

**SLOVENCIM ! NE PUSTIMO, DA POSTANE CVETNA NEDELJA 1990 ZA NAS
USODNA, KOT JE BILA ONA IZ LETA 1941, ALI MORDA ŠE BOLJ, SAJ
TOKRAT VENDAR SOODLOČAMO !!! REŠIMO SE ŽE ENKRAT IDEOLOGIJE,
KI NAM JE VLADALA SKORAJ POL STOLETJA IN KI JE V OSNOVI NASPROT-
NA SUVERENIM SAMOSTOJNOSTI NARODOV !**

Naj se imenuje kakorkoli (KPS, ZKS, ZKS-SDP), **KOMUNIZEM** v svoji temeljni konceptiji lahko uspeva le v totalitarnem družbenem sistemu podrejenih ali neosveščenih narodov.

Združena opozicija DEMOS - za Kamniško!

DEMOS-ovih sedem shodov **(na Kamniškem)**

V dobrem mesecu in pol je združena opozicija na Kamniškem priredila celo vrsto predvolilnih shodov, na katerih je koalicija strank združenih v Demosu: Zeleni Slovenije (ZS); Slovenska kmečka zveza (SKZ); Slovenski krščanski demokrati (SKD); Socialdemokratska zveza Slovenije (SDZS) in Slovenska demokratična zveza (SDZ), predstavila volilcem svoj skupni program dela in namenov, ki bi ga naj realizirali v času po volitvah, v kolikor bodo seveda dobili zadostno podporo vas občanov na Kamniškem.

Prvi zbor smo organizirali že 15. februarja v predverju Srednješolskega centra v Kamniku. Kar okrog 300 ljudi se ga je udeležilo, ki so bili s predstavitvijo kandidatov, govori vseh petih predstavnikov Demosovih strank: Brede Podbrežnikove (SDZS), Toneta Steleta (SDZ), Marjana Jermana (SKZ), Matije Poljanšek (ZS) in Marka Magistra (SKD) nadvse zadovoljni. Shod je še popes-tril nastop pevskega društva "Cantemus".

Že 17. februarja in nato še 18. februarja sta bila shoda Demosa v Motniku in v Stranjah. Tudi ta dva sta bila relativno dobro obiskana (okrog 40). Program je bil približno enak kot v Kamniku, le v Motniku je predsednik Slovenske kmečke zveze za Tuhinjsko dolino - Anton Hočevar, kmet iz Hruševke nekoliko več povedal o delovanju te zveze na Tuhinjskem. Na obeh shodih so ljudje mnogo spraševali, in kot je bilo videti, tudi dobili zadovoljive odgovore.

1. marca je Demos organiziral predvolilni shod v Šmarci. To je bil hkrati že tudi zbor volivcev te krajevne skupnosti. Pri razlagah o delovanju in ciljih Demosa je

bil zlasti nazoren Mirko Zorenč od Zelenih Slovenije iz Kamnika, ki je tudi sicer na vseh soročnih zbiorih izčrpano obveščal avditorij o aktivnostih "zamotanih volilnih postopkov in pasteh".

4. marca se je okrog 70 ljudi zbralo na shodu v Šmartnem v Tuhinjski dolini. Po lepem nastopu Tunjiškega okteta sta poleg ostalih nastopila tudi gosta kandidata za republiška poslanca g. Ciril Smerkolj (SKZ) iz Ožbolta ter Franc Tomšič (SDZS). Ljudje so bili navdušeni nad obema govornikoma, zelo pa so prišla do izraza izvajanja Igorja Podbrežnika, predsednika Demosa na Kamniškem, Branka Novaka, predsednika zelenih, kot tudi Marka Magistra, predsednika Slovenskih krščanskih demokratov na Kamniškem.

Nad 40 krajanov se je v petek, 23. marca zbralo v kulturnem domu v Komendi. Na tem shodu, ki je bil zaradi smetiščnih zagat seveda bolj zeleno obarvan kot drugje, se je po mnenju mnogih zopet zelo dobro odrezal ing. Branko Novak. O socialnih problemih je dosti in lepo povedala prof. Breda Podbrežnik-Vukmar, medtem ko sta vseslovensko problematiko odlično orisala gosta Marjan Majcen (SKD) iz Ljubljane in France Tomšič.

Prejšnji teden, 29. marca pa smo se Kamničani in okoličani lahko ponovno udeležili tokrat drugega, velikega, Demosovega shoda v Kamniku. Avla v Srednješolskem centru je bila zopet polna. Že odličen uvodni nastop prvega slovenskega pevskega društva "Lira" je napovedoval zelo kvalitetno prireditvev. Ob dobrem vodenju Igorja Podbrežnika je zanimanje in navdušenje navzočih raslo od točke do točke. Predstavljeni so bili vsi Demosovi kandidati, zlasti še tisti, za katere se boste volilci odločali 8. aprila oz. 12. aprila

(v podjetjih in ustanovah), to je od ing. Branka Novaka do ing. Jožeta Berleca pa do vseh kamniških kandidatov na listah Demosovih strank 2. volilnega območja. Vrhunec prireditve je bil vsekakor v govorih uglednih gostov tako predsednika Zelenih Slovenije dr. Dušana Pluta, predsednika Slovenskih krščanskih demokratov Lojzeta Peterleta, Mihaele Logar (SKZ), Pavla Bratine (SKD), Antona Tomažiča (SDZ) in Franca Tomšiča (SDZS). Vsi so nas prepričali v pravilnosti naših prizadevanj in da bomo z združenimi močmi, tudi našimi lastnimi, dragi volilci, izšli iz teh prvih povojnih svobodnih volitev kot zmagovalci. Tako nam bo poverjena težka naloga, vso to našo zavoženo gospodarsko in moralno krizo izvleči na pravo pot vsesplošne ozdravitve.

Milan Windšnurer

Opomba: Gornji članek objavljamo tudi zato, ker ne v Kamniškem občanu ne v obeh osrednjih dnevnikih o teh shodih dosedaj ni bilo objavljenega skoraj nič. Edinole o prvem shodu Demosa v Kamniku je bilo med obširnim poročilom o zbiorih komunistov in socialistične zveze, ki sta bili isti dan v Kamniku, objavljenih par stavkov, pa čeprav je bila udeležba na Demosovem shodu tudi kar več kot 20-krat oz. 10-krat številnejša.

**DEMOS-ovih
sedem shodov**

volilna

PREMIŠLJEVANJA

V tem predvolilnem času nas zasipajo s toliko idejami, s toliko različnimi programi, da težko izluščimo pravo resnico.

Eno resnico prav vsi dobro občutimo na svoji koži. Vsi ali pa vsaj velika večina prav slabo živimo in nismo zadovoljni z danostjo, v katero smo pahnjeni. Ugotavljamo, kako tesno je posameznik s svojo intimo povezan z družbo, z zgodovinsko nujnostjo. Marsikdo ugotavlja, da ga pri njegovi samouresničitvi ovirajo dane življenjske okoliščine.

Zato se vsak posameznik znajde v precepu svoje svobodne in intimne izbire. Prva izbira je pasivno sprejemanje danosti, vdanost v usodo, potrpežljivo čakanje na boljše čase ... Druga možnost je nemirno in uporno iskanje novih poti in nemoč sprijazniti se z danostjo. Seveda se razlikujemo v mnenju, kaj je za nas prava pot. Vsekakor pa je vedno prava in dobra pot tista, na kateri z močjo ustvarjalnosti in dvoma pretresamo ideje, ki nam jih ponujajo drugi. Na tej

poti potem ni prostora za tabuizirano ideologijo, ni prostora za eno samo resnico, ni prostora za udejanjanje oblastniške moči, ki še kako lahko uduši drugače misleče.

In če ustvarjalno, samostojno in neodvisno ter moralno odgovorno pretresamo ideologijo, v kateri so nas vzgajali, s katero smo rasli od pionirčkov do mladincev, s katero smo tako rekoč dihali ob vsakem koraku....

Potem se lahko vprašamo, če ni morda sprto s človeško naravo to oznanjanje, da je edino ena pot prava? Da je možen obstoj ene same stranke?

Spoštovani volilci, izognimo se vsaj tej norosti, saj se težavam, ki so dediščina preteklosti, ne bomo mogli izogniti. Zato udejanjimo pluralizem! Le s tem bodo oblastniki kakršne koli barve in prepričanja onemogočeni, da bodo oblast krojili po svoji meri in se pri tem morda celo nesramno sprenevedali, da merijo vsakdanjost po sleherniku, ki vse skupaj prenaša s stisnjenimi zobmi. Tudi zato bomo volili za nove stranke, saj smo se dobro prepričali, da je oblast opoj, ki človeku stopi v glavo, da potem s težavo sestopi z oblasti. Človek je hitro kvarljivo blago, zato ne pristajajmo na lepe besede. Še manj sprejemljivo pa je verjeti tistim lepim besedam, ki prihajajo iz tistih logov, kjer izvira dobršen del težav, ki nas pestijo in zaradi katerih ne vemo, če bomo jutri že brez dela. Zato ne gradimo na zaupanju, čeprav moramo verjeti v vrednote, ki tičijo v vsakem človeku, moramo verjeti, da so ljudje še lahko pošteni, dobri, dobronameri, ... Zato zahtevajmo in volimo oblast, ki bo mavrično obarvana!

Zato pojdimo na volitve! Imeli bomo tako oblast, kakršno si bomo izvolili. Demokratska opozicija na Kamniškem je storila vse, da si to lahko sploh izbiramo in to celo drugačno, kot jo imamo zdaj.

Breda Podbrežnik-Vukmir

Slike na naslovni strani
(od leve proti desni):
zgoraj: **ANTON HOČEVAR,**
MA RJAN JERMAN in **FRANCE**
TOMŠIČ
spodaj: **JOŽE BERLEC** in
BRANKO NOVAK

Politično delo, ki ni kulturno, je šušmarstvo

Po dolgih letih prisilnega molka, ko smo potisnjeni med zidove domov in cerkva živeli in delali kot drugorazredni ljudje, je prišel čas, da javno povemo, kaj mislimo o naših skupnih problemih. Pripravljeni moramo biti dati na razpolago vse svoje sile (umske sposobnosti) za pravičnejšo in odgovornejšo prihodnost. Prebudimo se iz sna in osvestimo vse občane svoje okolice.

Pred nami so volitve, posledice več kot 40-letne politične nesvobode še vedno čutimo. To so zbeganost, nezaupanje in strah. Mnogi se spričo nenadne možnosti izbire čutijo zbegane. Ker sedaj niso imeli možnosti izbire, niso vajeni izbirati. Ne vedo, kaj hoče ena, kaj pomeni in hoče druga stranka.

Nezaupljivi so, ker vidijo, da mnogokrat isti ljudje, ki so še včeraj trdili eno, danes trdijo drugo. Zato ne zaupajo, da stari in novi politiki mislijo resno. Tudi ta kriza zaupanja je po desetletja dolgi diktaturi razumljiva. Tudi strahu pred neprijetnimi posledicami še mnogi niso premagali. Dobili so jih po glavi, če so odkrito povedali, kaj mislijo.

Ali ne bi bilo bolj pametno na dan volitev ostati doma?

Takšne misli nam rojijo po glavi. Ne smemo jim nasesti. Od politikov je v veliki meri odvisno, ali se nam godi slabo ali dobro. Ča pa bomo imeli čez nekaj dni resnično možnost voliti, si bomo za prihodnjo srečo ali nesrečo tudi sami krivi. Doslej smo se še lahko izgovarjali na partijo, ker jo nismo nikoli izvolili na svobodnih volitvah. Zdaj pa smo naenkrat postali so-

odgovorni za prihodnost. Voliti, to je naša tako rekoč moralna dolžnost. Ne moremo biti brezbrizni do tega, kdo bo vodil našo deželo, kdo nam bo v Skupščini delal zakone in kakšni bodo. O tem bomo odločali volilci in nihče drug. To je bistvo demokracije. Volilci moramo imeti možnost, da vlado zamenjamo, če je nepoštena ali nesposobna.

Današnji človek mora biti zavzet za svobodo, pravičnost, mir in spoštovanje človekovih pravic. Svoboda združevanja je namreč ena temeljnih človekovih pravic. Pri nas so nastale politične stranke. Z našo brezbriznostjo ali celo bojkotom volitev, bi se kristjani postavili zopet v drugorazredni položaj. Od nas samih je odvisno, ali bodo krščanski nazori uveljavljeni tudi v politiki. Politika in zakonodaja se dotikata tudi morale. Moralne zapovedi upoštevata ali teptata. Zato ne moremo biti do politike brezbrizni, kot smo bili sicer resda po sili razmer - do nedavna. Kristjani, vsak odgovoren človek se mora zavzemati za spoštovanje sočloveka in njegove pravice, za pravičnost in svobodo v pravem smislu besede.

Vedeti moramo, katere stranke so nam bližje po svoji glavni politični usmeritvi. O tem moramo dobro presoditi predno bomo volili. V programu krščanskih demokratov se zavzemamo za spremembo pedagoškega koncepta v šolah in vzgoje nasploh. Za dostojanstvo in avtoriteto pedagoških delavcev, ki morajo biti neodvisni od politike. Smo za zasebne šole in vrtce. Pri delu se bomo zavzemali za kulturo tudi v političnem delovanju. Politično delo, ki ni kulturno, je šušmarstvo, je izjavil nekoč slavni komendski rojak dr. Janez Evangelist - Krek.

Marko Magister

DEMOKRATIČNE VIŠAVE IN NIŽAVE

Kako neprijetno bode v ušesa besedna zveza boj za oblast! Tudi iz prispevkov, objavljenih v Kamniškem občanu, je razvidno, da se teh besed drži negativen prizvok. Marsikdo namreč zameri novim strankam, da jim gre samo za oblast ...

Očitno je moralno manj vprašljivo in bolj sprejemljivo to, da imajo nekateri v svoji lasti oblast že 45 let, da imajo v svojih rokah vse niti zastrašujočega državnega aparata in delijo ter vladajo po svoje. Brez demokratičnih in svobodnih volitev! Brez legitimnosti! In konec koncev še brez uspeha - tako političnega kot gospodarskega. Kljub vsemu pa so bivšim oblastnikom vse zasluge vštete v izjemne pokojnine, ki so mnogokrat večje od tiste, ki jo prejema npr. delavka, ki je 35 let in mnogo svojega zdravja pustila za tekočim trakom.

Pa vendar se novonastalim strankam kot glavni očitke meče v obraz ravno ta fraza - ti so bleferji, ničesar še niso pokazali, samo za oblast se borijo! Pa naj bo tako. Seveda, za oblast gre. V tem ni nič slabega. Kako bi sicer stranke uresničevale svoje programe, če ne bi imele vpliva na oblast? Ravno ob tem dejstvu se razkrije popolna absurdnost prejšnjih očitkov. Vendar pa je treba poudariti najpomembnejše: nikomur ne gre za to, da bi v svojih rokah držal vso oblast. Do tega ne sme priti. Država in njen aparat ne smeta biti lastnina ene stranke. Ravno v tem pa je bistvo demokracije in večstrankarskega sistema - da je omogočeno demokratično dogovarjanje in usklajevanje različnih stališč.

Stev.: 1

KAMNIK, 6. 4. 1990

Kakor koli stvari obračamo, vedno trčimo ob pojem demokracije. Hkrati pa je ta beseda ključna tudi v vseh programih novih in starih strank. Tudi zaradi tega so si programi navidezno podobni, kar povzroča pri ljudeh, ki se za politiko ne zanimajo preveč, precej zmede. Na demokracijo prav vsi na mrtvo prisegamo. Menim pa, da je treba začeti z "demokratično prenovno" najprej v nas samih. To pomeni, da nekih imaginarnih in ne vedno uresničljivih vrednot ne smemo zamenjati s človeškimi vrednotami, ki so iz krvi in mesa in ki so zelo otipljive. Torej ljudi v prvi vrsti ne smemo presojati po njihovi politični opredelitvi, pač pa po njihovi človečnosti, dobroti, poštenju, strpnosti, etičnosti, duhovni širini, znanju, sposobnosti... V zadnjem času se dogaja, da se razdirajo stara znanstva iz malenkostnega razloga - razhajamo se v političnem prepričanju. Tudi zato se moramo naučiti in navaditi sprejemati pozitivne spodbude, predloge ali ideje s strpnostjo in pravim odnosom - ne glede na to, od kod prihajajo. Nikakor jih ne smemo že

vnaprej obsoditi. Pa četudi menimo, da niso pozitivne - nikar z nizkimi "zmerjalskimi" izrazi, nikar posegati v osebno plat in nekoga ali nekatere tako zelo osebno obsoditi z nastopači in podobno (čustvenost škoduje politični modrosti).

Res je veliko lažje opletati z visokodonečimi besedami o demokraciji, kot pa biti demokratičen v svojem bistvu, pa čeprav se šele na oblasti okličeš za demokrata. Hudo pa je tudi to, da moraš v lastno obrambo nekaj, kar absolutno ni na nizki ravni, razglasiti za NIZKOTNOST samo zato, da opravičuješ lasten nizek nivo in vzvišeno deliš

NAŠI KANDIDATI

opazke o tem, kdo je nesramen, kdo je nastopaški, kdo se spreneveda, kdo si in kdo si ne prizadeva za pravno državo ... !

Ravno to pa iskreno pričakujemo, da se bo uresničilo po volitvah - če zmaga tista stran, ki je bila zdaj odrinjena na rob ali pa je sploh ni bilo. Če zmaga demokratska opozicija Slovenije - potem ne bosta tekla med in mleko, potem bodo še vedno delavci ostajali brez dela, še vedno se bo nekaj časa onesnaževala naša narava... Vendar pa bo odprt demokratičen prostor za demokratsko dogovarjanje, takrat bo funkcionirala zares PRAVA DRŽAVA, v kateri bo posameznik zaščiten. To pa je tisti prag, preko katerega lahko stopimo v Evropo. Drugega ni! Pa še nekaj bomo rabili - trdno voljo in mnogo, mnogo trdega dela in na litre znoja.

Ko bo funkcionirala pravna država, se bomo lahko tudi po mili volji zmerjali po časopisih. Ampak vsi si bomo žugali med seboj, ne pa samo tisti, ki imajo moč.

O ja, tisti lahko koga prav krepko ožuga preko časopisa s pomočjo novinarskega peresa. Drugim pa kar tako režejo konce člankov (ki pa je bil celo bolj milo zamišljen).

Breda Podbrežnik-Vukmir

Zavarovani kmetje
volite na eni
dodatni glasovnici
PETRA BURGER-ja
za občinski ZZZD
in na drugi
CIRILA SMERKOLJ-a
za republiški ZZZD.
Oba sta kandidata
DEMOSA!

JOŽE BERLEC, DEMOS-ov kandidat za poslanca v Zbor združenega dela slovenske skupščine

Za zbor združenega dela slovenske skupščine kandidira inž. Jože Berlec iz Mlakovih ulic v središču Kamnika, ki še ni član nobene od strank, združenih v DEMOS. DEMOS-združena opozicija na Kamniškem podpira njegovo kandidaturo, ker je Jože znan kot delaven in pošten človek.

Je rojen Kamničan. Zaposlen je v tovarni Titan, kjer je vodja investicij. Po izobrazbi je inženir strojništva.

S kratkim pogovorom vam ga želimo predstaviti, da se prepričate, da je vreden zaupanja.

S čim se razen s službo in družino še ukvarjate?

Že triintrideset let sem član gasilske organizacije, trideset let pa planinec, pojem tudi v pevskih zborih. Gasilstvo je skupaj s petjem kar naša družinska dejavnost. Sem poveljnik gasilskega društva v Kamniku, poveljnik območja Kamnik-Domžale-Litija in član republiškega operativnega štaba.

Kaj pa politično delovanje?

Pravih političnih izkušenj iz preteklosti nimam, saj je bilo te vernemu človeku težko dobiti. Kot predstavnik gasilske organizacije sem bil štiri leta član predsedstva SZDL, kot pevec pa sem bil podpredsednik kamniške kulturne skupnosti. Zdaj sem pripravljen poseči v boj za boljše, slovenskemu človeku in naši stopnji razvoja primerno življenje.

Kaj vam zbuja upanje, da se bo naše življenje vendarle izboljšalo?

Možnost, da v politiki sodelujejo ljudje različnih političnih nazorov in da bo po dolgih letih vendarle prišel čas pravega gospodarstva, ki pa bo moralo upoštevati tudi meje svojega razvoja: zdravo okolje, ohranitev kulturne dediščine ter minimalno socialno varnost ljudi.

Kako gledate na nadaljni gospodarski in družbeni razvoj?

Da bo osnova našega gospodarstva res trg, bo treba odpraviti veliko političnih barikad. Slovenija že znižuje dajatve. To bo treba doseči tudi na zvezni ravni, če bomo hoteli živeti skupaj. Edvard Kardelj, ki ga sicer ni več častno citirati, je pred dvajsetimi leti dejal, da država v sistemu socialističnega samoupravljanja odмира. Trdil je, da je sedem odstotkov vsakoletnega bruto proizvoda, ki ga je Slovenija odvajala federaciji takrat, odločno preveč. In kaj naj rečemo danes, ko se je po dvajsetih letih odmiranja države, ta prispevek zvišal na dvajset odstotkov. V novi skupščini si bom, če bom vanjo izvoljen, prizadeval, da ta država res čim prej odmore, da bo našemu gospodarstvu ostalo kaj denarja za razvoj. Zmanjšati bo treba tudi dajatve za vojsko, saj te letos znašajo okoli 750 milijonov dolarjev.

Naslednji oviri dobrega gospodarjenja, ki ju bo tudi treba odpraviti, je trgovanje s tretjim svetom in klirinško poslovanje; oboje je namreč daleč od tržnih zakonitosti.

Skratka, slovensko gospodarstvo moramo toliko raz-

bremeniti, da bo naše izhodišče podobno zahodnim deželah. Le z donosnim gospodarstvom bomo lahko enakovredno stopili ob bok razvitim. Z donosnim in zdravim gospodarstvom bomo lahko očistili in ohranili našo prelepó naravo svojim otrokom, ki jim želimo kar najlepšo prihodnost.

Zakaj kandidirate v DEMOSU, čeprav še niste član nobene od strank?

Kot kažejo predvolilni rezultati, Demosovi kandidati zmagujejo, na kar je zlasti vplivala usmerjenost opozicijskih strank v resnične probleme slovenskega življenja in ponujeni programi za njihovo reševanje, ki skupaj z izbranimi kandidati vzbujajo zaupanje. Zahvaljujem se vsem 5373 volilcem, ki so podprli mojo kandidaturo.

Za kaj si boste kot republiški poslanec prizadevali?

Ker nimam posebnih političnih izkušenj, lahko obljubljam le, da se bom, če bom izvoljen, trudil, da bom s poštenim delom in poštenimi odločitvami v skupščini upravičil zaupanje vseh volilcev, prav tako pa tudi članov Demosa, ki so me uvrstili kot kandidata svojih strank za tako pomembno mesto.

Ponosen sem, da bom lahko v vašem imenu in z vašo podporo soustvarjal in glasoval za boljše in svobodnejše življenje.

Naši kandidati

**ZA DRUŽBENO POLITIČNI ZBOR
SKUPŠČINE REPUBLIKE SLOVENIJE**

**Socialdemokratska zveza
Slovenije**

France Tomšič, 1937,
dipl.strojni inženir

Njegovo ime se je na slovenskem prvič pojavilo leta 1987, ko je v Litostroju vodil znameniti štrajk. Tam

je pred večtisočglavo delavsko množico izrazil potrebo po ustanovitvi socialdemokratske stranke. Pobudo je skupaj s somišljeniki uresničil leta 1989, ko je postal predsednik prve opozicijske stranke v realnem socializmu.

Igor Podbrežnik, 1957, dipl.
strojni inženir

SDZS se je priključil takoj na začetku in bil med ustanovitelji kamniške podružnice. Ta bo na dan volitev praznovala prvo obletnico obstoja, saj so se tedaj prvič zbrali kamniški socialdemokrati. Med njimi je bil tudi pokojni Adolf Čebulj, ki mu usoda ni omogočila, da bi doživel sadeže demokratične mladosti, ki so tudi z Igorjevo pomočjo začeli zoreti na Kamniškem.

Slovenska kmečka zveza

Anton Hočevár, 1950, kmet:

Marsikdo se sprašuje, zakaj se je kmečka zveza začela ukvarjati s politiko in zakaj sodelujemo na volitvah.

Spomnite se vojnih dni in let, ko je kmet moral prenašati glavno breme, spomnite se prvih povojnih let, ko so naši oblastniki začeli kmetu dokazovati, kdo pravzaprav so; ropali so zemljo, hrano, kmet pa je trpel pomanjkanje, biti je moral tiho in celo pozdravljati novo oblast, sicer ga je lahko "vzela noč".

Spomnite se, kdo vas je spravil ob zadrage in vam pokradel zadružno lastnino, kdo vam je vzel pravico gospodariti v gozdovih in si v vaših gozdovih vzel večji del dohodka. Spomnite se, kako ste bili obravnavani kot enakopravni član družbe, kakšne so vaše pokojnine, otroški dodatki, porodniško nadomestilo, itd.

Volitve so tu in če hočete, da se te krivice ne bodo nikdar več ponovile, potem razmislite, koga boste volili. Stara oblast vam

obljublja boljše življenje. Imeli so 45 let časa, da to dobro življenje uresničijo, povsem gotovo je, da oni za kmeta ne bodo poskrbeli - poskrbeli bodo predvsem za sebe.

Marjan Jerman, 1963, kmet

Zeleni Slovenije:

Marija Reba, 1935, profesorica
biologije

Mateja Poljanšek, 1965,
absolventka biologije:

Marko Rutar, 1965, gradbeni
tehnik:

**Slovenska demokratična
zveza**

Matevž Skamen, 1943,
strojni tehnik

Ne obljubljam veliko, a upal se bom izpostavljati vsakdanjim izzivom, ki bodo zahtevali prave rešitve.

Upam pa obljubiti, da bodo želje, zahteve in pobude volilcev dosledno našle mesto v parlamentu. Tako bom svojim volilcem opravičil zaupanje.

Slovenski krščanski demokrati

Marko Magister, 1937,
dipl. gr.ing.

Zavzel se bom za suvereno Slovenijo. Pri svojem delu bom izhajal iz krščanskih načel. Naš program je star več tisoč let, napisan na dveh kamnitih ploščah, na levi ima tri, na desni sedem točk.

Zavzemal se bom za pravičnost, odgovornost in pomoč najbolj potrebnim. Pri odločitvah bom prisluhnil predvsem svoji vesti.

Janez Sušnik, 1933, doktor
tehničnih znanosti

PO DOMAČE - O VOLITVAH!

Od volitev nas loči le še nekaj kratkih dni. Končno smo dočakali volitve, ki niso več enopartijske in na katerih bomo imeli možnost reči svoj DA demokraciji in drugačnim časom. Gotovo je, da so pred nami še težki trenutki, saj se bomo morali še marsičesa naučiti, predvsem pa neusmiljeno delati.

Volitve v aprilu 1990 so nedvomno prvi korak, ki ga je potrebno storiti za bodočnost in nove možnosti, da nam prinesejo boljše dni. Zato vas vse najlepše vabimo na volišča po vsej občini Kamnik ter da svoj volilni glas oddate našim, DEMOS-ovim kandidatom in strankam.

Na volišča boste povabljeni **tri krat**:

Prvič že 8. aprila 1990 na volitve:

predsednika predsedstva in člane predsedstva Republike Slovenije,

člane v zbor občin Republike Slovenije in
člane v družbenopolitični zbor Skupščine Republike Slovenije

in

člane svetov krajevnih skupnosti!

~~~~~

Drugič bodo na volitve **12. aprila 1990** povabljeni vsi, ki delajo v različnih panogah gospodarstva in negospodarstva ter bodo volili člane v **zbor združenega dela republiške in občinske skupščine.**

~~~~~

Tretje volitve pa bodo **22. aprila 1990**, ko bomo volili drugi krog predsednika Predsedstva in člane za zbor občin Republike Slovenije (**če bo potrebno**) in delegate v **zbor krajevnih skupnosti in družbenopolitični zbor skupščine občine KAMNIK**

~~~~~

Na volišča bo torej treba večkrat, toda ne prestrašite se, saj s tem soodločamo o nadaljnjem razvoju Slovenije za naslednja 4 leta. Pomembno je, da veste tudi to: na volišče mora vsakdo sam in ne sme se zgoditi, da bi kdo volil za koga drugega, saj bi bile takšne volitve neveljavne.

Volitve so seveda povsem tajne, vsak se lahko odloči tako kot želi in nihče ga ne sme siliti, da bi storil drugače, kot želi. Pomembno je tudi, da se glasovnice izpolnjujejo s kemičnimi in ne navadnimi svinčniki.

Predlagamo vam, da se že doma odločite, kako in koga boste volili, zato vam **predstavljamo kandidate DEMOS-a - združene opozicije.**

Še opozorilo, preden se lotite obkroževanja: natančno preberite navodila, napisana na vsaki glasovnici, tako da vaša glasovnica zagotovo ne bo neveljavna.

Sedaj pa lepo po vrsti k našim kandidatom:

8. APRILA 1990

boste imeli v rokah štiri ali pet glasovnic (pet glasovnic bodo imeli tisti, ki so zavarovani kot kmetje in bodo ta dan volili tudi v ZBOR ZDRUŽENEGA DELA).

Na prvi glasovnici se bo potrebno odločiti za **PREDSEDNIKA predsedstva Republike Slovenije.**

Na njej bodo zapisani **štirje kandidati.** Kandidat DEMOS-a je dr. **Jože PUČNIK**, predsednik DEMOS-a, ki ga je komunistična oblast zelo preganjala, ker jo je kritiziral.

Če ste simpatizer oz. pripadnik demokratične opozicije VOLITE JOŽETA PUČNIKA za predsednika Slovenije,

tako, da na glasovnem listku obkrožite številko, ki stoji pred njegovim imenom. Na tej glasovnici lahko obkrožite **le eno ime**, sicer bo neveljavna.

+++++

Na drugi glasovnici bodo kandidati za člane **PREDSEDSTVA REPUBLIKE SLOVENIJE.**

Volijo se štirje člani. Med dvanajstimi predlaganimi kandidati so DEMOS-ovi naslednji:

Dr. Dušan PLUT (Zeleni Slovenije), **Franc MIKLAVČIČ** (Slovenski krščanski demokrti), **Ivan OMAN** (Slovenska kmečka zveza), dr. **Dimitrij RUPEL** (Slovenska demokratična zveza).

Na tej glasovnici bo kar precej imen, vi pa morate obkrožiti le **štiri**, ker bo sicer glasovnica neveljavna (lahko jih volite manj, nika-
kor pa ne več).

+++++

Tretja glasovnica bo za volitve v **DRUŽBENOPOLITIČNI ZBOR SKUPŠČINE REPUBLIKE SLOVENIJE.**

a glasovnica bo večja od stalih, saj bodo na njej vse stranke predlagale svoje kandidate. Objavljenih bo kar petnajst list kandidatov. Naša občina spada v volilno enoto št.2.

V ta zbor se lahko voli na več načinov:

- tako, da obkrožite številko nad imenom stranke,
- tako, da obkrožite sedem kandidatov iz različnih list.

Vi vam predlagamo, da volite tako, **DA OBKROŽITE ŠTEVILKO NAD IMENOM STRANKE** za katero glasujete

Naše stranke so: **SOCIAL-DEMOKRATSKA ZVEZA SLOVENIJE (št.1), ZELENI SLOVENIJE (št.2), SLOVENSKA DEMOKRATIČNA ZVEZA (št.6), SLOVENSKI KRŠČANSKI DEMOKRATI (št.7), SLOVENSKA KMEČKA ZVEZA (št.11).**

Če čutite pripadnost h kateri od navednih strank, boste obkrožili številko nad listo stranke!

OPOZORILO: Odločiti se morate za eno od navednih možnosti, nikakor pa ne za obe hkrati, ker bo takšna glasovnica neveljavna. Če boste obkroževali posameznike pazite, da ne več kot sedem, ker bo glasovnica tudi v tem primeru neveljavna!

+++++

Četrta glasovnica bo vsebovala predlagane kandidate za **ZBOR OBČIN SKUPŠČINE REPUBLIKE SLOVENIJE.**

Iz Kamniške občine so predlagani trije kandidati. Izvolili boste enega kandidata in sicer tako, da boste obkrožili številko pred njim.

volitve volitve volitve

PREDLAGAMO, da volite našega kandidata

Branka NOVAČ za poslanca v ZBOR OBČIN SKUPŠČINE REPUBLIKE SLOVENIJE

+++++

Kmečki zavarovanci p o z o r !

8. aprila boste glasovali tudi za delegate za ZBOR ZDRUŽENEGA DELA iz področja kmetijstva. DEMOS-ov kandidat je Peter BURGER, kmet.

Tega nedeljskega dne, 8. aprila 1990 boste volili tudi **člane sveta krajevnih skupnosti.** Volite tiste člane, ki jim zaupate in ki jim neodvisna Slovenija, pravna država in demokracija niso tuje.

*****

VOLITVE V ZBOR ZDRUŽENEGA DELA REPUBLIKE IN OBČINSKE SKUPŠČINE

Vsi zaposleni bodo 12. aprila 1990 volili delegate v ZBOR

ZDRUŽENEGA DELA REPUBLIKE IN OBČINSKE SKUPŠČINE.

Tudi te volitve so pomembne, saj je zbor združenega dela tisti, ki dokončno oblikuje sestavo republiške in občinske skupščine.

DEMOS je resno spoštoval Zakon o političnem združevanju, ki političnim strankam ne dovoljuje vstopa čez tovarniški prag. Pa tudi sami mislimo, da politika ne sodi v gospodarstvo. Zato volivcem predlagamo, da volijo takšne kandidate v zbor združenega dela, ki jim je prva in glavna skrb za dobro gospodarenje in da niso zagovorniki enopartijskega sistema.

Za republiški zbor združenega dela - za področje industrije in rudarstva je DEMOS predlagal **Jožeta BERLEČ, dipl.ing.strojništva, zaposlen v tovarni Titan.**

KAJ IN KAKO BOMO VOLILI 22. APRILA 1990

- pa v naslednjem Kamniškem selu, ki bo šel na pot nekaj dni pred volitvami 22.4.1990!

VOLIMO NASE - DEMOS-ove - KANDIDATE!

NA 1. GLASOVNICI

Kandidat za predsednika predsedstva Slovenije: dr. JOŽE PUČNIK

NA 2. GLASOVNICI

Kandidati za člane predsedstva Slovenije: dr. DUŠAN PLUT
FRANC MIKLAVČIČ
IVAN OMAN
dr. DIMITRIJ RUPEL

NA 3. GLASOVNICI

Kandidat za zbor občin republ.skupščine: dipl.ing.BRANKO NOVAK

NA 4. GLASOVNICI

Kandidat za družbenopolitični zbor Slovenije:

VASO STRANKO IZ DEMOS-a

volitve volitve volitve

KAMNIŠKI SEL

DEMOSOVO PREDVOLILNO GLASILO

18. aprila 1990

ŠT. 2

ZAKAJ SO VOLITVE 22. APRILA ZA NAS TAKO ZELO POMEMBNE?

Za nami sta sicer že dva kroga volitev, 8. aprila in tisti 12. aprila. Zaradi izredno kompliciranega načina volitev, ki so ga zelo verjetno namenoma skombinirali predstavniki dosedanje monopolne oblasti, do danes to je 16. aprila vemo samo šele neuradne podatke volit ev v družbeno-politični zbor, kjer naj bi mi, torej stranke Demosa dosegli izmed osem-deset 47 mest, stranke "komunistično-socialističnega bloka pa: ZK 14, SZDL 5 in ZSMS 11 mest, torej skupaj 31 mest. Čeprav bi bilo razmeroma enostavne volitve 12. aprila, to je volitve po podjetjih in ustanovah, mo goče izračunati tudi v enem dnevu, tudi o teh na republiškem nivoju v časopisju do danes 16. aprila nimamo še nobenih rezultatov.

- a) Iz vsega tega sledi, da poznamo zaenkrat bodoči sestav republiških poslancev samo za eno tretjino slovenske skupščine oz. parlamenta, to je telesa, ki s sprejemanjem zakonov lahko najbolj odločilno vpliva na naše življenje. Druga tretjina 80 mest v republiškem zboru družbenega dela torej še ni izračunana. Tretjo tretjino slovenske skupščine 80 mest, to je tkim, zbor občin pa bomo volili v večini občin, tudi v kamniški, še enkrat v nedeljo 22. aprila. Takrat se bomo dokončno odločali med našim Brankom Novakom, predstavnikom Demosa in predstavnikom ZSMS Bogomirjem Kovačem, ki sta v prvem krogu 8. aprila dosegla Novak 47 % in Kovač 26 % glasov. Tisti, ki bo od obeh kandidatov zmagal 22. aprila nas bo, to je kamniško občino zastopal v slovenski skupščini. V kolikor bo to ing. Novak, bo to

en Demosov poslanec več v tej skupščini v njej 1 glas več za edino pravo proti-komunistično opozicijo. V kolikor več bo takšnih Demosovih "Novakov" izvoljenih tudi po drugih občinah, toliko močnejši bo "Demos" tudi v tem tretjem zboru slovenskega parlamenta, toliko večja je verjetnost za dosego Demosove večine v celotnem 240-članskem zboru republiške skupščine. Zatorej, če zares želite prave spremembe v Sloveniji, resnično neodvisnost in gospodarsko blagostanje Slovenije - volite ljudi iz Demosovih vrst.

- b) Seveda pa bomo na voliščih dobili, poleg že omenjenega, še tri volilne lističe. Na enem od teh se bomo odločali za našega Demosovega kandidata (ta je v večini krajevnih skupnosti označen z oznako Demos), ki nas bo oz. vašo krajevno skupnost (KS) predstavljal kot delegat v kamniški, to je občinski skupščini, in sicer v 25-članskem zboru krajevnih skupnosti. Tu volite samo enega kandidata, sicer bo volilni listek neveljaven.
- c) Na drugem lističu pa se boste odločali kar za celo listo kandidatov (npr.: kandidatov Demosa), to je skupino petih delegatov, predstavnikov Demosa, ki naj bi vaše volilno območje (običajno je to po 4 do 5 krajevnih skupnosti skupaj) zastopali v 25 članskem družbenopolitičnem zboru občinske skupščine. Priporočamo vam, da obkrožite zaradi enostavnosti štetja, kar številko zgoraj pred naslovom liste npr. "Demos" in ne posamičnih kandidatov. Na tej glasovnici, boste imeli še tri liste "komunistično-socialističnega bloka", to od Komunistov, Zveze socialistične mladine Slovenije in Predstaviščne zveze.

Volilke, volilci! Če hočete, da bo tudi občinska Kamniška skupščina očiščena delegatov, ki so tako ali drugače še povezani z dosedanjim monopolnim režimom, potem volite tiste kandidate, ki vam bodo to zagotovili; ti pa so tako za Zbor krajevnih skupnosti, kot za družbeno politični zbor vaši kandidati, kandidati "Demosa". Le tako bomo lahko tudi v naši občini: uvažali davčno politiko, ki bo stimulirala iznajdljivega podjetnika, ki bo lahko zaposlil več ljudi, marljivega kmeta in obrtnika, izvajali racionalno komunalno politiko ob kar največjem možnem upoštevanju zaščite okolja, sprostil tudi bogato lokalno dejavnost na vseh področjih: šolstvu, kulturi, telesni kulturi ...

- d) Še eno glasovnico boste dobili 22. aprila. To je tisto za dokončno izvolitev predsednika predsedstva Slovenije v drugem krogu volitev. Naš izbrani med to dvojico je seveda Demosov predstavnik dr. Jože Pučnik. Morda je res marsikateremu, zlasti volilcem, njegov protikandidatov. Milan Kučan bolj simpatičen. Vendar gre tukaj za precej več kot za simpatičnost. Tehtno premislite, predem volimo, za kaj se kdo od teh dveh bori.
- Dr. Pučnik se zavzema za zares neodvisno Slovenijo, dokončno prekinitev z diktaturo partije, za ekonomsko blagostanje, za enake pravice vseh Slovencev... res je, tudi g. Kučan skoraj vse to obljublja, vendar je to delal on in njegovi predhodniki že celih 45 let. Kaj je nastalo iz tega, pa vidimo - vse naše življenje je demoralizirano, gospodarstvo popolnoma na tleh. Kljub spektakularni borbi tov. Kučana proti Srbom plačujemo na vrednost naših izdelkov sedaj še več, kar 100 %-ne davke in prispevke. Skratka ne moremo jim več verjeti, zapati jim v nedogled; tudi sedanjemu 15 %-nem znižanju republiških in občinskih davkov ne, kar ne pomeni niti 3 % znižanja cen. Za več kot toliko pa so te prispevke zvišali samo konec decembra lani. Dajmo možnost tudi enkrat drugim, da se izkažejo!
- Volilke, volilci: Pomislite na volitvah na to - za našo usodo gre - tov. Kučan je sicer res reformator, toda konec koncev je še vedno komunist! In slovenske politike ne bi krojil on sam, temveč bi jo partija po njem !!!

VOLIMO

dipl. ing. Branka Novaka

Drage volilke, spoštovani volilci!

Rezultati prvega dela volitev za poslanca v slovenski zbor občin so me prijetno presenetili. Za dobljenih več kot 47 % glasov se vam v svojem imenu, v imenu Demosa na Kamniškem in stranke Zelenih, kateri pripadam, najpričneje zahvaljujem.

Pred nami je drugi, odločujoči krog volitev. Demos na Kamniškem in jaz osebno pričakujemo, da bom vašo dosedanje podporo obdržal in se že vnaprej zahvaljujem.

Vsem tistim pa, ki se še niste odločili, sporočam, da je moj osnovni cilj, da bomo na Kamniškem živeli bolje kot dosedaj. Ta cilj izhaja tudi iz vseh Demosovih programskih usmeritev. Načrtov in volje imam torej dovolj. Nima pa dovolj denarja. Zato bom kot poslanec v slovenski skupščini naredil vse, da bo v občini prislужeni denar mnogo bolj kot dosedaj ostajal doma, da bomo zastavljene si cilje tako tudi lahko uresničevali.

Del tega denarja bomo nekaj časa žal potrebovali, tudi za zaščito življenjskega standarda nezaposlenih. Da pa bo nezaposlenih čim manj, se bom zavzemal za poživitev gospodarstva, obrtništva in podjetništva, za razvoj kmetijstva in poživitev podeželja ...

Ob tem bi posebej poudaril, da so povsem neutemeljene trditve, da bo Demos, zlasti pa stranka Zelenih, povzročila novo nezaposlenost. Naš cilj je pospešena ozdravitev gospodarstva in preusmeritev na človeku in okolju prijazno proizvodnjo. V naši občini je zdaj občutno preveč "umazane industrije", v kateri so tudi tako neprimerna in nevarna delovna mesta, da je kljub siceršnjemu pomanjkanju dela zanje težko dobiti ljudi.

Zeleni Kamnika smo z delom na celovitem izboljšanju stanja in varovanja okolja že pričeli - občini smo podali konkretne pobude za načrtne izboljšave, katerih postopen rezultat bo izpolnitev osnovne zahteve vseh nas: Hočemo živeti in delati v človeka vrednem okolju in takega ohraniti tudi za namcem.

Žal dosedanje občinske oblasti za naše načrte nimajo pravega poslušala. Demos pa ga ima!

Branko Novak

volilni rezultati za DPZ

Rezultati volitev za Druženopolitični zbor republiške skupščine dokazujejo, da smo Kamničani vzeli politični pluralizem čisto zares. Na volišča je prišlo približno osemdeset odstotkov vseh volilnih upravičencev in se spopadlo s kupi volilnih lističev. Zaradi razmeroma kompliciranega načina glasovanja je prihajalo do napak pri izpolnjevanju formularjev, zato je bilo okrog deset odstotkov neveljavnih, pet pa spornih. In kaj lahko rečemo o izidih zdaj, ko so glasove prešteli tudi v Ljubljani? Predvsem pade v oči, da ZKS-SDP ni dobila stoddotne podpore svojega ljudstva, kot je bilo to do zdaj običajno. Volilci v naši občini so ji namenili 13,13 % glasov (na nivoju republike 17,28 %), kar je nekje naraven odstotek - zanj so glasovali njeni člani in tisti, ki so pod komunisti dobro živeli. Tudi druga stranka, ki se je rodila iz pepela socializma - Zveza socialistov je v našem koncu manj popularna kot drugje. Dobila je 4,39 % glasov (5,37 %). Najboljše se je odrezala ZSMS-Liberalna stranka, za katero je glasovalo 15,84 % volilcev (14,49 %).

DEMOS - Združena opozicija na Kamniškem je dobila izredno močno podporo prebivalstva. Skupaj je šest strank (SKD, ZS, SDZS, SKZ, SDZ in SOS), od katerih v naši občini zaenkrat ne deluje le zadnja, prejelo 60,6 % vseh glasov volilcev. Najbolje so se odrezali Krščanski demokrati s 13,44 %, sledijo Zeleni s 13,17 %, Socialdemokrati z 11,19 %, Kmečka zveza je dobila 9,93 %, Demokratična zveza 8,27 % in

Obrtniška stranka 4,63 %. Takšen uspeh prav gotovo pogojuje dejstvo, da stranke DEMOS-a s svojimi programi zastopajo interese večine prebivalstva in želja, da Slovenija čimprej zleze iz živega peska komunizma in stopi na trdna tla demokracije. To seveda velja tudi za celo našo republiko, saj je Združena opozicija dobila popolno večino (54,81 %) ali, prevedeno v poslance, 47 od 80 sedežev v novem slovenskem parlamentu.

V nedeljo, 22. aprila bomo volili poslance v naš občinski parlament. Pred nami je torej resna in odgovorna naloga, da izberemo ljudi, ki jim bomo lahko zaupali, ki so sposobni in voljni tudi na Kamniškem vpeljati pravila politične različnosti in odgovornosti. Kandidati, ki jih predlaga DEMOS so pripravljeni to delo opravljati častno in pošteno.

KAKO voliti DEMOS

Na 1. glasovnici za predsednika Slovenije dr. JOŽETA PUČNIKA

Na 2. glasovnici za poslanca v republiškem zboru občin ing. BRANKA NOVAKA

V TUHINJSKI DOLINI IN NEVLJAH (volilna enota št. 1)

Na 3. glasovnici - obkrožite št. samo pred eno listo in to Demosovih kandidatov za druženopolitični zbor Kamniške skupščine:

DEMOS-Združena opozicija

1. Vid KADUNC, roj. 27. 11. 1949, kmet, stan. Zg. Tuhinj 25. p. laze v Tuhinju
2. Janez TREBUŠAK, roj. 29. 10. 1942, kmet, stan. Bela 30, p. Motnik
3. Ivan KOTNIK, roj. 14. 09. 1945, pleskar, KIK Kamnik, stan. Markovo 10, p. Kamnik
4. Marko RESNIK, roj. 12. 04. 1964, strojni tehnik, Titan Kamnik, stan. Šmartno 2. p. Laze v Tuhinju
5. Ludvik GOMIRŠEK, roj. 12. 7. 1944, elektromonter, Elektro Ljubljana - Enota Kamnik, stan. Navlje 34/b, p. Kamnik

Na 4. glasovnici - obkrožite samo enega kandidata za Zbor krajevnih skupnosti kamniške skupščine.

Demosovi kandidati v vaši KS Motnik: Ivo Orehovec

Tuhinj: Anton Kadunc

Nevlje: Franc Vidmar

Šmartno: P. Korošec, A. Žibert, F. Virjant

drugod izberite sami.

KAKO VOLITI DEMOSOVE KANDIDATE v volilni enoti-območju št. 2

krajevnih skupnosti: Godič, Črna, Kamniška Bistrica, Mekinje in Tunjice

Na 3. glasovnici
volite samo eno listo! in to listo
Demosovih kandidatov za družbeno-
politični zbor kamniške skupščine.
Obkrožite le številko pred
naslovom liste, ne kandidatov!

DEMOS-Združena opozicija

1. Peter STELE, roj. 24. 02. 1928, kmet., stan. Tunjska Mlaka 9, p. Kamnik
2. Ivo GAŠPERIČ, roj. 10. 06. 1939, dipl. str. ing., Smelt Ljubljana, stan. Rozmanova 1, Kamnik
3. Franc OPRAVŠ, roj. 14. 06. 1939, kemijski tehnik, KIK Kamnik, stan. Godič 82/b, p. Stahovica
4. Milan WINDSCHNURER, roj. 14. 09. 1929, dipl. ekonomist, Svitanit Kamnik, stan. Pot na Jeranovo 1, p. Kamnik
5. Aleška REBA, roj. 14. 02. 1966, študent, stan. Cankarjeva 14, p. Kamnik.

Na 4. glasovnici
obkrožite samo enega kandidata
za zbor (ne svet) krajevnih
skupnosti kamniške skupščine!

Demosovi kandidati v vaši KS:

KS Črna: Anton KLDAPNIK
KS Kamniška Bistrica: Dominik KRT
KS Mekinje: Marija REBA
KS Tunjice: Janez ČIMŽAR
KS Godič: izberite najboljšega

KAKO VOLITI DEMOSOVE KANDIDATE v volilni enoti-območju št. 3

krajevnih skupnosti: Komenda, Križ, Moste in Podgorje

Na 3. glasovnici
volite samo eno listo! in to listo
Demosovih kandidatov za družbeno-
politični zbor kamniške skupščine.
Obkrožite le številko pred
naslovom liste, ne kandidatov!

DEMOS-Združena opozicija

1. Marko ZADRGAL, roj. 19. 04. 1935, kmet, stan. Glavarjeva 50, p. Kamnik
2. Marko MAGISTER, roj. 15. 10. 1937, dipl. ing. gradb., Cestno podjetje Kranj, stan. Krekova 13, p. Komenda
3. Andrej VRABEC, roj. 17. 04. 1945, zdravnik, Zdravstveni dom Ljubljana Bežigrad, stan. Podgorje 3, p. Kamnik
4. Anton JAGODIC, roj. 11. 10. 1963, agronom, KZ Emona Komenda, stan. Breg 19, p. Komenda.

Na 4. glasovnici
obkrožite samo enega kandidata
za zbor (ne svet) krajevnih
skupnosti kamniške skupščine!

Demosovi kandidati v vaši KS:

KS Komenda: Pavel OČEPEK
KS Križ: Peter JERIC
KS Moste: Peter PIBERNIK
KS Podgorje: Ivan JAGODIC

KAKO VOLITI DEMOSOVE KANDIDATE v volilni enoti-območju št. 4

krajevnih skupnosti: Vranja peč, Šmarca, Volčji potok in Duplica

Na 3. glasovnici
volite samo eno listo! in to listo
Demosovih kandidatov za družbeno-
politični zbor kamniške skupščine.
Obkrožite le številko pred
naslovom liste, ne kandidatov!

DEMOS - združena opozicija

1. Breda PODBREŽNIK-VUKMIR, roj. 10. 6. 1962, prof. slovenskega jezika, SENSRM Kamnik, stan. Novi trg 31, p. Kamnik
2. Matevž SKAMEN, roj. 14. 3. 1943, strojni tehnik, Alprem Kamnik, stan. Usnjarska 9, Kamnik
3. Ivan TOMAŽIČ, roj. 29. 4. 1949, transportni tehnik, ŽG Ljubljana - PE Kamnik, stan. Kranjska 4, Kamnik
4. Ciril RODE, roj. 13. 7. 1963, strojni ključavničar, Titan Kamnik, stan. Bistriška 27, Kamnik
5. Gregor AUBELJ, roj. 24. 12. 1950, grafični delavec, Kompas Hertz Ljubljana, stan. Ogrinčeva 16, Kamnik

Na 4. glasovnici
obkrožite samo enega kandidata
za zbor (ne svet) krajevnih
skupnosti kamniške skupščine!

Demosovi kandidati v vaši KS:

KS Vranja peč: Mihael BRLEC
KS Šmarca: Zdravko ŠAREC
KS Volčji potok: Stanko CERAR
KS Duplica: Milan ŠUSTAR

KAKO VOLITI DEMOSOVE KANDIDATE v volilni enoti-območju št. 5

Novi trg, Center, Perovo in Zaprice

Na 3. glasovnici
volite samo eno listo! in to listo
Demosovih kandidatov za družbeno-
politični zbor kamniške skupščine.
Obkrožite le številko pred
naslovom liste, ne kandidatov!

DEMOS - združena opozicija

1. Branko NOVAK, roj. 18. 1. 1938, dipl. ing. tekstilne tehnologije, Induplati Jarše, stan. Podlimbarskega 1, Kamnik
2. Milena HVALA, roj. 10. 12. 1951, višja upravna delavka, SPIZ Ljubljana, stan. Klavčičeva 9, Kamnik
3. Janez SUŠNIK, roj. 18. 12. 1933, dr. dipl. ing. fizike, Institut Jožef Stefan Podgorica, stan. F. M. Paglovca 1, Kamnik
4. Marko RUTAR, roj. 24. 3. 1956, gradbeni tehnik, nezaposlen, stan. Groharjeva 6, Kamnik
5. Leopold JAMNIK, roj. 16. 11. 1936, strojni tehnik, samostojni obrtnik, stan. Šutna 12, Kamnik
6. Igor PODBREŽNIK, roj. 25. 8. 1957, dipl. ing. strojništva, Institut za elektroniko in vakuumsko tehniko Ljubljana, stan. Novi trg 31, Kamnik

Na 4. glasovnici
obkrožite samo enega kandidata
za zbor (ne svet) krajevnih
skupnosti kamniške skupščine!

Demosovi kandidati v vaši KS:

KS Novi trg: Ferdinand ŠKARJA
KS Center: Marjeta HUMAR
KS Perovo: Janez BERGANT
KS Zaprice: Mateja POLJANŠEK

VELIKA NOČ

SLOVENSKE POMLADI 1990

Čudežne reči se dogajajo, skorajda čudesa, bolj rečeno se nadaljujejo, tudi v letu 1990. Ne samo na Poljskem, Češko-slovaškem, Vzhodni Nemčiji, Madžarski ... končno tudi pri nas, če hočete kar v Kamniku.

Velika sobota 1990 zvečer. V prepolni frančiškanski cerkvi smo se veselili pri vstajenjski maši vstalega Kristusa, še posebej krsta in birme katehumnov, že odraslih ljudi. Lepše nam res ni moglo biti. Vendar nas je ob koncu maše čakalo še večje presenečenje, veselje. Zvedeli smo, da bo letošnja velikonočna procesija lahko šla po več kot štiridesetih letih - zopet po mestu.

Starejši, ki se še spominjamo predvojnih čudovitih večernih procesij iz frančiškanske cerkve po mestu, temu kar verjeti nismo mogli. Spomnili smo se na bogato razsvetljene ulice s svečkami na vseh oknih, na Petkovi hiši (sedaj trgovina "Metka") tudi električnimi. Na množico živopisnih lampijončkov, prižgane bakle, ki so osvetljevale note kamniški godbi na pihala; ta je tako himnično lepo znala zaigrati vrsto velikonočnih pesmi. Kako ponosno jim je dirigiral gospod Jan Ulman.

Je mogoče, da je to zopet vse res, zopet možno, dovoljeno.... smo res že tako daleč?!

Nekdo je omenil: "Menda bo igrala tudi mengeška godba" in res smo kmalu zaslišali pred cerkvijo glas fanfar... res je. Tudi po pet v eni vrsti se nas je zgrnilo pred in za baldahinom ob mogočni spremljavi velikonočnih zvonov in živem trepetanju nešteti svečk v procesiji. Kot v starih časih je bilo od te svečave razsvetljena vsa frančiškanska ulica. Dodatno so jo osvetljevale okusno nameščene svečke na oknih okoliških hiš, tudi nazaj grede po Samčevem predoru pa skozi mesto en sam niz lučk na oknih, na številnih oknih, celo na kavarni.... Podoba je, kot da je ob vsem tem onemelo samo nebo in mi, ki smo vse to doživljali v svoji davni mladosti, pred dobrega pol stoletja, smo bili ganjeni in prevzeti... Z rosnimi očmi smo se vračali v cerkev. Hvala ti

Gospod, da smo vse to še dočakali, vstajenje Tvojega sinu v vsem nekdanjem sijaju. Da bodo to v polnosti človeškega slavlja lahko doživljali končno tudi naši otroci, vnuki, pravnuki.

Ob izhodu iz cerkve smo prejeli letake: "Za svobodo smo rojeni in zanjo smo se odločili. To je naša Velika noč... Demos... V zelo lepem spominu imam mladostna praznovanja Velike noči... prihaja čas, ko si bomo "vero in postave" volili sami... ne glede na to, ali se imamo za verne ali neverne, je treba priznati, da je temelj slovenske kulture krščanski... Na volitvah smo se na cvetno nedeljo odločili, da ne bomo več pustili da bi ena stranka odločala namesto nas vseh, ki imamo najrazličnejše nazore. V enem delu slovenske skupščine je ljudstvo že zmagalo. Izbrati moramo še na belo nedeljo. Pridite na volišča in zaupajte kandidatom Demosa, saj samo ti zastopajo najrazličnejše ljudske interese. Morda je bila letošnja VELIKA NOČ uvod v to veliko slovensko pričakovanje in nam bo kot taka ostala v posebej v svetlem spominu.

Milan WINDSNURER

Evropa zdaj ali bogve kdaj?

V množstvu volilnih parol menda najbolj izstopa blesteče geslo Evropa zdaj. Dekorirano na modrem ozadju pod rumeno peterokrako zvezdo priklene človeka že na prvi pogled. Modro geslo, ni kaj, aktualno in potemtakem napredno. Kdo od volivcev se ne bi navdušil zanj z vsem srcem?! Do sem vse lepo in prav. Če pa pogledamo, kdo to na moč prikupno geslo podpisuje in ga soočimo z njegovo ustaljeno politiko, kot tudi z njegovim volilnim programom, nas mnogobetavno geslo začne bosti v oči. Navdušenje se na mah sprevrže v začudenje, ki nam ga vsili čisto realno sklepanje. Lekako je namreč moč uskladiti reklo Evropa zdaj z volilnim programom podpisnika - ZKS - SDP? Saj je splošno znano, da se le-ta zavzema za politiko počasnih, postopnih reform, brez vsakršne naglice ali prekucije, po lagodni poti ustavnih sprememb! Najprej torej dogovarjanje znotraj federacije, iskanje soglasja pri zveznih organih in republikah z že poznanimi metodami etapnega spreminjanja in z znanim tempom. Torej nikakor Evropa zdaj ali Evropa danes, niti Evropa jutri ali drugo leto,

temveč Evropa bogve kdaj. Torej je osnovno geslo v direktni opreki z napovedanim programom, nasprotuje samo sebi ali kot se temu reče v diplomatskem jeziku:

contradictio in adiecto!

P.S.: Če se kdo v zdajšnjem volilnem boju dejansko zavzema za Evropo zdaj, je to edino združena opozicija DEMOS. In sicer po poti čimprejšnje narodne osamosvojitve. Če pa se odločimo za približevanje Evropi na vlaku z rdečo (ali prebarvano) lokomotivo, nam preostane pač Balkan-ekspres z njegovo utečeno brzino, pa najsi bo njen strojevodja še tako zagnan in pospeška voljan.

SIMBOLIKA BELE NEDELJE

Pred nami je drugi del volitev. Prvi krog na cvetno nedeljo nas je vzburl in pustil v negotovosti. V polni meri se še nismo zavedli pomena svojih odločitev. Za nami je Velika noč, praznik Kristusovega in našega vstajenja. Stojimo na razpotju pred drugim krogom volitev. Po vseh dvomih, razočaranjih in zmagoslavju Velike noči se bomo odločili za simboliko bele nedelje - krščevarja prvih kristjanov. Z vašo pomočjo bomo v nedeljo "krstili" novega predsednika Slovenije in nove tako republiške kot občinske poslance.

Magister Marko

ZAHVALA DEMOSA

Demos na Kamniškem se zahvaljujemo svojim volilcem za izkazano zaupanje, tako 8. in 12. aprila. Najlepša hvala tudi vsem, ki so trdo delali v volilnih odborih, kot tudi Demosovim številnim nadzornikom volitev. Že v naprej se vam vsem za vašo pomoč in zaupanje priporočamo tudi pri volitvah 22. aprila.